

De christiana religione / [Marsilio Ficino].

Contributors

Ficino, Marsilio, 1433-1499.

Publication/Creation

Venice : C. Arrivabenus, 1518.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/nrsgn3n7>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

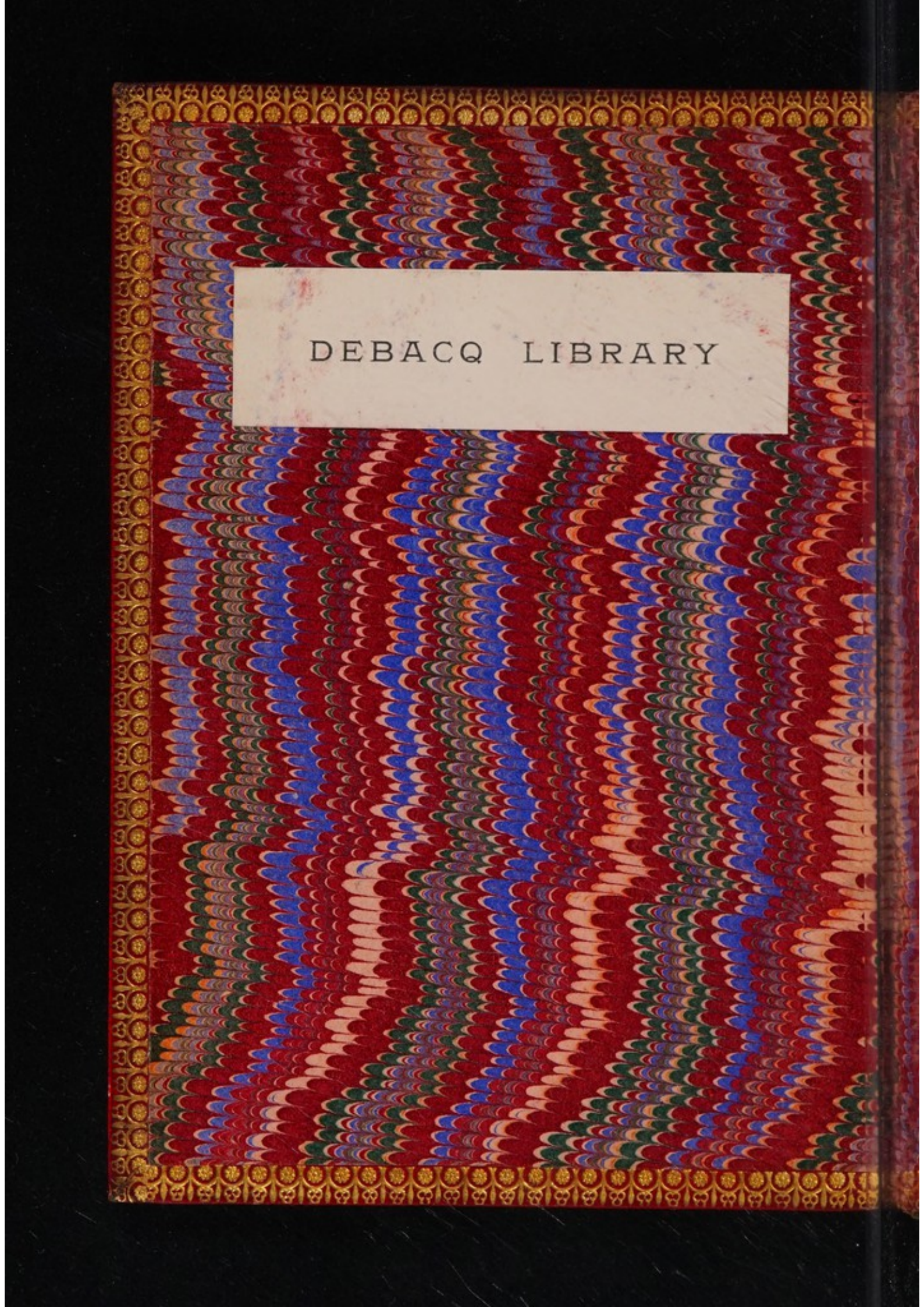

The image shows the front cover of a book. The cover is decorated with a vibrant marbled paper pattern, featuring swirling, wavy lines in shades of red, blue, green, and yellow. A wide, gold-tooled border runs along the edges of the cover, featuring a repeating geometric motif. In the center of the cover, there is a rectangular, off-white paper label with the text "DEBACQ LIBRARY" printed in a simple, black, sans-serif font.

DEBACQ LIBRARY

2259⁽²⁾

~~A~~

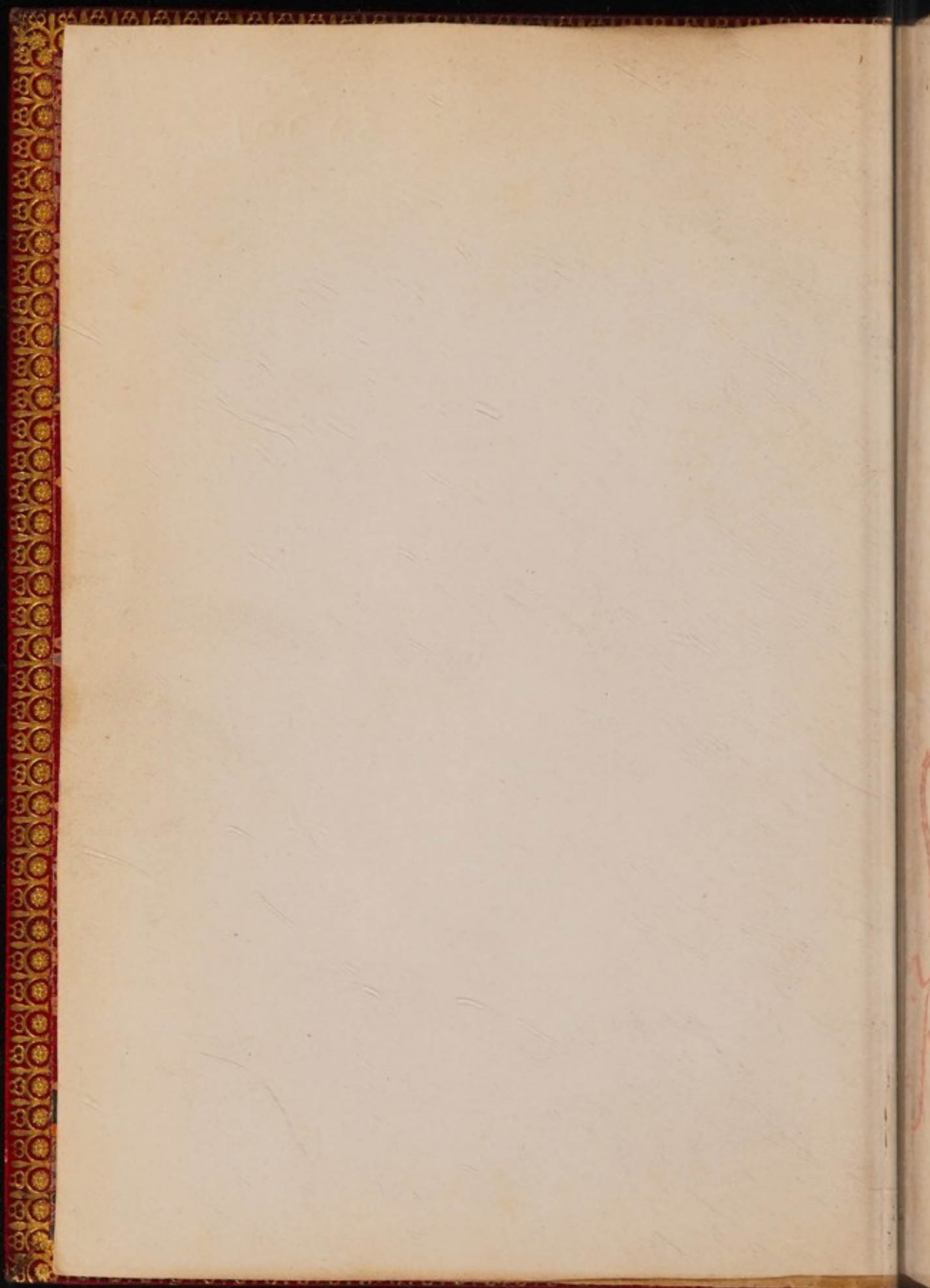
2268/

C. 11

15/2
f

✓
39991

Hic liber est meus Joannes Franciscus

2. lun

39991 ①

Marsilii ficini floren

tini doctoris in omni disciplinarū genere profundissi
mi de triplici uita aurea uolumina tria. videlicet.
Primus de uita sana : seu de cura ualitudinis eorum:
qui litterarum studio incumbunt.

Secundus de uita longa.

Tertius de uita celitus comparanda.

Item apologia quedam : in qua de medicina : astrolo
gia : uita mundi : subtiliter tractatur.

Item de magis : qui christum statū natū adorauerūt.

Item qd ad uitā securitas & ai trāqlitas necessaria sit.

Item pclarissimarū iniarū toti⁹ opis breuis ānotatio.

Nouissime post omnes impressiōes ubiq; terrarū ex
cussas a uiro bene docto assatim recognita : cūctis
q; mendis & erroribus qdiligētissime expurgata.

*Indicem
P. 12. m. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 21*

Antonio contaréo Venetiarum patri
arche Lucas olchinensis felicitatem.

Il labor quispiam cuiq̃ gratus uideri potest
reuerendissime domine: is mihi p̃fecto gra
tissimus extitit: quem in castigandis Mar
filii ficini: uiri in omnidisciplinarum genere
eminentissimi: operibus: hisce diebus enixissime im
pendi. Presertim illud de christiana religione diuinũ
opusculum: quod librariorum uenetorum tenacitate
in multis deprauatum: dono tibi castigatum misim?
Necnon de triplici uita uolumina tria: ac alia pleraq̃
eruditione plena: que tibi pollicitus fueram: e quorũ
medio q̃plures errores tollere conatus sum: quos non
minor impressorum bononiensium icuria admiserat
Percurres igitur pontifex obseruantissime: religionis
nostre decus eximium: cum tibi e seuerioribus studiis
egredi licuerit: & hec optimi Marsilii de triplici uita
uolumina tria: a me summa diligentia recognita: di
stineta: & emendata. Ea siquidem eiusmodi generis
sunt: ut non minimum presidium animi corporisq̃ ua
litudini sint allatura: qbus sublati diuag. musarum
fores: uel minime tangũtur: uel non sine magna dif
ficultate pulsantur. Vale uenetorum splendor.

Proemium: in quo etiam agitur sanitatem mentis
sanitati corporis anteponendam.

Capita primi libri: qui tractat de uita sana.

Nouem studiosorum duces. cap. i.

Quam diligens habenda cura sit cerebri: cordis: sto-
machi: spiritus. cap. 2.

Litterati pituite: & atra bili obnoxii sunt. cap. 3.

Quot sint cause: quibus litterati melancholici sint: uel
fiant. cap. 4.

Cur melancholici ingeniosi sint: & quales melancholici
sint eiusmodi: quales contra. cap. 5.

Quo pacto atra bilis conducat ingenio. 6.

Quinq; sunt precipui studiosorum hostes: pituita: atra
bilis: coitus satietas: matutinus somnus. cap. 7.

Que sit hora inchoandis studiis oportunior: quisue
continendi modus. cap. 8.

Quomodo sit uitanda pituita. cap. 9.

Qua ratione euitanda sit atra bilis. cap. 10.

Cura stomachi. cap. 11.

De his: q̄ fouent membra precipue uires spūs. cap. 12.

Medicine contra pituitam. cap. 13.

Distillatio: atq; eius cura. cap. 14.

Dolor capitis: & cura eius. cap. 15.

De cura uisus. cap. 16.

De gustu instaurando. cap. 17.

De exacta atra bilis cura. cap. 18.

De sirupis. cap. 19.

De pilulis. cap. 20.

De medicina liquida. cap. 21.

De sanguinis missione. cap. 22.

De electuariis. cap. 23.

De nimia uigilia. cap. 24.

Marsi. de tripli. ui. A ii

De triplici uita

De hebetudine: atq; obliuione.

cap. 25.

Corporeum quidem spiritum cura: incorporeum uero cole: ueritatem denique uenerare: primum medica
na prestat: secundum religio: tertium uero disciplina
moralis.

cap. 26.

Proemium in librum. ii. de uita longa.

Capita secundi libri.

Ad perfectionē scientie necessaria est uita longa: quā
etiam diligentia prestat.

cap. 1.

Vitalis calor nutritur humore: quo deficiente fit reso
lutio: quo excedente fit suffocatio.

cap. 2.

Quomodo temperandus calor ad humorem: atq; ui
cissim: quodam minerue consilio.

cap. 3.

Quibus de causis arefcit humor naturalis: uel pegri
nus exundat: & quā necessaria sit ad uitam perfecta
digestio.

cap. 4.

Sanguis & humor accommodatus uite aerius esse de
bet: qualitate temperatus: substantia medius: atq;
tenax.

cap. 5.

Communis comedendi: bibendique regula: & qua
litas epularum.

cap. 6.

Ne utaris alimentis: que cito putrescūt: nec in eiusmo
di regionibus habites: uinum & triticum pre ceteris
elige: putrefactionem & resolutionem fuge.

cap. 7.

Dieta uictus medicina senum.

cap. 8.

Nature aromatum: & cordialium necessarie: & rursum
qualis senum uictus.

cap. 9.

De auro & aureis alimētis: & recreatiōe senū.

ca. 10.

De usu lactis: sanguisq; hūani p uita senū.

cap. 11.

Dieta: habitatio: consuetudo senum.

cap. 12.

Que

Que adminicula senes a planetis accipiant ad omnia membra fouenda : ubi memento passulas uuas pingue facere iecur: atq; corroborare: quod maximū est uite subsidium. cap. 13.

Confabulatio senū sub uenere p uirētia prata. ca. 14.

Mercurius alloquitur senes: & consulit eis circa uoluptatem: odores: cantus: medicinas. cap. 15.

Confirmatio superiorum: & q; deuitare debemus asfiduam cogitationem: & coitum. cap. 16.

De medicinis senum: & de habitatione eorum : atq; dieta. cap. 17.

De nutrimento spiritus: & conseruatione uite p odores: ubi in hoc capitulo de usu mellis dicitur: memento rosaceum mel solidum: & liquidum senibus cōseruandis accommodatissimum. cap. 18.

Magorum medicina pro senibus. cap. 19.

De periculis euitandis ex quolibet uite septennario imminentibus. cap. 20.

C Proemiū in librum. 3. de uita celitus comparāda.

Capita tertii libri.

In quo consistat secundum plotinum uirtus fauorem celitus attrahēs: scilicet in eo: q; anima mundi: & stellarum: demonumq; anime facile alliciuntur corporumq; formis accommodatis. cap. 1.

De concordia mundi: de natura hominis: secundum stellas: quomō fiat attractus ab unaq; stella. ca. 2.

Inter animam mundi: & corpus eius manifestum est spiritus eius: in cuius uirtute sunt quattuor elemēta: nos uero p spūm n̄rum hūc possumus haurire. ca. 3.

Spiritus noster haurit mūdi spūm per radios solis: & iouis: quatenus ipse fit solaris: & iouialis. cap. 4.

Tres gratie sūt iuppiter: & sol: et uen⁹: iuppiter ē gra Marsi, de tripli. ui. A iii

De triplici uita

- tia gemiarum media: et maxie nobis accommodata. c. 5.
De uirtute in nobis naturali: uitali: aiali: & per quos
planetas adiuuētur: & quomodo per aspectum lune
ad solem: & uenerem: maxime uero ad iouem. cap. 6.
Quomodo membra foueantur in nobis per compa-
rationem lune ad signa: & ad stellas fixas. Cap. 7.
De uirtutibus: & uis stellarum fixarum. cap. 8.
Dignitates planetarum insignis ad usum medicina-
rum obseruande. cap. 9.
Quomodo planetis uti debeam? in medicinis. ca. 10.
Quibus modis spiritus noster haurire plurimum po-
test de spiritu: uitaq; mundi: & qui planete spiritum
procreant: atq; recreant: & qualia ad unumquemq;
planetam pertinent. cap. 11.
Res naturales atq; etiam artificiose habent uirtutes
a stellis occultas: per quas spiritum nostrum stellis eis-
dem exponunt. cap. 12.
De uirtute imaginum secundum antiquos: atq; me-
dicinarum celitus acquisita. cap. 13.
Ordines rerum a stellis pendentium: ut solarium: at-
q; similia: & quomodo spiritus fiat solaris. ca. 14.
De uirtute imaginum secundum antiquos: atq; medi-
cinarum: & quomodo medicine sint longe ualidior
res q̄ imagines. cap. 15.
De potestate celi: de uiribus rerum: unde uim fortiri
putentur imagines. cap. 16.
Quam uim habent figure in celo: atq; sub celo. c. 17.
Quales celestium figuras antiqui imaginibus impri-
mebant: ac de usu imaginum. cap. 18.
De fabricanda uniuersi figura. cap. 19.
Quantā imagines uim habere putent in spūm: & spi-
ritus in eas: & de affectu utentis: & opantis. cap. 20.
De uirtute

De uirtute uerborum: atque cantus ad beneficium celeste captandum: ac de septem gradibus perducen-
tibus ad celestia. cap. 21.

Quomodo septem modis nos celestibus accommo-
dare possumus: & quibus saturnus sit maleficus: qui-
bus propitius: quos iuppiter a saturno defendat: quo-
modo celum agat in ipsum: & corpus: et aiaz. cap. 22.

Vt prospere uiuas: agasq;: in primis cognosce ingeni-
um: sidus: genium tuum: & locum eiusdem convenientem: hic
habita: professionem sequere naturalem. cap. 23.

Qua ratione litterati cognoscant ingenium suum: se-
quanturq; uictum spiritui consentaneum cap. 24.

Astronomica diligentia in liberis procreandis: in pre-
parandis epulis: in edificiis: & habitatione: atq; uesti-
bus: & quantum curare talia liceat. cap. 25.

Quomodo per inferiora superioribus exposita dedu-
cantur superiora: & per mundanas materias mundana
potissimum dona. cap. 26.

FINIS TABVLE

Marfi. de tripli. ui. A iiil

De triplici uita

Arfilius ficinus florētinus georgio antonio
uespuccio : & ioāni baptiste boninsegno ui
ris probitate: doctrinaqz insignibus. S. D.
Multa uobiscum his temporibus peripathe
ticorum more deambulando confabulati sumus de
curanda eorum ualitudine: qui assidue incumbūt stu
dio litterarum: que quidem breui perstricta compen
dio uobis potissimum cōmendare decreui. Neqz pri
us id opusculum uel ipse probabo: q̄a uobis precipue
uiris: amicisqz probatissimis probatum esse rescuero
uel elegantissimum laurentii medicis nostri iudicium
subire permittam: cuius quidem prospere ualitudini
est in primis: si opus fuerit: consulturum. Vix enī pre
sentibus litteratis: presertim nostris prospiciet unq̄: ni
si prius eorum patrono mecenati prospexerit. Legite
igitur diligenter: atqz curate ualitudinem diligentis
sime: sublata enim sanitate: sublimes musarum fores
nisi deus omnipotens mira quadam uirtute & ducat
& patefaciat: aut non tanguntur a nobis unq̄: aut cer
te frustra pulsantur. Phvsicam uero hanc disputatio
nem nostram eo potissimum tāq̄ argumentum quod
dam spectare uolumus: uidelicet: si consequende sapi
entie gratia corporis sanitas tantopere querenda est:
multo magis sanitatem mentis: que sola potest sapi
entia comprehendī: esse querendam: alioquin inscite
omnino scientiam querunt: quicunqz insana mente
sapientiam capere moliuntur. Sanitatem quidem cor
poris hippocrates: animi uero socrates pollicetur: sed
ueram utriusqz sanitatem solus ille prestat: qui sic ex
clamat. Vēite ad me omnes: qui laboratis: & onerati
estis: atqz ego uos reficiā: ego sū uia: uitaqz: & uita.

¶ Proemium

Proemiū marfilii ficini florentini in librū de triplici
uita ad magnanīmū laurētīū medicē patrie seruatorē.

Acchū poete sūmum antistitē sacerdotū
bis natū canūt: forte significātes: uel fu-
turū sacerdotē statim initiatū oportere
renasci: uel pfecti tandē sacerdotis men-
tē deo penitus ebriā: iam uideri renatā.

Aut forsā hūiliof sensu uinū bacchi ger-
mē generari semel ī uite q̄si semele: maturis sub phebo
racemis: regenerari rurū post ipsū uīdemie fulmē ī suo
uase uinū uelut ī iouis fēore merū: sed d' sacris in p̄sen-
tia mysteriis non est loquēdū: ubi mox phylca potius
ope lāguētibus opitulaturi sum⁹. Nec agēdū stilo gra-
uitatis suo: sed libero potius & iocoso: postq̄ a libero
p̄re: nescio q̄uo statī exorsi sumus. Et recte inq̄: nescio
q̄uo: nā forte prudentior aliq̄s a phebo medicorū prio-
potius q̄ a baccho medicinā auspicatus esset. Quid ue-
ro: si qd̄ non uanū omen sit in ore: nūc forte quadā p̄-
ferēte bacchū hic, n. almo quōdā uīo: securitateq̄ letis-
sima salubri⁹ forte medet̄: q̄ herbis ille suis: carmibus
q̄ phebo. Quocūq̄ uero sensu uel illa: uel hec acceperis
dux ille sacerdotū bacchus gemias q̄si m̄res habuisse
fert̄: melchisedech aut̄ sūmus ille sacerdos unam uix
matrē unū uix patrē habuit. Ego sacerdos minim⁹ pa-
tres habui duos: ficinū medicū: cosmū medicē: ex illo
natus sū: ex isto renat⁹. Ille qd̄ me galeno tū medico
tū platōico cōmendauit: hic aut̄ diuino cōsecrauit me
platōi. Et hic sūr atq̄ ille marfilū medico destinauit:
galenus qd̄ corporū: plato uero medicus animorū. Iā
diu igit̄ sub platōe salutarē aniorū exercui medicinā.
q̄n post librorū omniū eius interpretationē: mox decē
atq̄ octo de aniorū imortalitate libros: et eterna felici-
tate cōposui: ita p̄ uiribus p̄ri meo medici satisfaciēs

De triplici uita proemium

medico uero prius satis deinceps faciendum putans: librum
de litteratorum ualitudine curanda composui. Desiderabant
preterea post hec homines litterati: non tantum bene quicquid ua
lere: sed et bene ualentes diu uiuere: his ergo deinde librum
de uita longa dedi. Diffidebant autem medicinis: atque reme
diis in re tanta terrenis: adiunxi librum de uita tum ualida:
tum longa celitus comparanda: ut ex ipso mundi corpe
uiuo uita quedam uegetior in corpore nostrum quasi quoddam
mundi membrum uelut ex uite propagaret. His uero tu me
dicine libris ignosce precor indulgentissime laurenti: si dum
medicus esse uolo: nescio quomodo et uolens sum: et si non bonum
sepe poeta. Nam & phebuis idem est medicine repertor: poe
taque magister: uitamque ille suam nobis: non tam per herbas quam per
cytharam: cantumque largitur: ipsa quicquid uenit apud astro
logos musicum eque parit: & medicum. Sed hactenus dum
litteratorum: cuiusque similitudinem uite curiosius consulo: librorum
meorum salutem negligo: quod diu iter se partior esse se iunctos.
Quamobrem i eos nunc primum prius in corpus unum copulo
cuius artubus in unam formam iam compactis uita prius ad
sit. Non potest autem hoc opus physicum: id quasi corpus meum ui
tam accipere nisi mea: eiusmodi uero uita ex mea dunta
xat pedet anima. Hec autem iam diu penes te magna me lau
renti mi patrone uiuit: in ea presertim amplissimamque edictum
tuamque parte: ubi una cum platone nostrum illud de animorum
imortalitate seruat opus: tuo iam pridem nomini dedica
tum. At animus iste meus et si in beata quadam quasi patria pe
nes te uitam agit: uerumtamen: quod & theologi uolunt: inque
tus est interea: donec opus id physicum tanquam suum corpus
accipiat. Accipe igitur optime laurenti: post illos de anima
hos et de corpore libros: eodemque afflatu: quo et illis du
dum: feliciter his aspira. Ita enim et corpore hoc sub tuo spi
ritu per suam uiuet animam: & anima uicissim nostra cum hoc iam suo
corpore in tuis laribus coquiescet.

¶ Marfilii

Marsilii ficini florētini liber p̄mus de uita sana: si
ue de cura ualitudinis eorū q̄ icumbūt studio litterarū

Nouem studiosorum duces.

Capitulū. i.

Vicūq̄ iter illud asperū arduumq̄: et lō
gum ingrediūtur: quod quidem uix tā
dem ad excelsū nouem musarū tē
plum assiduo labore pducit: nouē om
nino itineris huius ducibus idigere ui
dentur: quorū primi quidē tres in celo

tres sequētes in animo. postremi tres in terra nos du
cunt. Principio in celo mercurius: ut inuestigādo mu
sarū iter aggrediamur: uel impellit: uel adhortatur: si
quidē mercurio tributum est inuestigationis omīs of
ficium. Deinde p̄hebus ipse: & querētes anios: & res
quesitas splendore uberrimo sic illustrat: ut perspicue
quod querebat: a nobis iueniatur. Accedit gratiosis
sima uenus gratiarū mater: aut almis omnino: letis
q̄ radiis suis rem omnem adeo condit: & ornat: ut q̄
quid & instigante mercurio quesitū fuit: et mōstrante
phebo iam erat iuentū: mirifica quadā: & salutari ue
nustate ueneris circūfusum delectet semper: & profit.

Sequuntur tres itineris huius duces in animo: uide
licet uolūtas ardens: & stabilis: acūmē ingenii: memo
ria tenax. Tres in terra postremi sunt: prudētissimus
pater familias: p̄batissimus preceptor: medicus perit
tissimus. Absq̄ his nouem ducibus nemo ad ipsū no
uem musarū templum puenire uel potuit: uel poterit
unq̄. Ceteros q̄dem duces ab initio nobis precipue d̄
us omnipotens naturaq̄ tribuit: tres uero postremos
nostra adhibet diligentia. Sed precepta officiaq̄: que
ad patrem familias: & que ad preceptorem circa litte
rarū studia pertinent: antiqui plures: sapientesq̄ tra

etauerunt: precipue plato noster: & sepe alias: & in li-
bris de rep. ac de legibus diligentissime. Deinde ari-
storeles in politicis: plutarchus quoque: & quitilianus
egregie. Solus aut litterarum studiosis hactenus deest
medicus aliquis: qui manū euntibus porrigat: saluta-
ribusque cōsiliis: atque medicinis adiuuet eos: quos neque
celum: neque animus: neque paterfamilias preceptor ue-
destituit. Ego igitur sorte eorum laboriosissimā mi-
seratus: quod difficile minerue minuētis neruos iter agūt
primus tanquam medicus debilibus: et ualitudinariis ad-
sum: sed utinā facultate tam integra: quam proposita uolun-
tate. Surgite iam adolescētes deo duce alacres: surgite
iuuenes: atque uiri: quos ardētius minerue studiū nimis
eneruat. Accedite libenter ad medicū: qui uobis ad i-
stitutū uestri perfectionē: monstrante deo: atque fauēte
cōsilia: remediaque salutaria largietur.

¶ Quam diligens habenda cura sit cerebri: cordis:
stomachi: spiritus.

Capitulū. ii.

Rincipio quantā cursores crurium athle-
te brachiorum: musici uocis curā habe-
re solent: tātam saltē litterarum studio-
sos cerebri: & cordis: iecorisque: & stoma-
chi oportet habere. Immo uero tāto ma-
iorem: quanto & membra hec prestantiora quam illa sūt:
et ii frequentius: atque ad potiora his membris quam
illi illis utuntur. Preterea solers quilibet artifex in-
strumenta sua diligentissime curat: penicillos pictor:
maleos incudesque: faber erarius: miles equos: & arma:
uenator canes: & aues: citharā citharedus: et sua quis-
que similiter. Soli uero musarum sacerdotes: soli summi
boni: ueritatisque uenatores tam negligentes: pro ne-
phas: tamque infortunati sunt: ut instrumentū illud:
quo

quo mūdū uniuersum metiri quodāmodo: & capere
 possunt: negligere penitus uideant. Instrumentū eius
 modi spiritus ipse est: qui apud medicos uapor qdam
 sanguis purus: subtilis: calidus: & lucidus definitur.
 Atq; ab ipso cordis calore ex subtiliori sanguine pro
 creatus uolat ad cerebrū: ibiq; animus ipso ad sensus
 tam interiores q̄ exteriores exercendos assidue utit̃.
 Quāobrem sanguis spiritui seruit: spiritus sensibus
 sensus deniq; ratiōi sanguis aut a uirtute naturali: q̄
 in iecore: stomachoq; uiget: efficitur. Tenuissima san
 guinis pars fluit in cordis fontē: ubi uitalis uiget uir
 tus: inde creati spiritus cerebri: et (ut ita dixerim) pal
 ladis arces ascendūt: in quibus animalis: idest sentien
 di: mouēdiq; uis dominatur. Itaq; talis plurimum
 ferme contemplatio est: quale sensus ipsius obsequiū
 talis autem sēsus: qualis & spiritus. Spiritus uero ta
 lis: qualis & sanguis: & tres ille uires: quas diximus
 naturalis scilicet: uitalis: & aialis: a quibus: per quas
 in qbus spiritus ipsi cōcipiunt: nascunt: atq; fouent̃.
Litterati pituite: & atrabili obnoxii sunt. Ca. iiii.

Non solum uero membra illa: uiresq;: &
 spiritus homines litterarū cupidi curare
 diligentissime debent: uerum etiā pitui
 tam semper: & atrabile nō aliter q̄ na
 uigantes scyllam atq; carybdim cautis
 sime deuigare iubentur. Quantum enim reliquo cor
 pore ociosi sunt: tantum cerebro: ac mente negotiosi.
 inde pituitam: qd̄ greci flegma: hic atrabilem: quam
 iidem melancholiam uocant: gignere compelluntur.
 Illa quidem ingenium sepe obtūdit: & suffocat: hec
 uero si nimīū abūdauit: flagrauerit ue: assidua cura
 crebrisq; deliramētis uexat aīum: iudiciūq; pertur

bat. Vt non imerito dici possit: litteratos fore: & precipue sanos nisi cum pituita molesta est: et letissimos: sapientissimosq; omnium: nisi bilis atra uitio uel merere sepe: uel interdum desipere compellantur.

Quot sint cause: quibus litterati melancholici sint: uel fiant.

Cap. iiii.

T autē litterati sint melancholici: tres potissimum causas species faciunt: prima celestis secunda naturalis: tertia est hūana. Celestis quoniam mercurius: qui ut doctrinas inuestigamus: iuitat: & saturnus: qui efficit: ut in doctrinis inuestigandis perseueremus: inuentaſq; seruemus: frigidus quodāmodo siccusq; ab astronomis esse dicuntur: uel si forte mercurius non sit frigidus: sit tamē sepe solis propinquitate siccissimus: qualis est natura apud medicos melancholica: eādemq; naturam mercurius ipse: saturnusq; litterarū studiosis eorū sectatorib; impositū ab initio: ac seruāt: augentq; quotidie. Naturalis autem causa esse uidetur: q; ad scientias presertim difficiles consequendas necesse est animum ab externis ad interna tanq; a circumferentia quadā ad centrū sese recipere: atq; dū speculat in ipso: ut ita dixerim: hōis centro: stabilissime permanere. Ad centrū uero a circumferentia se colligere: figiq; in centro maxime terre ipsius est propriū: cui quidē atra bilis persimilis est: Igitur atra bilis aīum ad se & colligat in unū: et sistat in uno: contempleturq; assidue prouocat: atq; ipsa mundi centro similis: ad centrū regū singularū cogit inuestigandum: euehitq; ad altissima queq; comprehendenda: quandoquidē cum saturno maxime congruit altissimo planetarū. Contemplatio quoq; ipsa uicissim assidua quadā collectione: & quasi compressione

sione naturam atra bili persimile contrahit. Humana
uero: idest ex nobis causa est: quoniam frequens agi-
tatio mentis cerebrū uehementer exsiccat. Igitur hu-
more magna ex parte consumpto: quod caloris natu-
ralis pabulum est: calor quoq; plurimum solet extin-
gui: unde natura cerebri sicca: frigidaq; euadit: que
quidem terrestris: & melancholica qualitas nominat̃
Preterea ob frequentissimum inquisitionis motū spūs
quoq; nati otinē dissoluunt̃ resolutos at̃ spiritus ex
subtiliori sāguie instaurari necessariū est. Quapropt̃
subtilioribus: clarioribusq; sanguinis partibus sepe
consumptis: reliquis sanguis necessario densus reddi-
tur: & siccus: & ater. Accedit ad hec: q; natura in cō-
templatione cerebro prorsus: cordiq; intenta: stoma-
chum eparq; destituit. Quare alimentis presertim uel
uberioribus: uel durioribus male concoctis sanguis
inde frigidus: crassusq; et niger efficitur. Postremo ni-
mio membrorum ocio: neq; superflua excernunt̃: neq;
crassi: fuscisq; uapores exhalant. Hec oīa melācholicū
spūm: mestūq; & pavidum aīum efficere solent: siqui-
dem interiores tenebre multo magisq; exteriores me-
rore occupant animū atq; terrent. Maxime uero litte-
ratorum oīum hi atra bile premunt̃: qui sedulo philo-
sophye studio dediti mentē a corpore: rebusq; corpo-
reis seuocant: incorporeisq; coniungunt: tū qā diffici-
lius admodum opus maiori quoq; indiget mentis in-
tentiōe: tum quia quatenus mentē incorporee uerita-
ti coniungūt: eatenus a corpore disiungere compelluntur:
hinc corpus eorum nonnunq; quasi semiani-
mum redditur atq; melancholicum. Quod quidē pla-
to noster in thimeo significat: dicens animuz diuina se-
pissime: & intentissime contemplant̃ alimentis eius

modi adeo adolefcere: potētē euadere: ut corpus fuū
fupraq̃ natura corporis patiat̃: exsuperet: ipfumq̃ ue
hementioribus agitationibus fuis aliqñ uel effugiat
quodammodo: uel nōnunq̃ quasi diffoluere uideat̃.
¶ Cur melancholici ingeniofi fint: & quales melan
cholici fint eiufmodi: quales contra. Cap. v.

Hactenus quam ob caufam mufarū sacerdo
tes melācholici uel fint ab initio: uel ftudio
fiant: rationibus primo celestibus: fecundo
naturalibus: tertio humanis oftendiffe fuf
ficiat. Quod qdem confirmat in libro problematum
ariftoteles omnes enim inquit uiros in quauis faculta
te preftantes melancholicos extitiffe. Qua in re plato
nicū illud: qđ in libro de fcientia fcribitur: cōfirmat.
ingeniofos uidelicet plurimū concitados: furiofosq̃
effe folere. Democritus quoq̃ nullos inqt uiros inge
nio magnos: preter illos: qui furore quodam pēiti fūt
effe unq̃ poffe: quod qdem plato noster in phedro p
bare uidetur dicens: poeticas fores frustra abfq̃ furo
re pulsari. Et fi diuinū furorem hic forte itelligi uult:
tamē neq̃ furor eiufmodi apud phyficos aliis unq̃ il
lis: preterq̃ melancholicis incitatur. Deinceps uero af
fignande a nobis rationes funt: quare democritus: et
plato: & ariftoteles afferant: melancholicos nōnullos
interdum adeo ingenio cunctos excellere: ut nō hūa
ni: fed diuini potius uideantur. Afferuat id democri
tus: & plato: & ariftoteles abfq̃ dubio: rationē uero
tante rei haud fatis explicare uidentur: audendū ta
men: monftrante deo: caufas indagare. Melancholia
ideft atra bilis eft duplex: altera qdem naturalis a me
dicis appellatur: altera uero aduftione cōtingit. Natu
ralis illa nihil eft aliud q̃ dēffior quedā: ficciorq̃ pars
fanguinis

sanguinis: adusta uero in species quattuor distribuit.
Aut enī naturalis melancholie: aut sanguinis purio-
ris: aut bilis: aut falsę pituitę combustionē cōcipitur.
Quecūq; adustioē nascitur: iuditio & sapientie nocet:
nepe dū hūior ille accēditur atq; ardet cōcitatos furen-
tesq; facere solet: quā greci mania nūcupāt: nos uero
furorē. At quādo iam extinguit: subtiliorib; clariori-
busq; ptibus resolutis solaq; restāte fuligie tetra stoli-
dos reddit: & stupidos quē habitū melācholiā pprie
et amētiā uecordiāq; appellāt. Sola igit atrā bilis illa:
quā dixim; naturale ad iuditium nob; sapiētiāq; oducit
neq; tamē semp. Sāe si sola sit atrā nimis: dēsaque mo-
le obfuscat spiritus: terret animum: obtundit ingeni-
um: si uero pituitę simplici misceatur: cū frigidus ob-
stiterit circum precordia sanguis: crassa quadam frigi-
ditate segnitie adducit: atque torporem. Atque uti
densissime cuiusque materie natura est: quando eius
modi melancholia frigescit: ad sūmum frigiditatis in-
tendit: quo in statu nihil speratur: timentur omnia te-
det celi ouexa tueri. Si bilis atrā: uel simplex: uel mix-
ta putrescit: quartanam gignit febrē: lienis tumores
& multa generis eiusdem: ubi min; exuberat: siue so-
la sit: siue cōiuncta: pituitę spirit; crassiores facit: atq;
frigidiores: continuo animū afficit tedio: mentis acie
hebetat: neq; salit arcadico circū precordia sanguis.
Oportet aut atrā bilem neq; tam paucam esse: ut
sanguis: bilis: spiritus quasi freno careant: unde insta-
bile ingenium: labilemq; memoriā esse contingat: ne-
q; tam multam: ut nimio pondere pregrauati dormi-
tare: atq; egere calcaribus uideamur. Proinde neces-
sarium est omnino: eam esse quo ad eius natura pati-
tur subtilissimam. Si enī tenuata pro natura sua ma-
Marsi. de tripli. ui. B

xime fuerit : poterit forsitan absqz noxa etiā esse multa: atqz etiam tanta: ut equare bilem saltem pondere uideatur: abundet igit atra bilis: sed tenuissima. Nō careat humore subtilioris pituite circūfuso: ne are scat prorsus: durissimaqz euadat : nō tamē misceatur omnino pituite: presertim uel frigidiori: uel multe : ne frigescat: sed bili: sanguiniqz adeo misceatur: ut corpus unum conficiatur ex tribus duple sāguinis ad reliqua duo proportionē cōpositum. Vbi octo sanguinis partes: due bilis : due iterum atre bilis portiones existāt: accendatur aliquantum a duobus illis atra bilis: accēsaqz fulgeat: non uratur. Ne quemadmodū solet materia durior: dum feruet nimium: uehementius urat: & concitet: dum uero refrigerat: similiter frigescat ad summum. Bilis enī atra ferri instar quando multū ad frigus intenditur: friget ad summum : quādo contra ad calidum ualde declinat : calet ad summum. Neqz mirum uideri debet: atram bilem accendi posse facile: atqz accensam uehementius urere. siquidem uidemus calcem illi similem aqua perfusam feruere statim : atque exurere. Tantam ad utrumque extremum melancholia uim habet unitate quadam stabilis : fixeque nature: que quidem extremitas ceteris humoribus non contingit. Summe quidem calens sūmam prestat audaciam: imo ferocitatem : extreme uero frigenstimorem: ignauiamqz extremam: mediis uero inter frigus: caloremqz gradibus affecta uarie : affectus producit uarios: non aliter q̄ merum precipue potens : bibentibus ad ebrietatem: uel etiam paulo liberius affectus inferre uarios soleat. Igitur opportune temperata sit atra bilis oportet: que cum ita moderata est (ut diximus) & bili: sanguiniqz permixta : quia & natura sicca

ra sicca est: & conditione: quantum ipsius natura patitur: tenuissima: facile ab illis accenditur: quia solida est atque tenacissima: accensa semel diutissime flagrat quia tenacissime siccitatis unitate potentissima est: uehementius incalescit. Quemadmodum lignum paleis: si utraque accendantur: magis: diutiusque calet: et lucet. Atqui a diurno uehementique calore fulgor ingens: motusque uehemens: & diurnus perficiuntur huc tendit illud heracliti: lux sicut anima sapietissima.

¶ Quo pacto atra bilis conducat ingenio. Cap. vi.

Q Veret forte quispiam: quale sit corpus illud humoris eiusmodi: ex tribus illis humoribus ex qua diximus: proportionem constatum. Tale est ferme colore: quale aurum esse uidemus sed aliquantum uergit ad purpuram: & quando tam naturali calore quam uel corporis: uel animi motu accenditur: ferme non aliter: quam ignitum: rubensque aurum purpureo mixtum calet: & lucet: atque uelut iris trahit uarios flagrante corde colores. Queret aliquis iterum: quonam pacto humor eiusmodi conducat ingenio. Nempe spiritus ex hoc humore creati: primo quidem subtiles sunt: non aliter quam aqua illa: quam & uite: seu uitae aquam nominant: & ardentem: quotiens ex crassiori mero: quadam ad ignem distillatione: ut fieri solet: exprimitur. Spiritus enim sub angustioribus atrae bilis eiusmodi compressi meatibus: uehementiore ob unitatem calore maxime tenuantur: perque artiores meatus expressi subtiliores erumpunt. Deinde calidiores similiter: atque eadem ratione lucidiores: tertio motu agiles: actione uehementissimi: quarto solido: stabilique humore iugiter emanantes actioni diutissime seruiunt. Tali autem animus noster obsequio fretus

Marfi, de tripli, ui. B ii

Indagat uehementer: perseuerat inuestigando diuti⁹
facile quecūq; inuestigauerit: inuenit: clare perspicit
sincere diiudicat: ac diu retinet iudicata. Adde q̄ quē
admodum in superioribus significauimus: animus in
strumento: siue incitamento eiusmodi: quod centro
mundi quodāmodo congruit: atq; (ut ita dixerim)
in suum centrum animum colligit: semper rerum om
nium: & centra petit: & penetralia penetrat. Congru
it in super cum mercurio atq; saturno: quorum alter
altissimus omnium planetarum inuestigantem eue
hit ad altissima. Hinc philosophi singulares euadūt:
presertim cum animus sit ab externis motibus: atq;
corpore proprio seuocatus: & q̄ proximus diuis: & di
uinorum instrumentū efficiatur. Vnde diuinis influ
xibus: oraculisq; ex alto repletus: noua quedā: inusi
tataque semp excogitat: et futura predicit. Q̄ d̄ nō so
lū democritus: atq; plato affirmāt: sed et aristote. in
problemātū libro: & auicenna in libro diuinorū: & in
libro de anima cōfitentur. Quorsum hec de atra bilis
humore tā multa: ut meminerimus: quantū atra bi
lis: imo candida bilis eiusmodi querenda: & nutrien
da est tanq̄ optima: tantum illam: que contra se ha
bet (ut diximus) tanquam pessimam esse uitandam.
A deo enim dira res est: ut a malo demone eius ipetus
istigari serapio dixerit: & auicēna sapiēs nō negauerit
¶ Quinq; sunt precipui studiosorū hostes: pituita:
atra bilis: coit⁹: satietas. matutius somnus. Cap. vii.
V T autem redeamus illuc: unde iam longius
digressi sumus: longissima uia est: que ad ue
ritatem sapientiamque perducit: grauib⁹
terreque marisq; plena laborib⁹. Quicunq;
igitur hoc iter aggrediuntur: ut poeta quispiam dice
ret

ret: sepe terra: marique periclitantur. Siue enim mare nauigent continue inter fluctus: idest humores duos: pituitam scilicet: & noxiam illam melancholiam: quasi inter scyllam: carybdimque iactantur. Siue terra (ut ita dixerim) iter agant: tria monstra partim sese illis obiciunt: primum terrena uenus: priapusque nutrit: secundum bacchus & ceres: tertium nocturna hecate frequenter opponit. Ergo & apollo ab ethere: & neptunus ab equore: & a terra hercules sepe uocandus: ut monstra eius modi palladis inimica iaculis apollo transfigat: neptunus tridente domet: claua hercules contundat: et laceret. Primum quidem monstrum est uenereus coitus: presertim si uel paulum uires excefferit: subito namque exaurit spiritus: presertim subtiliores cerebrumque debilitat: labefactat stomachum: atque precordia: quo malo nihil ingenio aduersus esse potest. Cur nam hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit: nisi quia mentem: que sacra est: percutit: tantumque obest: ut auicenna in libro de animalibus dixerit: si quid spermatis supra quam natura toleret: coitu perfluat: obesse magis quam si quadragies tantumdem sanguinis emanarit: ut non iniuria prisci musas: atque minervam uirgines esse uoluerint. Huc platonice illud spectat: cum uenus musis minitaretur: nisi sacra uenerea colerent: se contra illas suum filium armaturam. Responderunt muse: marti o uenus marti talia minitare: tuus enim inter nos cupido non uolat: denique natura nullum sensum longius quam tantum ab intelligentia segregauit. Secundum monstrum est uini: cibi que satietas: quippe si uinum: uel nimium: uel nimis calidum: uehemensque fuerit: caput ipsum humoribus: pessimisque fumis implebit: mitto quod in sanos facit ebrietas. Cibus uero nimius: primum quidem ad

Marsi, de tripli, ui. B iii

stomachum in ipso coquendo omnem nature uim reuocat: quo fit: ut capiti simul: speculationiq; intendere nequeat: deinde inepte coctus multis: & crassis uaporibus: hūoribusq; acie mētis obtūdit. Quin et si satis coquat: tñ ut galenus ait: anius adipe & sanguine suffocatus celeste aliquid p̄uidere non potest. Tertiū deniq; monstrum est ad multam noctem: presertim post cenam frequentius uigilare: unde etiam post ortum solis dormire cogaris quoniam uero in hoc errāt falluntq; studiosi p̄multi: iccirco q̄tū ingenio noceat latius explicabo: atq; rationes septem precipuas afferam. Primā ab ipso celo: secundā ab elementis: tertiam ab humoribus: quartā ab ordine rerum: quintā a natura stomachi: sextam a spiritibus: septimā a phātasia deductā. Principio tres planete: quēadmodum in superioribus dicebamus: contēplationi: & eloquentie maxime fauent: sol: uenus: atq; mercurius. Hi uero paribus ferme passibus cōcurrētes: aduētante nocte nos fugiūt: die uero solis ortu in plagam celi duodecimam: que carceri: tenebrisq; ab astronomis assignatur: repente tridunt. Ergo non qui uel nocte quando nos fugiunt: uel die post solis ortū: quando carceris tenebrarumq; domū intrant: sed qui uel p̄pe modū petētibus ortū: uel iam surgentibus ad cōtemplandum: scribendūq; ipsi quoq; cōsurgunt. ii soli acutissime speculant: & eloquētissime inuēta sua scribunt: atq; cōponunt. Ratio secunda. s. ab elementis est talis: oriente sole mouet aer: tenuatq; & claret: occidente uero cōtra: sanguis aūt et spiritus motū: qualitatemq; aeris circumfusi natureq; similis sequi necessario cōpellunt. Tertia ratio: que ab humoribus ducitur: est eiusmodi: in aurora mouetur sanguis: & regnat

gnat: motuqz tenuatur: & calefcit: & claret: & spūs
uero sanguinē sequi: imitariqz solēt. Verum accedēte
nocte: melācholia illa crassior: et frigidior: atqz pitui-
ta dominantur: que spiritus ad speculandum inep-
tissimos proculdubio reddūt. Quarta ratio: que tra-
ditur ab ordine rerum: hec erit: dies uigilie: nox som-
no tributa est: quoniam cum sol uel ad hemisperium
nostrum accedit: uel super ipsum incedit: radius suis
meatus corporis aperit: atqz a centro ad circunferen-
tiam humores: spiritusqz dilatat: quod quidem ad
uigiliam: actionesqz excitat: atqz conducit. Contra
vero quando recedit: omnia coarctant: quod natu-
rali quodam ordine inuitat ad somnū: maxime post
tertiam: aut quartam noctis partē. Quisquis igit ma-
ne quidem dormitat: quando sol: mundusqz excitat
ad multam uero noctem uigilat: quādo natura dor-
mire iam: et a laboribus quiescere iubet: hic absqz du-
bio cum ordini uniuersi: tum sibi ipsi repugnat: dum
contrariis simul motibus perturbatur: atqz distrahi-
tur. Sane dum ab uniuerso mouetur ad extima: ipse
se se mouet ad intima: atqz contra: dum ab uniuerso
ad intima trahitur: ipse se interim retrahit ad exti-
ma. Ergo peruerso ordine: motibusqz contrariis tum
corpus totum: tum spūs: ingeniumqz prorsus labe-
factatur. Quinto loco a natura stomachi in hunc mo-
dum argumentamur: stomachus diuturna diurni ae-
ris actione: apertis porris admodum dilatatur: euolū-
tibusqz spiritibus tandem valde debilitatur igitur su-
beunte nocte nouam spirituū copiam exigit: qua fo-
ueatur. Quapropter quicunqz eo tempore contēplatio-
nes lōgas: et difficiles inchoat: ipsos ad caput spiritus
retrahere nititur: hi uero distracti: neqz stomacho sa-

Marfi. de tripli. ui B iiii

tis: neqz capiti faciunt. Maxime uero nocet: si post ce-
 nam lucubantes diu eiusmodi studiis attentius in-
 cumbamus: pluribus enim tunc ad concoquendū ci-
 bum spiritibus: multoqz calore stomachus indiget.
 Hec uero duo lucubratione: studioqz tali diuertun-
 tur ad caput quo fit: ut neqz cerebro: neqz stomacho
 suppetant. Adde qd caput ob eiusmodi motum cras-
 sioribus cibi repletur uaporibus: atqz cibus in stoma-
 cho a calore: & spiritu destitutus crudescit: & putret
 unde rursus caput opplet: & ledit. Deniqz matutinis
 horis: quando surgendum est: ut excrementis omni-
 bus somno retentis singula membra purgentur tunc
 id quod pessimum est: qui nocte lucubrando conco-
 ctionem penitus interruperat: idem dormiendo ma-
 ne excrementorum expulsionem diutius impedire cō-
 pellitur: quod quidem tam ingenio: q̄ corpori medici
 omnes obesse q̄ plurimum arbitrantur. Merito ergo
 qui nocte contra naturam pro die: atqz conuerso: die
 rursus pro nocte utūtur tanq̄ noctue. ii etiam in hoc
 uel inuiti noctuas imitātur: ut quemadmodum illis
 sub solis lumine caligant oculi: ita & iis mentis acies
 sub ueritatis splendore caliget. Sexto loco a spiriti-
 tibus idem ita probatur: spiritus fatigatione diurna
 presertim subtilissimi quicqz dēiqz resoluūtur: nocte
 igitur pauci crassiqz supersunt litterarum studiis inepti-
 tissimi: ut non aliter mancis horum fretum alis in-
 genium uolare possit: q̄ uespertilioes: atqz bubones
 Contra uero post somnum mane spiritibus recreatis
 membrisqz adeo corroboratis: ut minimo spirituum
 adminiculo egeant: multi: subtileqz spiritus adsunt
 qui cerebro seruiāt: atqz expeditius obsequi possunt
 in membris fouēdis: regendisqz parum admodum oc-
 cupati

Vetus Iudens post Cuius tū. ad uelut angustia
 ut post Cuius tū. ad uelut angustia
 ut post Cuius tū. ad uelut angustia

cupati. Postremo septima ratio sic a phantasia natura deducitur: phantasia: siue imaginatio: siue cogitatio seu quouis alio nomine nuncupanda uidetur: multis longis contrariis inuigilando imaginibus: cogitationibus: curisq; distrahitur: atq; turbatur. Que quidē distractio: perturbatioq; sequenti contemplationi: tranquillam serenamq; mentem penitus postulanti: nimium contraria est. Sola uero nocturna quiete agitatio illa sedatur tandem: atq; pacatur: igitur accedente quidem nocte semper turbata mente: recedente uero ut plurimum mente tranquilla ad studia nos conferimus. Quicūq; uero mēte nimium agitata res ipsas iudicare conantur. ii non aliter q̄ illi: q̄ uertiginem patiuntur: omnia uerti putāt (ut plato inquit) cum ipsi uertantur. Quamobrem scite aristoteles in economicis iubet ante lucem surgere: asseritq; id & ad corporis sanitatem: & ad philosophie studia prodesse q̄ plurimum. Sed hoc ita accipiendum est: ut citra: & modica cena matutinam crudelitatem diligentissime deuitemus. Deniq; facer ille uates dauid omniū potentis tuba dei unq̄ dicit uespere: sed mane semp: atq; diluculo in deum suum canendum: sed cithara: psalmisq; surgere. Surgere quidem mēte ea hora omnino debemus: mox etiam corpore: si modo id comode fieri possit.

¶ Que sit hora inchoandis studiis opportunior: q̄ ue continuandi modus.

Cap. viii.

EX iis: que in superioribus disputata sūt: ferme iā satis constat oportūe nostra nos studia exordiri: uel statim oriēte sole: uel hora una saltem uel duab; ad summū ante solis exortū. Sed ateq; e lecto surgas: p̄frica parūper: sua uiterq; palmis

*exordiri. Debent laudare uel laudari oriente sole
ut una aut duab; ante solis exortū.*

corpus totum primo: deinde caput unguibus: sed id paulo leuius: hac in re te hippocrates admoneat. Nā frictione inquit: si uehemens sit: durari corpus: si leuis: moliri: si multa: minui: si modica: impleri. Cum e lecto surrexeris: noli subite lectioni: meditationiq; prorsus incumbere: sed saltem hore dimidium cuiusbet expurgationi concedito: mox meditationi accinge te diligenter: quam ad horam circiter unam prouiribus prorogabis. Deinde remittes parum per mentis intentionem: atq; inter eburneo pectine diligenter: et moderate pectes caput a fronte ceruicem uersus quadragies pectine ducto. Tum ceruicem pāno asperiori perfrica: demum reuersus ad meditandū: duas insuper horas: aut saltem horā unā studio dedicato: produci uero nōnunq; studia possunt: sed aliquāta interdum intermissione facta ad horā usq; meridianam. Quinetiam interdū: quis raro: nisi cibū interim cogamur assumere: post meridiem circiter horas duas. Sol enim circa ortum potens est: potens & in medio celo in plaga quoq; illa celi: que medium proxime sequit: quam nonā altronomi uocant: & sapientie domum sol maxime gaudet. Quoniā uero poete oēs phebum musarū: scientiarumq; ducem esse uolūt: merito si qd altius excogitandum est: his horis potissimum cogitetur: si muse qrendē: horis eisdem pheho duce qrantur. Relique, n. hore ueteribus: alienisq; legendis potius: q̄ nouis: ppriisq; excogitandis accommodate uidentur. Semper autē meminisse debemus qualibet hora semel saltem paulisper remittendā esse mentis intetionem: cum, n. ob intentionem eiusmodi spūs resoluantur: merito si nunq; cesses tendere: lentus eris Dum laboras animo: interim corpore cōquiesce: mala est deo fatigatio

fatigatio corporis: peior animi: utriusq; simul: pessima oppositis hominem motibus simul distrahens: ut tamq; dispendens Deniq; haud ulterius meditatio procedat q̄ uoluptas: potius uero citra.

¶ Quomodo sit uitanda pituita.

Cap. viii.

Pere preciū fore uidetur: que noxia litterat̄is esse diximus: repeteſ breuiter: atq; remedia singulis adhibere. Ergo ne pituita nimis augeat̄: exercitatione quotidie stoma-

cho ferme uacuo ~~bis~~ utendum: nūq̄ tamē laboriosa: ne acuti spūs dissoluant̄: excrementa diligentissime ab oībus meatibus expurgāda. Sordes a corpis totius cute: capitis p̄cipue: tū lotiōe tū frictiōe p̄itus abstergende. Vitanda alimenta frigida nimis: atq; nisi obstitit atra bilis: et humida: et oīno que pigua: uirulēta: uiscosa: uncta glutinosaq; sint: uel que facile putrescere soleāt. Si stomachus: uel natura: uel etate sit frigidus: aut dimittendus oīno: aut certe minuendus aque pot⁹: moderatus cib⁹ sit oportet: sed potio moderatior: habitatio alta a graui: nubiloq; aere remotissima. Cū ignis: tum calidi odoris usu humiditas expellenda: phibendū frigus a capite: maxie uero ceruice: atq; pedibus. Multū. n. obest ingenio: pdest moderatus usus aromatū in frigidioribus epulis: nucis muscate p̄sertim: & cinnamomi: & croci: zinziberis quoq; conditi mane stomacho uacuo: quod sensibus etiam. & memorie maxime prodest.

¶ Qua rōne uitāda sit atra bilis. C. x. Ellimā uero illā: quā i superioribus detestabamur: atrā bilē hec augēt crassū turbidūq; uinū p̄cipue nigrū. Cibi duri sic ci salsi acres acuti ueteres usti asli fricti:

carnes bouis: & leporis: caseus uetus: balsamēta: legu-
mina: precipue faba: lenticula: melongia: eruca: brassi-
ca: sinapis: radícula: alliū: cepa: porrum: mora: cario-
te: & quecunqz calefaciunt: uel frigesaciunt simul: at-
qz deficcant: & omnia nigra. Ira: timor: misericordia
dolor: ocium: solitudo: & quecūqz uisum: & olfactū
auditumqz offendunt: omnium uero maxime tene-
bre. Preterea exiccatio corporis nimia: siue longis na-
ta uigiliis: siue multa mentis agitatione: uel cura: seu
frequentiqz coitu: usuqz rerū calidarū multū atqz sic-
carū: seu imoderata quadā deiectione: atqz purgatio-
ne: uel exercitatiōe laboriosa: uel iedia: siti: calore: uel
ficcioe uento: uel frigore. Cū uero bilis atra sp̄ siccis-
sima sit: frigida quoqz: licet n̄ eque: huic certe resistē-
dum est rebus qdē modice caldis: hūidis uero q̄ maxi-
me. Cibis elixis assidue: q̄ coquantur facile: & subtilē
gignant sanguinē: atqz clarissimū. Sed interi: ut sto-
machi & pituite ratio habeatur: pinde atqz bilis atre-
epule cinamomo: & croco: & sandalis cōdiantur. Cō-
ferunt semia pepōis: atqz cucumeris: & pinei nuclei ab-
luti: cōueniunt lacticia oīa: lac: caseus recēs: amygd-
dale dulces: cōueniūt carnes auis: & pullos gallinace-
os: q̄drupedū ue lactētū: oua sorbilia maxie: & ex-
mēbris anialiū cerebellū: dulcia mala: pyra: pfica: pe-
pones: pruna damascena: atqz similia. Cucurbita rite
cocta: herbe hūide: nō uisose: cerasia uero ficus: uuaf-
minie laudo: nausēa uero & satietatē ualde detestor.
Nihil aut̄ aduersus hanc pestē ualētius est q̄ uinū leue
clarum: suaue: odory: ad spiritus pre ceteris p̄spicuos
generandos aptissimū. Nā (ut platoni & aristoteli pla-
cet) hic humor hoc uino non aliter mollitur: atqz dul-
cescit: & claret: q̄ uel lupini aqua perfusi: uel ferrū flā-
mis

mis accensum: uerum quātū eius usus spiritibus: et ingenio prodest: tantū nocet abusus. Preterea ifundere aurum uel argentū maxime ignitū: eorumq; folia in poculis: uel in ipso iure prodelle cōsentaneū est: atq; aureo: uel argenteo uasculo bibere: cibosq; sumere. Item perutile est: si sepe stomacho uacuo liquiritie succus deglutiatur: succus quoq; punici pomi dulcis: atque dulcis arancei. Cōducunt non mediocriter suas ues odores temperati maxime: at si regnat frigus: ad calidum declinantes: sin dominetur calor: uergentes ad frigidū. Temperandi sunt igitur ex rosis: uiolis: myrto: camphora: sandalis: aqua rosacea: que frigida sunt. Rursus ex cīnamomo: citro: aranceo: gario: phylis: mēta: melissa: croco: ligno aloe: ambra: musco que calida. Verni flores prosūt in primis & folia citri: siue arancei: odoraque poma: sed maxie uinū. Odores eiusmodi prout cuique cōuenit: & naribus hauriendi sunt: & pectori: atq; stomacho admouendi. Odores uero calidos multū: siccosque: si soli fuerint: & cōtinui: non probamus. Tenendus ore iacynthus: qui animum uehementer exhilarat: hierobotanum quoque: idest sclarea siluestris tū cibo: tū odore offert: buglosa rursus: borrago: melissa: horum que triū aqua. Rursus lactuca endiuia: uua passula: lac amigdalīnū mense familiarissima esse debent. Fugiendus aer aut feruens: aut glacialis nimium: aut nubilus: sed aer temperatus: serenique liberrime admittendus. Mercurius pythagoras: plato iubēt: dissonantem animum uel merentem cithara: cantuq; tam constanti q̃ cōcino componere simul atque erigere: dauid autem poetata sacer psalterio: psalmis que saulem ab infania liberabat. Ego etiam si modo infima licet cōponere sum

mis q̄tum aduersus atre bilis amaritudinē dulcedo
lyre: cantusq; ualeat: domi frequenter experior. Lau
damus frequentem aspectum aque nitide: uiridis: ru
beiue coloris: hortorum: nemorūq; usum: deambula
tionem secus flumina: perq; amena prata: suauem eq
tationē quoq; gestatiōem: nauigationemq; lenē ual
de probamus. Sed uarietatem in primis: facilesq; oc
cupationes: diuersaq; negotia non molesta: assiduam
hominum gratiosorum consuetudinem.

Cura stomachi.

Cap. xi.

Sequitur ut curam stomachi diligentissimam
habeamus: ne nausēa: cruditatēue adducat
unq̄ satietas: caputq; offēdat. Bis cibus quo
tidie sumendus est: et modicus: atq; leuis cin
namomo: macce: nuce muscata moderate conditus. Sē
per tamē siccus cibus pōdere alimenta mollia: potūq;
exuperet: nisi forte atre bilis siccitatē admodū uerea
mur. Famem (si cōmode fieri potest) cibus sit: inpot?
expectet: auiditas utriusq; sup sit mense: fastidiū & sa
turitas procul absint. Abstinentum ab iis: que ob ni
miā humiditatem: uel uirulentam: & unctā uiscosāq;
materiam stomachū relaxando debilitant: uel ēt frigi
da: aut calidissima sunt: aut ppter duritiā egere co
quuntur. Et que talia sunt: ut diu post mensam pala
to sapore reddant molestiorē: siue inflent: siue caput
multis uaporibus impleant: ab oībus in primis: que fa
cile: uel extra aluū: uel in aluo putrescant. Dulces sa
pores: aut acres si soli sint: nullo pacto probamus: sed
dulces acri quodam: uel acuto: uel sicco uolumus tem
perari. Mastix: & menta sicca: saluia recens: uue pas
sule: cydonia: poma cocta condita sacharo: cicorea:
rosa: corallus: lotus capparis: et aceto conditus stoma
cho

cho amicissima sunt. Mala preterea punica sapore inter acidum dulcemque medio: & omnino quecumque moderate arida sunt: & aliquantulum austera: que medici stiptica uocant: siue que aliquantum acuta sunt: uel salsa: uel aromatica: myrobalani autem omnia superant. Vinum quoque rubescens potius quam album sapore quasi paululum subamaro: ac nisi caliditas uel distillatio aliter postulauerit: optimum erit merum bibitum paulatim: omnino autem liquidiores epule prius sumende quam duriores. Sumpto uero cibo: conuenit coriandrum pomumque cydonium conditum saccharo: mala punica & pyra austera: mespila quoque: & persica sicca: atque similia. Mandere uero oportet ante quam deglutiantur singula exactissime: fouendus stomachus: si oportet extrinsecus: mastice: rosa: menta: corallo. Cauendum ne post cibum: duabus aut tribus proximis horis uel cogitationi difficili: uel lectioni sedulo incubamus. Necesse forsan erunt hore uacationis quattuor: si cibus potusue uberius fuerit: aut cibus durior. Malum est cibo: potusue uentrem extendere: pessimum stomacho sic extento difficilia cogitare: aut igitur nutrimentum sume leuissimum: aut sumpto uaca: donec quasi concoxeris. Neque dormiendum post cibum meridie: nisi maxima cogat necessitas: atque id quidem non prius quam horas duas uigilauerimus: nocte tamen sumpta cena: hora (ut uidetur) una uigilia sufficit. Coitus stomacho pestilens: presertim si uel saturo statim: uel esuriente concumbas: ocio meret stomachus: exercitatione gaudet: nisi dum cibo sit plenus. Sumpto cibo statim modice deambulandum: mox uero sedendum. ¶ De iis: que fouent membra: precipue uires spiritus.

Ediam prestare uidet: ut nonnulla ex medicorum officina in medium pducamus: q̄ stomachi: cordis: cerebri: spiritum ingenii uires: uel seruēt integras: uel restituāt: ac si uel pituita uel atra bilis excrelcat: uel imineat nausea: longe p̄pellant. Oēs sine cōtrouersia medici cōsenserūt: nihil esse salutaris tiriaca: fouendis cōfirmandisqz tū singulis mēbris: & uiribus: tū spiritibus: atqz ingenio. Huius igit in p̄mis utemur drachma dimidia: aut saltem drachme tertia parte bis q̄libet ebdomada: hyeme: & autūno: sed estate: atqz uere semel: uel sola: uel (si placet) frigidis: humidisqz t̄pibus cum pauculo mero claro: suaui. Temporibus uero calidis: siccisqz: presertim si natura: uel etas sit calidior: cū aque rosacee duabus uncis: aut tribus stomacho. s. uacuo: sex aut septē horis ante cibum. Si tiriaca desit: dabimus mithridatū: sed ubi tiriaca mithridatumue sumim? eo die ab omni re calida penitus abstīnēdū: ac si estas aut uer fuerit: frigidis est utēdum: secundo uero loco eadem in causa probat ab oibus aloe rite electa: atqz lota. Sume myrobalanarum chebularū drachmas duas: rosarum purpurearū sandali rubei: emblicorū cinamomi: croci: corticis pomi citri: beem: melisse. i. citrarie: singulorum drachmā unam: aloes electe rite qz ablute drachmas duodecim. Ex his confice pilulas optimo mero: quibus ebdomada qualibet semel utaris diluculo: eo scilicet pondere: quod nature tue conueniat: estate quidem cum aqua rosacea: alias uero cum uino. Quibus autem diebus neqz tiriacam: neqz pilulas assumes: utere confectiōe eiusmodi mane: atqz uespere: duabus: aut tribus ante cibum horis. Summe cinnami electissimi drachmas quattuor: chebularum:

chebularū: myrobalanorū duas: & totidem emblica-
rum croci: rosarū purpurearū drachmā dimidiā: san-
dalorum rubrorum drachmas duas: coralorūq; si mi-
lium drachmā unam: sachari albissimi quātum satis
est. Funde sacharum aqua rosacea: atq; succo citri: uel
limonum equalibus uidelicet portionibus: coque sua-
uiter: deinde adde musci tertiam drachme partem:
atq; ambre tantundem: demum confice bolos solidos
quos morsulos uulgo nominant: auroque inuolue.
Tria hec ipsi eo usu: quo prescripsim^{us}: experti sumus
tiriacam & aloem: ita (ut diximus) temperatam: cō-
fectionemque illam singulis conferre membris: & ui-
ribus: & spiritibus: acuire sensus: atque ingenium:
memoriam confirmare: pituitam quoque & bilē: atq;
atram bilem illis pillulis facile uel educi: uel emenda-
ri. Preterea etati cuilibet: & nature tria: que diximus
familiarissima iudicantur.

C Medicine contra pituitam.

Cap. xiii.

S I aduersus exundantem pituitam acrius pu-
gnandum fuerit: pillulas aurora ex hierapi-
cra galeni: uel quas mesues elefanginas no-
minat: dabimus scilicet quot: & quotiens
oportuerit: uel etiam in robustiore natura pillulas ex
hiera: atq; trociscis agarici pari portiōe compositas:
semper uero cum melle rosaceo liquido: atq; oximel-
le: aquaq; maratri: idest feniculi. Qui certe syrupus i
pituita digerenda etiam ante pillulas: atque post eas
maxie prodest. Si una cum pituita ceteri quoq; hūo-
res turbent: pillulis ex reubarbaro mesues: uel pillu-
lis: que sine quibus a posterioribus nuncupatur: op-
portune purgabimus. Omnē uero uehementē: repen-
tināque deiectionem: purgationēq; penitus detesta-

Marsi. de tripli. ui. **C**

mur. Nam stomachū : corque debilitat: spiritus multos exhaurit: confundit humores: spiritus fumis humorum fulcis obtenebrat.

¶ Distillatio : atque eius cura.

Cap. xiiii.

Vbi caput propter pituitā distillationibus fluctuat: quādoque hora somni aliquot ex pillulis quas modo descripsimus dabimus. Iubebitur mus preterea ea hora: & aliis thus sepe mandere: nam mirifice distillationibus: & sensibus omnibus: memorieque succurrit. Rursus muscata nux: & tiriaca ore retenta probatur: maiorana quoque: quam amracum nominant: uel eius aqua admota naribus: uel infusa. Post cibum uero alimentorum fumos coriandro: cidoneisq; cohercebimus.

¶ Dolor capitis: & cura eius.

Cap. xv.

Si caput sepe doleat humore grauatum frigidum: preter illa: quā narrauimus: confectiōem illā quā diambra nominat: uel diachori: uel plisarchoticon tenere ore iubebimus. Qui etiā masticā sepe mandere: preterea linire frontem: tempora: ceruicem maiorane: feniculi: rute foliis: una cum oleo rosaceo tunsis. Similiter aloë: aceto: oleo: aqua que rosacea perfecte diluta.

¶ De cura uisus.

Cap. xvi.

Bi oculi caligāt: neque rubent tamē: neque aliud prębent ullū caloris inditiū: tū scāe colliriū ex aq̄ feniculi: maioranę: celidōie rute: adhibito croco: & ātimōio: offert: sed aq̄ eiusmodi prius dēfiori pāno ē expressimēda nihil tñ admoueas oculis: nisi ātea pillulis lucis sepe purgaueris. At si caligātes oculi rubeāt: subito pillulis ex fumo terre cōpositis purga: mox colliriū ex aqua

ex aqua rosacea & sacharo prodest: nōnunq̄ uero al-
bumine oui: tucia: lacte adiectis quamprimum opitu-
latur. Omnino autem quotidianus usus maratri ui-
sum seruat: & acuit: semen quidem eius frequenter
ore tenere oportet: folia uero comedere: trifera mi-
nor a mesue descripta optima est. Optimum quoti-
die uacuo stomacho myrobalanum chebulam condi-
tam sumere: atque cum ea non nihil panis ex sachar-
o: maratrophe in puluerem ducto compositi. Quod
in super ingenio mirum in modum: ac producende ui-
te prodest: eufragie quinentiam usus oculis est singu-
lare presidium. In omni uel dolore capitis: uel caligie
oculorum diuertendi sunt retro uapores frictionib⁹
cucurbitulisqz: ac si calor in causa sit: sanguisqz abū-
det: hirudines ceruici: & humeris adhibebimus.

¶ De gustu instaurando.

Cap. xvii.

Tomachus sepe litteraruz studiosis gu-
stum fere omnem amittit: si id pituite ui-
tio incidit: quod accidus oris sapor: uel
salua multa: & glutiosior indicat: post
quā aluū subduxeris: medicinis: quas
supra narrauim⁹ aromatico rosaceo ute-
re. s. sacharo rosaceo mixto: melle quoqz rosaceo cū ci-
namomo solo ēt uel zizibere odito: uel mēte syrupo
sed in primis tiriaca. Sin aut bilis copia forte cōtingit
quod qdē os amarū ostendere solet: similiter post pur-
gationē ex aloē: sicut diximus pparata: uel reubarba-
ro: assume uel triasādalū: uel oxizacharā: & sacharo
aceto albo: & uino acrioris punici mali cōpositā: uel p-
fica: pyraue: siue cōdita: siue syrupo cōfecta: sicut me-
sues docet: uel nostrā eiusmodi confectionem gustui
saluberrimā. Sume sachari rosacei uncias quattuor
Marli. de tripli. ui. C ii

diamarenati uncias duas: diacitonitem tantundē: scilicet uncias duas: mirobalanorū chebularū semunciam emblicarū tantundē: sandali rubei: coralli rubri: utrorumque eque drachmā dimidiā: funde insuper iuleb ex succo citri: uel limonis tres uncias: aut duas. Quod si stomachus debilis est: & frigidus: adice duas cinnamomi drachmas: his autē cibum duabus horis utendū. Nauseam semper ab utroque natam humore tollit diacitonitē: & usus capparum cum aceto: item potus modicus ieiuno stomacho albi aceti rosacei: si duplo sacchari pondere misceat: rursus mente syrupus: atque ab sinthii. Item menta: uel aceto condita: uel accido mali punici succo diluta.

C De exacta atre bilis cura.

Cap. xviii.

Erum missa hec tanquam leuiora iam faciam? atque ad id: quod periculosissimum est: reuertamur: scilicet ad atrā bilē que quoties abundat: & furit: cum corpus totum: tum uel maxie spiritum quasi quoddam instrumentum ingenii: ipsumque ingenium: & iudicium labefactat. Primum in ea curanda preceptum sit: ut docuit galenus: ne repetere illā educere intendamus: ne forte patre eius liquidiore: subtilioreque subducta: residuum densius admodum sicciusque resideat: sed paulatim molliat: digeratque piter: atque educat. Secundum: ut interea cibis humidioribus: quam lacuacris dulcibus: & modicis: unguentis que similibus caput: & corpus totum ad summum pro uiribus hūectetur ea tamen cautione: ne uel distillatio irriteat: uel destruat stomachus: aut iecur: uel meatus corporis obstruant. Tertium uero: & id quod maxie necessarium: ut continue cor foueat: roboretque rebus congruis: partibus itus acceptis: partibus extra pectori naribusque adhibitis. Aspiciant quoque & audiant

& audiantur: odorētur: & cogitent assidue: que oblectent: contraria uero longius arceantur.

¶ De syrupis.

Capitulum. xix.

Vltima quidē a multis aduersus hunc humorē cōposita sunt. Ego autē in presentia tria quedā remedia & genera e plurimis afferam electissima oīum: atq; tutissima: accepta primū a priscis: deide a recētioribus cōfirmata: interdū etiā a nobis ad usum nostrū accōmodata. In primo ē syrupi optimi cōpositio: ī secūdo pillule pbatissime in tertio electuaria saluberrima. His tribus opportune adhibitis: melancholicus humor mollitur: & digerit atq; soluitur: spūs accuuntur: & illustrantur: fouetur ingenium: memoria confirmatur. Syrupus est huiusmodi: sume boraginis: buglosse: florumque utriusq; melisse: capillorum ueneris: endiuie: uiolarū: cuscute polipodii: fene: epithymi: singulorū q̄tum manu capitur pruna damascena numero uiginti: odora poma numero decem: passularum unciam unam: liquiritie unciam dimidiam: cinnami: sandali rubri: corticum citri: singulorū drachmas tres: croci drachmam dimidiam: coquantur in aqua omnia preter epithymum: & aromata: donec pars tertia consumatur. Decoctio expressa post cum sacharo iterum: & epithimo moderate coquatur: postremo infundantur aromata: scilicet cinnamomum: atque crocus. Huius syrupi auro ra calefacti uncie tres bibantur: simulque uncie due aut tres aque buglosse: atque una cum his ex sequentibus pillulis accipi debent: due saltem: ac plures: p ut cuique conuenit: eo scilicet pacto: ut alius quotīdīe paulum moueatur.

¶ De pillulis.

Capitulum. xx.

Marsi. de tripli. ui. C iii

Illularum uero q̄tum ad p̄positum spe-
 ctat: duo sunt genera: alie delicatis con-
 gruūt robustiorib⁹ alie. Priē auree siue
 magice noīari possunt: partim magorū
 imitatiōe ptīm nostra inuētiōe sub ipso
 iouis: uenerisq; influxu composite: que pituitā: atrā
 bilem educūt absq; molestia: singula mēbra corrobo-
 rant: spūs acuūt: & illumināt. Ita eos dilatant: ne cō-
 stricti mēstitiā pariāt: sed dilatatiōe: & lūine gaudeāt
 ita rursus stabiliūt: ne extēsiōe nimia euāescāt. Summe
 igit̄ auri grana duodecī: maxie foliorū ei⁹: si pura sint
 thuris: myrrhe: croci: ligni aloes: cinami: corticis citri
 melisse: ferici crudi coccinei: mēte: been albi: been ru-
 bei singulorū drachmā dimidiā: rosarū purpurearum
 sandali rubri: corali rubri: myrobalanorū triuz. s. em-
 blicarū: chebularum indarum: singulorum drachmā
 unam: aloes rite ablute tātundem q̄tum cunctorum
 pondus: cōfice pillulas mero q̄ electissimo. Sequuntur
 pillule ad soluendam melancholiam aliquanto uali-
 diores: ueruntamen minime uiolēte. Summe peonie:
 myrche: sticados arabici: melisse: thuris: croci: myra-
 balanorum trium scilicet emblicharum: chebularum
 indarum rosarum: singulorū drachmam unam. Tro-
 ciscorum agarici: polipodii: epithimi: fene: lapidis la-
 zuli loti rite: et preparati: lapidis armēi affecti simili-
 ter: drachmas tres singulorū: aloes lote uncias duas
 uino perfecto pillulas conflu. Si cum melācholia ma-
 nifesta caliditas dominetur: que in hac compositione
 sunt frigida: ad tertiam insuper ponderis sui partem
 augenda erunt. Has pillulas (ut litterarum studiosis
 conuenit) grecorum: latinorū: arabumq; imitatione
 cōposui: nolui uero fortiora miscere: quale ueratrum
 quo

quo carneades phanaticus utebatur. Viris enim litteratis tantū uel paulo firmioribus consulo: quibus nihil pestilentius est quā uiolentia: ideo pretermisi pillulas indas lapidisque lazuli: uel armeni notas: & quā compositionē hieralogodion appellāt. Si deique decet simpliciorem compositionem inferere: qua ego familiarior utor: summe aloes lote uncia unam: myrobalanorum emblicarum: atque chebularum utriusque pariter drachmas duas: mastice drachmas duas: duas quoque rosarum: presertim purpurearum: confice pillulas uino: pinde pillulis: aut iis: aut illis. ex iis. scilicet quas probauimus: neō unquam solis uti debet: ne forte nimis exsicceetur. Quod quidem in melancholia pessimum est: imo uel una cum syrupo: quem secuti partim mesuen: partim gentilem fulginatē supra descripsimus: uel cum uini odori: leuissimumque uncia una: siue duabus: siue tribus: ut cuique conuenit: aut cum aqua mellis: & passularum: atque liquiritie aut sicubi caliditas dominatur: cum iuleb uiolaceo: aquaque uiolacea. Omnino autē consulo litteratis: quicumque ad atram bilem sunt proniores: ut hac purgatione bis quolibet anno: uere scilicet: autumnoque utantur diebus quindecim continuis: uel uiginti: pillulis: scilicet cum syrupo: atque similibus. Quicumque uero paulo minus huic morbo obnoxii sunt: sat habebunt: si pillulas primas: aut ultimas toto anno sumant: semel ebdomada qualibet: estate quidem cum iuleb (ut diximus) alias uero cum uino.

¶ De medicina liquida.

Cap. xxi.

Eminisse uero oportet ubi maximū in exsiccatione periculum imminet: purgatio tamen necessitas cogit ope precium esse pillulas intermittere: atque in ipso syrupo: uel si in decoctione

Marfi. de tripli. ui. C iii

facta in aq̃ buglosse qñ purgandū est: interdū infūde
 re diasene: uel diacatholicōis: uel triphere p̃fice uncia
 unā: aut saltē dimidiā. Quod: si uel corpus robustius
 sit: uel astrictior: & durior aluus: addere electuarii ha
 mech drachmam unam: aut duas. Vtilis quoq; hic ē
 confecta cassia: utilior manna: nec omni melancholie
 speciei conueniunt: sed illi maxime: que adustione cre
 atur. Sin autem melancholia naturalis sit: conueni
 unt quidem: uerum precipue: si i syrupo addatur pol
 lipodii portio dupla: uel tripla: similiter liquiritie: cro
 ciq; & passularum: item medicine addantur mellis ro
 facei liquidi uncie due. Quotiens uero syrupus sumē
 dus sit: in superioribus diximus: sed medicina cum ip
 so ter uiginti diebus sumenda erit. Verum si melan
 cholicus nullus humor appareat: tantum uero com
 plexio melācholica: scilicet frigida membrorum qua
 litas atq; sicca: memento ducere aluum: uel mittere sā
 guinem minime expedire. Sed reliqua dūtaxat face
 re: que uel diximus: uel dicemus: presertim quecunq;
 ad corpus pertinent mediocriter calefaciendum: atq;
 magnopere humectandum: spiritusq; quoad fieri po
 test illuminandos: fouendaq; membra. Vbi uero ipse
 atre bilis hūor exundat: nō madefaciamus tantū cor
 pus: atq; humorē: sed etiā soluimus aluū ea cautiōe:
 qua diximus: nunquam uero uehementer. Siquidem
 plato in thimeo nos monet diuturnū morbū: qualis ē
 melancholicus: nō esse nimis ualentibus medicamen
 tis: atq; molestis pharmacis irritandum.

De sanguis missione.

Cap. xxii.

Vnt nonnulli in sanguine mittendo auda
 tiores: quos medici sapientes admodū de
 testantur. Nam sanguis est atre bilis temperamentū:
 spiritus

spiritus fomes: uite thesaurus. Solum uero ubi abundantiam sanguinis indicat: uel profusior risus: audaciaq; & confidentia multa: uel color rubens: uenarūq; tumor: mittere sanguinem litteratis: quādo res postulat: debemus e uena lienis sinistri brachii: lata quadam incisione: quattuor uncias mane: uespere totidē. Deinde paucos post dies: saltem septem: ad summum quattuordecim: tum frictiōe quadam asperiore: tum admotis hirudinibus: quas sanguifugas nominant: mariscas irritare: ut sāguinis uncie tres: aut quattuor inde distillent. Hec ambo robustioribus tantū facienda uidentur: debilioribus uero: si necessitas postulat: mariscas solum: sicut docuimus: irritare. Sed neq; uētre medicinis soluere: neq; mittere sanguinem licet nisi prius clysteribus pinguibus: mollibusq; lenieris. Atq; hoc sit in melancholica natura commune preceptum: dandam esse operam: ut si oportuerit: eiusmodi clysteribus frequētatis uenter inferior lubricus semper sit: atq; purgatus.

C De electuariis.

Cap. xxiii.

Equuntur electuaria: ex quibus laudo equidem: quod rasis exhilarans appellauit: preterea que i libro de uiribus cordis auicenna componit: sed multo magis qđ mesues ita conscribit. Summe crudum sericum colore coccineo nuper tinctum: pondere libras unam: id merge succo pomorum dulcium: & suauiter redo lētium: atq; succo buglosse: aquaq; rosacea: singulorū libra una: post quatuor et uiginti horas totū decoque suauiter: donec aqua rubeat. Deinde extrahe sericum: atq; insuper exprime diligenter: ifunde mox sachari candidissimi centum & quiquaginta drachm

mas:coque rursus donec quasi mel spissetur: amoue
tunc ab igne: atqz infunde dum calet: ambre crudū di
ligenter concise drachmas sex: & ut lique scat ambra
permittle: postremo adde his puluerem eiusmodi. Su
me ligni aloes crudi: cinami: utriusqz eque sex drach
mas: lapidis lazuli rite abluti: drachmas tredecī: uni
onum: id est albarum margaritarum drachmas duas
auri ueri drachmam unam: musci electi partē drach
me dimidiam. Dantur ex eo cum uino drachme due:
uel una mane: ac uespere ante cibum tribus: aut qua
tuor horis: id mihi pre ceteris ualde placet. Verunta
men probo etiam diamuscum mesues dulcem: compo
sitionemqz gemmarum: modo cum aqua rosacea as
sumantur. Laudarem quoqz mirifice: quod est a pe
tro abanensi philosopho summo conflatum: nisi ipse
met ex eius immodico usu dilatationem: exhalationē
qz spirituum nimiam formidaret. Quamobrem duo
quedam insuper excogitauī tutissima: atqz ob tempe
rationem suam cuilibet tempori: etati: nature conue
nientissima: in quibus miscetur utile dulci. Que tan
tum nutriunt q̄tum fouent: & roborant: preterea spi
ritui: & ingenio tantū stabiliendo: q̄tum acuendo: et il
lustrādo cōueniūt. Sume sachari rosacei uncias quat
tuor: sachari una cū floribus buglosse cōcocti uncias
duas: corticis pomi citri sacharo conditi uncia unam
chebuli condite uncias duas: cinami electi drachmā
unam: sandali: corallis. s. utriusqz rubri. Itē serici: coc
cinei: crudi cōcisi: croci: margaritarū: singulorū drach
mam dimidiam auri: argenti: singulorū tertiā drach
me partem: ambre: musci: utriusqz grana duo: funde
oia simul succo citri: uel limonis sacharo cocti. Sequi
tur confectio altera aliq̄to salubrior: certe multo sua
uior:

uior: fume amygdalarū dulciū quattuor uncias: nucleorū pineorū. s. ablutorum diei unius spatio: seminū cucumeris: utrorūq; pariter uncias duas: sachari durī: quod candū. i. candidū uocant quattuor uncias: sachari alterius: sed albissimi libram unam: atq; dimidiā. Funde cuncta hec aqua rosacea: atq; limōis: & citri: in quā extinctū fuerit ignitū aurū: & argentum: simul coque suauiter: demū adde cinami: beē rubri: sandali rubri: coralli similis: singulorū drachmaz unā. Margaritarū nitidissimarū: croci: serici: crudi: cocinei minutissime attriti: singulorū drachmā dimidiā auri argenti: utriusq; grana duodecim: iacynthi: smaragdi: zaphyri: carbūculi: singulorū. iiii. drachme pte Si cui uero defunt: aurū: argentū: ambra: muscus preciosi lapilli confectiones ille ēt prodesse multū sine his poterunt: quas tres potissimum eligo: unā. s. mesues quā recensui: duas uero nostras: quas modo descripsimus: quo uero pacto his utendū sit: superius satis exposuimus. Si quis aut simplicius aliquid appetat: omnibus tñ accomodatū: hic citri pomū pfecte maturū integrū pfecte contundat: multoq; sacharo: & multo rosarū succo adhibito coquat. Coctū uero modico cinamo: crocoq; odiat: aut aromatico rosaceo utatur sic tēperato. Sume aromatici rosacei uncia unā: sachari rosacei: sachari diabuglosati: utriusq; uncias duas: aut similiter misceat diamuscum. Quāq; enim duo hec non sint simplicia tamen facile satis habetur: ac si caliditas timeatur: diaprunis: & sacharum uiolaceū adiungantur.

De nimia uigilia.

Cap. xxiiii.

Epe melācholicis: p̄serti l̄ratis accidere solet
ut nimīū exiccato cerebro: uigilius lōgis exte

nuent: quoniam uero nihil atre bilis mala magis auget q̄ longa uigilia: tanto malo omni studio succurrē dum. Ideo lactucas post cibos alios edāt una cū pane modico: pauculo croco: uinūq; purū sorbeant post lactucam: neq; ultra horā lucubrent. Cum se dormitū conferunt: cōfectionem eiusmodi sumant: in qua seminis papaueris albi uncie due sint: semis lactuce uncia una: amōi croci. s. utriusq; pars drachme dimidia sachari uncie sex: dilue & coq; omnia simul syrupo papaueris. Edant huius drachmas duas: simulq; non nihil syrupi papaueris gustēt: aut uini: illinias eis frōtem: temporaq; oleo ex uiolis: & ex nenufare adiecta camphora: itē lacte: oleoq; amygdalio: atq; uiolaceo. Odorem croci: & cāphore: putaminūq; dulcis malinaribus admouebis: aceti insup modici: sed aque rosacee plurime: sternes quoq; lectum plantarū foliis frigidarum: aures grauib; cantibus: sonisq; delinies. Humectabis sepe caput eiusmodi lauacris: scilicet aqua: in qua cocta sint frusta papaueris: lactuca: portulaca: malua rosarum: uitis salicis: arundinūq; folia: addita camōilla. Balneis quoq; dulcibus ex reb; eiusmodi sepe tibie: brachiaq; sepe totū corpus est humectandum. Lac insuper bibere mixtū sacharo. s. stomacho uacuo: si modo stomachus optime tolerauerit maxime pdest. Humida hec melancholicis etiā: si satis dormiant: mirifice conferunt: memento lac amygdalinum mense familiarissimum esse debere.

De hebetudine: atq; obliuione.

Cap. xxv.

Cecidit uero nonunq; ut studiosis: uel quia sedulo inclinato capite legant: scribantue: uel quia ocio nimio torpeant: pituita quedam uiscosior una cum frigida nimis melancholica

cholica caput occupās grauet: atqz hebetes: obliuio
sosz efficiat. His ergo caput exonerandū est iis reme
diis: que alias diximus pituite cōuenire: sin minus il
la suffecerint: ad pillulas indas et cocchias: hialogo
dionqz cōfugito. Preterea ad hierā diacologntidos
uel archigenis: uel andromaci: uel theodotionis: aut
ad pillulas iudei quas mesues ī capitulo de capitis do
lore describit. Quod si natura etasue frigidior sit nec
estas obstiterit: post purgationem utere cōfectione il
la anachardina: quam mesues sapientum cōfectio
nem nominat in antidotario: rursus anachardina il
la: quā in capitulo d' obliuioe ex sententia filii zacha
rie recenset. Da sūmo mane drachmā unā: sed qui eā
sumit: ab ira: coitu: ebrietate: labore: rebusqz calidis
eo die prorsus abstineat: hec quide aduersus hebetu
dinem: obliuionēqz ualentissima sunt. At uero si fa
miliaria magis optes: da zinziber sacharo conditum
sed modico thure mixtum: quod sensibus: & memo
rie magnopere prodest presertim his adiectis. s. melle
anachardino: melle chebularū: acoris: ciperis: ambra
musco: prodest etiā diambra plisarchoticon: diacori.
sed hec ore diutius retinenda: naribus etiam: & auri
bus infundenda. Odor quoqz thuris: amaraci: ma
ratri: nucismuscate: rute: gariophilorū prodest nō me
diocriter. Memento tamē tiriacam in his atqz simili
bus: quemadmodum ab initio diximus: nulli unq̄ re
medio postponēdam: preterea hebetibus: obliuiosis
que tempora: & ceruicem unctione eiusmodi unge.
Sume olei sanbucini uncia unā: olei deben uncias du
as: euforbii uncia dimidiā: castorei quoqz tantūdem
perfricabis brachia: crura: ceruicemqz uehemēter: ac
si opus fuerit: ceruici cucurbitulas admovebis: uer

ticem preterea capitis amaraco: thure: nuce muscata
tunis operies: atque fouebis.

¶ Quod corporeū quidem spūm curare d'bemus: in
corporeum uero colere: ueritatē deniqz uenerari: pri
mum medicina pstat: secundū disciplina moralis: ter
tium uero religio. Cap. xxvi.

I homines ueritatis cupidi tanta medicorū
diligētia corporeū spūm curare debent: ne
forte oīno neglectus: uel impedimento sit:
uel inepte seruiat qrentibus ueritatem mul
to proculdubio diligentius incorporeum spūm: idest
intellectum ipsum discipline moralis institutis colere
debet: quo solo ueritas ipsa cū sit incorporea capitur.
Nephas. n. est solum animi seruum. i. corpus colere:
animi uero corporis dominū: regemqz negligere: pre
sertim cum magorū: platonisqz sententia sit: corpus
totum ab anio ita pendere: ut nisi animus bene ualu
erit corpus bene ualere non possit. Quapropter medi
cine auctor apollo non hippocratē: quis ex sua stirpe
genitum: sed socratem sapientissimū iudicauit. Quip
pe cum quantum hippocrates corpori: tantum socra
tes animo sanando studuerit: quamq: quod tentaue
rant illi: solus christus effecit: proinde si mentem no
stram optimis colere moribus a socrate iccirco iube
mur: ut lucem: ueritatemqz a nobis nature instinctu
quesitam: serena mente facilius assequamur: quanto
magis ueritatem ipsam diuinā in primis religiōe san
cta fas est uenerari. Ad quam querendā: capiendāqz
non aliter creata mens est: q̄ oculus ad lumen solis p
spiciendum. Atqz (ut plato noster inquit) quemad
modum uisus nihil usq̄ uisibile perspicit: nisi in ipso
summi uisibilis: idest solis ipsius splendore: ita neqz in
tellectus

tellectus humanus intelligibile quicq̃ apprehendit:
nisi in ipso intelligibilis sumi: hoc est dei lumie nobis
semper: & ubiqz presente: in lumine inquā: quod illu
minat omnem hoīem uenientem in hūc mundum. In
lumine de quo canit dauid: in lumine tuo uidebim⁹
lumen. Profecto quemadmodum purgatis oculis: in
qz lumen ipsum aspicientibus: subito splendor eius
infunditur: coloribus: figurisqz rerum abunde reful
gens: ita cum primum ab omnibus corporis pertur
bationibus per moralem disciplinam purgata mens
est: atqz in diuinam ueritatem: idest deum ipsum reli
gioso quodam: flagrantissimoqz amore directa: su
bito (ut diuinus inquit plato) diuina menti ueritas
influit: rationesqz rerum ueras: que in ipsa continen
tur: quibusue omnia constant: feliciter explicat: quan
toqz mentem circumfundit lumine: tanto simul: & uo
luntatem gaudio beate perfundit.

Finis primi libri.

Marsilii ficini florētini in librum secundū de uita
longa ad philippum ualorem epistolare proemium.

Marsilius ficinus florentinus philippo ualori
cui optimo: atqz nobilissimo. S. D. Quāq̃
plato noster genio suo uiuit: & uicturus est
(ut arbitror) dum mūdus ipse uiuet: meus
me tñ genius huc semper impellit: ut post diuinū cul
tum ante oīa platonis uite pspiciā. Ad hoc ipm iam
diu nobis aspirat pre ceteris medica domus: ad idem
cōspiras & tu mi ualor medicū amicissimus: & plato
nice glorie: atqz discipline admodū studiosus: quā er
go uitā platoni semp exopto. eandē opto medicibus
similēqz ualori. Quāobrē hortor: & obsecro te mi ua
lor: ut quanta semper opa glorie platonice faues: tan

ta aliquādo diligentia p̄cepta hec nostra de uita pro-
ducenda legas atq; serues. Quibus diu uiuens resur-
genti nuper discipline platōis diutius una cū magna
nō laurētio medice patrocinari possis. Vale.

¶ Ad perfectionem scientie necessaria est uita longa
quam etiam diligentia prestat. Cap. 1.

Ad artem scientiāq; perfectam nō tā
uel docilitas īgeniū: uel memorie fir-
mitas: q̄ prudentis iudicii p̄spicacia
nos perducit. Iudiciū uero propter
ambiguitatē ex cōiecturay diuersi-
tate cōceptā adeo difficile est ut expli-
mēto sit necessario confirmādū. Ex-
perimentū quoq; fallax tum p̄pter iudicii ipsius dif-
ficultatem: tū propter fugacē opportuni in experimē-
to captādō temporis breuitatem. Quibus sane de ca-
usis artem eē longā una cum hippocrate recte cōcludi-
mus: nec posse nos eam: nisi uite lōgitudine cōsequi:
uitam uero lōgam nō solū ab initio semel fata p̄mit-
tunt: sed nostra ē diligentia p̄stat: quod & astrologi
confitent: ubi de electionibus: et imaginibus agūt &
medicorū cura diligens: experientiaq; confirmat. Qua-
q̄dem prouidentia nō solū hoies natura ualidi sepi-
sime: sed ē ualitudinariū uitam longā aliqñ cōsequū-
tur: ut nō miy sit herodicū quendā litteray studio-
sum: oīum sui t̄pis infirmissimū (ut plato: aristoteles
qz testant) eiūsmodi prouidentia: annū fere centesimū
impleuisse. Plutarchus p̄terea narrat multos corpore
alioqñ parum firmo: uitā solā diligētia longā cōsecu-
tos. mitto in p̄fētia: quot ibecillos ipse nouerim: pru-
dentie munere robustissimorū annos supauisse. Neq;
igitur inutile fuerit: neq; uanū: post librū de curāda
ualitudine

ualitudine litteratorū a nobis cōpositū: precepta que
dam insuper ingenii scientie cupidis: ad uitā longam
conducentia tradere. Instituta uero hec nec inertibus
ignauisqz cōmunicari uolumus: quid enim cupiamus
istos diu uiuere? qui neqz uiuunt quidem: quasi fucos
nutriamus: non apes. Nec hominibz diuulgari: p̄dita
uoluptatū libidine dissolutis: qui breuē quotidie uo
luptatē longe stulti preponūt: nec improbis: iniquisqz pa
tescieri: quorū uita mors est bonorū. Sed uiris dūtaxat
prudentibus: atqz temperatis: solertis ingenii: uiris
humano generi: uel priuatim: uel publice profuturis.

Vitalis calor nutritur humore: quo d̄ficiēte fit re
solutio: quo excedente fit suffocatio. Cap. ii.

Vita quidē tanq̄ lumē in naturali calore cōsi
stit: caloris uero pabulū est humor aere: at
qz pinguis quasi oleū. Siue igitur hūor eius
modi forte deficiat: siue prorsus excedat: ul
inquinē: calor statī debilitat: & tandē debilitatus ex
tinguitur. Si hūoris defectu calor d̄bilitatur: & p̄dīt
mors resolutionē cōtingit: si potius obruit: hūoris exces
su: uel uitio: uita suffocationē perit. Suffocatio uero hu
moris cuiuslibet exūdantia: uel putrefactionē cōtingit:
presertī pituita: ul̄ excrefcēte: uel quolibet putrefacta
ut non īmerito pituita petens uitā fuerit noiata. Pre
cepta igitur ad p̄ducendā uitā maxie necessaria: hinc
quidē resolutionē: inde suffocationē: putrefactionēqz
eque deuitāt: eque inq̄ ratione cōi. Nā si calidiorē: sic
cioremue hoīem forte curant: & cui meatus qdē aper
ti sunt: hūores aut spūs qz subtiles resolutioni magis oc
currūt. Si aut cōtraria rōne corpus affectū tractant:
potius suffocationi subueniūt: maxie uero in alterutro
studēt: si ad alterutrū locus: tēpusue d̄clinēt. At ubi

Marfi. de tripli. ui. D

ingeniosis: studioque consilium: utrumque preceptum ferme est pariter necessarium in utroque similiter laborat. His. n. acutum quod est: calidumque ingenium: et imaginationis motus assiduus: resolutionem: oculum uero corporis: atque cruditas suffocationem minitari uidetur: nusquam igitur medici uehementius quam in eiusmodi hominum curatione laborant. Et si tota libri superioris disputatio ad progandam uitam maxime confert: propriam tamen quandam res tanta curam: qualem deinceps (quoad potero) paucis comprehendam: postulare uidetur.

Quomodo temperandus calor ad humorem: atque uicissim quodam minerue consilio.

Cap. iiii.

eterum dum oleum istud pingue: igneo huic uigori nostro necessarium pingui minerua tractamus: minerua interim oliuifera: olei uitalis origo almi uidelicet iouis capite nata ridet: quod sui muneris gratitatem plane cernentes: iterea non satis uidimus qualitatem. Ridens ergo: uobis inquit: oleum: non modo quantum sat flamma nutriende foret abunde dedit: sed et sine amurca sincerum infundi lucerne: hec illa. Nos autem interloquendum errantes offendimus: quoniam lucerna pedibus nostris uerbum suum non dum nobis auditum. Ex hac ergo lucerna discamus oleum iugiter flammam subministrandum: ea scilicet diligentia: ut nec repentina quadam lumine obruamus illuione: nec rursus differamus sitibundo potum. Sed hec quod est duo satis in superioribus tractata putamus: reliqua nobis duo sunt: quorum alterum leuiter tetigisse: alterum uix attigisse uidemur: tangentes interea ita palladem: ut ridere nunquam solita nos rideret. Quid ergo: primo quidem considerabimus flammam: uel pauculam esse prorsus edacem: ideoque lucernam illam lucere diutius: in qua sic flammula est ad ellychnium id est

idest lucinium temperata: ut non ebibat oleum: sed piti
 set. Itaque & nos in omni dieta cauebimus: ne quan
 do presertim in iuuentute nimium inualescat: insitus
 ignis suapte natura uorax: sat uero fuerit tum humo
 rem inundantem: tum penetrabile frigus hinc arcere.
 Deinde lucernā cogitabimus frequēter extingui: qñ
 nō sincerū oleū instillauerit: sed (ut ita dixerim) amur
 cosū: unde paulo post cōcrescunt ex amurca fungi: lu
 menqz extinguunt. Iam uero nos almū a pallade su
 scepinus oleum. s. aerū q̄ plurimum: purūqz: & nati
 uo quodā lentore tenax: atqz firmū. Quod ergo huic
 paulatim absumpto subgeritur: nō solum huic equa
 le debet esse: sed simile: ut uero sit simile: nō tantū ae
 reū esse debet: & pingue: sed penitus ab amurca secre
 tum: idest a fece quadā ex terra: & aqua crassiore cōge
 sta. Hanc ergo cōgestionē: fecemqz uitaturi: alimenta
 eiusmodi fugiamus: & ociū: & cruditatem: atqz for
 des. Interea uero minervam ea moderatione colamus
 ut caput quidem: de quo nata est ipsa: nobis augeat:
 neruos autem: stomachumqz non minuat.

¶ Quibus de causis arefcit hūor naturalis: uſ pegri
 n^o exūdat: q̄ necaria sit ad uitā pfecta digestio. c. iiii.

N

Aturalem humorem uelociter hec exsiccāt:
 sanguinis fluxus uberior: uiolēta solutio uē
 tris: diu lubricus aluus: profusus sudor: la
 tius patefacti meatus: coitus ad debilitatem
 factus: sitis anheia: fames cruciās: uigilia lōga. Vſus
 calidax rex simul atqz siccax: laboriosus animi: cor
 porisqz motus: anxietas: ira: dolor: sicciior simul: at
 qz feruentior: aer presertim igne calefcens: uentus ari
 dior: & uiolentus: atque diuturnus humorem su
 pra modum augent. His contraria: ebrietas frequens

Marsi, de tripli, ui. D ii

utrumque facit: nimio enim tum calore siccatur: tum hu-
more suffocat ebriosum: nihil autem magis quam cru-
ditas ad utrumque nocet. Vbi enim non concoquitur
alimentum: hinc quidem deest: quo naturalem ir-
rigit humorem: inde uero putrefactum superest: quod
exundans calorem obruat naturalem. Quamobrem
auicenna corrumpi sanguinem inquit: ubi digestio ip-
sa corrumpitur secutusque galenum appellat digestio-
nem uite radicem. Optima igitur est: & quasi unica hec
regula galeni: concoctio cibi preceteris ubique curare
nam quod maximum uidetur esse preceptum: salubri-
bus uidelicet uti: nihil proderit: nisi coquas: siquidem
ex his ferme sicut ex contrariis noxius humor perfluit: si cru-
da membris influxerint. Ex cibis autem etiam minus ar-
te laudatis: sepe minus malum accipitur nutrimentum: si
uehementius concoquantur. Cruditatem igitur tanquam gra-
uem resolutionis simul: & suffocationis causam dilige-
ntissime deuitemus: quantitate uidelicet cibi: potusque
nobis accommodata. Qualitate: simplicitate: preparatione
contritione: ieiunio reuocante famem: ac (si opus fuerit)
stomachi etiam exteriore fomento: rebusque quibusdam sti-
pticis post epulas intus assumptis. Caueamusque diligen-
ter: ne cibum potus exuperet: neu cibus sit liquidior: aut
durior: aut hic: uel ille ualde sit actu frigidus: aut ali-
menta sint longe diuersa: aut crudum addamus crudo
hec enim concoctionem magnopere prohibent. Caueamus
insuper diligentissime: ne uel coitu statim post cibum: uel
sono meridiano sepius non necessario: uel nocturna ui-
gilia: uel labore auiullo: siue corporis importuno: uel alio
quopiam pacto digestionem impediamus. Digestionem di-
co eandem primam tantum: quam fit in stomacho: sed secundam et
quam fit in iecore: tertiam insuper: quam in uenis: quartam denique

que in membris efficitur: que longo quodā indiget in
teruallo: & quāuis ipedita pabulū nō supeditat hu
mori. Proinde sicut digestionem: sic excrementorū pur
gationē adiuuare in primis necessariū est ad uitam: ne
cessarium sordes etiā acute detergere. Necessarius est
motus corporis tam continuus: tam tēperatus: tā ua
rius: q̄ celestium: aerisq; motus: & ignis: & aque: ser
uata duntaxat cōcoctionis: & somni necessitate: de
fatigatione uero: & resolutione uitata. Preterea sub
umbra sitū cariēq; obducim⁹: sub diuo: sub lumie ui
uim⁹: quod pater me⁹ ficinus: medicus īsignis frequē
ter habebat in ore. Sed ad hec feliciter pagēda opere
pretiū foret: non tam urbanis negotiis quā rusticis q
busdam exercitationibus a tenera statim etate cor
pus assuefecisse: & quodammodo similibus iterdum
etiā nutrimentis: & uite genus quodāmodo uarium
tenuisse: qd' me sepe prudens ille monebat. Qui enim
in omni etate lautissima quadā curiositate uiuunt:
sepe minus tuti uiuūt: qui uero adolescentes se minus
assuefecerint: adulti saltem assuefaciant: cautiōribus
tamen gradibus id tentantes.

Sanguis: & hūior accōmodatus uite aerius eē de
bet: q̄litate tēpatus: substātia medi⁹: atq; tēax. C.v.

Reci omnes inter p̄cepta ad diuturnam
uitā maxie necessaria mādant: ut euchi
mis alamur. Euchima uocam⁹ alimēta
salubria: que bonū afferūt nutrimentū
idest sanguinē bonū: bonum uero san

guinē appellamus: non frigidum: non siccū: non tur
bulentū: sed calidū: & hūidum: atq; clarū. Calidū q
dē calore nō acri: hūidum uero hūore n̄ aqueo: clarū
quoq; nec tñ interea tenuissimū. Iam uero seruentior

Marfi, de tripli. ui D iii

sanguis naturalem tū calorem exacuit: tū exsiccat hū-
more: & quē ipse humorem infert: uel calorem resolubi-
bilem prestat: atq; fugacem Sanguis preterea hūidi-
or: proniorq; ad aquā naturalem: obtundit calorem:
humorē quoq; naturalē uel hebetat: uel impellit sub
calore liquefcere: uel suffocat humiditate calorem. & oī
no: si q̄ potio naturalis hūoris ex aqueo sāguīe extra-
hitur: tū putrescit facile: tū cito diffiuit: atq; dissoluit
Hinc efficitur: ut qui molliores fructus: herbasq; co-
medunt: nisi raro forsan: & p̄ medicina tunc uentres
leniente: sumāt: breui uenas succo crudo: putrefactio-
niq; obnoxio: penitus impleant: ac ne id accidat: tu-
tius pro alimento: uel coquūtur: uel saltem cum pane
miscantur. Sanguis uero nec igneus esto: nec aqueus:
sed aerius: nō aeri crassiori similis: ne p̄liuior sit ad
aquā non aeri subtilissimo: ne facile incalescat in ignē
sed substantiam teneat mediocrē: in qua medius aer
dominātū habeat plurimū: cetera elementa insint: q̄
tenus aeris accōmodantur impio. Nō sit eius substan-
tia subtilissima: ne humorē instabilē generet: spiritūq;
uolatilē: dissolutioni subiectū. Nō sit crassissima: alio-
qn & īgenio minime ministrabit: & uix ī naturalem
hūorem: ac spiritū pmutabitur: meatus obstruet: suf-
focatiōi dabit occasionē: & spiritus: q̄ uix tādē cras-
sus inde creatur: densitate sua & ipse parū idoneus ē
ad uitam. Et calorem naturalem ita suffocat: sicut fu-
mus densior flammam comprimit p̄tinus: & extin-
guīt: mitto q̄ saltem adeo tenebrosus est: ut uitā effi-
ciat mestam morte deteriorē. In primis aut (ut mihi
uideē) ad uitam expedit diuturnā: sanguinē una cuz
substantia qdē aerea ualde: nec admodū crassa: habet
glutinosū aliquē in se hūorem: atq; tenacē: qualē fer-
me

me cum subtilitate habet oleum oliuarum: & humor anguille pinguis simul: atq; tenuis: & oleum ex terebēthina quadam sublimatione tractum. Tu igitur alimēta: ceteraq; omnia: que sanguinē p uiribus hūo remq; talem efficiant: diligenter eligito. Sanguis enī humorque talis sicut oleum flāme: ita uitali calori pabulū est: & una cum subtilitate habet etiam firmitatē. Preceptū enim rasis est pro iuuentute seruāda: rebus uti sanguinē ad precordia traducentibus ubique condensantibus: corq; fouentibus (quod auicēna pbat) aquosum labilēque sanguinē precipiens euitandum. Differens autē in hoc p differentia corporum ratio est habenda: nam ubi densius corpus est: ad subtilitatē sanguinis: ubi rarius: ad crassitudinē eiusdē omnibus est remediis declinandum: ubi media corporis habi- tudo: uia similiter media tutius imus: nunq; tamē naturalem corporis habitudinem extirpare conabimur alioquin uitā ipsam extirparemus. Expedit insup me minisse: ubi subtilitatem sanguinis ualde ueremur: et stomachus iterea nō sit admodū natura ualidus: minutoribus ad crassitudinē gradibus accedendum eē dum gracilē hominem crassioribus alimentis nutrire cōtendimus: & fouēdū interim stomachū: pducendū somnum: exercitationē p uiribus augendam: animi minuendam: que plurimis sepiissime nocet: ac si min⁹ ferat alimenta uiscosa nimis duraque: uel admodum frigida. Vsu saltē corallorū: sandalorū: rosarū: coriandrū: myrobalanorum: cydoniorū: & diacydonion schariq; rosacei: stipticarūq; rerū eā sanguinis humorisq; firmitatem denique consequemur: quam rebus nimium glutinosis hic tuto consequi non ualemus. Commodissime uero ex nucleis pineis: pistaceisque

Marsi. de tripli. ui. D iiii

& glyzirhize succo: & amido: additis amygdalis dulcibus: earūq; oleo: & cydoniorū semine: atq; oleo fisa/mino una cū sacharo candidissimo: aqua rosacea nutriuntur: qui uiscosa grandiorū animalium membra cōcoquere nequeāt. Cōcedemus his preterea extrēa galinarū: uel hedorū: & testudines: & limaces: atq; testiculos uina dabimus non alba: sed rubra: stipticaq;: & quodāmodo subamara: aqua uinū ferrea uel masticia tēperantes. Oleo quoq; masticis: cydoniorūq; cutē leuiter leniemus: & uetabimus interi: que sanguinē subtilē faciūt: uel feruētē: nisi forsan nō nihil croci: uel cinamomi tenatioribus epulis infūdā: ut & facil? concoquant: & cocta p meatus angustos transferant ad mēbra. Difficile nāq; est uiscosa. uel alimēta paulo firmiter ex stōacho nō admodū ualido: usq; ad digestionē tertiā: qrtāq; pducere: nisi eiusmodi uehiculis pferāt. Atq; insup frictiōibus leuibus puocentur: quas quidem cum facies: māibus eas molioribus facito: ac memento mē facere manus odorifero quodam uino in quo cammomillam: myrtumq; coxeris: atq; rosas.

¶ Communis comedendi: bibendiq; regula: & qualitas epularum.

Cap. vi.

Sed missa in presentia faciamus obrusissima hominum corpora: uel tenuissima: ad cōmunem uiuendi rationē perueniamus: cōmuni: mediq; corporis habitudini prorsus accommodatam. Caue ne ulla ratione meatus corporis uel supra modum pateant: uel nimium obstruantur. Ibi enim in resolutione: & iniuria extrinsecus inferēda discrimen: hic aut in putrefactione & suffocatione periculū: & si non arctissimo regule freno (quod hippocrates dānat) te cohibeo: non tamen habenas tibi ad licentiam

centiam usqz relaxo. Herbas & fructus hūidiore ac
cipe parce: parcius lac & pisces: & utrunqz cum melle:
parcissime fungos: atqz cū aromaticis: ac semine pyri
similiter purum aque potum: atqz una cū parcite.
Que humidiora sunt ul' pingua: aromaticis: acribus
qz condito: alioquin & hūiorem alienū membris plu
rimū inferunt: atqz putridū: & si quem necessariū na
ture humorē suggerunt: hunc prestant cite admodū
corruptioni subiectū: quod non aliter q̄ aquosū uinū
cōturbatur celeriter: & corrūpitur: hinc cita canicies:
& pallor: rugositasque senilis. Carnes quoqz si quoti
die comedantur: acēt si pondere panis p̄p̄inquent citā
putrefactionē iſerūt: uñ porphyrius pythagoreoz: an
tiquiozqz auctoritate fretus esum animalū detestatur.
Nōne homines accepimus ante diluuiū longeuos ani
malibus pepercisse: quāqz medici non tā carniū usū ue
tant: q̄ abusum. Deniqz humida tanq̄ putrefactiōi ob
noxia fuge: memoria tenens hūidos: & pingues sene
scere citius: atqz mori: qd̄ & hippocrates ait: & res ip̄a
declarat. Siccissima rursum accipe moderate: ul' saltē
liberore tempera potu: media tutus eligito: tam & si
auicēna formam cibi paulo sicciorē molli preponit ad
caniciem euitandam ad frigida nimium: aut calida
cautissim⁹ esto: calida simul et humida sequere. Si fer
uet aer: epularum humor calorem superet: si friget: ca
lor humorem: utrobicqz uero modicus sit excessus: ubi
qz calor & humor: non nihil glutinosum habeat: atqz
stipticum: ut illinc membris irrigatus humor ihereat
firmius: ac diu sub calore perduret. Electum triticum
& panis electus hoc in primis habet: deinde rubrum
stipticumqz uinum: parumqz dulce: tertio pinei nuclei
resqz his temperie: & lentore persimiles: quarto car

nes non humide simul atq; laxæ: ut suille: & agnine lactentes. Medici tamen ueteres: maxime galenus suis carnes: & sanguinem propter quandam cum corpore nostro similitudinem ualde commendat. Optime sunt igitur similibus corporibus: ut rusticis: & robustis: corpusq; multum exercitantibus: presertim si quatridentum gariophyllis: coriandris preparati: sale condite seruentur: & sanguis forsan utilis: si cum sacharo coquatur: defecatusq; ad summum fuerit: atq; liquens. Sed ut ad numerum reuertamur: non probatur carnes humidiores quales diximus: non dure simul atq; sicce: quales uetustioris leporis: atq; bouis: sed medie quedam: ut galinaceorum pullos: caponum: pauonum: phasianarum: perdicum: forte etiam pullos columbinorum. presertim domesticorum. Tales quoque sunt capreoli: uituliq; iuuenes & anniculi uerueces pariter atq; apri: hedos non sperno lactentes: caseumq; recentem. Auiculas equidem pretermisi: frequens enim subtiliorum alimentorum usus stomacho solum conuenit: crassiora minime toleranti. qui uero ualidior est: fugacem ex his fumum reportat: uel humorem. Qua tamen gallinarum non premitto: si uitellus una cum albo comedatur: uitellus namque solus delicatorum est nutrimentum: nam auicenna probat: nutrimentum nullum expedire magis in diminutione sanguinis: et dissolutione spiritus cardiaci: quam uitellum ouis: galline: uel perdicis: uel phasianæ. Neque forte ab re fuerit: anseres nutrire spelta: aquaue nitida: ac post necesse carnes sale & coriandris aceto preparatis conditas: dies septem seruare prius quam edas. Ceruumq; similiter si stomachus fuerit ualidissimus: probabile namque est longa uia quedam animalia ad uitam conferre longeuam: si tamen huiusmodi carnes iuuenes comedantur: similiter
q; alie

q̄ alie carnes uecissim funto: tum asse: tū elixe. Cibus esto duplus ad potū: panis duplus & sexquialter ad oua: triplus ad carnes: quadruplus ad pisces: herbas: fructus humidiores. Nec incipiat a potu mensa: neq̄ potus sit semel uberior: semper stipticum aliquid abī q̄ potu: uel modico sequatur mensa. Vbi complexio: etas: locus: tempus ad calidū: siccū ue labitur: tu quo q̄ paulisper ad opposita declinato: ubi ad frigidum: aut humidum: similiter ad opposita uergito: ubi temperies: seruato temperiem. Eatenus aut̄ exercitatiōi q̄ dem corporis est addendum: & anī detrahendū: q̄te- nus epulis uescimur durioribus ad diuturnitatē uite aliquādo forsitā necessarius. Mēse tibi sint ī nouē diei horis due: & utrobīq̄ parce: parciōr uero cena: exercitationes corporis due ferme post digestiōē primā ad sudorem quasi producte. Somnus quidem nocturn⁹ quia semper est necessarius: semper bonus diurnus autem: nisi admodum necessarius: nunq̄ bonus.

¶ Ne utaris alimentis: que cito putrescunt: nec ī ei⁹ modi regionibus habites: uinum: & triticum pre ceteris elige: putrefactiōem & resolutionē fuge. Cap. vii.

Nimalia uero quecunq̄ in nostrā custodiam ueniunt: mundis: electisq̄ alimentis nutriēda sunt: ante q̄ uescamur: atque hec: & alia omnia ex pascuis altiorib⁹: & odoriferis eligenda sunt. Inter hec regulam ante omnes ab arnaldo philosopho comprobata memori semper mente teneto: animantes: herbas: poma: fruges: uina: ex altis odoriferisq̄ (ut diximus) regionibus eligere oportere: quas uenti temperati serenant: suaues solis radii fouent: ubi aque nulle stagnant: culta sterquilinio non pinguescunt: sed humore nativo: ubi etiam que

cunq; nascuntur: diu permanent incorrupta. Hic dñ
taxat habitandum est: his quoque uescendum: neq;
q; confidendum est ex alimentis: que breui putrescunt:
humorē nos comparaturos diuturnum: & a putrefactione remotum: neque sperandū facile nos diu
uicturos: ubi terre fructus icorrupti diu nō conseruā
tur ubi rari admodū hoies sunt longeuī. Quantū ue
ro sit in loco uictuq; discriminē: pomū declarat pscum
in p̄sia quidē uenenū: in egypto cordis amicū: & elle
borus in anticyra impune sumptus: alibi uero uenenū.
Aristoteles habitationem eligit altam: ad meridie
orientemque spectantem sub aere subtili: nec humido:
nec frigido: & plato longeuos in editissimis atq;
tempatis repperit regionibus. Deterrimū uero ē
stercorare agros: uel aquas stagnantes ex agris minime
deriuare: omnia. n. illic cite corruptioni subiecta
nascunt. Quamobrē eos nō uitupare non possum: q;
sapiētem hesiodū iccirco uitupant: q; in re rustica ster
quiliniū pretermiserit: sed ille prudens salubritati po
tius: q; fertilitati consuluit: satis autem ex lupinorum
fabarumq; foliis tempestiue subuersis agrum pin
gues fieri posse putauit. At uero si regiōes humidiores
imundasq; colere: et alimenta minime duratura su
mere cōpellamur: eum quasi seruemus uictū: quē sub
aere pestilēti medici mandauerūt: qua de rei libro cō
tra pestilentia satis egimus. Sūmatim uero suauibus
& quodāmodo calidis utemur odoribus: aloe rite p
parata sepe: leuiterq; purgabimur. Rite uero ppara
tam dicimus si lota fuerit aq; rosacea: uel succo rosarū
aut si cū rosis recētibus: cōtritiscq; fuerit pfecte cōmix
ta: deinde addat ei myrobalanus: atq; mastix: & forte
rosa. Medicina hec extra controuersiam mirabilis est
ad

ad conseruandam diu mētem sanā in corpe sano: pre
terea corpus exercitabimus: opportuno utemur foco
Hoc puluere epulas cōdiemus: myrobalanorū embli
carum sit pars uncie quarta: sandalogū uero dimidia
cinnamoni integra: octaua croci. Hoc itaqz puluere:
rebusqz simul acribus: iminentem ex putridis alimē
tis: & locis corruptionē forsitan inhibere poterimus.
Meminerimus aut: ubi multo plures putrefactiōe suf
focationeqz q̄ resolutione pereūt: ibi putrefactioni: &
suffocationi maxime resistendū. Vbi uero cōtra uicif
sim uti condimentis aromaticis et quodāmodo auste
ris (ut diximus) odoribusqz similibus: quouis tem
pore putrefactionē prohibet. Vngi oleo: frigoris iniu
riam. uti lauachris ex aqua: & oleo: resolutionē ex la
bore uel calidis tempibus iminētē. Similiter os aqua
sepe colluere: succum glycirhize: uel sacharum crysta
linum ore tenere aqua rosacea multa: paucoqz aceto
rosaceo manus: faciēqz perfundere: similibusqz odo
ribus uti. Septima quaqz hora alimentis modicis re
creari: corpore simul & animo conquiescere: calore ui
tato. Plurimū uero interest quale sit triticū atqz uinū
quibus assidue uescimur: hec ergo sint talia: ut ultra
annum: & potius ad trienniū integra pseuerent si mo
do incorruptibilē ex his alimoniam sperare debemus
Vinum: siue albū: siue rubrū sit: esto clarū: suaue: stip
ticum: odorifex: & quod indigeat aqua: nisi forte ui
num reppereris leue simul: atqz durabile: quod rarif
simuz esse solet. Quod uero ualidius est phūs isaac ui
num dicit esse uinosum coctū sole: uentisqz purgatū:
qd̄ aqua fontis puri tempore iūbet aliquādiu antea:
q̄ bibamus ut pfectius misceat. A quosum uero uinū
atque debile: uel acerbum fugiendū monet: utpote

quod intra uenas: & membra accidum cito fiat: aut aliter putrefiat. Vinum quidē aquolum putrefactiōi subiectum: si conseruata eius substantia coctū fuerit hoc saltē erit utile: alioquin non laudatū: quod humorem corruptibilē nō creabit: sed acūmē eius aqua electa temperandum erit. Vinū uero quale pbauim⁹ isaach antiquorū sentētia tiriadis magnis inquit esse persimile: quod (ut diximus) tempatum: habitudinem corporis frigidā calefacit: refrigerat calefactā: humefacit siccā: humidiorē uero desiccāt: atq; (ut galenus ait) naturalē humorē recreat: calorē fouet: utrūq; contemperat. Miscere uero uinū eiusmodi magis necessariū est iuuenibus: minus senibus: frigidis uero senibus minime. frigida namq;: duraq; senect⁹ (ut inq; plato) ita mero feruet: atq; molli⁹: sicut uel igne ferrū: uel aqua lupini: quod diximus p uinum opposita fieri: atq; deficiētia tēperari. Scito etiā p glycyrrhizā fieri: sed debilius: fieri etiā per oleū rosaceum: sed extrinsecus. Hec ergo tibi familiaria sunt: neq; diffidas quicqd: & qualitate tempatū est: & uirtute potens posse reliqua temperare: sicut frigus alia frigefacere. Id in primis habere temperamento iouis: quo etiā saluberrima sunt. sed de his alibi disputandum.

C Dieta uictus medicina senum.

Cap. viii.

Qui septimum iam septenarium impleuerunt quinquagesimum attingentes annum: cogitent uenerem quidem significare iuuenes: saturnū uero senes: atq; has apud astronomos stellas: inter se maxime oīum inimicas existere. Rem ergo ueneream saturnii fugiāt: que iuuenibus etiam uite plurimum detrahīt: non. n. natis consulit: sed nascituris: ipsa que etiā herbas statim productō semine siccāt

ficcat. Preterea frigus: aerēq; nocturnū letiferum sibi
putet: atq; eū oīno uictū seruēt: ex quo sanguinē plu-
rimum sperent: spiritūque q̄ plurimum: ex uitellis ui-
delicet ouorum recētibus: uino aliquantū quidē dul-
ci: odorifero uero q̄ plurimum. Nam hic uitellus pro-
prie cordis sanguinē: uinum precipue spiritū recreat:
carnibus electissimis oī: coctūq; facillimis sūmati utā-
tur: dieta calidū pariter: & humidum augente. Spiri-
tum odoribus presertim uini assidue recreant: uigiliā
& inediā: sitimque deuitent: laborē rursus corporis:
atq; animi: & solitudinē: & merorē. Musicā repetant
si forte intermiserint: nunq̄ intermittendā ludos quos-
dam & mores: quoad decet: olim āte acte pueritie re-
uocent: difficillimū namque est (ut ita dixerim) reiu-
uenescere corpore: nisi ingenio prius repuerascat. Ita-
que in omni etiā etate magnopere cōducit ad uitā nō
nihil pueritie retinere: & oblectamēta uaria semp au-
cupari: longū uero pfusumq; risū: minie: spūm nam-
q; nimis ad exteriora dilatat. Sed redeamus ad senes
hi preterea si frigeāt: fomenta petant aromatica: et ca-
lida simul: atq; humida: meminerint puerile non esse
puerile illud auicēne fomentum factum quidem a da-
uide: sed tardius forte factum. Fomentum seni miri-
ficum medulla recētis adhuc calētis panis in fuso mal-
uatico uino cum puluere mente apposita stomacho:
& sepe ad olfactū adhibita. Nam & medulla eiusmo-
di etiam sola democrito iam iam expiraturo retinuit
spiritum: quoad placuit fugitiuum. Preterea frictio-
nibus utantur leuibus: seu quandoque lauachris nu-
trimentum prouocantibus ad extrema: nucleos ante
omnia pineos: uidelicet ablutos: familiares habeant
hoc enim nutrimentum medici ueteres senibus aptiū

simum probauerunt. Calidū. n. & humidū est: & pin-
gue: et oēm lenit aspitatē: atq; simul (qđ mixtū est) dū
naturalē humorem auget: interea superfluum dīccat
putridūq; expurgat humorem. Sunt q nucleorū eiū
modi drachmā unāz quottidie post cibos exhibent se-
nibus comedendā: ego drachmā quoq; alterā ieiuno
stomacho senibus exhiberem: uel recens calēs auratū
pinucleatū: componerēq; quoq; electuariū hoc pacto
Sume amigdalaz dulciū mūdarum uncias quattuor
tantundem eiūsmodi nucleorū pistaciōz duas: unam
feminū cucumeris unam nucum auellanaꝝ mundaꝝ
contunde: coque una cum candidissimo sacharo: cui
tamen addideris unā zinziberis recentis conditi dra-
chmam: croci dimidiam: musci tertiam: ambre tantū
dem: sacharū aqua melisse: id est citrarie: rosarūq; fun-
dito: multa auri folia his adhibeto. Huius enim usu
quottidiano uitam senes ualidiorem: lōgiorēq; conse-
quentur: possunt & in mensa hoc accipere: & plurib;
horis ante mensam. Vtilius autem tunc erit: si quid
albi: odoriq; uini una cum confectiōe eiūsmodi bibe-
rit: tēporibus uero calidioribus sacharum rosaceum
una cum auri foliis: & condite myrobalani uitam se-
nibus prorogabuut. Theriacā nemo dubitat ad idē
humidis conuenire psonis: atq; tēpibus: de cuius usu
satis in libro superiore dictum: nemo etiam negabit
his prodesse admodum radices inule: beeniasq; radi-
ces albas similiter: atq; rubras: maxie uero recentes
illam quidem pro nutrimento: has etiam pro aroma-
te: & oia simpliciter calida: humidaq; & aromatica si-
mul: & stiptica: simulq; pingua. Certum est senes ele-
cto glycirhize succo familiariter uti debē tradūt. n.
glycirhizam esse humāi corporis calori pariter: & hu-
mori

mori persimilē: preterea uariis senum morbis opitulari: lac quoque amygdalinū: & amidus cibus familiaris esto: & sacharū: atqz passule. Rasis triferam ex myrobalanis indis: emblicis belliricis confectā: itē myrobalanos indas conditas sacharo: non solū ad retinendam: sed et ad retardandā senectutē ualde pbat. Aui cēna laudat triferā myrobalanorū maiore atqz minore: rursus cōfectionē de sūma ferri: maxie uero auri iubet quotidie mādere: myrobalanos p̄cipue chebularite conditas ad differenda senectutis incommoda.

¶ Nature aromatum et cordialium necessarie: et rursum qualis senum uictus.

Cap. ix.

SCito myrobalāis uarias iesse uirtutes. Vnā que mirabiliter superflūū exiccat humorem unde caniciem p̄hibet. Secundā que humorem colligit naturalē: & a corruptiōe simul: & inflammatiōe tuetur: unde uitam producit in longum. Tertiā que stiptica: aromatica qz potētia uirtutem: & spiritum naturalem: & aiālem congregat: & fouet: & roborat. hinc aliquis uite lignum in paradiso myrobalanum forte fuisse putabit. Simile quidam ferme faciunt aurum: et argentum: corallus: spodiumque: et preciosi lapilli: quāuis pro aromatica uirtute facultatem afferāt illustrandi. Tu uero memeto aromatica tūc maxie prodesse nobis ad uitam: ut supra significauimus: quando cū uigore quodam aromatico: humida sunt pariter: atqz calida lentoremqz pingue habent cōmodum augumēto: quales sunt in primis radices beenie albe similiter atqz rubentes: p̄sertim recentes aut saltē quādo cum uirtute quadam subtili odorifera: & acuta substantiam densā habent: & stipticam ualde proprietatem: qualis utique

Marsi. de tripli. ui. E

compositio inter cordialia frigida: primum myroba-
lanis inesse uidetur & succino: deinde rosis: & succo:
semini citri, tertio sandalis: & coriandris: atque myr-
to: ceterisqz similibus. Inter calida uero cordialia ze-
doarie: ligno aloes: citri cortici: & gariophylis: nucl
muscate: maci: olibano: mastici: atqz doronico: qualē
etiā saluie experimur inesse: tradunt ambrā: & muscū
stipticam habere uirtutem. Zingiber aut ob quandā
eius humiditatē presertim recens: & cōditū senibus se-
pe prodest. sed hoc & gariophylus ppter caloris ue-
hementiā caute uidetur accipiendū. Zedoaria quoqz
caute: tametsi tiriace similis iudicatur: & stipticam si-
mul: atque pingue naturā habet: senibus cōmodissi-
mā. Ambra ppter calorem quasi tēperatū tuto ferme
sumitur: ac propter lentorem cum stiptica subtilitate
mixtum prerogatiuam habet ad uitam in membris:
& spiritibus confirmandā. Tū uero si ex ea fiat aqua
cutisqz lauetur: digestionem quartam restituit: ac mor-
bos eius defectu contingentes expellit. Aromatica ue-
ro: que subtilem admodum substantiam habent
qualem cinnamomum: atque crocus: cordialibus fri-
gidis: et durioribus sunt miscenda. Nam aromatica si
tantum calida: subtiliaqz sint: & sola sumantur: na-
turalem calorem nimis excitant: humoremque dissol-
uunt. Necessaria tamen sunt tum frigidioribz: & hu-
midioribus epulis cōcoquendis: tum cordialibus du-
ris ad precordia transferendis. Te namqz latere nō d-
bet: humorem ipsum uite necessarium primas in cord-
sedes habere: & arteriis: uenisqz eiusdem: quod isaac
perspicue docet atqz (ut auicenna probat) hic humor
naturalis ceterorum membrorum humore frequenter
irrigatur: atqz fouetur. Quapropter cauendum est:

ne mēbri ullius humor casu quopiam arefiat: multo
q; magis: ne precordiorum humor comminuat ur. At
que ut nutrimenta: uel fomenta: et cordialia omnia p
angustos meatus ad precordia latissime perferantur:
his inferre crocum: ut uero sistantur: ibi myrobalanos
adhibe. Ut autem consequaris utrunq;: accipe inter
calida muscum: atque ambram: inter frigida rosas at
q; myrtum. Memento dulce maratrum senibus pro
futurum: nam & nutrimentum per membra diffun
dit: & qua facultate lac: eadem humorem auget natu
ralem: unde dioscorides maratrum serpentes ait annu
am exuere senectutem. Probamus & saluiam: hec enī
nature uirtutem temperate calefacit & firmat: para
lysim propulsat. Probamus & moderatum oditi zin
ziberis usum: habet enim cum calore pinguedinem.

¶ De auro: & aureis alimentis: & recreatione se
num.

Cap. x.

Vrum omnes ante omnia probant: tan
quam omnium rerum temperatissimum: &
a corruptione tutissimum. Soli quidem pro
pter splendorem: ioui autem propter tempe
rantiam consecratum: ideoq; posse calorem natura
lem cum hūore mirifice tēperare: hūores a corruptiōe
seruare: solarem et iouialē spiritibus et mēbris inferre
uirtutem. Vex tamē optāt durissimā auri substantiā
subtiliorē facere: penetratuq; facillimā: nouerūt enī
cordialia tunc maxime latentē cordis recreare uirtutē
quādo in eis attrahendis minime natura laborat. Ut
autem minime fatigetur: uel subtilissima iam effecta:
uel cū subtilissimis sūt exhibenda: optimū fore putāt
si absq; aliena pmixtiōe aux potabile fiat: sin minus
possit: cōtusū: & i folia redactū accipi uolunt. Aurū

Marfi. de tripli. ui. E ii

ferme potabile habebis: ut dicā: collige flores boragi
 nis: buglosse: melisse: quā citrariā noīamus: et quādo
 luna leonē subit: uel arietē: uel sagittariū: aspiciatq; so
 lē: aut iouē: coq; cū cādido sacharo: aqua rosacea liq
 facto: & p qualibet uncia isere diligēter auri folia tri
 a ieiunus cū uino quodā aureo sūe. Itē aquā ex capo
 ne distilantē foco: uel aliter cōsumpto una cū iuleb su
 me rosaceo: i quo auri folia quedā ante otuderis. Pre
 terea in nitidissimā fontis aquā aurū extingues igni
 tum: cū eadē auri cōtundito folia: eadē uinum aureū
 tēperato: & una cum eiusmodi potu cōedito recentē
 oui uitellum: facile uero in tota corporis arbore serua
 bis humorem: si in radicibus conseruaueris. Accipe
 igitur gallinarum & pullorum eiusmodi: atq; caponū
 cor: iecur: stomachum: testiculos: cerebellum: coque a
 qua modica: minimo sale. Cocta contunde ex tota
 carne: & toto iure: & sacharo addito recentis oui ui
 tello: fac placentam modico cinnamomo: crocoq; con
 ditam: & auratam. Hac uesceris esuriēs semel saltem
 quarto quoque die: & tunc quidem sola: claro tamen
 ad potum addito uino.

¶ De usu lactis:

lāguinisq; hūani p uita sana. c. xi.
 Epe post decimū statuz: & nōnunq; post
 nonū septenariū arbor hūana arefacto
 paulati hūore tabescit. Tūc primū hūa
 no iuueniliq; liquore irrigāda est hec ar
 bor hūana: quo reuirescat. Eliges ergo
 p uellā sanā: formosā: hilarē: tēperatā &
 famelicus lac ei? sugito crescente luna: statiq; cōedito
 maratri dulcis modicū puluerē sacharo rite cōfectū.
 Sacharū qdē lac in uētre cogi: uel putrefieri nō pmit
 tet: maratriū uero cū & subtile sit: & lactis amicū di
 latabit

latabit ad membra: quos ecētica senilis exedit: medici diligentes liquore hūani sanguinis: q̄ arte sublimi dī stilauit ad ignem reficere moliuntur. Quid ergo phibet quo minus senio iam quasi confectos iterdū hoc etiam potu reficiamus. Cōmunis quedam est: & uetus opinio: aniculas quāsdā sagas: que & striges uulgari nomine nuncupantur: infantium sugere sanguinem: quo p uiribus iuuenescant. Cur non & nostri senes: omni uidelicet auxilio destituti: sanguinem adolescentis sugant: uolētis inquā adolescentis: sani: leti: temperati: cui sanguis quidem sit optimus: sed forte nimius. Sugent igitur more hirudinū ex brachii sinistri uena uix aperta: unciam unam: aut duas: mox uero sachari uini que tātundē fument: idq; esuriētes: & sitibūbi faciēt crescente luna. Si crudus egre cōcoq̄tur: coquatur prius una cum sacharo: uel ad aquam calidā moderate distillet sacharo mixtus: deīde bibatur. Fouere quoque stomachum tunc sanguine suillo presens auxilium est: quē utique s̄guinem e uena suilla fluentem spongia calente uino madefacta combibat: & stomacho statī calens admoueatur. Galenus atque serapio morsum rabidi canis sanguinis canini potu curari dicunt: rationem uero illis assignare non placuit. Ego igitur biduum eam queritās: opior denique saliuā canis rabidi uenenosā ipressam hoīs pedi leso p uenas paulatī ad cor ascēdere more ueneni: nī si qd iter a distrahat. Si igit iterim canis alterius sanguinē illū biberit: s̄guis ille crudus ad multas horas natat in stomacho: euz denique uelut pegrinum deiecturo per aluum. Interea caninus sanguis iste saliuaz caninā superiora mēbra prehensantē prius q̄ ad p̄cordia uēiat: deriuat ad stomachū: nā & i canino sanguis

ne uirtus est ad saluā canis attrahēdā: & in salua uicissim uirtus ad simile sanguinem psequendū. Venenum igitur a corde semotū: sanguinique ibibitū in alio uo natati: una cū sanguine p inferiora adducit: hoinē que ita relinquit incolumē. Quorsū hec: primo qdē: ut rei tā occulte succurrentē inter differēdū causā aperiri deide ut moneā sanguinem potari posse: & qdē salubriter. Atque in sanguine hūano uirtutez esse: que humanū sanguinē attrahat: et mutuo psequat: ne forte diffidas iuuenilem sanguinē a sene bibitū trahi ad uenas: mēbraque posse: ibique pdesse q̄ plurimum.

C Dieta: habitatio: cōsuetudo senū. Cap. xii.

M Eminisse decrepitos expedit: naturam debilem non esse nutrimentorū pondere fatigandam: uel etiam epularū diuersitate nimia distrahendā: nam & iuuenilis etas hoc uicio fit cito senilis. Diuidant ergo mensas: nec tam multa naturam alimonia quam frequenti reficiant: interuallo tamē interi ad digestionē dato. Nam sepe etiam postq̄ stomachus ipse cōcoxerit: nisi & iecur quasi digesseerit: sumere nutrimentū: naturā distrahit: atq̄ fatigat: qua qdē lassitudine sepi⁹ frequētata: aduolat intēpestiua senect⁹. Senes hyeme uelut oues aprica petāt: estate uelut aues amena: riuosq̄ reuisāt: frequēter inter uiuentes uersent plātas: & suauiter redolētes: he nāq̄ uiuētes: spirātesq̄ cōspirāt ad spūm hoīs augendum. Ad loca uero cōiter apib⁹ amica cōfugiāt mellaq̄ hyeme degustēt: mel enī cibus est senib⁹ in primis amicus nisi ubi bilis timeat incendium. Amicus caseus recētissim⁹: amici dactyli ficus: passule: cappares: dulcia pūica: zinziba: isopus: scabiosa: bectonica: sed pistacia multo magis. Pinci uero nuclei maxie omnīū: sicut diximus

rimus: ex quibus plurimum referent adiuumentuz: si
eos horas duodecim in aqua paulum calida teneant:
priusq̃ edant: sic enim stomacho nō nocebūt: ac prete-
rea: si dum his utuntur: ēt inter pineta: & oliueta: ui-
telq; uersentur: aut saltem pini uaporem accipiant: &
odorē. Itē gummi: lachrymeq; pini cum oleo: uel uino
corpus sepe deliniant: pbabile enim est: arbores lōga
naturaliter uita dotatas: presertī si etiā hyeme uires-
cāt: ad longā tibi uitā: umbra: uapores: nouo fructu:
ligno: & tēpestiuo quolibet usu pdesse: de aialibus at
lōgeuis supra diximus. Iaz uero ad idem tibi forte cō-
ducet: si uiuas plurimū penes eos: q̃ sani: tibi sano na-
tura sint similes: & amici: ac magis forsan: si paulo iu-
niores. Vtrum uero: & quomodo frequēs adolescen-
tum consuetudo parumper senium retardare ualeat
pudicus socrates consulendus.

¶ Que adminicula senes a planetis accipiant ad om-
nia membra fouenda

Cap. xiiii.

Erū consulite potius solliciti senes apol-
linem: q̃ socratē grecorū sapiētissimū iu-
dicauit. Cōsulite iouē insup: atq; uene-
rē: phebus ipse artis medicie r̃p̃ertor nu-
cē muscatā uobis fouēdo stomacho da-
bit: iuppiter cū phebo mastice: atq; mē-
tā: uenus uero corallum. Fouendo rursum capiti phe-
bus peoniā: thus: amaracum: & cū saturno myrrā spli-
cam nardi: macēq; iuppiter: uenus deniq; dulce mara-
trū: atq; myrtū. Ad cor uero fouēdū accipietis a phe-
bo qdē citrariā: crocū: lignū aloes: thus: ābrā: muscū
doronicū modicū: garyofilū: citri corticē: cinamomū
Ab ioue lilium: buglossam: ocimū: & mētā: beeniasq;
radices: & cādidas piter: & rubētes. A uēere sola qdē
Marsi, de tripli. ui. E iiii

myrtū: & sandalū: atqz rosam: una cū saturno coriā
drū. Hec uos cōtūdite diligenter: & que stomachi sūt
cydoniorū oleo in formā ceroti cōficite: que uero capi
tis: oleo spīce perfundite: ac illinite ceruicē: tēpora: frō
tem: que deniqz cordis: aureo uino spargite: aquaqz
rosacea: eaqz foris precordiis admoete. At iecur in
primis creando sanguini necessariū (nescio quomō)
pretermisimus: huic ergo semp eupatorio: & opobal
samo pheb² opitulabitur: pistaceis iuppiter: atqz pas
fulis: uenus aūt hepatica: endiuiā spodio: cicorea. Lie
ni tandem fouendo saturnus ille uester una cum ioue
capparim dabit uobis: scolopēdriā: tamariscū. Sicut
uesicā iuppiter cū uenere: pina glyrhi za: amido: cucu
meris seminibus: malua: althea: manna: cassia curat.
Saturnū uero uerendum pluribus: ne adeo uos fugi
te senes: hic enim quā peregrinus est iuuenibus: tam
uobis domesticus erit. Vt igitur totū ipse quoqz uo
bis corpus uegetet pro uiribus: atqz cōfirmet: accipie
tis nōnūq ab eo regnante: pariterq; a phebo mumia
simul: & anseris assī pulpā: hec anseris adipe modico
dlinite: contundite diligenter. Myrobalanarū chebu
larum atqz idarum melle cōcoqte: ambra: musco: cro
co cōdite: añ oīa uero hec uobis profutura confidite:
credentes medicinaꝝ ad uitam cōferentium uitam es
se fidem: qua speretis: & deum supplicantibus uobis
adspiraturum. Et res ab eo creatas: p̄serti celestes mi
rifica proculdubio ad augendam: uel cōseruandā ui
tam habere potentiam.

¶ Cōfabulatio senum
sub uenere per uirentia prata. Cap. xiiii.
Ed a grauioribus his numinibus: ad uene
rem parumper uos p̄ hortos: & prata senes
uirētia reuoco ad almam uenerem: uos oēs
aduoco

aduoco: non ludentē qdē uobiscū: sed iocantē. Hec
& uobis inq̃: et mihi iam seni primo quidē iocosū hoc
fundit oraculū. Ego fili: si nescitis: uoluptate: motu
qz uobis uitā dedi: ego igitur uoluptate quadā: mo
tuqz: & si non simili: uobis seruabo uitā: eandē quo
qz seruabit libertate liber: uitissator: propagator uite.
Liber ipse semper odit seruos: & quā uino promittit
uitā solis liberis implet longam: mee quidē uite simul
atqz menti quondam profuit regnante saturno dimi
nuta menta: placetqz quotidie: uobis autē maior mē
ta: menti: uiteqz prodest: diminuta nocet: risū ex meis
hortis legite: negligite ficū. Has uero uiolas qn̄ carpi
tis: carpere uos existimate lilia:prehendentes liliū: cō
prehendere crocum. Crocum a phebo iuppiter ip̄e na
ctus propagauit in lilium: lilium ego a ioue suscipiēs:
in has: quas hic uidetis: uiolas transformaui: deniqz
rosa quidem uobis esto lucifer: hesperus uero myrtus
Post oraculū nobis cogitandū mandat rerum uiridi
um naturā: quatenus uirent: non solum esse uiuā: sed
etiam iuuenilem: humoreque prorsus salubri: & uiui
do quodam spiritu redundantem. Quapropter odo
rem: uisu: usu: habitatione frequenti: iuuenilem inde
spiritū nobis influere: inter uirentia uero deambulan
tes interim causam perquiremus. Ob quam color ui
ridis uisum pre ceteris foueat: salubriterqz delectet.
Inueniemus tandem naturam uisus esse lucidam: ac
lucis amicam: uolatilem tamē: ac facile dissipabilem:
Idcirco dū per lucē se dilatat: uelut amicam: interdū
nimio lucis excessu rapi pr̄sus: & uehementi dilatatio
ne dissolui: tenebras autē naturaliter uelut inimicas fu
gere: ideoqz radios in angustū inde retrahere. Optat
uero uisus ita perfrui lumine: ut per amicū hoc suum

amplificetur quidē: nec tamē interim dissipetur: iā uero in quocunq; calore plus admodū tenebrarū: siue nigredinis est q̄ lucis: nō dilatatur: nec ideo delectat̄ radius uisus ad uotū. Vbi uicissim plus admodū splē didi coloris est: q̄ nigri: spargitur latius: noxia quādam uoluptate distractus. Quamobrem color uiridis maxime omnī nigrū cum cādido temperans: prestat utrūq; delectans pariter: atq; conseruans: & molli insuper: & adhuc tenera qualitate: sicut & aqua radiis oculorum absq; offensione resistit: ne abeuntes lōgius disperdantur. Que enim dura sunt simul: & aspera: frangunt quodāmodo radios: que uero rarissima sunt: dissolutioni aditū patefaciunt: sed que soliditatem aliquā habēt: lenēq; simul equalitatem sicut specularia corpora: nec ipsa qdem frangunt: neq; lōgius disperdi pmittunt. Que deniq; preter hec beneficia: tenera quoq; sunt: & mollia: sicut aqua: resq; uirides ligdis oculorū radiis mollitia blandiunt. Deniq; uisus radius quidā est i quadā oculorū aqua naturaliter nobis accēsus ac temperatum lumē in aqua quodāmodo resistente regrit. Itaq; gaudet aqua: delectatur specularis aque similibus: uiridibus oblectatur: in qbus sane uiridibus solis lumē insitū adhuc uernū secū habet hūiorem: aquāq; subtilē occulto quodā lumie plenam ex quo fit etiam: ut color uiridis cū tenuatur: i crocē resoluatur. Quorsum hec? ut intelligamus frequentem uiridiū uisum: siquidem uisus spiritū recreat: q in animali spiritu quodāmodo precipuus est: animale quoq; reficere. Atq; etiā meminerimus: si color uiridis: quia inter colorum gradus medius: atq; tēperatissimus est: tantū aniali spiritu prodest: multo magis que per qualitates temperatissima sūt: naturalē: & uitalem

talem spiritum iuuatura: atq; admodū profutura nobis ad uitā. Nihil in mundo tempatius est q̄ celum: nihil sub celo ferme tēperatius est q̄ corpus humanum nihil in hoc corpore tēperatius est q̄ spūs. Per res igitur tēperatas uita pmanens in spiritu recreatur: spiritus per temperata celestibus cōformatur. Deniq; dicamus ex temperie uiridis: que illuminando eque cōgregat anialem spiritū: atq; dilatat: ideoq; maxime iuuat. Nos quoq; in cordialibus eligendis: cōponendis: utendis: aromatica: subtilia: & acuta: que spūm extēdere: uel ēt illuminare solent: qđ facit crocus: atq; cinamomū: cum aromaticis semp stipticis cōgregantibusq;: ceu myrobalanis: & similibus cōmiscere: atq; uicissim. Neq; pretermittere: que absq; acumie ēt aromatico simul utrūq; cōficiunt: aliqtum uidelicet dilatant: atq; admodū cōgregant: multūq; illumināt que & alias narrauimus: qđ efficit aux; argentū: spodium: corall⁹ electrū: sericū: pretiosi lapilli: inter quos iacynthus: uel ore detentus ob iouiale tēperiem plurimum cōprobatur. Cum enī sub terra nequeant speciosissima: & quasi celestia pcreari absq; summo quodā beneficio celi: probabile est rebus eiusmodi miracas celitus inesse uirtutes. Cōpositio uero eiusmodi: que dilatando: & illuminando spiritū eque cōgregat ita delectat eum intrinsecus atq; recreat: licet foris uiriditas oculos atq; ipsum etiam apud senes in naturali quadā uiriditate diutissime seruat quasi laux: oliuā: pinū: etiam hyeme uirentem. Tantoq; magis id efficit: quo efficit: & interius: atq; maxime: si cōpositio talis aromatico flagret odore: alliciatq; sapor: pfecto sicut corpus ex crassioribus humorū partibus cōpositum in quintā redigitur formā: ita spūs ex subti

lissimis eorundē portionibus cōstitutus formā habet
 gntam naturaliter temperatissimā: atqz lucidā: ideo
 que celestem. Atqz in hac ipsa forma conseruandus
 est: ut subtilis quidem sit: & interea firmus: sicut dixi
 mus: sit oīno lucidus: sed ēt quodāmodo solidus. Ac
 p̄terea rebus odoriferis firmis lucidis assidue foueat
 si uitam cupimus cōseruare: que uiget in spū: & uēdi
 care nobis celestia dona. Hec hactenus iussu ueneris
 contemplati: uenerem ipsam audiuisse putemus.

¶ Mercurius alloq̄tur senes: & consulit eis circa uo
 iuptatem: odores: cantus: medicinas. Cap. xv.

Nterea dū inter senes: ipsa quasi uenus cō
 fabularet̄ forte quidē hactenus satis belle
 deinceps uero plixius forsan fabulatura
 foret. Sermonē hunc his mercurius uoci
 bus sermonū auctor iterpellat. Quid nā
 uobis est cum uenere istac semper puella sene: qd rur
 sum ueneri cū sermōibus: nōne mei simul: atqz uestri
 sunt sermōes: mea rō pariter: atqz uŕa. Audite me igi
 tur eadē nūc attentione: qua illā: & multo maiore in
 super attētiōne q̄ uenerē. Quinqz scitis esse sensus: ui
 sum: auditū: olfatū: gustū tactum esse rursum qnque
 (ut ita dixerim) discite rōnes. Dum. n. per qnqz sen
 sus quotidie imbuit̄ uobis aīus: rōnesque inde rex ip
 se cōcipit: iterea notiōes: habitusqz ad res iud icādas
 qnqz: tanq̄ rōnes qnqz resultant. Preterea sicut qnqz
 hinc quidē sunt sensus: inde uero quodāmodo rōnes
 ita uite tenor qnque gradibus circa sensum rationēqz
 disponitur. Vnde qnque numerant̄ etates: prima qui
 dem sensu tantum trahitur: secunda sensu magis ad
 modum allicitur: q̄ ratione ducatur. tertia post hec al
 terius pariter rationis: & sensus p̄suasionibus agitur
 quarta

quarta ratione potius q̄ sensu ducit. quinta tandem ratione tantū regi debet. Prima igitur etas: atq; secūda tanq̄ subiecta ueneri uenerem (si placet) loquentem audiat: relique uero mercurium. Ego igitur reliquos uos oēs alloquor: non pro me quidem tantum: sed pro diana etiam hac: quā ad sinistrā meā cernitis. Nempe cū hec elinguis sit: ego uero bilinguis: iure p̄ hac ipsa: cuius ego linguā habeo: loquor. Vnam p̄fecto noxiā: que uenus uobis ididit uoluptatē: qua noceret quidem uobis p̄deset uero futuris: exhauriens paulatim uos per latentē quandā quasi fistulā: aliudq; uestris liquoribus implens: atq; procreās: uos tandem quasi uetustum quoddā spoliū cicadax iam exhaustū humi relinqns: cicade interim teneriori p̄spiciens. Nō ne uidetis: qđ uenus de materia ur̄a generat esse recens quoddā: et uiuū sēsuque p̄ditū: surripit ergo uobis iuuentutē: & uitam atq; sensum: ex toto (inquam) corpe per totius uoluptatem: ut efficiat inde totum. Ego interim materie illius: que quarte digestionis supest: qualitate monitus: uos cōmoneo: alimēta similiter quarta digestiōe cocta plurimū uite uestre succurrere ouū recens uidelicet integrū: et sorbibile una cum sacharo: exiguoq; croco. Lac humanū: uel suillum: uel caprinū cum pauculo melle sumptū: atq; hec duo tunc salubriora sunt: q̄n natiuo adhuc calore flagrant: et si ouum aliā mox cocturā desiderare uidetur: presertim in stomacho minus ualido: sed leuiter est coquendum Verum: ut parūper ad uenerem redeamus: si q̄n uidistis uenerē: iuuenilem admodū uidistis: et q̄si meretriciis fucis et ornatib; expolitā. Hec ergo que noua semper est: noua semp affectat: odit uetera facta destruit: unde construat facienda. Hec rursum:

si dictu fas est: quasi meretrix non uno quouis est cō-
tenta uiro: uulgus amat: et (ut dialectice loquar) spe-
ciei passim potius: q̄ indituiduo suffragat̄: iā uero neq̄
tactu tantū uos precipitat: sed etiā gustu fallit quoti-
die perditq̄ deceptos. Quos. n. uos in rebus sapores
percipitis mediocri quadā tempie gratos: hos diana
hec apollinis iouisque munere tradidit. Illecebras ue-
ro saporū miras: q̄bus quotidie uelut hamo capti clā-
miseri uitam p̄ditis: uenus insidiosa fabricat. Quid
igitur martē icusatis: quid saturnū? mars quidē raro
admodū uobis: palamque nocet: saturnus quoq̄ se-
pius uultu se p̄fitetur hostem: nocet tardius: tēpusq̄
remediis nulli negat: sola uenus palā ut amica uenit:
clam inimica uenit. Hāc igitur incusate potius: si quē
inter superos incusare licet: ad multiplies huius insi-
dias: tum oculis argiuos ipsos instruite: tum palladis
clypeo uos munite. Aures aut̄ ad blandas pollicita-
tiōes eius: tanq̄ ad letales syrenū cātus obstruite: hūc
deniq̄ p̄udentie florē a me accipite: quo circes huius
beneficia deuitetis. Hec uobis duas uix tandē & has
quidē letiferas polliceſ uoluptates potius q̄ largitur
ego uero beneficio patris: atq̄ fratris q̄nq̄ p̄mitto uo-
bis: quinq̄ presto: puras: p̄petuas: salutare: quarum
infima est in olfactu superior in auditu: sublimior in as-
pectu: eminentior in imaginatione: in rōne excelsior:
atq̄ diuinior. Quo maior delectatio tāgendo perci-
pitur: atq̄ gustando: eo uite grauius frequenter acci-
dit detrimentum: contra uero quanto maiorem in ol-
factu uoluptatem: & auditu: atq̄ uisu: item imagina-
tione: & sepe rōne quotidie reportatis: tanto fila uite
longiora p̄ducitis. Verum sicut in blandimentis tan-
gendi: atq̄ gustandi cauendam uobis subdolam ad-
monui

motui uenerem: sic in ipsa secretiore: nimisqz assidua
contemplatiue mentis delectatiōe: caute saturnum.
illic enim frequēter filios ipse suos deuorat. Nā quos
sublimiorū contemplationum suarum rapit illecebris
& illic agnoscit ut suos: hos interim: si modo diutius
gradum ibi sistant: falce quādā e terris amputat: ter-
renamque incautis uitā sepe surripit. Hoc saltē uene-
re interim indulgentior: qđ uenus quidē uitam: quā
tibi detrahit: donat alteri: nihil tibi pro detrimento
restituens. Saturnus aut pro uita terrena: a qua sepa-
ratus ipse: te dēique sepat: celestē uitam reddit: atque
sempiternā. Hoc ipso similes esse uidentur inter se ue-
nus: atqz saturnus: qui sane q̄ aquario gaudet: tā re-
gnat in libra: q̄ homines & hic & illa generandi libi-
dine uexat: nocetque uexatis: ut inde posteritati pro-
fuit. Sed hec quidē fecundat corpus: stimulatque fecundū
ille mentem suo semine grauidā urget ad partū. Vos
igitur prouerbii memores: ne quid nimis: assiduis pru-
dentie frenis parturientis utriusqz libidinē cohibete:
tametsi multo citius: grauiusqz ille ledit: quos tedio:
torpore: merore: curis: superstitione premit: q̄ quos su-
pra uires corporis: moresqz mortaliū eleuat ad excel-
sa. Omnino uero seruate (moneo) qđ equus iuppi-
ter pythagorā docuit: et platōem: humanā uitā i qua-
dam equali anime ipsius cum corpe pportione serua-
ri: utrunqz suis quibusdā alimentis: & exercitationi-
bus ali: ac similiter augeri. Si quis alterutrū educatio-
ne precipue sua multo robustius altero tandem effi-
cit: non mediocrem facit uite iacturā. Propterea qui-
cunque inter res medicorum arte laudatas potissi-
mum eas eligit: que corpori simul & ingenio profunt
maximum uite sibi uendicat adiumentum. In earum

uero numero uinū: mētā: myrobalanū: muscum: am
bram: zinziber recens: thus: aloē: iacynthū: similesq;
lapillos: herbasque cōsimiles esse putate: et que ad utri
usq; utilitatē a medicis pariter componunt. sed lon
gioribus his qñq; interceptis ambagibus: ego quo
q; medicus huc accessi. Si sapores ex rebus accepti nō
ultra uiuētibus: item odores ex aromatis iā siccis: ui
taq; uacuis: multū ad uitā conferre censent. Quidnā
dubitatis odores ex plātis radicibus adhuc suis herē
tibus: uiuētibusque mixtū modū uite uires accumula
tuos. Denique si uapores exhalātes ex uita dūtaxat
uegetali magnopere uite uestre p̄sunt: q̄ntū p̄futuros
existimatis cātus: aereos quidē: spiritui prorsus aereo
harmonicos harmonicho: calētes adhuc: uiuosq; ui
uo: sensu p̄ditos sensuali: rōne conceptos rationali.
Hanc ergo uobis a me fabricatā trado lyram: cātum
que cū ipsa phebeum solamē labor: diuturne uite pi
gnus. Sicut. n. res q̄litate tempatissime simulque aro
matice: tum hūores inter se: tum spūm naturalem se
cum ipso contemperāt: sic odores eiusmodi uitalē spi
ritum: sic rursum similes quoque concentus spūm ani
malem. Dum igit̄ fides in lyra: sonosq;: dū tonos tē
peratis in uoce: similiter spūm uestrum itus cōtempera
ri putate. Ac ne ipse uenere sim auarior: que sine bac
cho friget: ab hoc ipso libero patre per me nectar hoc
accipite. Qui precipue inter uos frigent temporibus
similibus: bis septimo quoque die uncias uernacei:
uel maluatīci dulcis meri duas summant cum una pa
nis uncia: tribus ante mensam horis: semel autem
drachmā unā sublimis aque distillant̄is ex uino cū iu
leb rosacei semūcia. Quo qdē liquore illinire etiā cu
tem: & ad olfactum uti cōmodissime possunt: atq; ut
post

post eiusmodi nectar: ambrosiā quoq; uobis afferam
insuper acceptā ab ioue largior medicinā. Quattuor
myrobalanorum uncias accipite: chebularum tres ro
facei: sachari cōditi: zinziberis: hyeme quidem unci
am: estate uero semunciā: tria hec cū emblicarū mel
le concoquite suauiter: septemq; auri foliis exornate:
ieiuni boluz ante prādiū quattuor horis accipite: an
no saltē integro quottidie id assumite: ut inde uelut
aquile renouetur uestra iuuētus. Hactenus q̄si mercu
rium locutum existimemus.

Cōfirmatio superiorum: & quod deuitare debe
mus assiduam cogitationē: & coitū. Cap. xvi.

Strologi uenerem: & saturnum inimicos in
uicem esse ferūt: cū uero in celo: ubi oīa amo
re mouētur: ubi defectus est nullus: odiū esse
nequeat: inimicos: id est effectū diuersos iter
pretamur. Mittamus in presentia reliqua: ecce nunc
saturnus quidem nobis in centro: uenus autem in cir
cumferentia posuit uoluptatem. Voluptas uero spi
rituum esca quedam est: igit ex opposito uenus: atq;
saturn⁹ spiritus nostri uolatū aucupant: illa p uolup
tatē suam allicit ad externa: hic interi p suā ad itima
reuocat: distrahūt itaq; spūm: si ferme eodē tempore
moueāt: atq; dissipant. Quāobrē nihil cōtemplatori
uel curioso pestilētius: q̄ uenereus act⁹: nihil uicissim
hūc sectanti alienius q̄ cura: & cōtēplatio eē potest: cō
tēplatorē uero physicū: religiosūq; eodē in gradu
cōnumeramus: & gradu simili quēlibet i negotiis su
is ualde cogitabundū: grauibuscq; curis obnoxium.
Hinc rursus efficitur: ut si quem saturnia uel contem
platione nimium occupatum: uel cura pressum: leua
re iterim: & aliter cōsolari uelimus: p uere eos actus
Marfi. de tripli. ui. F

Iudos: iocos: id tentantes tanq̃ per remedia longe distantia: frustra atq; etiam cum iactura conemur: atq; uicissim si quē uenereo uel ope perditū uel ludo: iocoq; solutum moderari uelimus: per saturniā seueritatē emendare nō facile ualeamus. Optima uero disciplina est per quedam phebī: iouisq; qui inter saturnū: uenemq; sunt mediū studia: similiaq; remedia hoīes ad alterutrum declinātes: ad mediū reuocare. Sed ut tādē simus medici: sicut flāma duobus cōmuniter modis uiolentis extinguit: aut uelut disflata uentis: aut contra quasi compressa cineribus: sic spūm uel celeriter effectū uenereo dissipam⁹: uel sensim saturnio suffocamus: ac sepe exprimimus cōprimendo pariterq; resolvimus. Spiritus utiq; frequēter ad extima uolās. intima reddit uel uacua: uel aliena uite: sed ad itima sepe coactus cetera circū mēbra pstat uite minus idonea. Citam igit̃ senectutem tū uenus in interioribus nostris: tū saturnus exteriorib⁹ infert: uenus q̃dem p̃cipue: ubi ex quouis eius motu facile corpus debilitatur: atq; labascit: saturnus quoq; potissimum: qñ ex quocunq; contēplationis officio: uel cure labore ingenii corporisq; uires labefactantur. Et si: uel qui ad cōtemplationem: uel qui ad libidinem natus est plerunq; ad suum uterq; officium est natura fortissimus: natura. n. sepe coniungit cum uoluptate simul: & facilitate potentiā: unusquisq; igitur se cognoscat: sui q; ipsius moderator: ac medicus esto. Coitū q̃dem frequēter ceteros cōsulāt: ego uero exercitans ingenium libro etiam supiore cōsului. Deniq; omni dieta oībus remediis uti debent: qbus mēbra: spūs: sensus: ingenium: memoria cōfirment: cogitatiōes per interualla repetere: nec expectare uel minimū ex cogitatione laborem.

borem. Maxime uero cum primū canescunt: quīs nō nulli sint: qui non tam debilitate nature: uidelicet ad huc iuuenes canos emittūt: q̄ uel egritudine: uel egrotatione aliqua p̄cedente: aut etiā parentū similitudine: quibus scilicet iam canescētibus fuerint generati.

De medicinis senum: & de habitatione iterum: atque dieta.

Cap. xvii.

Aldeorum regula est forte p̄bāda: ad iuuetutem recuperādā: peregrinos humores imbibitos corpi expurgare gradatim: tū interiores: competentibus medicinis: tū exteriores frictionibus: & lauachris: puocationibusq; sudoris: intereaq; salubribus: duraturisq; alimentis paulatim corpus implere. Sunt autē q̄ trociscis q̄busdā ex uīpera factis: uel elleboro p̄parato p̄mittunt humores oēs ueteres: putridosq; p̄fus educere. Quibus expurgatis: & humore rursus saluberrimo: alimentis salutaribus recreato: restituere iuuetutē: & qui cautiores sunt: elleboro gallinas pascunt: hoīem uero gallinis eiusmodi uero curationem tanq̄ periculosa in iuuetute arbitror potius: quam in senectute tentandam. Ne forte iuuentutem illam a medea pelie seni promissam experiamur: nam & iuuenes medicinis exquisitē purgantibus cito senescere hyppocrates asserit: sed ubi dieta non sufficit clystere: uel manna: uel aloē: prefertim lota securus uteris. Si tibi sit alius astrictior: māna cum iure caponis myrrobalanique uirtute: sin minus hac te iuuenem etiam in senectute purgatione seruabis. Summe unciam lote aloes unam: myrrobalanorū emblicarū drachmas duas: chebularū quoq; tātūdem: duas item rosarum purpurearū: mastice quoq; tantundē maluatico uino confice pilulas: qñ luna

Marfi. de tripli. uī. F ii

feliciter collocata: propitio fruitur iouis aspectu: pre-
sertim si domicilia fixa possederit: uel ipsa: uel iuppiter
hec enim ad diuturnitatē uite magnopere conferūt.
Potes etiā utiliter reubarbarum hic cū aloē compone-
re: scilicet dimidiam aloes partem: dimidiam reubar-
bari: & quoties opus fuerit: unā mane sumere pillu-
lam: ad tres usque: uel quinque: modicūq; insup uinuz
bibere. Vbi uero pituitā magis times: potes commo-
de in his pillulis trociscorum: agarici tertiā partē acci-
pere una cum tertiis aloes duabus: dimisso reubarba-
ro. Sed primam illam ego iam multis annis pillularū
cōpositionem omni etati experior esse tutissimā. Ea-
dem hora confectionem eiusmodi facito: sume myro-
balanorum: emblicarum: belliricaruz indarū: chebu-
larū unciam uniuscuiusq; unam: cinnamomi uero du-
as: unam quoq; doronci: rosarum purpurearū unaz
sandalorum rubeorum duas: unā croci drachmā: ter-
tiam drachme partem musci: ambre tātundem candi-
dum post hec cum aqua rosacea: succoque citri fundi-
to sacharum: coq; fac bolos: auroque iuolue. Hoc an-
te prandium quattuor horis sumētes: atq; dantes uti-
liter experti sumus ad uirtutem corroborandā ad il-
lustrandū spiritum: atque firmandum. Maxie uero
proderit: si paulum quid insuper uini aurei biberis: p-
derit & sepe calefactum panem aureo mero: & rosa-
cea aqua perfundere: & modico insup cinnamomo:
sacharoq; uberiore cōdire. Frequenter etiam duo hec
cū lacte amygdalino: & modico pāe miscere: nā eius-
modi mixtiones naturam referunt iouialē: preter oīa
que in superioribus explicauimus: uel saltem signifi-
cauimus: ab his omnes urbani diligenter cauere de-
bent estu: gelu quolibet: uel post calorem frigore: uel
nocturno

nocturno. Nebulis: uentis: uel ex palude flātibus: uel
irrupentibus ex angustis locis: item ubi aer: uel mo-
uetur uiolētius: uel nullo modo mouetur: habitatio
ne quāuis humidior: fetore: torpore: merore: diligen-
tius autem mercurii sectatores: diligentissime senes.
Qui preterea postquam mane corpus totum leuiter p-
fricuerint: delinient ipsum aduersum aeris: & laboris
incommoda calente oleo: uel uino quopiam subama-
ro: cui prius infuderint myrrhā: & rosam: atq; myr-
tum. Saluiam frequenter ore ferant: neruis: ac denti-
bus amicissimā: & quando dentium uitio: liquida ue-
lut infantes alimenta repetere cōpellūtur: mollissima
caueant: lac quidem uino referant moderato. Vtan-
tē igne duntaxat: ut medicia: quātū uidelicet expellēdi
frigoris: et suscitandi caloris inati necessitas postulat
alioqn tanq̄ edace hūorem naturalē exsiccaturō. So-
lem uero: quo ad delectat: sequantē ut alimentum: di-
stillatione uitata: & estu similiter declinato. Faciles q̄-
dem motus diligant: excitando calori admodū neces-
sarios: labores autē corporis oderint: & multo magis
animi: nec minus lōgā sitim: & inedia: atq; uigilia.
¶ De nutrimento spiritus: & conseruatione uite per
odores.

Capitulum. xviii.

Egimus in calidis quibusdam regionib⁹
bus: ac plurimo passim odore flagrantib⁹
bus: multos gracili corpore et imbecillo
stomacho quasi solis odorib⁹ ali. Forte
quoniam ipsa natura loci: tum herbarū
& frugum: atque pomorum succos ferme totos redi-
git in odores: tum corporum humanorum humores
illic resoluit in spiritum. Cum igitur uterque: uideli-
cet odor: & spiritus sit uapor quidam: & simile simili
Marli. de tripli. ui. F iii

nutriat: nimirū: & spiritalis homo plurimū ab odoribus accipit alimentū. Nutrimentum uero: qualecūque id sit per odores: siue somentū: a prime senibus & gracilibus necessariū est: quo defectū alimenti solidioris: atque uerioris: ut cūq; compensare possimus: ambigere tamen nonnulli solent: utrū spiritus odoribus nutriat. Ego autē opinor solis forsan ita nutrirī: ut nisi alimenta: que crassa sunt: digestiōe tandē in uapores extenuentur: spiritus ipse: quem diximus uaporem esse: nullum illinc suscipiat nutrimentum: itaque uinum odore plenum spiritum subito recreat: quē cetera uix tandem reficere possunt. Vaporem uero illū in quem cibi cocti denique transferuntur: ideo appellamus odorem: quoniam: & odor ubique uapor quidam est: & hic tractus intus ex alimentis uapor: nisi spiritui quodam odore placeat: uix ullum spiritui exhibet alimentum. Quamobrem auicennam nostrum ualde probamus dicentem: corpus quidem dulcedine: spiritum uero quadam: (ut eius uerbis utar) aromaticitate nutrirī. Quoniam crassitudo corporis nō nisi crassa natura: qualis est in dulcedine: coalescere ualeat: tenuitas uero spiritus non alio quā fumo quodam: atque uapore: in quo aromaticitas ipsa uiget: refici possit: aromaticam uero qualitatem dicimus odorem: & acutam: & quodammodo stipticam. Proinde quoniam iecur quidem corpori p sanguinem alimentum pstat: dulcedine plurimū augetur: cor autē quia & creat spiritū: & spiritui procreat alimentū: merito desiderat aromatica. Expedit tamē & aromatica p corde condiri dulcedine: & dulcia pro iecore aromaticis commisceri: dulcedinemque interea nimiam euitare. Quia plura: galenus ipse secutus hippocratem

spiritum

spiritum non solum odore putat nutriri: sed aere: aere inquam non simplici: sed potius opportūe permixto. Quibus quidem si fidem habebimus: nec alimentorum: nec rei ullius delectum magis ad uitam necessarium: quam aeris nobis accommodati esse censebimus. Aer enim & inferiorum & celestium qualitatibus facillime: semperque affectus: & imenia (ut ita dixerim) amplitudine circumfusus: perpetuoque motu: nos undique penetrans: ad suam nos mirabiliter redigit qualitatem: presertim spiritum: precipue uitalem in corde uigentem: in cuius penetralia: tum assidue influit: tum repente. Sic protinus afficiens spiritum: ut est affectus: perque spiritum uitale: qui & materia: & origo est spūs animalis pariter afficiens animalem. Cuius quidem qualitas maximi momenti est ingeniosis eiusmodi spiritu plurimum laborantibus: itaque ad nullos potius quam ad eos attinet puri: luminosi que aeris: odorumque delectus atque musice. Hec enim tria spiritus animalis fomenta precipua iudicantur: potissimus uero ad uitam est aer electus: nam octauo mense nati in egypto plurimi uiuunt: & nonnulli in plagis grecie temperatis: saluberrimi aeris beneficio: quod aristoteles narrat: & auicenna confirmat. Sed profecto sicut corpus ex uariis compositum: uariis (quamuis non eadem mēsa) nutriendum est alimentis: ita spiritus similiter compositus uarietate quadam aeris semper electi oblectandus est: atque fouendus. Simili quoque electorum odorum uarietate quottidie recreandus: nam aer & odor quasi spiritus quidam esse uidentur. Iam uero alexander: & nicolaus peripatetici una cum galeano concludunt spiritum uitalem: & animalem ideo

nutriri: tum odore: tum aere: quoniam uterque mixtus est: atque conformis: & utrumque haustum in pectoria penetrare: ubi coqui: temperarique ad uitam: perque arterias diffundi. Vbi uterque coctus iterum nutrit spiritum (ut aiunt) utrumque precipue animale. Aiunt etiam spiritum aerem non solum refrigerando calori prodelle: sed etiam nutriendo: nam & animalia etiam ualde frigida spirant. Addunt aerem crassiores spiritui naturali tanquam magis corporeo conuenire: subtilem uero purum: lucidum: spiritui potius uitali: potissimum animali. Neque mirum uideri debet spiritum adeo tenue: rebus quoque tenuibus aliis: siquidem & pisciculi multi aqua nitidissima nutriuntur: & ocimum in aqua simili uiuit: crescit: floret: redoleat. Mitto quibus elementis chameleontem: & salamandram nutriri nonnulli ferant: redeamus ad nostra: interest certe quod plurimum: qualem spiremus aerem: quales hauriamus odores. Talis enim & spiritus in nobis euadit: eatenus uero nos anima per uitam uegetat: quatenus spiritus armoniam seruat cum anima concinientem. Spiritus quidem nobis primus uiuit: & maxime: & quasi uiuit solus: non ne repente quodam sepe casu: uel effectu: uita: sensus: motus subito membra deserunt. Regresso uidelicet ad cordis penetralia spiritu: & sepe statim reuertuntur ad membra: per frictiones & odores illuc spiritu redeunte. quasi uita in ipso spiritu: uidelicet re uolatili potius insit quam humoribus: aut membris: alioquin propter horum crassam tenacitatem tardius admodum accederet uita membris: atque recederet. Quicumque igitur uitam in corpore producere cupitis: spiritum in primis excolite: hunc augete nutrimentis sanguinem augmentibus: temperatum uidelicet: atque clarum

rum : hūc aere semper electo fouete: hunc quotidie suauibus odoribus alite: hunc sonis : & cantibus oblectate. Sed interea odores cauate calidiores: frigidiores fugite: capeffite temperatos: frigidos calidis: siccos humidis temperate. Odorem uero omnem: quia pars corporis subtilissima est: scitote non nihil habere caloris: atq; ex rebus : que ipse nutriunt : odores separate potius nutrituros: ut ex aromatico pyro : pomoq; pſico: similiq; pomo: magis antecede pane calente: maxime carnibus assis: q̄ maxime uino. Atq; sicut sapor: qui mirifice placet: plurimi: uelocisque nutrimenti causa est: uel occasio corpori : sic odorem ad spiritum se habere putate. Commemorare uobis iterum placet democritum iam iam expiraturū: ut obsequeret amicis: spiritū ad quatrīduū usq; olfactu calentiū panū retinuisse: ulterius ēt si modo placuisset spūm seruaturū: sunt & q̄ dicunt: id mellis odore fecisse. Ego: si modo usus est melle : existimo illū mel uino liquefactum albo. calētibus panibus infudisse: neq; enī sp̄nendus est mellis odor. Flos nāq; flog; mel existit: nec pax nutrit ipsa dulcedine: ac diu qualitate sua res integras a putrefactiōe tuetur. Itaq; si quis nouerit hoc ēt ad cibum ita uesci: ut nec dulcedine nimia meatus oppleat nec quodā calore bilē talī exaugeat: certū habebit longioris uite subsidiū: saltē igitur cōdimentum hoc frigidis: & humidis adhibete. Verum: ut uos reuocē ad odores: ubicūq; suffocationē cōpressionēq; spirituum nimia extimescitis: qđ meror frequens: torporq; pten dit: odores circūfufos amate. Vbi uero fugam exhalantiū spiritū expauescitis : odores potius ifufos nutrimenti accipite: & si qđ odory preterea foris sumitis: uelut clypeū costis dūtaxat admouete sinistris. Nō ne

uidetis q̄ repente sursum : uel deorsum ad odores se ma-
trix ipsa precipitet: q̄ uelociter ad os : ad nares spiritus
aduolet: suauis odoris esca plectus: Vbi igitur spūs
uel exiguus: uel fugacissimus esse deprehendit: qđ pu-
sillanimitas sepe declarat: corporisq; d̄bilitas: uel par-
ua de causa multa cōtingens: odoribus nō tā extrinse-
cus obiectis: q̄ intrinsecus iniectis allicite: imo potius
pascite: retiete: odorē uero uini ante oēs eligite. Mul-
tū nanq; nutrit spūm odor exhalans ex natura tū plu-
rimū & uelociter nutriente corpus: tū uoluptate sēsū
afficiente. Tale uero uinū est pre ceteris calidū: humi-
dū: & odorū: atq; clarū: tale ē sacharū esse dicerē: si su-
mat odorē. Cināomū quoq; simile: & dōronicū: ani-
sumq; & dulce maratū: si acumini suo ad exiguā dul-
cedinem adderent ampliorem: sed quam temperiem
natura nō fecit: uobis ipsi cōficite. Et quotiens distrā-
ctionē spiritūū formidatis: calidioribus: acutioribus
q; & subtilissimis adhibete: que cohibere parūp uo-
latū spūs: ac sistere ualeāt: ceu croco gariophyllis: cina-
momo: adustū panē: rosaceā aquā: acetūq; rosaceū:
rosā: myrtū: uiolā: sandalū coriandū: cydoniū pomū
atq; citrū. Horreo uero cāphorā: ubi cōtra caniciē est
agendū: recentē uero semp mētā diligo mēti ē saluta-
rem: spūiq; tutissimā. Deniq; mementote res oēs uene-
no cōtrarias esse uite admodū salutare: nō gustu tā-
tū: sed ē odoratu: maxie thiriacā: has uero i libro cō-
tra pestilentia enarrauimus: narrabimus & i libro se-
quēti. Inter eas aut: ne qđ uos lateat: numeramus &
uinū: nā sicut hōi uenenū ē cicuta: ita cicute uinū: nō
simul qđē: sed paulo post ebibitū. Ac ne solis uos odo-
ribus hic alliciā: cōponēdū uobis mādō electuariū quoti-
die mane gustandū: olfactu: gustuq; suaue: & uite
admodū

admodū salutarē. Accipite tres chebularū uncias: unā
emblicarū: & indarū unā: unāq; belliricarū: semunciā
uero doronici: cinamomi uncias duas: croci drachmā
unā: ambre partē drachme tertiā: musci quoq; tantū
dē: cōtundite diligenter: tantū rosacei sachari adhi-
bete: quantū gustui satis facit. Sandalog rubentium
quantū sat est collori: mellis itē emblicarū: uel chebu-
larū: quantū molli expedit electuarii forme auri folia
totidē: quot predictae sūt uncie. Vbi uero difficilior est
compositio multiplex: experti sumus simplicē hāc op-
timam esse: scilicet ex chebulis: maratro: dulci sacha-
ro: aqua rosacea liquefacto: sumptā uero tū ieiūio sto-
macho: tū post cenam. Memineritis autem myrobala-
nos conditas meliores esse: siccas uero saltem diem in-
tegrum: oleo amygdalarum dulcium: uel butyro uac-
cino prius infundite: q̄ confletis. Probat & auicenna
uobis cōfectionē ex emblicis: atq; indis: cū melle ana-
cardorū: coctoq; butyro: itē chebulas cū zinzibere et
squama ferri: & potius auri. Probat item petrus apo-
nensis compositionem ex croco: mace: castoreo per par-
tes equales acceptis: atq; contusis: & uino commix-
tis: unde affirmat uitam etiam propemodum moribū-
dis produci consueuisse. Deniq; aly astrologus: medi-
cusque excellens asserit: usu trifere: similiumq; rerum
uitam effici longiorem. In omni uero trifera myroba-
lanus fundamentum est: sed hanc temperant subti-
libus quibusdam: atque mollibus: presertim ubi sic-
cior est myrobalanus: ut & penetret: nec meatus ob-
struat: nec aluum exsiccet nimium: uel astrigat. Cum
uino preterea cōmodissime utimur: sed modico: nec
forte diluat: compositionem uero petri: quam mo-
do narrabam: si modo utilis est: arbitror olfa-

et potius q̄potu utilem fore.

Magorum medicina pro senibus.

Cap. xix.

Agi stellarum obseruatores ad christum uie ducem: stella duce: uenerunt: p̄tiosum uite thesaurum offerētes: aurum: thus: & myrrham: tria dōa pro trib⁹ planetarum dominis stellarum domino dedicātes Aurum quidem pro temperamento ioui maxime omnium temperatum: thus autē pro sole precipue: phebeo calore simul: odorq; flagrans: myrrham deniq; firmantem corpus: atque conseruātem: pro saturno omnium firmissimo planetarum. Huc igitur omnes ad sapientes magos uenite senes: munera uobis quoque uitam p̄ductura ferentes: quibus auctorem uite quondā uenerati tradūtur. Venite senes inquam senectutem grauer tolerantes: uenite & uos preterea: quoscunque senectutis propemodum aduentantis formido sollicitat: accipite precor alacres uitalia dona. Sumite uncias quiddem thuris duas: unam uero myrrhe: auri rursum in folia ducti dimidiam drachme partem: contūdite tria simul conflante: confundite in pillulas: aureo quodam mero: idq; tunc opportune conficite: quando diana propitio phebi: uel iouis gaudet aspectu. Sumite post hac thesauri tanti: aurora qualibet portiunculam: ac exiguo perfundite meri potu: nisi forsan incaluerit estas: tūc enim aquā rosaceam bibere prestat. Siquis autem inter uos calorem quouis tempore magis metuat is myrobalanum: chebulam: aut emblicam equalem ad thuris myrrheque: & auri simul pondus adiciat. Hoc humorem p̄culdubio naturalem a putrefactione tuebitur: hoc humoris resolutionem longius propulsabit: hoc tres in uobis spiritus: naturalem: animale fouebit: confirmabit: corroborabit: hoc rursum uigetabit

getabit sensū: acute ingenium: memoriā conseruabit.

¶ De periculis euitandis ex quolibet uite septennario imminētibus.

Cap. xx.

Vm astronomi singulas deinceps diei horas planetis ordine singulis distribuerit: similiter que septē ebdomade dies: atqz in ipso fetu per menses digesserint officia planetarū: cur non etiam per annos eadem disponamus. Vt quē admodum infantem in aluo latentē rexit primo mense saturnus: ultimo luna: sic statim natum ordine iam conuerso primo ipsius anno ducat luna: secundo (si uis) mercurius tertio uenus: quarto sol: quinto mars sexto iuppiter: septimo uero saturnus: atque deinceps ordo per uitam similis repetatur. Itaque in septimo quolibet uite anno: fit in corpore mutatio maxima: ideoque periculosissima: quādoquidem & saturnus nobis cōmuniter est peregrinus: & ab eo tunc planetarum summo: ad lunam e uestigio planetarum infimam gubernatio redit. Hos annos astronomi greci glimatericos nominant: nos scalares: uel gradarios: uel decretorios appellamus. Forte uero in morbis ipsum humoris uel nature motum planete per dies eodem ordine regunt: unde et septimus quisque eadem ratione iudiciarius appellat: quartus quoque quoniam medium in septennario tenet. Tu igitur si uitam producere cupis ad senectutē: nullis eiusmodi gradibus interruptam: quotiens septimo cuilibet propinquas anno: consule diligenter astrologum: unde immineat tibi discrimen ediscito: deinde uel adito medicum: uel prudentiam: & temperantiam accersito. His nanqz remediis prohiberi minas astrorum ptole

meus etiam confitetur. Addit quinetiam astrorum promissa sic augeri posse ut agrorum cultor auget terre uirtutem. Probat petrus aponensis argumentationibus multis: et testimonio aristotelis: galeni: aly naturalium uite finem non esse ab initio ad unguem determinatum: sed ultra citraque moueri posse: idque asserit tum ex astris: tum etiam ex materia. Concludit his auctoribus: rationibusque: obitum etiam naturalem differi posse cum astrologie machinis: tum presidiis medicorum: Igitur neque nos temere in his preceptis elaboramus: neque te pigeat perquirere a medicis: que naturaliter tua sit dieta: & ab astrologis: quae stella uite faueat: & quando hec bene se habet & ad eam lunam: componere que potuisse didiceris. Neque pudeat sepe illos auscultare: qui non tam fortuna quam uirtute se nequitiam prosperam consecuti uidentur. Preterea ptolemeus & ceteri professores astronomie imaginibus quibusdam ex certis lapidibus: & metallis: sub certo sydere fabricatis uitam prosperam pollicentur: atque longeuam. Verum de imaginibus quidem ex parte: ac plurimum de reliquo fauore celesti commentarium componimus in plotinum: quem librum huic operi deinceps subiiciendum existimamus: quemadmodum hoc post librum scribi uolumus: quem de curanda litteratorum ualitudine composuimus. Fauorem uero celestem quem modo dicebam: pro iuuentute longa nunc quantum quasi poete cuiusdam licet loqui: quantum rursus me dico licet facere: a phebo bacchoque petemus. Solis eterna est phebo bacchoque iuuentus.

Nam decet intonsus crinis utrumque deum.
Phebus: & bacchus semper indiuidui fratres sunt: ambo fere sunt idem: phebus idem est ipsa sphaera illius aia: sphaera

Sphera uero bacchus: imo et phebus est totus ipse sphere circus: bacchus autem est flāmeus ille in hoc circo circulus: imo uero phebus est almū in hoc flāmeo globo lumen: bacchus autem existit ibidē salutaris ex lumine calor: semper ergo fratres: comitesque sunt fere semper alter & idem. Quid uero? si soli uere quidē phebus est cantus suo: tūc autem cantus excitans: cithara rursum temperans: in autūno uero sol idē auctor uini bacchus existit. Tria nobis ad seruandam iuuentutē pater ille liber: qui amat colles: bacchus affert: nos quidem apricos primū colles: in his autem collibus suauissimum precipue uinum perpetuam in uino securitatē. Tria quoque phebus bacchi frater pari benignitate largitur: diurnum primo lūmē: sub fomento luminis herbas suauiter redolentes ad luminis huius umbrā citharam: cantumque perēnem. His ergo pensis potissimum: his staminibus clotho nobis iam non parca longa uite fila pducet. Tres parcas fere omnes poete canūt: tris quoque nos non poete canimus. Prudens quidem in omni uictu parcitas uitam nobis longā inchoat: constans quoque in curis subeūdis parcitas pducit uitā: parcitas uero in celo fruēdo negligēs uitā occat. Tres pythagoras temperantias ante oīa celebrat: tres etiā nos in presentia celebramus. Temperantiam in affectibus conseruato: temperantiā in omni uictu seruato: temperiem aeris obseruato. Hec enim prudentia humosque intemperiem: quae cito senectutis: & tēpestiue mortis causa est: aspirante deo: pcul admodū ppulsabis. Aspirabit autem auctor ille uite: si ea tantū conditione uitā optaueris diuturnā: ut diutius cū generi humano uiuas: tū maxime uiuas illi: quo mūdus totus ispirante uiuit.

F I N I S

De uita Liber
Marfilii ficini proemium in librum de
uita celitus comparanda.

Arfilius ficinus florentinus serenissi-
mo pānonie regi semp inuicto. P hī ve-
teres rex oīum felicissime celestīū uir-
res īferiorūq; naturas diligētissime p-
scrutati: cū existīarent hominem frustra
sapere: q non sibi sapit: totā merito p-
scrutatiōem suam in primis ad uitā sibi
celitus comparandā rettulisse uidentur. Iudicātes
(ut arbitror) tum elementa: & que ex his cōponun-
tur: frustra sibi cognita fore: tum motus celestīū: & in-
fluxus temere nimīū obseruatos: nisi hec una cū illis
cognita simul: atq; coniuncta: aliqñ sibi ad uitam: fe-
licitatemq; conducerent. Profuit aut illis (ut uidet)
eiusmodi cōtemplatiō ad uitā primo presentem: nam
pythagoras: & democritus: apolloniusq; theaneus:
& quicunq; ad id potissimū studuerūt: regē sibi cogni-
tarum usu p̄speram ualitudinē consecuti sunt: uitāq;
longeuiā. Cōtulit insup ad futuram uitā: tū per glo-
riam apud posteros propagandā: tū apud deū in eter-
nitate fruēdā. Si quidem ex mirabili mūdi totius or-
dine eius tandē cognouere rectorem: & ante oīa co-
gnitū amauerūt. Tibi uero gloriā per secula cūcta fu-
turam magnanimitas: magnificentia: uictoria perpe-
tua pollicentur: uitā quoq; apud deū in euo beatam:
diuina clementia īsigni pietati tue: iustitieq; p̄mittit
uitam deniq; prosperam inter mortales: satisq; longā
ex indiciis quibusdam mihi licuit coniectare: felicia
tibi sydera decreuerunt. Vt autē quod pollicentur: id
& prestēt firmissima fide: et cumulo insuper prorogēt
pleniorē:

pleniore diligentia tua: & medicorū: astrologorūq; cura efficere pculdubio potest: iam uero id posse scia: & prudētia fieri doctissimi quicq; astrologi: ac medici cōfidentur. Cum igit inter plotini libros magno laurentio medici destinatos: in librum plotini: de fauore celi tus hauriendo: tractantē nuper cōmentarium cōposuissem: inter cetera in eum nostra cōmentaria numeratum id qdem seligere nunc laurentio quidē ipso pōbante: atq; maiestati tue potissimū dedicare decreui. Spero equidē dum uite tue: prospitaticq; cōsulā: uite interim: & splendori seculi nostri: et humani generis consulturū. Atq; ut ualitudini: p̄speritaticq; regie ualidius hec nostra pdesent: p ualorem ipsum mittēda putauī. Hūc tu igitur ualorē nostrū clementissime rex complectere precor: tantū. n. natura: uirtus: auctōritas tua ualet: ut absque te nequeat uel ualor ipse ualere. x. iulii. m. cccc. lxxxix florentie.

C Marfilii ficini ad lēctōrē seqntis libri exhortatio

Alue hospes ingeniose: salue iterū quisquis es salutis auidus: qui nostra ad limina tendis: uide precor hospes cupide primū: q̄ hospitalis sim: intrantis erat certe salutē statim hospitio dicere. Ego uero salute p̄ueniens: mox prospectum saluere te iussi. intrantē & adhuc ignotū plibenter excepi trahentē apud me moras pmissa: si deaspirauerit: salute donabo: hospitium ergo nactus es amicum quidem omnib;: et amoris nunc erga te plenum. Si quid forte fers tecum amorī cōtrariū: si quid habes odii: prius ponito precor: q̄ medicinas hic uita les attingas. Vitam. n. tibi dedit amor uoluptasq; paretum: uitā uicissim demit odiuz: atq; dolor: quē igit odiosus uexat dolor: huic nullus usq; medicine uitali

Marfil. de tripli. ui. G

relictus est locus: quamobrē deinceps te non ut hospitem tantū iam alloquor: sed amicū. Officina marsiliā tui aliquāto est amplior q̄ his cācellis dūtaxat: quos hic uides: coerceat. Non. n. solo hoc libro sequēte: sed duobus etiā precedentibus circumscribitur. Tota uero summatī medicina quedā est p̄ uiribus opitulaturā uite: ut ualida tibi uita sit: ut longa idq; ubiq; medicorū ope celitus adiuta molit̄. Varia sane p̄ diuersis hoīum ingeniis atq; naturis n̄ra hec officia antidota: pharmaca: fomēta: unguēta: remedia pfert: si qua tibi fortasse minus placeāt: mitto quidem ista cetera: p̄pterea ne respuito. Deniq; si nō probas imagines astronomicas: alioqn p̄ ualitudīe mortaliū adinuētas: quas et ego nō tam p̄bo q̄ narro: has utiq; me cōcedente: ac ēt (si uis) consulente dimittito. medicinas saltē celesti quodā adminiculo confirmatas: nisi si forte uitā neglexeris: ne negligito. Ego. n. frequētī iā diu experientia cōpertū habeo: tantū interesse iter medicinas eiusmodi: atq; alias absq; delectu astrologico factas: q̄tum inter meꝝ atq; aq̄: ut ēt ifans octauo a cōceptione mēse natus florētīe: mēse martio: nocte ascendente saturno retrogrado semiuuius: eiusmodi diligentia uideat̄ a nobis: imo a deo quasi uite redditus potiusq; seruatus: trienniumq; ualidus ferme iam impleuerit. Iam uero si preter ea generis eiusdem plura narrauerō uera loquar: nec gloriabundus (quod est a phō penitus alienū) sed exhortabundus potius afferam. Verꝝ satis iā partim q̄dem cōciliātes: ptim ēt exhortātes allocuti te sumus: deinceps igit̄ cū plotīno loquamur: ita demū tibi diligētius cōsulturi.

Protestatio catholici auctoris.

In oībus que hic: aut alibi a me tractantur: tantū assertum

tertum esse uolo: quantum ab ecclesia comprobatur.

C Marsilii ficini florentini liber de uita celitus comparanda compositus ab eo inter commentaria eiusdem in plotinum.

In quo consistat secundum plotinum uirtus fauorem celitus attrahens: scilicet in eo quod anima mundi: & stellarum: demonumque anime facile alliciuntur corporum formis accommodatis. Cap. i.

I tantum hec duo sint in mundo: hic quidem intellectus: inde uero corpus: sed absit anima: tunc neque intellectus trahetur ad corpus: immobilis. n. est oino: caretque affectu motus principio: tanquam a corpore longissime distans: neque corpus trahetur ad intellectum uelut ad motum per se inefficax: & ineptum: longeque ab intellectu remotum. Verum si interponatur anima utrique conformis: facile utrinque: et ad utraque fiet attractus: primo quidem ipsa omnium facillime ducitur: quoniam primum mobile est: & ex se & sponte mobile: propterea cum sit (ut dixi) media res omnia suo in se modo continet: & utrinque ratione propinqua. Ideoque conciliatur: & omnibus etiam equaliter illis: que inter se distant ab ea uidelicet non distantibus: propter. n. id quod hinc quidem conformis est diuinis: inde uero caducis: & ad utraque uergit affectu: tota interim est simul ubique. Accedit ad hec: quod anima mundi totidem saltem rationes rerum seminales diuinitus habet quot idee sunt in mente diuina: quibus ipsa rationibus totidem fabricat species in materia. Vnde unaqueque species per propriam rationem seminalem proprie respondet idee: facileque potest per hanc sepe aliquid illinc accipere: quandoquidem per hanc illinc est effecta. Ideoque si quando a propria forma de-

generet: potest hoc medio sibi proximo formari rursum
per quod id medium inde facile reformari. Ac si certe cuiusdam
rerum species: uel indiuiduo eius rite adhibeas multa: que
sparsa sunt: sed eidem ydee conformia. Mox in materiam hanc
ita opportune patet singulare munus ab idea trahes per
rationem: uidelicet anime seminale: non enim intellectus
ipse proprie: sed anima ducitur. Nemo itaque putet certis
mundi materiis trahi numquam quedam a materiis peni-
tus segregata: sed demones potius aiatique mundi mune-
ra stellarumque uiuentium. Nemo rursus miretur per ma-
teriales formas animam quasi allici posse: si quidem
elcas eiusmodi sibi congruas ipsamet: quibus alliceretur
efficit: & semper libenterque habitat in eisdem. Neque in
mundo uiuente toto quicquam reperitur tam deforme: cui
non adsit anima: cui non insit & anime munus: congruitates
igitur eiusmodi formarsi ad rationes anime mundi: zoroa-
ster diuinas illaces appellauit: quas & finesius magi-
cas esse illecebras confirmauit. Nemo denique credat ad
propriam quandam materie speciem: & tempore cer-
to hauriri omnia prorsus ex anima dona: sed pro op-
portunitate dona duntaxat seminis: quo talis species pu-
lulauit: seminumque conformium. Itaque hic homo hu-
manis tantum adhibet: is non proprias piscium: uel
auium dotes inde sibi uendicat: sed humanas: atque
conformes. Adhibitis autem que ad stellam talem pertinet
atque demonem stelle demonisque huius proprium subit
influxum: uelut lignum per sulfur paratum ad flammam
ubique presentem: atque hunc non modo per ipsos stel-
le demonisque radios: sed etiam per ipsam mundi ani-
mam ubique presentem: in qua & cuiuslibet stelle: de-
monisque ratio uiget: partim quidem seminalis ad
generandum: partim etiam exemplaris ad cognoscen-
dum.

dum. Hec enim secundum platonicos antiquiores rationibus suis edificauit ultra stellas in celo figuras: partesque ipsarum tales: ut ipse quoque figure quedam sint: impressitque his omnibus proprietates. In stellis autem figuris: partibus proprietatibus: omnes rerum inferiorum species continentur: & proprietates earum. Vniuersales uero figuras octo posuit: atque quadraginta: scilicet in zodiaco duodecim: extra uero sex atque triginta: item in zodiaco triginta sex ad numerum facierum. Rursus ibidem tercentum: atque sexaginta ad numerum graduū: in quouis enim gradu sunt stelle plures: ex quibus ibi conficiuntur imagines. Similiter imagines extra zodiacum in plures diuisit figuras pro facierum ibidem graduumque suorum numero. Constituit denique ab imaginibus his uniuersalibus ad uniuersales imagines habitudines & proportionem quasdam: que ipse quoque imagines illic existunt. Eiusmodi uero figure continuitatem queque suam habent ex radiis stellarum suarum in se inuicem peculiari quadam proprietate coniectis: a quibus formis ordinatissimis dependent inferiorum forme illinc uidelicet ordinate. Sed & celestes ille tanquam & inter se disiecte procedunt a rationibus anime coniunctis inuicem: & quodammodo mutabiles a stabilibus. Sed he quatenus se ipsas non comprehendunt: referunt ad formas in mente: uel animali: uel eminentiore se se comprehendentes: que tanquam multiplices rediguntur ad simplicissimum unum: atque bonum: sicut figure celestes ad polū. Sed redeamus ad aiam quando igitur anima gignit speciales inferiorum formas uiresque: eas per rationes efficit proprias: sub stellarum formarumque celestium adminiculo. Singulares uero indiui-

duorū dotes: que sepe nōnullis insunt tam mirabiles
 q̄ in speciebus esse solent: exhibet per seminales simi-
 liter rationes: nō tam sub adminiculo formarū figura-
 rumq; celestium: q̄ situ stellarū: & habitu motionum
 aspectuumq; plāetarum: tū inter se: tum ad stellas pla-
 netis sublimiores. Anima quidem nostra ultra uires
 membrorū proprias: communem ubiq; p̄mit in nobis
 uite uirtutē: maxime uero per cor tanq̄ ignis anie p̄-
 ximi fontem. Similiter anima mūdi ubiq; uigens p̄ so-
 lem precipue suam passim explicat cōmunis uite uir-
 tutem: unde quidam animā: & in nobis: & in mūdo
 in quolibet membro totam: potissimū in corde collo-
 cant: atq; sole. Semper uero memento: sicut anime no-
 stre uirtus per spiritum adhibetur membris: sic uirtu-
 tem aie mundi p̄ quintam essentiam: que ubiq; uiget
 tanq̄ spiritus intra corpus mūdanū sub anima mun-
di dilatari p̄ omnia maxime uero illis uirtutē hanc in-
fundi: que eiusmodi spiritus plurimum hauerūt. Po-
 test autem quia hec essentia nobis intus magis ma-
 gisq; assumi: si quis sciuerit eā aliis elementis imixtā
 plurimum segregare: uel saltem his rebus frequenter
 uti: q̄ hac abundant: puriore presertim: seu electrū ui-
 nū: & sacharū: & balsamū: atq; aurum: preciosiq; la-
 pilli: myrobalanīq; & q̄ suauissime redolēt: & q̄ lucēt
 Maxie uero q̄ in subtili substantia qualitatē habent
 calidā: humidāq; & clarā: quale p̄ter uium est albissi-
 mū sacharū: presertim: si huic adhibueris aux: odo-
 rēq; cinnami: atq; rosarū. Preterea sicut alimēta rite ī
 nobis assumpta p̄ se non uiua redigūtur p̄ spiritū no-
 strū ad uite nostre formā: sic & corpora nostra rite ac-
 cōmodata corpori: spirituiq; mūdāo: uidelicet p̄ res
 mundanas: & per nostrum spirituz hauriunt ex uita
 mūdana

nota

✱

 In puri
 scabro

mundana q̄ plurimum. Si uolueris: ut alimentum rapiat pre ceteris formam cerebri tui: uel iecoris: atq; stomachi: simile quātum potest accipe: alimentum: id est cerebrum: & iecur: & stomachum animalium: ab humana natura non longe distantium. Si optas corpus tuum: atque spiritum ex aliquo mundi membro uidelicet ex sole uirtutem accipere: quere que ante alia sunt solaria: inter metalla: lapillosq;: magis autē inter plantas. Sed inter animalia magis: maxime inter homines: similia enim tibi magis proculdubio conferunt. Hec & extra sunt adhibenda: & intus pro uiribus assumenda: presertim in die: & hora solis: & sole in figura celi regnante. Solaria uero sunt omnia ex lapillis: & floribus: que heliotropia nominantur: quia uertuntur ad solem. Item aurum: & auripigmētum: aurique colores: chrysolitus: carbunculus: myrrha: thus: muscus: ambra: balsamū: mel flauum: calamus aromaticus: crocus: spica nardi: cinnamomū: lignum aloes: ceteraque aromata. Aries: astur: galus: olor: leo: cantarus: crocodillus: homines flaui: crispi: sepe claudi: magnanimi: superiora partim cibariis: partim unguentis: subfumigationibusque: partim usui accommodari possunt. Hec sentiēda: & cogitanda frequenter: & in primis amanda. & luminis plurimum est querendum: si dubites uentrem ab iecoris fomento destrui: trahe ad uentrem iecoris facultatem: tum frictionibus: tum fomentis per ea: que iecori congruunt: p̄ cicoreā: endiuia: spodium: & eupatorium: & epaticam: atque epata. Similiter ne destituaſ tū corpus ab ioue: moue corpus in die: hora q̄ est regno iouis: & utere iteri iouialib; argēto: hincincho: topacio: corallo: christallo: berillo: spodio:

Marſi. de tripli. ui. G iiii

Iaphiro uiridib²: aeriisq³ colorib²: uio: sacharo albo
melle & cogitationibus: affectibusq³ plurimū iouiali
bus: idest constantibus: equis: religiosis: atq³ legiferis
& inter homines eiusmodi: sanguineosq³: & pulchros
uenerabilesq³ uersabere. Sed memento primis illis re
bus frigidis inferendum esse aurum: & uinum: men
tāq³: & crocum: & cinnamomum: atq³ doronicū: ani
malia uero iouialia esse agnum: pauonemq³: & aquil
lam: & iuuenem. Quomodo uero uirtus ueneris at
trahitur turturibus: columbis: & motacillis: & reli
quis non permittit pudor ostendere.

C De concordia mundi & natura hominis secundum
stellas: & quō fiat attract² ab unaquaq³ stella. C. ii.

N Eqs uero diffidere debet q³quā: nos atq³ om
nia que circa nos sunt preparamentis q³bus
dam posse sibi uendicare celestia. Nā celitus
hec facta sunt: assidueq³ reguntur: & illinc
in primis preparata sunt ad illa: & quod maximū est:
mūdu: animal in se magis unū est: q³ quoduis aliud ani
mal: si modo est animal perfectissimum. Ergo sicut in
nobis membri cuiuslibet presertim principalis quali
tas: motusq³ ad alia pertinet: ita membrorum princi
palium actus in mundo cōmouent omnia: & mēbra
inferiora facile capiunt a supremis ultro dare paratis.
Quo enim potentior causa est: eo est promptior ad au
gendū: eo igit^r p^pensior est ad dandū: exigua igit^r pre
paratio nobis insup^r adhibita sufficit celestiu^m munerib³
capiendis: si modo quisq³ ad id precipue se accō
modet cui est p^priue subditus. Sed ante uniuscuiusq³
nostrum proprietatē: humane speciei p^prietatem cōsi
derare debemus: hanc igitur esse solarē astrologi ara
bes cōsenserunt. Quod ego e statura hominis erecta:
pulchraq³

7-

pulchraqz humoribusqz subtilibus: & spiritus claritate: imaginationisqz p̄spicuitate: studioque ueritatis: & glorie uerū esse coniecto: addo quinetiā proprietatem huic mercurialem: ob strenuū uersatilis ingenii motum. Et quoniam humanum genus natum nudum: inerme: omnium egenum: hec omnia propria industria sibi comparat: quod ē mercurii propriū: addo etiam iouialem: ob cōplexionem corporis temperatam: atqz leges. Et quoniam secundo mense: quo iuppiter dominatur: uitā accipim⁹: atqz nascimur nono: quo iterum recipit dominatum: itaqz hūana species ab his tribus potissimum: dotes insup̄ ampliores ita demū sibi poterit uendicare: si p̄ solaria: mercurialiaque: & iouia seipsaz eis magis in dies: atque magis accomodabit. De reliquis autem quid saturnus non facile cōmunem significat humani generis qualitatem atqz sortem: sed hominem ab aliis segregatum: diuinū: aut brutū beatū: aut extrema miseria pressū: mars: luna: uenus affect⁹ & actus homini cū ceteris animantibus eque cōmunes: ad solem igit⁹: & iouē: atqz mercurium reuertamur. Solaria quidem nonnulla & iouia diximus: mercurialia uero nescio quomodo pretermisimus: sunt autem eiusmodi: stannū: argentū presertim uiuum: marcastita argentea: lapis achates: uitrum: porphyriticum: & que croceum cū uiridi misceant: smaragdum: atqz lacca. Animalia sagacia & ingeniosa simul & strenua: simie: canes: homines eloquentes: acuti: uersatiles oblonga facie: manibusqz non pingues. Sunt autē querenda: & exercenda que ad aliquem planetā attinent: eo uidelicet dominante (ut dixim⁹) in die & hora eius: si fieri potest: etiā quādo ipse sit in domicilio: uel exaltatione: uel saltē tripli

24
citate sua: & termino: & angulo celi: extra obustione
directus: ac sepius orientalis: si sole sit superior: itē in
auge: & aspiciat a luna. Si quis at ab ipsa luna bene
fitium: & a uenere poscat: tempora similia obseruare
debebit: a uenere quidem per animalia sua: que dixi
mus: & per corneolam: & iaphyrū: lapidemq; lazuli:
es croceum: atq; rubeum: & corallum: omneq; pul
chros: uariolq; uel uirides colores: & flores: atq; cō
centus: sua uelq; odores: atq; sapores. A luna p alba
& humida: & uiridia: per argentū: atq; chrysellum:
& uniones: & argenteam marcasitam. Quoniam ue
ro saturnus quidem statui: & pseuerantie domiatur:
mars autem efficacie motus: cogimur nōnunquā ho
rum quoq; gratia: ab eis patrocinia postulare: tempo
ribus uidelicet similiter obseruatis. Ab illo quidem p
materias quasdam quodāmodo terreas: & fuscas: at
q; plumbeas: & fuscā iaspidem & magnetem: & ca
moinum: atq; calcidoniū: & ex parte quadam per au
rum: & auream marcasitam. A marte uero per ignea
rubea: et rubeum: sulphurea omnia: ferrum: lapidem
q; sanguineum. Neq; diffidas saturnum habere non
nihil in auro: nam propter pondus id putatur habere
quinetiam soli aurū simile: sic omnibus metallis inest
sicut sol in planetis omnibus: atq; stellis. Iam uero si
quis conuicerit saturnum: & martem natura noxios
esse: quod equidem nunquam crediderim: tamen his
quoq; utendum quemadmodum uenenis nunquam
utuntur & medici quod ptolemeus in centiloquio p
bat. Proderit ergo quandoque uis saturni caute sum
pta: sicut apud medicos: que abstringunt: atq; con
tinent: immo & que stupefaciunt: sicut oppium et mā
dragora: martis quoque: sicut euphorbium & elle
borus

borus. Cautissimi uero hac in re fuisse uidentur magi
brachmanes pythagorici: qui cum ob sedulum phi-
losophandi studium: saturni tyrannidem formida-
rent: uestibus albis amiciebantur: iouialibusqz: siue
phebeis quotidie sonis & cantibus utebantur: plu-
rimumque sub diuo uiuebant. Vbiqz uero mement
to per affectum: studiumque animi: & per ipsam spi-
ritus qualitatem nos facillime: subitoqz exponi pla-
netis eundem affectum: ac eiusmodi studium: & qua-
litatem significantibus. Per sepe rationem igitur a re-
bus humanis: per ocium: solitudinem: firmitatem:
per theologiam: secretioremqz philosophiam: super
stitionem: magiam: agriculturam. Per merorem sa-
turno subiicimur: per ciuilia & ambitiosa negotia:
per philosophiam naturalem: communemqz: per reli-
gionem ciuilem: perqz leges ioui: marti per iram atqz
certamina: soli mercurioqz per studium eloquentie:
cantusqz: & ueritatis: & glorie: atqz solertiam: uene-
ri per letitiam & musicam & festiua: lune per uictum
plantis similem. Sed hanc inter hos differentiam me-
te teneto: exercitationem ingenii magis publicam:
atque amplam ad solem spectare: priuatam uero &
artificio mancipatam potius ad mercurium. Tum
uero musicam grauem quidem iouis solisqz esse le-
uem ueneris: mediam uero mercurii: similis quoque
de stellis fixis ratio est. Hec quidem communis hu-
mane speciei regula propria uero unicuique regula fu-
erit explorare: que stella: quid boni cuique in genitu-
ra pmiserit atqz ab ea potiusqz ab alia reposcere graz
Et ab unaquaqz non quodlibet donum: & quod ali-
arum est: sed eius proprium expectare: nisi forte tum
a sole communia multa reportes: tanqz communi quo

dam duce celestium: & ab ioue ferme similiter: tum mundana pariter omnia ab anima: spirituq; mundi. Quem sicut & quoduis animal: multoq; efficacius animalatum esse: non solum platonice rationes: sed etiam astrologorum arabum testimonia comprobant. Vbi etiam probant ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi per artem physicam: affectumq; facta: trahit ad animam: corpusq; nostruz bona celestia. Hinc quidem p spiritum nostrum in nobis medium: & tunc a mundi spiritu roboratum: inde uero per radios stellarum feliciter agentes in spiritum nostrum: & radiis natura similem: & tunc se ipsum celestibus coaptatem.

Inter animam mundi: & corpus eius manifestum est spūs eius in cuius uirtute sūt quattuor elementa: nos uero per spūm nostrū hūc possumus haurire. C.iii.

Refecto mundanum corpus quantum ex motu: generationeq; apparet: est ubiq; uiuum: quod indox philosophi probant ex eo q; passim ex se uiuentia generet ergo p animā uiuit ubiq; sibi p̄sentē: ac p̄fus accōmodatā. Igit̄ inter mūdi corpus tractabile: & ex parte caducū: atq; ip̄am eius aīam cuius natura nimis ab eiusmodi corpore distat: inest ubiq; spiritus: sicut inter aīam: & corpus in nobis: si mō ubiq; uita ē cōmūicata semper ab aīa corpori crassiori. Talis nanq; spūs necessario requiritur tanq̄ medium: quo anima diuina & adsit corpi crassiori: et uitā eidem penitus largiat̄. Corpus aut̄ omne facile tibi sensibile: tanq̄ sensibus tuis accōmodatū: crassus est: & ab aīa diuinissima longe degenerans: opus est igitur excellētiq; corporis adminiculo quasi nō corporis. Proinde scimus

scimus uiuentia oia tam plantas q̄ aialia per quendā
 spūm huic simile uiuere: atq; generare. Atq; inter ele
 menta: quod maxime spiritale est: uelocissime genera
 re: perpetuoq; moueri quasi uiuens. Sed queres inte
 rea: si elementa: atq; animantes generant aliqd sibi si
 mile suo quodam spiritu: cur lapides & metalla non
 generant: que inter elementa animantes media sunt
 quia uidelicet spūs in eis crassiori materia cohibetur
 Qui si quando rite secernatur: secretusq; conseruetur
 tanq̄ feminaria uirtus poterit sibi simile generare. Si
 modo materie cuidam adhibeat generis eiusdē: qualē
 spūm phisici diligentes sublimatiōe quadā ad ignē
 ex auro secernentes: cuius metallorum adhibebunt
 aurumq; efficient talem utiq; spiritum ex auro: uel ex
 alio rite tractum atq; seruatum elixir arabes astrolo
 gi nominant. Sed ad mundi spiritum redeamus: per
 quem mūdus generat omnia quandoquidem & per
 spūm proprium omnia generat: quem tum celum:
 tū quintam essentia possumus appellare: qui talis fer
 me est in corpore mundi: qualis in nostro noster. Hoc
 in primis excepto, q̄ anima mundi hunc nō trahit ex
 quattuor elemētis: tanq̄ humoribus suis: sicut ex no
 stris nostra: imo hūc proxime (ut platonice: siue plo
 tinice loquar) ex uirtute sua procreat genitali quasi
 tumens & simul cum eo stellas: statimq; per eum parit
 quattuor elementa: quasi illius spiritus uirtute sint
 omnia: ipse uero est corpus tenuissimum: quasi nō cor
 pus: & quasi iam anima: item quasi nō anima: et qua
 si iam corpus: in eius uirtute nimirum est nature terre
 ne: plus autem aquee: plus item aeris. Rursus ignee
 stellarisque quamplurimum ad horum graduū men
 suras ipse quantitates stellarum elementorumque p

Nota

Cordes

1. 7. 7. 7.

Sempiterni Di. 7. - inter precis

diderunt ipse uero ubiq; uiget in omnibus generatio-
nis omnis proximus auctor: atq; motus: de quo ille
spiritus intus alit. Totus est suapte natura lucidus:
calidusq; & humidus: atq; uiuificus: ex dotibus ani-
me superioribus dotes eiusmodi nactus: quem pluri-
mum hausisse apollonium theaneum testificatus est
in nos hiarchas dicens mirari nemo debet o apolloni
te diuinandi scientiam consecutum: cum tatum ethe-
ris in anima geras.

¶ Spūs noster haurit mūdi spūm per radios solis: &
iouis: quatenus ipse fit solaris: & iouialis. Ca. iiii.

Hinc tu igitur studebis tibi in p̄mis insinuare.
hoc. n. medio naturalia quedā beneficia re-
portabis: tū corporis mundani: tū anie: tū ē
stellaz atq; demonū. Nā ipse inter crassum
mūdi corpus & animam medius est: & ī ipso stelle sūt
& demones: atq; p̄ ipsum. Siue. n. mūdi corpus: atq;
mūdāna sint ab aīa mūdi p̄xime: sicut plotino placet
atq; porphyrio siue mūdānū corp⁹ sicut & anīa p̄xīe
sit a deo: ut nostris placet: & forte timeo pythagori
co omnino uiuit mundus: atq; spirat: spūmq; eius no-
bis haurire licet. Hauritur aut̄ pprie ab hoīne p̄ suū
spiritum illi suapte natura conformē: maxime si red-
datur etiam arte cognatior: idēst si maxie celestis eua-
dat. Euadit uero celestis: si expurgetur a sordibus: &
omnino ab eis: que inherēt sibi dissimilia celo: q̄ qui-
dem sordes non solū intra uiscera: si fuerint: uerū etiā
si in aīo: si in cute: si in uestibus: si in habitatiōe: & ae-
re spūm frequenter inficiunt. Eiciet̄ tandē celestis: si
ad orbicularem: animi: corpisq; motū: ipse quoque
orbes efficiat: si ad aspectū: cogitationēq; lucis frequē-
tiorē ēt ipse subrutilet: si adhibeant̄ ei similia celo: ea

*De uita
H. K. 52*

comuniter diligentia : qua auicenna in libro de uiri-
bus cordis spiritum curat: & nos in libro de curanda
litteratoum ualitudine curare contendimus. Vbi pri-
mum segregantur ab eo uapores obnubilantes me-
dicinis ita purgantibus: secundo rebus lucentibus
illustratur: tertio ita colitur: ut & tenuetur simul: &
confirmetur. Fiet deniq; celestis maxie: quantū dictat
ratio presens: si applicetur ei potissimum radii: influ-
xusq; solis iter celestia domiantis. Atq; ita ex hoc spū
tanq; in nobis medio celestia bona in primis isita sibi:
in nostrū tum corpus: tū animum exundabūt: bōa inq;
celestia cuncta: in sole enim oīa cōtinētur. Cōferet at
sol ad spūm solare efficiendū pprie: qñ sub ariete fue-
rit: uel leōe: ipsū aspiciente luna: maxime in leone ubi
adeo spiritum nostrū uegetat: ut ipsum muniat con-
tra uenenum epidimie repellendum: qd̄ perspicue ap-
paret in babylonia: & egypto: & regionibus spectati-
bus ad leonem: ubi sol leonē intrās epidimiam sedat:
ea duntaxat ratione: qua diximus. Tunc ergo & tu
solaria passim exquisita cōpone: tunc incipe solaribus
uti: ea tamen cautione qua sub estu exsiccationem di-
ligenter euites: non poterit autem facile spiritus sola-
ris euadere: nisi sit quāplurimus. Ad solē enim maxi-
me pertinet amplitudo: quāplurimū uero faciet: tum
diligentia cor rebus cordialibus itus & extra fouēs
tum etiam uictus ex alimentis quidem subtilibus:
multum tamen: & facile: & salubriter nutrientibus.
Motus quoq; frequens: atq; lenis: & opportuna ges-
aerq; tenuis: atq; serēus: & ab estu: geluque remotus
p̄cipue letus animus. Rursuz nec solaris erit: nisi cali-
dus fuerit: & subtilis: & clar⁹: subtilē: clarq; facies: si
tristia & crassa duitab; & fusca. Vteris lucidis letisq; i

tus: & extra: luminis multū die: nocteq; excipies: for
des expelles: & otium: & torporē: in primis tenebras
deuitabis. Perducturus autē spiritum ad calorem soli
naturalem: caue ne ad tertiū caloris gradū: siccitatem
q; deducas: calor. n. ipse solis naturaliter nō exsiccat:
alioquin nō esset sol uite generatiōisq; dñs: & auctor
augmenti. Siccare uero cōtingit radiis eius in cōca
uis materie sicce conclusis: hūorem itaq; calori subtilē
qualis est solaris: & maxime iouis adhibebis: & con
seruabis in spū reg; eiusmodi usu: si solarē sis effectū
rus: ne alioquin ad martiū potius q̄ ad solarē forte de
ducas. Martem q̄dem soli esse similē in paucis & hil q̄
dem manifestis: nec admodū excellentibus: et interim
inimicū esse ferunt: iouem uero soli similimū in pluri
mis excellentibusq; muneribus: quāuis occultiorib;
& amicissimum esse scimus. Vnde ptolemeus: ubi de
consonantia disputat: iouem ait cū sole pre ceteris per
fectissime cōsonare: ueneremq; cū luna: oēs q; astrolo
gi uniuersalem beneficentiā soli tribuūt: similiter atq;
ioui: quāuis sol eadem efficacius agat: & iuppiter sub
uirtute solis efficiat: in utroq; calor uiget: supatq; hu
morem: sed in ioue superat modice: i sole supat excel
lenter: utrobique benefice. Cū igitur adeo cōsonent fa
cile poteris spūm solarem efficere pariter atq; iouiū: ac
res solares: & iouiales rite poteris iuicē cōmiscere. Pre
sertim si & has iuicem cōponas: & spiritui adhibeas:
qñ iuppiter solem trino aspiciat: uel sextili: uel latem qñ
luna ab aspectu alterius ad alterum pcedit aspicien
dū: maxime qñ ab aspectu solis ad coitū cum ioue p
greditur. Seorsum uero solarem proprie facies: uel io
uialem: qñ aspectum lune ad solem obseruaueris: uel
ad iouem: tametsi cōsecutus naturam huius: naturā
mox

mox illius facile cōsequis. Sextilē uero aspectū itellige
qñ planete duo iter se signorū duorū spatio distāt: tri
num aut qñ quattuor signorū discrepant interuallo.
Coniūctionē uero uel aspectū lune ad alios duodeci
gradib⁹ citra totidēq; ultra metimur. ¶ Tres grē
sūt iuppiter: & sol: & uenus: iuppiter ē gratia gemina
rum media: & maxie nobis accōmodata. Cap. v.

Compositiones quidē: et curatiōes iouias: si
mul atq; solares iuenies in libro nro de uita
longa: & in libro de litteratorū cura. Vbi ē
miscuimus pleraq; uenerea: nā & nos in stu
diosis timemus exsiccationē: cui resistit uenus: & hec
ipsa uenus est amicissima ioui: sicut & soli iuppiter q̄si
gratie tres inter se cōcordes: atq; coniuñcte. Ab his
qdē tribus celi gratiis: & a stellis eiusdē generis astro
logi gratias: & sperant: & diligēter exgrunt: easq; p
mercuriū: atq; lunā quasi nūtiōs trāsmitti putant: at
q; curāt: facile uero cōiterq; p lunā. Lunā quidē cū io
ue cōiunctam: aut uenere: feliciorē esse putant: quasi p
sextilem aspexerit: aut trinū. Verūtāmē si per trinum
aspiciens etiam suscipiat ab illis: quasi existimāt esse
coniunctam: similiter si a sole p̄specta fuerit: simulq;
recepta. Nos aut si horū trium stellarūq; similiū uires:
effectusq; oēs pcurrere singulati uelimus longū opus
aggrediemur: exq̄situ difficile: difficilimū obseruatu
Si ad uenerē nos pprie conferamus: nō facile solē ha
bemus: si ad solē pprie: nō facile uenerē. Vt igiṛ tres
simul in uno gratias cōplectamur: ad iouem tandem
confugiemus: inter solē: uenerēq; natura: effectūque
mediū: qualitate admodū tpatū: & quecunq; speran
tur a uenere: uel a sole suo quodā pacto tradentē: ma
gnificentius quidē: honestiusq; q̄ uenus: temperatius
Marfi. de tripli. ui. H

quoq; q̄ sol: & in oib; cū humana natura maxie cōgruentē. Vtemur itaq; iouis. quando & ipse: & luna dignitatē tū naturalē: tū accidētalē habuerit: sint simul: uel feliciter se aspiciāt. Si quando id fieri omnino nō possit: misce solaria in unū siml atq; uenerea facies q; sic iouiale ex utrisq; cōposituz quādo uidelicet luna a coitu ueneris eat ad sextilē solis aspectū: uel e o uerso. Memēto uero i rebus componēdis: que cor: spiritumq; foueant: & corroborent: lunā cōferre potissimum: si una cū his mūeribus hoc etiam habuerit: ut p aerea signa discurrat: maxie per aquariū: quod eē maxie putat aeriū: uel si in suo domicilio sit: aut exaltatiōe sua: uel domo iouis: aut solis: & ubicunq; sit: si mansionē ex uiginti illis & octo teneat: tum sibi: tum etiam operi competentem.

C De uirtute i nobis naturali: uitali: aiali: & p quos planetas adiuuent: & quomodo p aspectū lune ad solē: & uenerem: maxime uero ad iouē. Cap. vi.

Recipua uō disciplina est recte tenere: quē spiritū: q̄ uim: quā rem potissimū hi planete significāt: lūa ergo: uenūsq; uim: et spūm naturalē: atq; gēitalē: & que hunc augēt: iuppiter eadē: sed efficacior: eparq; & stomachū: habetq; non mediocrē partē in corde & spiritu: uirtuteq; uitali: quātēus suapte natura cū sole cōsentit: imo & p se ipsum: alioquin cor uitalē spūz non pprie in mēse iouis acciperet: unde iouē greci appellant uitaq; & p quē uita. Habere quoq; in aiali spiritu potestatē testant astrologi: dicētes iouē ad philosophiā: & ueritatē inueniendā: religionemq; conferre & plato: ubi ait: ab ioue philosophos proficisci: quod ēt significauit homerus antiquorum opinione dicēs.

Talis

Talis est mens hominibus: qualem in dies adducit pater hominum: atq; deorū: nusquā uero numē aliū quod ita cognominat preter iouem. Sol spiritū uitalem precipue corq; significat: et hēt nō nihil immo nō parum in capite propter sensum, atq; motum: cuius ē ipse dominus: neq; uim deserit naturalem. Mercuri⁹ cerebrum: & instrumenta sensuum: ideoq; spiritū animalem: proinde tutissima uia erit: nihil sine lūe beneficio facere: quandoquidem celestia cōmuniter: & frequenter: atq; facile ad inferiora demittit: quā alterū solem nominant: quolibet mense quatuor anni tēpora facientē. In priā enī sui quarta pipatetici putāt eē calidam: atq; humidam: in secunda calidā: & siccam in tertia frigidam: atq; siccam: in quarta frigidā: atq; humidā. Lumēq; eius proculdubio solis esse lumē humores: generationēq; regere: omnesq; mutatiōes fet⁹ ipsius i aluo cōuersionibus suis metiri: & quotiēs soli iūgit: uiuificā ab eo uirtutem recipere: quā infūdat huori: atq; ibidē a mercurio uim hūores cōmiscentē. Quā uim mercurius: & transformatione in oēs sua: & gyrismultiplicibus affert: ibidē mox a uenere uicque conducat ad formas geniture cōuenientes. Opepretiū uero fuerit: meminisse diurnū lūe cursum in quatuor distribui quartas. In prima qdē ab oriēte ad mediū ascēdit celū: atq; interi hūorem: & spiritū auget naturalē: in secūda a celi medio petit occasū: efficitq; in nobis oppositū: tertia ab occasu celū subter mediū adit: iterūq; spūm illū auget: & hūorem: q̄rta cadit inde uersus ortū: miuitq; uicissim. Q d maxie i oceanis ripis apparet: ubi ad hūc cursum mare māifestius accedit: atq; recedit: eodēq; ordine uigor i egrotatibus. Probabile ēt est: solē p easdē sui quartas calorē

Marsū. de tripli. ui. H ii

Nota

naturalem: & spūm uitalē augere: uel diminuere: an
 malē quoq; q̄tenus mercuriū hēt comitē. His cognitif
 poterit medicus p humore: & calore naturali: & quo
 libet spiritu recreando tpa opportunitiora seruare: sed
 nunc de luna satis. Neq; dimittere decet iouē: in cui⁹
 mense altero q̄dem uitā accepim⁹ altero aut cōmuni
 ter: & felicius nati sumus: et q̄a iter solē atq; uenerem
 itē iter solē: atq; lunā est q̄litate: effectūq; medi⁹: ideo
 q; cōplectitur oīa. Solem uero ipsū pretermittere celi
 dñm nephas: atq; piculosum existimamus: nisi forte
 q̄s dixerit: eū qui iouē habet. In ioue solē iā habere:
 illic potissimum ad hoīes tempatum: in sole certe oēs
 celestium esse uirtutes non solū iamblicus: iulianusq;
 sed oēs affirmant. Et procul⁹ ait ad solis aspectū om
 nes omniū celestium uirtutes congregari in unū: atq;
 colligi. Iouem uero esse solem quendam ad nos tem
 peratum nemo negabit: lunam quoq; tēperatam ad
 uenerem ne neglexeris: multum. n. ad ualidā: p̄sperā
 q; uitā adiuuat: siquidem uenus fecundat hominē:
 facit q; letū: hanc igitur obseruabis. Quanq; si lunaz
 ueneri similem. s. hūore prorsus equalē: & uix minus
 calidam cum ioue rite misceas: aut sole propemodū
 iam uenerem habes. Quid ergo: ut tutissima omniū
 et cōmodissima simul incedat uia lunā obserua: q̄n so
 lem aspicit: coitq; cū ioue: uel saltem iouē simul aspi
 cit: atq; solem: aut certe quādo post aspectū solis mox
 ad iouis coitū progreditur: uel aspectum: atq; eo ip
 so tempore cōpone iuicē: uel adhibe tibi solaria: ioui
 eq; simul: atq; uenerea. Q̄d si te ad unū ex magnis
 cōfugere necessitas urgeat: uel negotiū ad iouē ipsū:
 uel potius ad lunam simul: iouemq; confugito. Nulla
 enī stella naturales in nobis uires: imo & oēs magis:
 q̄ iuppiter

De a me
De a. q. r.

i. f. v. m.

n. u. i. o. n.

¶ iuppiter fouet: atque corroborat: nulla rurſū polli-
cetur pſperiora: ſimul atqz plura: & ubiqz hunc acci-
pere fauſtum eſt. Solē uero accipere forſitā non ubiqz
tutum: ſemper enī ille iuuat: hic ſepe nocere uidetur:
uenus autē quaſi debilis ideo ſolus ille iuuans pater
eſt appellatus. Id autē comprobatur ptolemeus: ubi ait
pharmacū uix quicq̃ mouere naturā dumtaxat: quā-
do luna cū ioue concreditur: uſqz adeo illinc proprie
totam putat uniuerſi corporis corroborari naturam.
Expertus ſum qn etiā luna coniuncta cū uenere me-
dicinā uix mouere: quāuis aut ubi pituitā ualde time-
mus: lunā precipue obſeruemus ad ſolē: ubi uero bilē
exſiccationemq; eiufmodi ad uenerem: tñ directuz lu-
ne ad iouē: & ad hec oīa quodāmodo cōfert: & preci-
pue ad atrā bilē expellendā: necnō ad cōmunē homi-
nū cōplexionē inſtaurandā: atqz firmandā. Sicut enī
glyziriza & oleū roſaceū frigidiora calefacit: calidio-
ra refrigerat: uinūqz ſimiliter. Quod iſup hūectat ſic-
cat hūidiora ſiccatur: ita iuppiter hūano cōgruus calori
ut uinū: oleū roſaceū: camomilla: glycirhiza. Vbi igitur
audis albumaſar dicentē nō eſt uita uiuentibus p-
ter deū: niſi per ſolē: & lunā: id intellige quantū ad cō-
munē oībus ſpectat influxū: proprius aut hōi accom-
modatiſſimusqz influxus ab ioue. Sunt aut in natu-
ra corporis uires attrahendi: retinendi: coquendi: ex-
pellendi: has igitur oēs iuppiter ipſe iuuat: potiſſimū
uero coquendi: ſiue digerendi uirtutē: atqz genera-
di: & nutriendi ſimul: & augendi pp hūiorem eius ac-
reum atqz multū: & calorē eiufdem amplū: humori
mediocriter domiantē. Proſecto p radios iouis ſemp
uſqz quaqz diſfuſos lumē ſolis propriū ad ſalutē ho-
minū maxime temperat: radiis interī ueneris ad idē

Mars. de tripli. ui. H iii

*Iuppiter
1. Signu
uificabu
d. 12*

assidue conferentibus. Atque similiter transferente lu
na radii quidē ueneris: atque lune tanquā hūidiores quo
dam indigent temperante: sicut & solis radii tanquā ca
lidiores humidioris cuiusdam temperiē exigunt. Ra
dii autē iouis temperamentū nullū desiderāt: quid. n.
aliud iuppiter est: nisi sol quidā ad salutem reꝝ preci
pue humanarū ab initio tꝑatus? Quid rursus aliud:
nisi luna: uenūque: facta tamen calidior: atque poten
tior: ideo astrologi ab ioue auspicantur ānum ferti
lem: serenum: salubrem: & ab eo imminētium mor
borum remedia sperant. Atque empedocles ubi ppria
unicuique planetarū munera tribuit: iouē solum gene
rationis principem nominat orpheum imitatus. Pre
ter iouem precipiunt lunam diligenter in omnibus
operibus obseruandam tanquam medium inter cele
stia competens: atque terrena. Sit ergo luna in gradu
situque: & aspectu ad opus optatū conueniente: non
sit in eccliptica: nec sub radiis solis per gradus duo
decim ultra citraque: nisi forte sit in eodem minuto
cum sole: plerique uero uolunt omnes planetas fore
fortes: quādo in unitate solis extiterit. Unitatem ue
ro metiuntur minutis duobus: atque triginta ut. xvi
quidem citra. xvi. uero ultra connumerentur. Non
impediatur a saturno uel marte: non descendat in
latitudine meridionali: quādo duodecim dictos gra
dus egredietur. Non sit opposita soli: nec lumine mi
nuat: nec tarda cursu: quādo scilicet die uno duodeci
non peragit gradus. Non sit in uia combusta gradu
libre. xxviii. ad tertium scorpionis: nec in octaua: nec
in ascendente: nec in finibus martis: uel saturni. Qui
dam uero nec in sexta: duodecima: nona: quarta: lu
nam uolunt: in ceteris uero celi plagis approbant

Vbi hec omnia complecti nō potes: iouem saltem expecta: uel uenerem in ascendente: uel decima: sic enim subueniunt detrimētis lune. Nec ab re fuerit recordari: quatenus luna lumine augeat: eatenus & nobis nō solum humorem: sed spiritum etiam: uirtutemq; augeri: atq; hec ad circūferentiā dilatari: maxie in secūda eius quarta. Quando uero minuitur: contra contingere: presertim in ultima quarta: primum eius ad solem trinum preesse secūdo: hunc sextili primo: hūc sextili secundo: lunam quatenus lumine eatenus repleti calore. Videntur ergo quidam nō tam obseruare quomodo aspiciat luna solem: semper enim aspicit q̄ ut plurimum lumen habeat: presertim dum augeat. Aspiciat uero interim trino uel sextili iouem aut uenerem: proinde uirtutem attractiuā ignea iuuant: retentiuaq; terrea: digestiuam aerea: expulsiuam aquea si tu has omnes in te adiuuare uolueris: attractiuam quidem per ignea maxime roborabis: quando luna in signis uel stationibus igneis constituta iouem aspiciat: scilicet ariete: leone: sagittario. Retentiua per terrea potissimū: quādo intuetur eundem in signis: uel stationibus terreis collocata tauro: uirgine: capricorno. Digestiuam generatiuamq; per aerea scilicet geminos: libraz: aquarium: quoties sub aereis iouem suscipit: aut subit. Expulsiuam per aquea: cācrum: pisces: scorpium: quando sub aqueis ipsa posita iouis radiis illustratur. Maxime uero in his omnibus consequeris optata: si iuppiter eadem: uel similia: uel saltem nō dissimilima signa mansiones ue possederit. Citaturus alium solidis medicinis: accipe pisces: ligdis scorpionem: mediis uero cancrum: per inferiora purgaturus pisces & scorpium: per superiora cancrum. Ma

Marsi, de tripli. ui. H iiii

lum saturni: uel martis ad lunam deuitabis aspectus
ille enim uexat stomachum: hic intestina dissoluit. Ca
pricornum euitabis et taurum: nauseam enim afferunt:
scis membrum irritandum non esse: quoniam luna signum occu
pat membro perfectum: humores namque mouet: sed po
tius essis fouendum. Hec uero de uirtute & spiritu na
turali in iecore precipue dominantibus: que in quat
tuor officia: que narrauimus: diuiduntur: dicta suffi
ciant. De uirtute uero: spiritusque uitali in corde uigen
te quidnam monemus? satis id ferme significatum est.
nam per res in primis igneas: & quodammodo simul ae
reas hec adiuuantur: quando luna in domiciliis mansi
onibusue consimilibus suspicit iouem: precipue si iouem
complectatur: & solem. Virtutem quoque animalem per sen
sum & motum in capite dominantem confirmare potes per
aerea in primis: subiunctis igneis: et quando luna in do
miciliis: uel sedibus consimilibus iouem suspicit: prefer
tim si iouem propemodum: mercuriumque complectitur. Hic
uero te moneo: ne mercurium putes aqueum esse: uel ter
reum: quod & ego aliquando suspicatus sum: alioquin motibus
celeritatisque ingenium non conferret: sed quodammodo aere
um esse scias. Nam & ob eandem causam tam mobilis est
tam facile conuertibilis: tantum ingenio confert: presertim
in aquario plurimum aereo constitutus. Humor quidem
in eo temperatus est: calor exiguus: sub sole positus di
citur exsiccare: longior autem a sole factus humectare pu
tatur: ibi quidem calefacere multum ex natura solis.
Hic uero calefacere parum admodum: & humefacere ma
gis suapte natura: calore forsitan non cedit ueneri: lu
nam superat humor uero cedit utrisque. Alii probat mer
curium qualitates celestium commiscere: quoniam facil
lime permutetur: tum in qualitatem termini: quem su
bit:

bit:tum i naturam stelle:quam aspicit. Ego igitur ta-
men facile permutari puto:quia nec excellentem pote-
statem:quam iuppiter habet:nec excedentem quali-
tatem:quam pleraq; celestia ; per quam alterationi re-
sistat. Deniq; probabile est mercurium assiduum solis
achatem:multas illius vires habere:ideoq; sperari so-
laria quedam a mercurio posse. Aliqñ uero & martē
tradunt:solem in quibusdam muneribus imitari: ac
uenerem:que ad lunam pertinent:elargiri. Hec igi-
tur in agendo memineris:neq; negligas unq; terminos
aiunt enim planetas in diuersis terminis: seu lucidis:
atq; tenebrosis opposita facere. Deniq; ubi martem
times:opponere uenerem:ubi saturnum: adhibere iouē:
ac da operam; ut in ppetuo quodā pro uiribus motu
ueriseris tantū defatigatione uitata: ut & propriū mo-
tū externis motibus clam nocituris opponas: & cele-
stem actū pro uiribus imiteris. Quod si poteris spatia
motibus ampliora peragere: sic & celum potius imita-
beris: & plures celestiu vires passim diffusas attiges.
¶ Quomodo mēbra foueantur in nobis p cōparati-
nem lune ad signa: & ad stellas fixas. Cap. vii.

Totum (quemadmodum diximus) cor-
pus fouere poteris: caput uero potissimū
si planetas obseruaueris in ariete: uel in
suo quemque domicilio primo: p̄cordia
si in leone: stomachū: iecurq; si in cancro
atq; sagittario: aut saltem in uirgine. Et
acceperis ea: que proprie membrū petūt: expedit quo-
q; nosse: que quisq; planeta mēbra in signo quolibet
habeat. Potes etiam proprie pro etatis discrimine cō-
sulere unicuiq; per quattuor etates lune. Hec enim a
nouilunio usq; ad quadraturam primam iuuenis est,

deinde ad pleniluniū est iuuēis: atque uirilis: hinc ad quadraturā alteram uirilis simul atq; senilis: inde usq; ad cōiunctionem est senilis: etatem itaq; lune feliciter etati curandi corporis adhibebis: si tunc aspectus eius ad aliquā trium gratiarū acceperis: qui sane aspectus lune semper: & cito gratiosa largitur. Neq; tamē facile admodum diuturna uel maxima nisi preter intuitum lune: etiam ipse gratie mutuo se conspiciant: iam uel propemodū cōspecture sint: aut tres ipse: aut due: in primis uero diuturna prebēt signa fixa: leo. s. aquarius: taurus: scorpius. Si forte nō possis in presētia lunā ad planetas gratiosos oportūe dirigere: stellas elige fixas gratiarū naturam. i. iouis: aut ueneris: aut solis habentes: & ad eas directā lunā elige: tutius tamen est lunā interea iouē propemodū adire: uel uenerem. Stelle nāq; fixe si solē spectent: pportionē hūanam. i. unius hominis nimis exsuperant: proportionē uero cum ciuitatibus moderationem habent.

¶ De uirtutibus: & usu stellarū fixarū. Cap. viii.

Radunt astrologi: maiores quasdā stellas a mercurio cōpertas auctoritatē habere q̄ plurimam: qualis est in arietis gradu. xxii. umbilicus adromade: mercurialis: atq; uenerē. Itē in tauri. xviii. caput algol: naturā saturni possidēs: atq; iouis cui subesse uolūt adamantē: & artemisiā: & audaciā uictoriāq; prestare. In eiusdē gradu. xxii. pleiades iūare sydus: & martiū: cui subiiciūt christallū: herbā diacedon: semē feniculi cōferre putant ad acuendū uisū. Quod aut nōnulli dicunt cōducere ad demōas cōuocandos: figmentū esse iudico. Aldeborā prio uel tertio geminorū gradu martiū: atq; uenerē. Hircus gradu eorūdem

eorūdem. xiii. iouiū atq; saturniū: huic subiiciūt sa-
 phyr: prassiu: mentā: artemisiā: mandragorā. Ad di-
 gnitatem & principū gratiā adiuuare confidunt: nisi
 forte eos opinio fallat: illi subesse uolūt rubinū: titi //
 mallū: marti syluā: diuitias: & gloriā augere. In cācri.
 vi. vel. vii. canis maior uenerēus preest berillo: sauiue:
 artemisie: dracontee: prestat gratiā. Itē in. xvii. eiusdē
 canis minor mercurialis & martius: cui subesse uolūt
 lapidē achatē: herbam sol sequiā: & pulegiū: atq; gra-
 tiam elargiri. In leonis. xxi. cor leonis stella regia: io //
 uialis: & martia: huic subiici putant lapidem grana //
 tum: chelidoniam: masticem: melancholiam reprime-
 re: temperatum: gratiosumq; efficere. In uirginis. xix.
 cauda urse maioris uenerēa: & lunaris: lapidem eius
 magnetē putant: herbam cicoream: & artemisiam a
 raptoribus ueneficisq; tueri. In libre. vii. ala corui dē
 tra. Itē i eiusdē. xii. & forte. xiii. ala sinistra saturnia
 simul: & martia: eius herbam lapaciū: & hyusqamū
 esse aiunt cū lingua rane: audaciā augere: fore noxiā.
 In eiusdē. xv. uel. xvi. spica uenerēa: mercurialisq; quā
 sequatur smaragdus: salua: trifoliū promarulla: arte-
 misia mandragora: diuitias augeat: & uictoriā: et ab
 angustia uindictet. Deniq; in eiusdē. xvii. uel. xviii. al-
 chamet huic subdūt iaspidē: et plantaginē: firmare sā-
 guinē sperant: febres oēs expellere. In scorpionis q̄rto
 elpheia uenerēa: martiaq; secundum uero cōputatio-
 nem aliam in gradu eiusdem quinto est cornea: forsā
 eadem presidens topatio: rorimarino: trifolio: hedere
 augere gratiam: castitatem: gloriam putant in sagit //
 tarii: tertio cor scorpionis martiū: atq; iouiū presidēs
 sardonio: amethisto: asterologie longe: croco. Opi //
 nantur colorem bonum efficere animum letum sa //

pietentemq; reddere demonia propulsare. In capricorni gradu septimo uultur cadens: hanc sequitur chrysolithus: satiregia: fumus terre: stella est mercurialis: atq; ue nerea temperata in ascendente: medioq; celo prodest: quod autem excantandi auctoritatem afferre dicant: nihilipendo. In aquarii. xvi. cauda capricorni saturnia: mercurialisque quam sequitur calcidonius: maiorana: nepita: artemisia: mandragora: prestare in causis gratiam opinantur diuitias augere hominem ad domum incolumem reddere. In piscium tertio humerus equi iouialis: & martius. Thebit philosophus docet ad captandam alicuius stelle modo dicte uirtutez lapidem eius accipere: herbamque eiusdem: annulumq; aureum facere: uel argenteum: in quo lapillum inferas herba subiecta: geratq; tangentem. Id autem efficias quando luna subit stellam: aut aspicit aspectu trino uel sextili: & stella in medio percurrit celo: uel ascendente. Ego uero que ad eiusmodi stellas attrinent: in formam potius medicine quam annuli componerem intrinsecus uel extrinsecus adhibende: opportunitate: uidelicet predicti temporis obseruata: tametsi prisci anulos magnificerint. Nam damis & philostratus narrant hiarcham sapientem indorum principem simili quadam ratione septem anulos confecisse: stellarum septem nominibus appellatos: eosque apollonio theaneo dedisse. Qui deinde singulos diebus singulis gestauerit iuxta dierum nomina hos distinguens. Dixisse uero hiarcham apollonio autem suum phum annos centum atque tringenta uixisse: eiusmodi forsitan celesti munere fretum: quo & apollonius: deinde usus centesimo est anno (ut aiunt) iuuenem proferebat. Denique si quid eiusmodi anuli uirtutis habent ex alto id quidem non tam ad animam: uel ad crassum corpus pertinere

tinere arbitror q̄ ad sp̄m: calefacto paulatim ānulo
sic inde: uel sic affectum: ut firmior efficiatur: aut cla
rior: uehementior: aut mitior: seuerior: aut letior.
Que q̄dem affectiones in corpus quidem oīno: & in
aiam sensuale quodāmodo plerunq; indulgentē cor
pori transeunt. Quod āt aduersū demonas: aut ho
stes: aut ad principū gratiā pfuturos ānulos pollicen
tur: uel fictū est: uel inde deductū: q̄ sp̄m interritū:
firmūq; efficiant: uel etiā mansuetū: obsequioq; amabi
lem: atq; gratiosū. Iam uero si qd celestia p̄ter corpo
ream ualitudinē cōferre ad ingeniū: artē: fortunā di
cerē: ab aquinate thoma nostro nō dissiderē: qui in li
bro contra gentiles tertio pbat: a corpibus celestib;
imprimi nō nihil in corpe nro: cuius munere dispōa
mur ad eligendum sepe qd melius est: et si rationem:
finemque nesciamus: quaquidē in re bene fortūatos
appellat: atq; cōsentiēte aristotele bene natos. Addit
etiā uirtute celesti fieri nonnullos in q̄busdam artū
effectibus efficaces (ut eius uerbis utar) sicut miles
in uincendo: agricola in plātando: medicus in sanan
do felices. Ait. n. sicut herbe: lapidesq; mirabiles q̄s
dam ultra naturā elementale uires celitus habent: sic
hoīes quoque in artibus nōnullos habere. Mihi ue
ro satis fuerit factū: si celestia quomōcunq; quasi per
medicinas: siue interiores: siue exteriores ad prosperā
conferant ualitudinem: dūmodo interea salutem cor
poris perquirētes iacturam nullā salutis anime facia
mus: nihil oīno tentemus a sancta religione prohibi
tum. Preterea in opere quouis conficiendo fructum
operis ab eo speremus: atq; petamus in primis: qui et
celestia: & que continentur celo fecit: & uirtute dona
uit: mouetque semper: atque conseruat.

Dignitates planetarum in signis ad usum medicinarum obseruande. Cap. ix.

Saturni domus aquarius: & capricornus: exaltatio libra. Iouis domus sagittarius atq; pisces: exaltatio siue regnum cancer. Martis domiciliū: scorpius: & aries: exaltatio capricornus. Solis sedes qdem est leo: regnū aries: ueneris habitaculū taurus atq; libra: exaltatio pisces. Mercurii edes: uirgo atq; gemini: regnū uirgo. Lune domus cancer: exaltatio taurus: saturnus & iuppiter triplicitatem habēt in igneis: aerisq; signis: sol in igneis tñ mercurius in aereis solū: mars: uenus: luna in aqueis: atq; terreis. Planete qlibet pter solem: ac lunā in quo libet signo fines quosdā suos possidēt: quos & terminos appellamus: igit in ariete iuppiter sex ibi primos terminos obtinet: uenus sex: inde sequētes: mercurius posteriores octo: mars quinq; deinceps: postremos qnq; saturnus. In tauro ordine deinceps simili uenus fines habet octo: mercurius sex: iuppiter octo: saturnus qnq; mars dēiq; tres. In geminis mercurius sex iuppiter sex: uenus qnq; mars septē. Saturnus in. vi. cancro: mars. vii. uēus sex: mercurius totidē: iuppiter septē: saturnus quattuor. In leone iuppiter sex: uenus quinq; saturnus septē: mercurius sex: mars totidez. In uirgine mercurius septē: uenus decē: iuppiter quattuor: mars septē saturnus duos. In libra saturnus sex mercurius octo: iuppiter septē: uenus totidem: mars duos. In scorpione mars septē: uenus qttuor: mercurius octo: iuppiter qnq; saturnus sex. In sagittario iuppiter duodeci: uenus qnq; mercurius qttuor: saturnus qnq; mars quattuor. In capricorno mercurius septē: iuppiter septem: uenus octo: saturnus qttuor: mars totidem

totidem. In aquario mercurius septē: uenus sex: iup-
piter septē: mars qñqz: saturnus totidē. In piscibus:
uenus duodeciz: iuppiter q̄ttuor: mercuri⁹ tres: mars
nouē: saturnus deniqz duos. Sol aut & luna alia rō-
ne fines suos hñt: nā sol q̄dez signa sex p finib⁹ hñt
leonem: uirginē. librā: scorpīū: sagittariū: capricornū
luna uero reliquos aquariū: pisces: arietē taurū: gemi-
nos: cancrum: solē igit atq; lunā in his signis cū princi-
patū effectūqz: quē reliq; planete in suis finibus habe-
re putāt: preter fines habēt ī signis suas planete facies
quas greci decanos nominant: decē occupantes signi
gradus. In ariete facies prima martis: secunda solis:
qui martem in celo seqtur ordine chaldeorum tertia
ueneris: que soli succedit ī celo. In tauro prima facies
mercurii sequentis uenerē: secunda lune: que mercu-
rio succedit: tertia saturni ad hunc enim redeundum
est: impleto iam numero planetarū. In geminis prima
iouis sequentis: uidelicet saturnum: secunda martis:
tertia solis eodem ordine similiterque deinceps.

Quomō planetis uti debeamus ī medicinis. C. x.

Commemorauimus autem quas ī signis pla-
nete dignitates habent: ut quotiens factu⁹
ri: compositurique sumus: que ad planetam
aliquem attinent: sciamus eum in suis di-
gnitatibus collocare. Presertim quando habuerit in
nostra reuolutione: & genesi principatum: ut etiam
saturnus. atque mars: alioquin deprimendi nobis ta-
men sint erigendi: si geniture nostre significatores ex-
titerint. Maxime uero opere precium ex hac comme-
moratione fecerimus: si quando usuri in medicinis
conficiendis beneficio lune: & ueneris: atque iouis:
cauebimus: ne in finibus saturni: uel martis existant:

nisi forte ubi cogimur: uel per saturnum cohibere dissolutionem: estūq; reprimere: uel p martē frigidissima calefacere: torpentia suscitare: alioquin fines iouis: & ueneris eligemus. Accipiemus quoq; mercurii fines: mercurialibus in primis hominibus pfuturi: neq; late re nos debet homines ualde mercuriales: quales sunt q ingenio: artificio: eloquio pollent: non mediocriter esse solares mercurius enim semper est apolline plenus Vt aut quiuis intelligat: qūo figuras in celo describamus in horas: signū qd ab oriēte surgit: primā appellamus: uiteq; domū. Quod succedit in ortū: secundā tertiāq; deiceps: aliasq; similiter: ita ut septia dom⁹ sit signū: qd in occidēte iā descendēs opponit ascendētī huic octaua succedit: nona uero e medio cadit celo qd decimā domum efficit: huic succedit undecima: sed duodecima cadit ab ascendēte. Vt igitur planete sint potētes habēdi sunt i angulis: uel orientis: uel occidentis: uel mediū utrinq; celi. Maxie uero in angulo dscendētis: aut decime mediū supra caput obtinentis celū: aut saltem i plagis q angulis mox succedūt: tam & si solem qdem in nona: que a medio cadit celo: lunā uero in tertia ēr cadente gaudere putant. Duas inter hec regulas mēte teneri astrologi uolunt: unā qdē egrotātis rōne: alteram uero medici: nepe ubi egrotantis septia domus p saturnū: uel martē i fortunata ē: uel dñs eius ifelix: separa medicū ab egroto si ptholomeo credis. Prēterea medicum electurus saturniū martialēq; declinare iubet: cumq; pquirere: i cui⁹ genitura domus sexta p aspectū solis: uel p uenerē: aut iouē quomodocūq; fuerit fortūata. Infortunatū uero dicimus signū: uel plantā p saturnū: aut martem nisi ppria domicillia sint. uel regna: quādo uidelicet:
uel ibi

uel ibi sunt: uel illuc aspiciūt opposito: uel quadrato.
Oppositū uero aspectū dicimus inter illa: q̄ interual
lo discrepant q̄ lōgissimo: quadratū uero: ubi hoc ab
illo quareā parte celi: idest signorū trium spatio distāt
Minus tamē p cōiunctionē oppositū quadratū satur
nus: & mars planetis aliis nocent: quādo tanq̄ hospi
tes eos domicilio: uel regno suo terminoue suscipiūt.
Quēadmodū planete felices magis p̄sunt: q̄n preter
sextile trīnūue aspectum: atq; coniuñtionē: etiā (ut di
ximus) sic excipiunt: solis tñ coniuñtionē planete ue
rent: aspectu gaudent: trino uidelicet: uel sextili. Pro
inde necessariū est meminisse arietē preesse capiti: atq;
faciei: taurum collo: geminos brachiis: atq; humeris:
cancrū pectori: pulmonibus: stomacho: lacertis leonē
cordi: & stōacho: atq; iecori: & dorso: & costis poste
rioribus: uirginē: intestinis: & fundo stomachi: libram
rēibus: & femori: atq; natibus: scorpionem gēitalib;
uulue matrici: sagittariū femori: atq; subinguinibus:
capricornū genibus: aquariū cruribus: tibisq; pisces
pedibus. Huius enim ordinis memor cauebis mēbrū
tangere ferro: uel igne: uel cucurbitulis q̄n lūa sub ei
signo discurrit: tunc enim auget lūa hūiores in mem
bro: quorum afliuētia: & consolidationē phibet: &
grauat mēbri uirtutē. Obseruabis autē tūc mēbrū re
mediis q̄busdā amicis: uel extra: uel intus adhibitis:
opportūe: feliciterq; fouere. Expedit uero nosse qd si
gnū ascenderit tibi nascēti: naz preter arietē: hoc ē tibi
caput significat: atq; in hoc lūa tibi caput aspicit.
Preterea: q̄n lūa arietē subit: opportūe balnea tentas
& lauachra: q̄n cancrū: felicit̄ miue sāguinē: mediciaz
accipe: p̄sertim electuarii formā: q̄n est i leone: ne puo
ca uomitū: cū in libra: clysterib; apta est: in scorpione
Marfi. de triplū. ui. 1

balnea nec tentes. Sunt qui medicinam soluturā dare nec prohibent neq; iubent: in capricorno medicinam sumere nocet similiter in aquario: in piscibus uero prodest. Que uero membra i quouis signo unusq; que habeat planetarum: & si scitu necessum est: tñ narratu prolixum: neq; uero in purgatiōe alui latere nos debet ptolemei preceptū medicinam accipe purgatorium: quando luna est in cancro: piscibus: scorpione pbamus: presertim si dñs signi tunc ascēdentis applicet se planete sub terra currenti. Sin aut ascendentis dñs coniūgat: interea supra caput cum planeta medium tenente celū nausea statim: & uomitus incitabit. Deniq; concludamus cū galeno astrologiā esse medico necessariā: qui de criticis diebus disputans ait: certaz esse egyptiorū sniam, i. lunā significare affectionē in dies egrotātis: atq; sani: adeo ut si misceant cū lūa radii iouis & ueneris: bñ afficiat uterq;: sin aut saturni: uel martis cōtraria rōne se habeat. Sed latius iā puagati ad spūm tandē: et uitā: atq; grās reuertamur. Quibus modis spiritus uoster haurire plurimum potest de spiritu: uitaque mundi: & qui planete spiritum procreant: atque recreant: & qualia ad unum quemq; planetam pertinent. Cap. xi.

Vc uero tendunt hec oia ut spūs noster rite per naturalia pparatus: atq; purgatus accipiat ab ipso uite mundane spū plurimū per radios stellarū opportune susceptos. Vita qdem mūdi oibus insita ppagat euidenter i herbas: & arbores: quasi pilos sui corporis: atq; capillos. Tu met insup in lapides: & metalla: uelut dentes & ossa pululat quoq; in uiuentes cōchas terre: & lapidibus adherentes. Hec enim non tam propria: q̄ ipsa cōmuni totius

Legima

conuenit

neq;

Huc qua

nī totius uita uiuunt: que sane communis uita multo etiam magis super terram in corporibus uiget subtilioribus tanq̃ ppinquieribus anime per cuius uigorem intimum aqua: aer: ignis: uiuentia sua possidet: atqz mouentur. Vita hec aerem: ignemqz etiam magis q̃ terram: & aquam fouet: agit atqz perpetuo motu. Et deniqz celestia corpora quasi mundi caput: uel cor: uel oculos q̃ maxime uegetat: unde per stellas uelut oculos radios non uisibiles solum: sed etiam uisuales usque quaque diffundit. Quibus more struti: ut diximus: alibi inferiora conspiciat: fouetque uidendo immo etiam ita tangendo generat: & format omnifariam: atqz mouet: igitur ad motū nitentis aque serenī quoqz aeris: ignisque moderate distātis atqz celi motum mundane uite suscipies. Si ipse quoqz leuiter & ferme similiter mouearis: quosdam pro uiribus giros agens: uertigine deuitata: celestia lustrans oculis mente uersans: item frequenti quodā usu plantarū: similiterque uiuentium potes e mundi spiritu plurimū haurire presertim si adhuc uiuentibus recentibusqz: & matri terre quasi adhuc herentibus nutriaris: atqz fouearis. Inter plantas suauiter redolentes: uel saltez non male olentes uerferis quam frequentissime: omnes enim herbe flores: arbores: poma redolent: quamuis sepe minus animaduertas. Quo quidem odore q̃ si flatu: spūqz uite mundane te undique recreant: atque uegetant: spūm inq̃ tuum odoribus eiusmodi natura simillimū perqz spūm mediū inter corpus: & animam: facile corpus quoqz reficiūt: & anime mirifice profunt. Inter hec diutissime diurno tpe sub diuo uersaberis: quateus tuto: uel commode fieri potest in regionibus altis & serenis: atqz temperatis. Sic. n. soli: stel
Marfi. de tripli. ui. I ii

larumqz radii expeditius: puriusqz undiqz te cōtin-
gunt: spiritūqz tuū cōplent mundi spiritu per radios
uberius emicante. Preterea naturalis ipse motus aeris
qui ppetuus est in orbē: quis ob lenit atē suā: cōsuetu-
dinēqz diuturnā uix pcipiat ab ullo: te die sub diuo
deambulantē: habitantēqz in patētib?: editisqz locis
libere lābit: penetratqz pure: ac motū: uigorēqz spūs
tuo mūdānū mirifice prestat. Dixi eqdē die: comptū
enī habemus: nocturnū aerē esse spiritibus inimicū:
conferet aut diurni usus: presertim si plurimū in apto
deambulans: deuities primo quidē nimīā aeris itepe-
riē: deinde frequentius mouearis in eo: qn̄ preter tem-
periē: & serenitatē eius: stellaz positio magis est hōi-
bus salutaris. Itē si loca eligas pre ceteris odorifera: p
que situm quotidie mutes: & ipse quasi cōtinue & le-
niter mouearis. Mutare locū quis semp cū delectu p-
cepi: quoniam bona celestīū: & uniuerse nature apud
nos sunt rebus: locisqz aliis passim: atqz aliis distribu-
ta: quibus deniqz oībus est fruēdū. Mitto qz uarietas
tediū prohibet spiritibus inimicū: propriūqz saturno
uoluptatē uero affert: p quā (ut ita dixerim) uenus
ipsa uoluptatis amica uenit in spiritū: atqz qd̄ eius of-
ficiū est: hunc statī ingressa propagat. Sūmati uero si
quis cōsideret paradīsum: & pomi uite usū apud mo-
ysē: itē similem uictū a platone positū in phedone: &
que plinius de populis ait odore uiuentibus: itelliget
esse uera: que dicimus. Sed ad naturā spūs descenda-
mus: spiritus quidem qualitas est proculdubio iouia
cuius tempore nobis infunditur: est & solaris: iuppi-
ter enim hunc infundit: quateus ingentem solis in se
tempat potestatē. Itē alia quoqz rōne iouia est: quo-
niā calida est: & humida: & calore abūdat poti⁹ q̄ hu-
more

more: nasciturq; sanguine: et uapor qdam sanguineus appellatur. Rursus quoniam feruet: & subtilis est ad modum: atq; lucens: oriturq; corde: solaris pculdubio iudicatur. Habet & quodammodo ueneream in se uirtutem: nam motu uenereo prorsus exundat pfluat: transfertur: proleq; propagat: ad uoluptatē cuiuslibet sensus se dilatat: refugitque dolorem. Summatim uero spiritus quatenus corpori ad uitam: et motum: propagationēq; cōducit: iouis: uenerēus: solaris: exiſtimat: q̄tenus anio ad sensum: imaginationēq; ministrat: solaris: mercurialisq; cenſet: & ubiq; mercurialis exiſtit. Quādo qdem aīeo mobilis est: & tā facile cōuertibilis atq; formabilis: saturni: martis: lūe san² cōiter spūs non multū habet: alioqn ex illo sepe stupidus: ex hoc furiosus: ex hoc obtusus quodāmō foret. Quamobrē lunaria qdem uelut crassiora: simulq; humidiora a subtili et uolatili natura spūs sūt admodū aliena. Que uero saturnalia multum: atq; nimis materialia sunt: quasi uenena sūt spiritui naturaliter inimica: illa qdē ob extremā frigiditatem atq; siccitatē: hec aut ob siccitatē: calorēq; edacē: iouia igit & solaris in primis: deinde mercurialis: & quodāmō uenerea spūs natura ceſetur. Distinctione uero precipua spiritus qdem naturalis ioui pprie dedicat: uitalis aut soli: animalis uero mercurio. Quando igitur res postulat aliquem e tribus spiritum adiuuare: patrono tūc suo infortunato: uel debili: non facile clientulo succurrere poteris. Difficillime uero spiritui animali: dum mercurius infeliciter est affectus: qui tantā in animali spiritu auctoritatē habet: ut caduceo quodā suo animos tum cōſopire: tum suscitare dicat: idest suo quodā aspectu sic: aut aliter se habēte obtundere ingeni

um: uel acuere debilitate: siue corroborat: uexare: uel
sedare mirifice possit. Tu igitur quoties spiritus aliquem flu-
des excolere: non modo patronum suum obseruabis fortuna-
tum: atque potenter: sed etiam lunam eliges ad hunc oppor-
tune directam: non creatur autem: neque recreatur aliqua-
do proprie per influxum saturni solum substantia spiri-
tus: sed semper ab externis ad interna: et sepe ab imis re-
uocatur ad summa: unde ad secretiora: & altiora con-
ducit. Potest tamen: & si raro uis martis: at-
que saturni spiritui tanquam medicina prodesse: uel calefacien-
do: cum opus fuerit: & excitando: atque dilatando: uel
uicissim nimis uolatilem cohercendo. Per ea uero po-
tissimum: quod quattuor illis planetis consentanea sunt: cre-
atur natura spiritus: atque recreatur: uerum si ad solaria
quolibet ualde: & absque delectu declines: exacues illum
& exiccabis tandem: atque dissolues. Si similiter ad ue-
nerea liquefacies paulatim: uel obtundes: si confidas
tantum mercuriali ab? parum admodum inde perficies. Erit
igitur operepretium: iouialibus uti quam plurimum: eisque
reliqua mediocriter admiscere: ac frequentius uti reb?
que uel his omnibus eque sint communes: uel proprie ioui:
nam he quoque omnibus quodammodo sunt communes. Comu-
nit autem ad hos omnes attinet: quod substantiam habet: nec igneam
nimis nec prorsus terream: nec simpliciter aqueam: nec acutis-
simam: nec obtusissimam qualitatem: sed mediocrem: &
tactu lenem: & quodammodo mollē: uel saltē non durā:
siue asperam: item gustu quodammodo dulcē: olfactu
suauē: uisu gratā: auditu blandā: atque iocundā: cogi-
tatu letam dulcedo igitur quedam saporis: & gratia
his omnibus est communis. Si dulcedo quasi aquea ē: et
simul pinguis: ad uenerem magis attinet: si quasi insi-
pida: uel aliquantum austera: potius ad mercurium: at-
que hec

q; hec spiritui non multum profunt: necessaria tamen sunt interdum ad hebetandum nimium eius acumē. Si dulcedo manifesta sit: atq; subtilis: & paulum habeat stiptici: acutique saporis: iouialis proprie iudicatur. Cui cōgruit substātia dulcis amygdale: pinei nuclei auellāe: pistacii: amidi: glycirhize: passulaz: uiteli oui: carniū gallinacei pulli: phasianorum: pauonū: pdicum: similumq;. Item radicum beē: atq; enule: rursus uini odoriferi clari: aliquantum dulcis: & stiptici sachari cādidiissimi: tritici albissimi. Ad iouem ptiet etiam manna: si modo myrobalani infusa uirtute firmetur: alioquin non minus ad uenerem attinet q̄ ad iouem. Hec est utiq; substātia: dulcedoq; iouis ppria que sane spūi creando: & recreando ante oīa confert: iouia uero plurimum sunt omnia: que in libro de longa uita diximus: & seruare iuuentutem: & senibus salubria fore. Sin autem dulcedo admodū pauca sit multumq; acuti: stipticiq; habeat: uel etiam non nihil amari: solaris esse censetur: similis quedam ratio ē & distinctio de odoribus: hi enī saporum germāi sūt simili etiam de coloribus. Colores sane aquei: albi: uirides: aliquantū crocei: similes uiolaz: rosarū: liliorum coloribus: necnon odores eiusmodi uenerē referunt: & lunā: atq; mercuriū. Colores uero saphiri: q̄ etiā dicunt̄ aerei. Itē purpurei pleniores aureiq; argēto mixti: & ppetuo uirides iouē: ardentes aut̄ crocei: aurei puri purpurei clariores: solem: quilibet uero colores si uiui sunt: uel saltē fericii magis stellares existūt in metallis quoq;: et lapidibus: atq; uitris ppter celestē similitudinē sunt potētes. Sed ut redeamus ad iouē: sapor: & odor eius q̄si est: qualis ī aureo pomo persico: similiq; pyro: uel arāceo: & uio maluatico leuior

leuiq; uernaceo. Qualis in uiridi zinzibere: uel cina-
momo: uel dulci maratro: uel doronico: si hec plurio fa-
charo cōdita gustent: nā quatuor hec: & nux musca-
ta recens sola si sunt: potius solaris sunt: solaris & ga-
riophilus: & muscus: sed odoratu nō gustu: nō aspe-
ctu: ambra solaris plurimū atq; iouia. Crocus i oib;
est solaris: tā & si color eius & odor apud astrologos
oibus gratis dedicatur: sapor aut ad solē pprie pti-
deniq; oia odorifera: & aromatica quatenus odorez
gratū ferunt: ita ad iouē uenerēq; & mercurium pti-
nent ut ad solē. Quāuis inter hec acutiora magis ad
solē: obtusiora ad uenerē: mercuriūq; potius: ad iouē
proprie tempata: olfactu: gustu: auditu: uisu: tactu.
Soni q; uerā: cantusq; grati: blandiq; ad gratias oēs
spectant: atq; mercuriū: minaces aut admodū: atq;
flebiles martē preferūt: & saturnū. Neq; uero mireris
nos multū coloribus: odoribus: uocibus attribuere:
nā sapores qdem ad spiritū precipue pti-
net naturalē: odores aut poti⁹ ad uitalē: aīalēq; colores: figure: uo-
ces ad aīalem. Motus quoq; animi uel letus: uel me-
stus: uel cōstans spiritū ad similitudinē suā agitāt ue-
hementer. Aīalem prius per hunc uitalē: p hūc insup
naturalē spūs tandē ois: quia ob naturā quoddāmo-
do igneā aereāq; omnino: & lucidā: atq; mobilē: simi-
lis est luminibus: ideoq; coloribus & uocibus aereis:
& odoribus: motibusq; animi: ideo per hec subito in
utrāq; partē mouet: atq; format. Et q̄lis euadit ipse
talē uicissim efficit quodāmodo affectū aī: & oīo cor-
poris qualitatē. Deniq; cū primū p illa: que gratiarū
propria sunt: opportune gratis est expositis: utpote q
& naturaliter illis cōsentaneus erat: statim p illarū radi-
os: tū ubiq; uigentes: tū ipsi germanos mirifica repor-
tat

tat munera gratiarum. **R**es naturales atq; et arti-
ficiose habent uirtutes a stellis occultas : per quas spi-
ritu nostrum stellis eisdem exponunt. Cap. xii.

Vm uero dicimus spiritum exponi gratis pil-
la que sunt gratiarum: non solum per qualitates
que uidentur: audiuntur: odorantur: gusta-
tur: sed etiam per illas: que tanguntur: accomo-
dari putamus. Memento igitur calidum in primo gra-
du iouis esse: in secundo solis cum ioue: in tertio martis
cum sole: in quarto martis. Frigidum in primo ueneris
in secundo lune: in tertio lune cum saturno: in quarto
saturni. Humidum in primo mercurii cum ioue: in secu-
do ueneris cum luna: in tertio lune cum uenere: in qua-
rto lune. Quando ueneri mercurioque coniungitur siccum
in primo iouis: in secundo mercurii cum sole: in tertio
solis cum marte: in quarto martis cum saturno. Sum-
mam ex qualitatibus planetarum: quas ptolemeus de-
scribit in quadripartito: colligimus harmoniam cunctis
conflatam ad calorem: humorqueq; declinat: calor enim
martis ingens: atque solis: & temperatus iouis: ingen-
tem superat saturni frigiditatem: & ueneris: luneque
exiguam: ita ut calor ibi frigus excedat. Item humidi-
tas lune: uenerisque plurima: & propinqua nobis: atque tem-
perata iouis: siccitatem saturni: martisque multam superat:
& temperatam solis: calor igitur: humorqueq; frigori: siccoque
dominant: atque similiter calor humori. Quomodo
in sani corporis homine ad celestem consonantiam temperato
ex calore & siccitate cordis: item calore & humore ieco-
ris: rursum frigore & humore cerebri coalescit comple-
xio quidam ad calorem: humorqueq; uergens mediocriter
calore regnante: calor. n. cordis et iecoris frigus cerebri
superat: item humor iecoris: atque cerebri siccitatem cor

dis excedit. Neqz uero pretermiffū a nobis uelim talē
 exiftere ex ftellis fixis harmoniā cūctis cōmunē : qua
 lē diximus ex plāetis: hos. n. illis fimiles astrologi pu
 tant. Quorū hec: ut memineris spūm: corpusqz no
 ſtrū p tēperiē quandā ad calorē: humorēqz uergentē:
 uel natura cōſtantē: uel arte queſitā accōmodari poſſe
 celeſtibus ſibiqz celeſtia uendicare. Neqz tamen dici
 mus ſpūm noſtrū celeſtibus duntaxat p qualitates re
 rū notas ſenſibus preparari: ſed ē multoqz magis p
 proprietates quādā rebus celitus inſitas: & ſenſibus
 noſtris occultas: ratiōi uix deniqz notas. Nam cū pro
 prietates eiufmodi: earūqz effectus elementalī uirtu
 te cōſtare nō poſſint: cōſequēs eſt: a uita: ſpirituqz mū
 di per ipſos ſtellarū radios ſingulariter proficiſci: ideo
 qz per eas ſpūm affici q plurimū atqz q primū: celeſti
 busqz influxibus uehementer exponi. Hac utiqz rō
 ne ſmaragdus: iacynthus: ſaphyrus: topatius rubin
 unicorni cornu: precipue uero lapis bezaar apud ara
 bes appellatus: occultis gratiarū pprietatibus predi
 ta ſunt. Et idcirco nō ſolū intus aſſumpta: ſed etiā ſi
 carnē tangant: ibiqz calefacta uirtutē ſuā promant:
 uim inde celeſtē ſpiritibus inferunt: qua ſe cōtra peſtē
 tuentur: atqz uenena. Quod aut hec ſimiliaqz tale ali
 quid agant uirtute celeſti: id argumento eſt: quia etiā
 exiguo pondere ſūpta: nō exiguū habent in agendo
 momentū. Quod elementari qualitati uix unq eſt cō
 ceſſum igni uidelicet ualde celeſti: materialis enī uirt
 ut agat multū: materiā deſiderat multam: formalis
 aut etiā cū minima materia ualet plurimū. Simili uir
 tute in primis phebea peonia carnē tangens cōtra ca
 ducū morbū ſpūs armat: uapore ad eos intus infuſo.
 Simili corallus & calcidonijs aduerſum atre bilis il
 luſiones

*De uirtu
 lapidum*

Peonia

lusiones iouis precipue: uenerisq; uirtute: ceteraq; simili-
liter. Eiusmodi quadā proprietate myrobalani iuuen-
tutē seruant: acuantq; sensus: & ingenio profunt: at-
q; memorie: pp iouē in primis saturni tempore: at-
q; mercuriū sensus amicū. Quā qdem arborem forte
aligs in paradiso ad uitā progandam extitisse puta-
bit: mercurio lapidē achatem cōsecrant: unde phisici
cōueniunt ad facundiam: uisūq; & cōtra uenena ua-
lere. Serapio scribit eum: q iacynthū: uel ex eo sigillum
gestat: esse a fulgure tutū: atq; hanc uirtutem eius ef-
se latissime diuulgatam: quam si habet ab ioue puta-
mus habere. Lapis actites: uel aqlinus habet a lucia:
idest uenere: atq; luna: ut admotus uulue partū mox
& facillime citet: quod rasis cōfirmante serapiōe fre-
quēter se dicit expertū. Forlan & a phebo: q trāssixit
pythōē cretea dictamus hēt: ut & uenēōis obfistat
& ferrē e uulnere trahat. Solis uirtute zinziber infu-
sum epulis arcet syncopim: sentiana canis rabiē sedat
fugatq; serpentes: berbena uaticiniū prestare fertur:
letitiāq; & expiatiōes: & uisum: ruta & zedoaria cō-
tra uenena theriacā agūt: thus uitalē et anialē spiritū
aduersus hebetudinem: obliuionē: timorē fulcit: sal-
uia uero mentaq; uirtute iouis: illa quidē paralifim
fugat: hec uel odore roborat animū. Eadē uirtute pē-
thaphilon resistit uenenis: eiusq; foliū bis quotidie
unū uio bibitū curat ephimeram: tria tertianā: quat-
tuor uero quartanā. Hac herba sacerdotes antiq; pp
puritatē suam in purificationibus utebant: agnus ca-
stus potestate saturni uenereū sistit motū: iaspis uero
sanguinē. Mirabiles autem prouenire solent effectus
ubi occūlte proprietati proprietas feruit elementalis:
uelut in myrobalano ad spiritū: corpusq; firmandū

non solū uirtus illa celestis agit: sed etiaꝫ stiptica multum: nec parum aromatica uirtus: que putrefactionē dissolutionēq; mirifice ꝑhibet spūmq; corroborat. tā uero ut crocus petat cor: spūm dilatat: ꝑuocet risum non solum occulta solis uirtus mirabiliter: sed ad idē quoq; cōducit ipsa natura croci subtilis: amplificabilis: aromatica: lucida: qđ aut de simplicibus dico: de cōpositis similiter dictū intelligi uolo. Dic age theriaca quō cōtra uenenū nobis opituleť: nō educit illa uenenū: astringit. n. aluū nō mutat oīno tā subito ueneni naturā. Non. n. hec adeo debilis est: atq; mutabilis sed spūm uitalem potius ualde tenuē: & mutabilē subito conformi quadam ad ipsum proportionē corroborat usq; adeo: ut ipse iam ualidus tanq; agens: una cū theriacha uelut istrumēto: parti sup et uenenū partim mutet: ꝑtim a ꝑcordiis arceat. Sed qua nā ꝑportionē siue uirtute id efficit theriaca iouiali simul: atq; phebea: quā ex cōmistiōe multarū rerum secundū certam ꝑportionem inuicē confusarū sibi uēdicauisse uidetur: est aut in ea uirtus triplex: hec ipsa inq; celestis quam modo dicebā. Item celestis alia prius in herbis aromatisque proprietates: quibus electis ipsa rite cōponitur q̄ uirtuti prius dicte subministrat ad idē. Est isuper alia uirtus in plerisque partibus eius elementalī potius q̄ celestis: ueruntū talis ut spiritui muniendo conducat. Stipticā dico & aromaticā qualitātē: illa qđem spūm firmat: ista fouet: mirabilē ergo theriaca uim nacta est cōtra ꝑperantē senectutē: atq; uenenū tribus uidelicet in ea uirtutibus ad idē pariter conspirantibus. Quarū una quidem est celestis ꝑ artificiosā acquisita cōmixtionem: alia celestis iterum: sed partibus eius naturaliter insita: alia prorsus elementalī.

Sed

Sed illa quam prius dixi celitus acquisita: multo etiā foret admirabilior: si non solum proportionē iouia: solarique & ex rebus eiusmodi conflaretur: sed etiam opportunum ad hoc obseruatione celestium tempus eligeretur. Nam quemadmodum corpus se habet ad locum: atq; tempus: ita motus et actio se habet ad tēpus. Sicut ergo certa passim corpora: eorumq; forme certis & locis: & temporibus coalescunt: atq; seruantur: sic & proprie quedā actiones ex propriis quibusdam temporibus efficaciam nāciscunt: idq; in alcibiade significat socrates: & pculus explicat. Quod sane pythagoras animaduertens: ipsum bonū perfectionemque rex: opportunitatē cognominauit. Primum namq; principium sic apud pythagorā & platonem omnium est mensura: ut aliis corporibus actionibusque alia loca distribuerit: atque tempora. Vnde sicut res quedam non alibi quam hic: nec alias quam tūc propriē nascuntur feliciter: & coalescunt: atque seruātur: sic & materialis actio motus: euentus talis: aut talis: non alias efficaciam sortitur: effectumque perfectum: q̄ quādo celestium harmonia ad idē undiq; cōsonat: que sane harmonia tantā habere potestatem existimatur: ut non solum agricolarum laboribus atque medicorum artificiis per herbas: aromataque cōflat: sed etiam imaginibus: que apud astrologos ex metallis: lapidibusque fiunt: uirtutem sepe mirificā largitur: sed imagines caput iam propriū exigunt. Quantuz uero ad horas pro actionibus et operibus eligendas pertinet: plurimum confirmatur a ptolemyo: ubi ait in cētiloquio: qui eligit quod melius est: nihilo differre uidet̄ ab eo: qui habet hoc ex natura: quibus in uerbis: tum celestium: tum arbitrii: electio

nisqz nostre potestatem cōfirmare uidetur. Albertus quoqz magn⁹ inquit in speculo : nō enī libertas arbitrii ex electione hore laudabilis cohercet : sed potius in magnarum rerū inceptionibus electionē hore contemnere: est arbitrii precipitatio : non libertas.

C De uirtute imaginum secundum antiquos : atqz medicinarum celitus acquisita. Cap. xiii.

Tolomeus ait in cētiloquio : regz iſeriorū effigies uultibus celestibus eſſe ſubiectas antiquoſqz ſapiētes ſolitos certas tūc imagines fabricare: qñ planete ſimiles ī celo facies: quaſi exēplaria inferiorz ingrediebantur. Quod qdē haly cōprobat ibi dicēs: utilem ſerpentis imaginem effici poſſe: qñ luna ſerpētē celestem ſubit: aut ſeliciter aſpicit: ſimiliter ſcorpionis effigiem efficacem: quādo ſcorpīi ſignū luna ingreditur: ac ſignum hoc tenet angulū ex quattuor unū. Quod in egypto ſuis temporibus factū ait: ſeqz iter fuiſſe ubi ex ſigillo ſcorpionis in lapide bezaar ita facto: īprimebatur tauri figura: dabaturqz in potū ei: quē ſcorpīus ipſe pupugerat: ac ſubito curabatur: qd quidem utiliter effici haſamed phyſicus affirmat: cōfirmante ſerapione. Preterea narrat haly notum illic ſibi uirū ſapiētē industria ſimili feciſſe imagines: que mouerentur: qualē effectū nescio quomodo legimus ab archita. Quales & trismegistus ait: egyptios ex certis mundi materiis facere cōſueuiſſe: & in eas oppor-
tune animas demonū iſerere ſolitos: atqz aniam aui ſui mercurii: item phēbi cuiuſdam & iſidis oſiridisqz ſic in ſtatuas deſcendiſſe proſuturas hoībus: uel etiā nocituras: huic illud ſimile: prometheū ſignēto quodam luteo uitā rapuiſſe: lucēqz celeſtē. Magi qnetiaz zoroaſtris

zoroaſtris ſectatores: ad euocandū ab hecate ſpiritū
utebantur aurea quadā pila caracteribus iſignita ce
leſtium: cui & ſaphyrus erat inſertus: & ſcutica qua
dam facta tauri corio uertebatur: atque interim ex
cantabant: ſed cantiones equidem libenter omitto.
Nam & pſellus platonius eas improbat: atque deri
det: hebrei quoq; in egypto nutriti ſtruere uitulum
aureum didicerunt: ut eorundem aſtologi putant
ad aucupandum ueneris: luneque fauorem contra ſcor
pionis atq; martis influxū iudeis infeſtū. Porphyrius
quoq; in epiſtola ad anebonē: imagines efficaces eſſe
teſtatur: additq; certis quibuſdam uaporibus: q̄ a p
priis ſuffumigationibus exhalabāt aereos demōas in
ſinuari ſtatim cōſueuiſſe. Iamblicus in materiis: que
naturaliter ſuperis cōſentaneæ ſint: & opportune rite
q; colecte undiq; cōſtateq; fuerint uires: effectusq;
non ſolū celeſtes: ſed etiam demonicos: & diuinos ſu
ſcipi poſſe cōfirmat. Idē oīo pculus: atq; ſineſius ope
ra quidē ad ſalutem mira: que a medicis in aſtologia
peritis: per res ex multis cōpoſitas. i. pulueres: liquo
res: unguenta: electuaria fieri poſſunt: p̄babiliorē in
ſe rōnem: & notiorē q̄ imagines h̄re uident: tum q̄
pulueres: liquores: unguenta: electuaria opportūe cō
fecta celeſtes iſluxus facilius: citiuſq; ſuſcipiunt q̄ ma
terie duriores: ex q̄bus imagines fieri cōſueuerūt: tum
q̄ uel aſſumuntur intus affecta iam celitus: & in nos
cōuertuntur: uel ſaltem admota foris inherent magis
& deniq; penetrant: tū etiā qm̄ ex uno quodā dunta
xat: aut paucis imagines cōſtruunt. Illa uero ex q̄ plu
rimis cōſtari pro arbitrio poſſunt: ut ſi centū ſolis: io
uiſue dotes p̄ centū plantas: & animalia: ſimiliaq; ſpar
ſe fuerint: cōponere ſimul hec cētū tibi cōpta poſſis.

& in unā conficere formā : in qua solē ferme iouēq; totū iam uidearis habere. Scis pfecto naturā inferiorē nō posse uno quodā capere cūctas supioris nature uires: ideoq; illas p plures apud nos naturas eē dispfas. Cōmodiusq; p opera medicorū: atq; similia: q̄ p imāgines colligi posse: p inde imagines ex ligno confecte uim forte paruam habēt. Nam lignū: & forsā durius ad celestē influxum facile capiendū: & minus tenax si accepit: retinendū: & oīo postq̄ ex matris terre uisce / ribus est euulsum: pulo post ferme totū amittit mundane uite uigorē: & facile in qualitātē aliā trāsmutat. Lapilli uero: atq; metalla et si ad accipiendū celeste munus duriora uident: diutius tamē retinēt: qd' confirmat iamblich⁹: si accepint. Sua nēpe duritia uestigia quoq; dōaq; uite mundāe post euulsionē diutissime continēt: q̄ quondā herētia terre possederant: quāobrez ob hoc saltem apte materie ad capienda tenendaq; celestia iudicant. Est & pbabile qd' libro supiore dixi: res adeo speciosas non posse sub terra cōflari: nisi maxio quodā onatu celi: atq; durā i eis ipressā semel ex cōatu uirtutē: nā in his coquēdis cogendisq; diutissime celū elaborauit. Verū cū nequeas facile eiusmodi plura cōpōere cogēdis diligēter exqrere: qd' metallū inter cetera in ordīe sit alicuius stelle potissimum q̄ ue lapis in ordine summus: ut saltē in uno quodā totius generis ordinisq; supremo reliqua p uiribus cōprehēdas: atq; eiusmodi susceptaculo celestia huic consentanea mutueris: ceu si exempli causa i ordīe solari sub hoīe phebeo summū iter aīalia teneat auster: aut gallus: i ter plātas balsamū: aut laurus: inter metalla aux: inter lapides carbūculus: uel pātuaria: iter elemēta feruid⁹ aer: nam ignis ipse martius eē censet. Quod autē diximus

dixim⁹ influxū solis: uel iouis: aut ueneris augēdū: itel
ligim⁹ rōne cōi: n̄ tñ illi: i cui⁹ genesi aliqs horū iterfe
ctor appareat. ¶ Ordies rex a stellis pēdētū: ut so
lariū: atq; similiū: & qūo spūs fiat solaris. Cap. xiiii.

Ixi equidē alibi desup ab una quaqz stella
ut platōice loquar: seriem rex illi propriā uſ
q; ad extrema pender: sub ipso scorpiōis cor
de post eiusmodi demonas: atq; hoies scor
pium p̄ anial collocare possumus etiā herbā asterion
idest stellarē figura stelle similē nocte fulgentē: quam
medici tradunt qualitātē h̄re rose: uimq; cōtra mor
bos genitaliū mirabilē possidere. Sub serpente uſ ser
pētario celesti saturnū ponūt: & quodāmodo iouem:
postea demonas: qui sepe serpentū formas iduunt. Si
miles insup hoies serpētes aniantes: serpentariā her
bā: lapidē draconitē capite dracōis natū: item cōi no
mine serpentinū: & preterea que insequētibus afferā.
Sub stella solari. i. sirio solē prio: deinde demōas quo
qz phebeos: quos aliquādo sub leonū: uel galloꝝ for
ma hoibus occurrissē testis est proculus. Hoies subin
de p̄similes: bestiasqz solares: phebeas inde plātas me
talla similiter: & lapillos: & uaporē: aeremq; feruentē
Simili ratiōe a qualibet firmamenti stella p̄ aliquem
planetā existimant contextū rerū gradatim sub illius
proprietate descendere: si igit̄ (ut dicebā) solaria oīa
per gradū eius ordinis quemlibet opportūe cōprehē
deris: hoies uidelicet tales uel talis hoīs aliqd: itē bru
ta: plantas: metalla: lapillos: & que ad hec attinēt uir
tutem solis uſqz quaq; cōbibes: & quodāmodo na
turalem solariū demonū facultatem. Similiterqz de
aliis dictum puta: solares qdem hoies sunt: quales an
tea dixi: & qui ascendente leone: soleqz hunc uel te

Marſi. de tripli. ui. K

nente: uel aspiciente nascuntur: & qui sub ariete simili-
liter. Solaris est: & sanguis e sinistro eorum bene uale-
tium brachio missus: phebeus: crocodilus: astur: leo
gallus: & cygnus: & coruus: nec alia rōne leo ueret
gallum: nisi qm̄ in ordine phebeo gallus est leo supe-
rior. Eadem rōne inquit proculus apollineū demonē
qui nonnunq̄ apparuit sub figura leōis: statim obiecto
gallo disparuisse: maxime uero in aialibus cor est so-
lare. Arbitror etiam marinū uitulū celestis leonis cor-
di subesse: & hac ipsa rōne coriū eius: quē cingit nu-
dū fibula eiusdē osse cōfestū a renū dolore redimere:
nam contra dolorem eiusmodi solēt astrologi syderis
illius influxibus uti: eadem forte rōne fertur hec pelis
a fulgur nos tueri. Inter plātas palma phebea ē: & in
p̄mis laur⁹: que uirtute uenēosa repellit: & fulgur. Fra-
xinus quoq; simili facultate uenenosa lōgius arcet.
Loton esse phebean rotunda cum folia tum poma te-
stantur: & explicatio foliorum eius die: replicatio no-
cte. Peonia mphebeā esse non solum uirtus indicat:
sed et nomen. Ad idem attinent flores: & herbe: que
restringuntur: abeunte sole redeunte protinus expli-
cantur: & ad solem continue uergunt. Aurum prete-
rea et lapis elitis radiis aureis solem imitans. Lapis
item: qui solis oculus apellat: figuram habens pupil-
le: ex qua lumen emicat. Rursum carbunculus nocte
rutilans: uel pantaurea oēs in se lapidū uires continēs
ut aurum metallorū: & sol stellarū: multa deniq; in su-
prioribus nobis significata. Vnde si mō liceat sub ipe-
rio solis ex illo sanguie: & aialū illoꝝ cordib⁹: & fo-
liis: fructibusq; arborū p̄dictarū. Itē florib⁹: atq; her-
bis auri foliis: necnō pulueribus lapilloꝝ: electuariū:
ul unguētū cōficeꝝ poteris: addito croco: balsamo: ca-
lamo

lāo armatico thur: musco: ābra: ligno aloes: zizibere
mastice: spica nardi: cīnamomo: dorōico: citri cortice:
zedoaria: nuce muscata: mace: cariophilis cū melle fla
uo: uel oleo balsamio: masticeo: laurio: nardio: ad cor
& stomachum: & caput: intus aut extra fouendū: ut
spiritus inde solaris euadat: ex his omnibus inq̃: aut
saltem ex pluribus cōponendū dominante sole aliqd
Quo etiā sub eiusdem dominatu incipias uti: dūmo
do & solaris iduas: habites: conspicias: audias: ol
facias: imagineris: cogites: cupias: item imiteris: & ui
te dignitatē: & munera solis: inter solares hoies: plā
tasqz uerferis: laurūqz assidue tāgas. Tutius aut ad
ualitudinē fuerit: solaribus admiscere iouialia simul
atqz uenerea: uenereā maxie hūiditatem solaris calo
ris moderatricē: qualis est aqua: succusqz rosarū: at
qz uiolarū. Sed medicinas eiusmodi in libro de curā
dis pituitis primū: deinde i libro de uita lōga. partim
equidē cōposui: partim ab aliis cōpositas enarraui: par
tim etiā tēperaui. Itē quales herbe a sole: ioueqz miras
contra epidimiā: & uenenū uires habeant: dixim⁹ in
libro cōtra pestē: inter quas perforata fuga dmon ap
pellata est. Nec alia facultate q̃ celestis gratia: noxi
os malorū demonum uapores a nobis arcere putatur
& si qua inter herbas alia: uel lapillus: ut corallus idē
uideatur efficere. Herba profecto lunaris a mercurio
tradita foliis ceruleis: atqz rotūdis crescente lūa: unū
quotidie produciens folium: decrescente deponens an
nos utenti promittit lunares. Sed iam ad imagines al
tero quodam exordio redeamus.

¶ De uirtute imaginū secūdū antiquos atqz medi
cinarum: & quomodo medicine sint longe ualidiores
q̃ imagines.

Cap. xv.

Marfi. de tripli. ui. K ii

Sed lapillos: quos paulo ante phebeos narraui
mus: nactus fueris: nihil opus erit imagines
eis imprimere. Suspendes itaq; collo cōprehen
sos auro: & crocei serici filis: qñ sol sub arie
te: uel leone pcurrit: ascenditq;: uel mediū tenet celū:
aspicitq; lunā: multo uero potētiores in serie lūe lapil
los narrat proculus primum quidē selinitim: qui non
modo figura lunam imiteť: sed & motu: circūeatq; cū
luna. Hunc si forte reppereris: & argento circūdatū:
argenteo filo collo suspēderis: luna: cancrū: uel taurū
subeūte: angulosq; tenēte sibi conuenientes: spiritum
inde tuum reddes: postremo lunarem: dū uidelicet ca
lesfactus abs te lapillus ipse lunaris uirtutem suā tuis
assidue spiritibus inferit. Alterū uero recenset lapillū
helioselion cognomento: qui solis: luneq; coniūcte so
li naturaliter habet imaginē. Hunc ergo quisquis ar
gento inclusum deaurato similibus collo filis admo
uerit: quando luna in domicilio suo: uel solis: in eodē
minuto cum sole congregitur: suosq; teneat angulos
solarem simul: atq; lunarem spiritum reportabit. aut
saltē talem: qualis euadit luna p centrū copulata soli
Hic uō tu uides disactas phebi dotes: & ulūt osiridis
mēbra: sortem eius phebeū uelut isidē congregare.
Sed utinā solarē alicubi lapidē facile reperirem? uł lu
narē: adeo in eorum ordie prepotentē: quēadmoduz
sub serie septentriōalis poli magnetē habemus: & fer
rum. Solarem pfecto ferunt inuenisse apud indos ap
polloniū theaneū: lapidē scilicet nomie pā taurā ignis
instar micantē: sub terra passus quatuor nascentē cui
tātū spiritus insit: ut tumeat: & plerūq; scindatur ter
ra: ubi eiusmodi lapis cōcipitur: ita ceteros ad se lapil
los trahēs: sicut magnes ferrū. Sed lapis hic herculeus
ad se

ad se contemplandum uehementius adhuc: nos in presentia rapit: uidemus in specula nautarum indice poli: libratum acum affectum in extremitate magnete moueri ad ursam: illuc uidelicet trahente magnete: quoniam: & in lapide hoc preualet uirtus urse: & hic transferitur in ferrum: & ad ursam trahit utrunque: uirtus autem eiusmodi tum ab initio infusa est: tum continue urse radiis uegetatur: forsitan ita se habet succinum ad populum alterum: & ad paleas. Sed dic interea: cur magnes trahat ubique ferrum: non quia simile: alioquin & magnetem magnes traheret multo magis: ferrumque ferrum: non quia superior in ordine corporum: immo superior est lapillo metallum. Quid ergo: ambo quidem ordine ursam sequente clauduntur: sed superiorem in ipsa urse proprietate gradum tenet magnes: inferiorem uero ferrum. Superius autem in eodem rebus contextu trahit quidem: quod est inferius: & a se conuertit: uel aliter quomodo libet agitatur: aut afficit uirtute prius infusa: inferius uicissim eadem ad superius in fusione conuertitur: uel aliter agitatur: uel prorsus afficitur. Sic in serie solis inferior homo admiratur superiorem in ordine iouio ueneratur in martio: timet in uenereo: inferior ad superiorem rapitur amoris ardore: deseritque seipsum: in mercuriali semper hic deficit: uel persuadetur ab illo: in lunari motum: hic ab illo sepius ex orditur: in saturnali quietem. Ego autem cum hec explorata hactenus habuissem: admodum gratulabar: cogitabamque iuuenis adhuc magneti per uiribus insculpere celestis urse figuram: quando luna melius illuc aspiciat: & ferreo tunc filo collo suspendere: sperabam equidem ita demum uirtutis me syderis illius compotem fore. Sed cum diutius explorassem

inueni tandem syderis illius influxus saturnales esse plurimuz: atq; martiales: accepi a platonicis malos demones plurimum septentrionales existere. Quod et hebreorum astronomi confitentur noxios: martiosq; demonas in septentrione ponentes: proprios aut: & iouios in meridie didici a theologis: & ab iamblichio iaginum fictores a demonibus malis occupari sepius: atq; falli. Vidi equidem lapillum florentiā aduectū ex india: ibi e capite draconis erutum: rotundū ad nūmi figuram punctis ordine q̄ plurimis quasi stellis naturaliter insignitum: q̄ aceto perfusus mouebat parū per in rectū: imo obliquū: mox ferebat ī gyg: donec exhalaret uapor aceti. Existimaui eqdem lapillū eius modi celestis draconis hñe naturam: tatq; quasi figuram: motū quoq; illius accipere: quatenus p̄ aceti: seu uini ualētioris spūm dracōi illi: siue firmamēto familiarior redderetur. Hunc igit qui gestaret: & aceto sepe pfunderet: uim aliquā forte draconis illius accipet qui geminis anfractibus: hñc quidē ursā maiore īpli cat: ide minorē. Extat & ppe scorpionē serpētarius q̄ si hñ serpēte cinctus: māu dextra caput sp̄pentis tenet sinistra caudā: gēibus q̄si flexis: capite paulū resupio. Legi eqdem magos p̄sarū regi cōsuluissē: ut imaginē hñc lapidi īprimeret emathiti: quē aureo clauderet anulo: ita tñ: ut inter lapillū: atq; aurū serpētariē radicē infereret. Hoc enī anulō gestantē oītra uenenū morbosq; uenenosos tutū fore: uidelicet si lñā serpētariū aspiciente feceris: hñc iaginē petrus aponēsis cōfirmavit. Ego uero: si hñc annulus ille uim hēt: arbitror nō tā per figurā: quā p̄ materias eiusmodi: & hoc pacto tpeq; cōpositas sibi celitus uēdicat. Memēto lapillos nascētes in aīalibus: nec inde lāguētibus: ut in dracōne

ne: gallo: hirundine: ceterisq; efficaces existere ferme:
ut lapilli in terra nascētes: atq; ad easdē referri stellas
ad quas hec animalia p̄tinent. Hinc aleētorius ex uē
triculo galli ueteris tractus polet potestate solari: per
quā dioscorides ait sepe cōpertum esse: eū pugnare in
uictū: qui lapillū hunc ore gestaret. Idē ait celidoniū
erutū ex hirundine ruffum curare melācholicum: &
amabilem: idoneūq; reddere: qd' quidē habet ex io
ue: per ea: que diximus: scilicet res ubiq; infra lunam
stellares existere. Confirmatur dictū illud ualde pla
tonicum: hanc mundi machinā ita secum esse cōnexā
ut & in terris celesti sint conditione terrena: & in ce
lo uicissim terrestria dignitate celesti: & i occulta mū
di uita: menteque regina mundi celestia insint: uita
li tamen: intellectualique proprietate simul: & excel
lentia. Per hec insuper confirmāt nonnulli etiam il
lud magicum: per inferiora uidelicet superioribus
consentanea posse ad homines temporibus oppor
tunis celestia quodāmodo trahi: atq; ēt p celestia sup
celestia nobis cōciliari: uel forsan prorsus insinuari: sed
postremum hoc illi uiderint. Verum illud arte quadā
rite: & oportune in unum plurima colligente fieri pos
se probabile satis (ut diximus) esse uidetur: cum ra
tionibus: quas in superioribus assignauimus: tū qa
eiusmodi multa: qn̄ apud medicum: & astrologū col
liguntur: contundunt: cōmiscētur: cōcoquunt sub sy
dere certo: dū ipsa p se rōne concoctiōis: atq; fermētī
nouā paulatī formā subeūt: hāc ipsam acgrunt certo
quodā fomēto celesti: radiis tūc itus agētibus: deoq;
celestē. Metallū uero uel lapillus: qn̄ momēto sculpiūt:
nō uideēt nouā accipere q̄litatē: sed figurā: neq; motio
illa p d̄bitos digestiōis grad⁹: quos alteratio natura

Marsū, de tripli. ui. K iiii

lis: atqz generatio solet obseruare: p̄greditur. Cum uero natura celestis tanq̄ inferioris nature regula so-
leat tenore quodā progredi naturali: & ita p̄gredien-
tibus aspirare: merito diffidunt pleriqz: imagines
eiusmodi celestē aliq̄ uirtutē habere. Ego quoq; ambi-
go sepius: ac nisi & oīs antiq̄tas & oēs astrologi uim
mirabilē habere putarēt: habere negarē: negarē eqdē
non oīno. Opinor. n. (nisi q̄s aliter p̄suaserit) ad p̄-
peram ualitudinē saltem aliquā habere uirtutē: electe
presertim rōne materie: tametsi multo maiorez inesse
pharmacis arbitror: & unguentis sydereō fauore cō-
flatis. Quid uero uoluerim ubi mō dicebā electe rōne
materie: in sequētibus declarabo. Que uero ex mago-
rum: uel astrologorū opinione ad plotinum interpre-
tandū pro imaginibus allegari possunt: deinceps bre-
uiter afferā: si te prius hic admonuero: ne putes p̄ba-
re me usum imaginū: sed narrare. Ego enim medici-
nis ad celum temperatis: non imaginibus utor: atqz
ita ceteris quotidie consulo. Tu uero si concedis deū
rebus infra lunam mirabiles inseruisse uirtutes: mira-
biliōres concede celestibus. Preterea si licere iudicas
homini ad prosperam ualitudinem inferioribus uti:
iudica superioribus quoque licere: atqz inferiora ad
superiorum normam sic medicorum artificio tempe-
rare: sicut etiam a deo sunt ab initio temperata.

¶ De potestate celi: de uiribus radiorum: unde uim
fortiri putemur imagines. Cap. xvi.

Mmensa ferme celestiu magnitudo uirtus
motio facit: ut oēs omniū syderū radii ter-
re molem que quasi punctum est ad celum
momēto: facillimeq; usq; ad cētrū recti pe-
netrent: qđ oēs astronomi cōfident. Ibiqz
(ut placet

(ut placet pythagoreis: atq; platoniciis) fortissimi:
sint: cuz q; recti undiq; centrū tangūt: tum q; in an-
gustū collecti sunt cuncti. Quorū uehemētia materia
tibi terre sicca pcul ab hūore īmota p̄sus accēdit: ac-
censaq; extenuat: atq; dispergit p̄ meatus undiq; et
efflat incēdia pariter: atq; sulphur. Sed ignē hūc pu-
tant ualde caliginosum esse: & quasi incendiū quod-
dam luminis expers: sicut in celo extat exp̄s incendiū
lumen: ignis aut̄ inter celestē: atq; infernum lumen cū
feruore cōiungit: putāt aut̄ ignē e centro flantē: ignē
esse uestalē: siquidē uestā esse terre uitā numenq; puta-
bant: ideoq; ueste templū ueteres in mediis urbibus
construebāt: ignēq; in medio perpetuū collocabant.
Sed ne ulterius puagemur: cōcludamus: iā si stellarū
radii totā mox terrā penetrant: negari nō facile posse
metallū: atq; lapillū: qñ celant̄ imaginibus subito pe-
netrare: eisq; miras: uel saltē qualescūq; imprimere
dotes: quādoquidē: & in aluis terre pretiosissima ge-
nerant. Sed quis neget p̄ hec radios penetrare: siquidē
aer et qualitas eius: et sonus minus efficax solida
transit subito: & sua quadā afficit qualitate. Iam ue-
ro: si duritia radiis ob sisteret penetrātibus lumē: mul-
to citius aere q̄ aquā p̄transiret: et hāc ocys multo
q̄ uitrū: & uitrū similiter q̄ crySTALLū. At cū eodez mo-
mento solida: quo liqda cuncta transuerberet: perspi-
cue constat duritiā radiis nullo modo resistere: atq; id
circo dicent: non esse negandum metalla celestium ra-
dios: influxusque suscipere: atq; & conseruare ad tem-
pus tunc sibi celitus destinatum: conseruare inq; uir-
tutem quandam ex radiorum cōcurrentiū contactu
creatam. Quid uero: si materia durior hoc ipso: q̄ ui-
detur ob sistere cause prepotenti: magis ictibus se ex/

ponit: sicut lignū sub lana incidit: nō incisa lana: sic
radius ille fulmineus corio quādoq; nō leso dissoluit
in eo metallū. Cū uero natura celestis nostro hoc igne
incōparabiliter sit prestātor: nō est putandum radii
celestis officium esse duntaxat: quale opus ignei radii
manifeste uidemus. s. illuminare: calefacere: exsiccare:
penetrare: extenuare: que nostris sensibus notissima
sunt: sed multo plures: mirabilioreq; uires: & effect⁹
habere: alioquin & materia inferior: & caducus sen-
sus cū diuinitate celi pēitus equaretur. Sed q̄s nesciat
uirtutes rerū occultas: que speciales a medicis nominā-
tur: nō ab elementalī natura fieri: sed celesti: possunt
itaq; (ut aiunt) radii occultas: & mirabiles ultra no-
tas imaginibus imprimere uires: sicut & ceteris iserunt
Nō enī inanimati sunt: sicut lucerne radii: sed uiui sē-
sualesq; tanq̄ per oculos uiuentiū corporū emicantes
dotesq; mirificas secū ferunt ab imaginationibus: mē-
tibusq; celestīū. Vim quoq; uehementissimam ex affe-
ctu illoꝝ ualido: motuq; corporū rapidissimo: ac pro-
prie: maximeq; in spiritū agunt celestibus radii simillī-
mū: agunt insuper in corpora uel durissima: oīa enim
hec ad celum īfirmissima sunt. Sunt autē in uariis stel-
lis uarie quoq; uires: & idcirco in radiis earū inter se
uarie: preterea ī radiorum ictibus aliter atq; aliter in-
cidentibus: uirtutes diuerse nascuntur. Deniq; in cō-
cursib⁹ radiorū mutuis aliter atq; aliter: & hic aut ibi
et tūc aut alias effectis diuerse subito uires suboriunt^r
multo magis: atque citius q̄ in aliis atq; aliis elemēto-
rū: qualitatūq; elementalīū mixtionibus: multo etiā
citius q̄ in tōis & numeris apud musicum aliter & ali-
ter cōcinentibus. Si hec diligenter cōsideraueris: for-
sitā nō diffides dicent subito quodā radiorum iactu
uires

uires imaginibus imprimi: atq; ex diuerso iactu di-
uersas. Nunquid ergo tam cito? obmitto fascinatiões
repentino quodam intuitu factas: & amores accerri-
mos statim accensos radiis oculorum: qui & ipsi sunt
fascinamenta quedam: quod in libro de amore pba-
mus: mitto q̄ cito rubens oculus inficiat intuentē: &
speculū intuens femina menstruosa. Nō ne & familie
quedam apud illyricos & triballos irate intuitu ho-
mines interemisse feruntur: & femine quedam in scy-
thia idem facere consueuisse: & catoblepe: reguliq; ser-
pentes radiorū ex oculis iactu homines p̄mūt. Tor-
pedo quoq; marina tactu etiā procul per uirgam ma-
nū subito stupefacit. Echin⁹ preterea pisciculus gran-
dē solo tactu nauē sistere fertur: phalangia quinetiaq;
in apulia ictu quopiā uel occulto spūm: animūq; repē-
tino stupore permutant. Quid rabiosus canis facit:
uel non apparente morfu: quid scopa: deinde quid ar-
butus: nō ne leuissimo tactu uenenum concitant: at-
que rabiem? An ergo negabis celestia oculorum suo-
rum radiis: quibus nostra contuentur: simulatq; con-
tingunt: statim miranda perficere? Iam uero gra-
uida mulier tactu statim signat membrum hominis
nascituri: rei d̄siderate nota. An uero dubitabis: radi-
os aliter: aliterue tangentes diuersa cōficere? cū & tu-
elleborū herbam colligens: siue foliū deorsum trahas
siue sursum: hoc subito tactu: causa sis elleboro: ut d̄-
orsū educat hūores: aut sursum. Nō ne ab initio rei cu-
iusq; generande celestes influxus concoctione mate-
rie: digestioneq; perfecta non tam tempore q̄ momen-
to dotes mirificas largiuntur? Non ne suffragante celi
uultu innumerabiles sepe rane: similesque animan-
tes ex arenis momento prosiliunt. Tanta est in ma-

teriis pparatis potentia celi: tanta celeritas: deniqz si
 ignis hoc habet: ut tempore qbreuissimo faciat: que
 cetera longo: ob id precipue: q est celo simillimus: q
 nā dubitet celum magna quasi momento perficere:
 etiam in materia minus parata: sicut flamma solet in
 gentior. Quid ergo dubitas: inquit in imagine cō
 struenda ferme similiter agere celū? Dices (opinor)
 sicut et ego dicebā: naturales hic alterationis gradus
 abesse: qui sane defectus minuit qdem celeste donum
 nec tamē penitus auferre uidetur. Nolunt, n. physici
 ex quolibet metallo: uel lapide imaginē fabricari: sed
 certo: i quo qdem natura celestis uirtutē olim ad hoc
 ipsum: qd optat: naturaliter inchoauerit: & quasi iā
 iam pfecerit ut in sulphure flāmā. Quā sane uirtutem
 tunc demum pficiat: qn materia hec per artem sub si
 mili quodam influxu celesti uehementer agitur: &
 agitata calescit. Itaqz ars suscitāt ichoatā ibi uirtutē
 ac dum ad figurā redigit: similē sue cuidā celesti figu
 re: tūc sue illic idee prorsus exponit: quā sic expositam
 celum ea pficit uirtute: qua ceperat. Exhibens quasi
 sulphuri flammam: sic potentia quedam ad rapiēdas
 paleas celitus data succino: quodammodo debilis se
 per frictionemqz facta ualidior subito rapit. Similez
 uirtutem serapio scribit datam lapidi albugedi qsi
 iacyntho simili: sed non prius trahere paleas: quam
 capilli hoc lapide perfricentur. Sic itē lapis ille ioui
 bezaar: idest a morte liberans: quem descripsimus in
 libro contra pestem: uim ab initio cōtra uenenum ac
 cepit ab ioue: sed non usque adeo ualidam: ut eandē
 tradere possit materiis aliis exercendam. At uero cū
 primum sub scorpionis celestis influxu figuram super
 ni illius acceperit: perfectam cōtra scorpiones subito
 uim

Pan
 = qz
 quod
 uis
 est puriss.

uim reportare putatur: quam mastici cōmunicare ualeat: aut thuri. Eadem quoqz de iacyntho: topatio: smaragdo: ceterisqz rō est habenda: ut fabrica figurarum non alibi efficaciam habeat: q̄ ubi materia cum stella congruit & effectu: a qua hūc faber exoptat accipere. Ac p̄terea ubi hec ipsa materia quasi iam talis est ab initio: qualem affectas reddere per figurā. Nul lis ergo materiis ad imagines uti consulant: nisi his ipsis: que tibi note sunt: hāc ipsam ferme iam uim habere: quam cupis. Lapillorum itaqz uires: atqz metallorum diligentissime perscrutari iubent: intereaqz meminisse inter lapillos quidem carbunculum in tenebris corruscātē: atqz pantaurā precipue soli subesse saphyrum ioui. Smaragdū ueneri: mercurio: lune p̄terea metalla: preter aurum & argentum: uix ullam ad hec habere uirtutem: tutiorēqz in his rōnem fore: si aurum quidē purum ad solem referas: atque iouē ad illum quidem propter colorem: ad hunc autē propter t̄patam cōmixtionem. Nihil enim ioue et auro temperatius: purum uero argentū ad lunam: sed ad iouem simul: atqz uenerem aurum argēto p̄mixtum: p̄terea imaginē efficaciorē fore: si uirtus in materia eius elementalī cōueniat cum speciali eiusdē uirtute naturaliter insita: atqz hec insup cū uirtute altera speciali p̄figuram celitus capiēda. Deniqz figuras inferiores: & formas celestibus cōformari: inde p̄disces (ut aiunt) q̄ p̄seus truncato meduse capite futurā nonnullis ob truncationē portendere cōsueuit: multaqz similiter: et lunam aliosque planetas sub certis signis: certa in nobis membra mouere non dubitant.

¶ Quam uim habeant figure in celo: atque sub celo.

Cap. xvii.

Ed ne frigoris nīmū forte diffidas meminif
se iubebunt: in regiōe hac sub lunā elemēta
tari: elemētarem quoq; q̄litate posse q̄ pluri
mū: in transmutatiōe uidelicet ad aliqd ele
mentare tendente calorē. s. & frigus: & humorē: atq;
ficcitatem. Qualitates aut: q̄ minus elemētares: mate
rialesue sunt. s. lumina. i. colores: numeros quoq; simi
liter: & figuras ad talia forsītā minus posse. sed ad ce
lestia munera (ut putant) ualere permultū. Nā et in ce
lo lumina: & numeri: & figure sunt ferme oīum potē
tissima: presertim si nulla sit ibi materia: quod peripa
tetici pleriq; putant. Sic. n. figure: numeri radii: cum
non alia sustineantur ibi materia: quasi substantiales
esse uidētur. Atq; cū in ordine rex mathematice for
me phisicas antecedant: tanq̄ simplices quidē magis
& minus egene: merito in antecedentibus mūdi gra
dibus: idest celestibus auctoritatē sibi maximam uē
dicant: ut non minus inde fiat numero: figura: luce: q̄
elementari quadā proprietate. Huius quidē auctori
tatis habetur etiam sub luna signū: qualitates. n. ual
de materiales plurimis rex speciebus sunt cōmunes:
eisq; quodammodo pmutatis: non usquequaq; spe
cies cōmutantur. Figure aut numeri; partium natu
raliū: proprietatē cum specie inseparabilem: peculiare
q; possident: ut pote q̄ celitus unā cū speciebus desti
nata fuerunt. Immo & cū ideis maximam habent in
mente mūdi regina cōnexionē: atq; cū ipse: numeri;
species quedā sint ideis ibi ppriis designate: nimirū ui
res inde pprias sortiunt: ideoq; cū species naturaliū:
certis figuris: tū motus: & generatiōes: & mutatiōes
certis numeris astringunt. De lumine uero qd dicam
est. n. actus intelligentie: uel imago: colores aut sunt
lumina

lumina quedā: quamobrem ubi lumina: id est colores
figurasq; & numeros astrologi dicunt in materiis no-
stris ad celestia preparandis posse quamplurimū: nō
temere (ut aiunt) debes ista negare. Non ignoras cō-
centus per numeros: pportionesq; suas uim habere
mirabilem ad spūm: & animū: & corpus sistendum:
mouendū: afficiendū: pportiones aut ex numeris cō-
stitute: quasi figure quedā sunt uelut ex pūctis: lineis
que facte. Sed in motu similiter motu suo se habent
ad agendū figure celestes: he nanq; harmonicis cū ra-
diis: tum motibus suis oia penetrantibus spiritum in-
dies ita clam afficiunt: ut musica prepotēs palam af-
ficere consueuit. Nosti preterea q̄ facile multis miseri-
cordiam moueat figura lugentis: & quātum oculos:
imaginatiōemq; & spiritum: & humores afficiat sta-
tim: atq; moueat amabilis persone figura: nec minus
uiua est: & efficax figura celestis. Non ne principis in
urbe uultus quidem clemēs: & hilaris exhilarat oēs
ferox uero uel tristis repente perterret. Quid ergo ce-
lestium uultus dominos omnium terrenorum aduer-
sus hec efficere posse putas: quippe cum etiam coeun-
tes ad prolem plerunq; uultus: non solum quales ip-
si tunc agunt: sed etiam quales imaginantur soleant
filiis diu postea nascituris imprimere. Vultus eadem
rōne celestes materias cōfestim suis notis inficiunt: in
quibus si quando diu latitare uidentur: temporibus
deinde suis emergunt. Vultus autem celi sunt figure
celestes: potes uero facies illic appellare figuras: ceteris
ibi stabiliores: uultus autē figuras: que magis ibi mu-
tantur. Aspectus quoq; inter se stellarum motu quo-
tidiāo confectos: uultus appellare potes similiter: & fi-
guras: nam hexagoni: pentagoni tetragoni nomina

tur. Esto dicet quispiam: sint ut placet: potentissime ad efficiendū figure celestes: uerum quid hoc ad figuras imaginū artificio factas: Respondebunt non id potissimum contendere: ut potentissime per se ad agendum sint nostre figure: sed ut paratissime ad actiones & uires figurarum celestium capiendas quatenus opportune fiunt dominantibus illis: atque examulū sim ad illas configurantur: exigit enim figura illa figuram. Nō ne sonante cithara quadā: altera roboat: ob id tantū: si & ipsa similē figuram habeat: atq; e cōspectu sit posita: & fides in ea posita & intente similiter. Quid nā hic efficit: ut cithara subito patiatur a cithara: nisi situs aliquis: & quedam figura cōformis: Figura speculi lenis: concaua: nitens: celo cōgrua ob hoc ipsum proprie munus tantū celitus accipit: ut radios phebi in se cumulatissime cōplectatur: & solidissimū quodq; ad centrum suum e cōspectu locatum repente cōburat. Ergo ne dubites dicent: quin materia quedā imaginis faciende: alioquin ualde cōgrua celo per figurā celo similem arte datam: celeste munus cuz in se ipsa cōcipiat: tuum reddat in proximum aliquē uel gestantem. Non solum uero figura: sed etiā dispositio peruia: quam diaphanā uocant: inefficax quidā est: & passiuum suapte natura. Verūtāmē quoniam peruia dispositio est in celo propriū luminis susceptraculum: ideo ubicūq; sub celo hec uel est naturalis: uel modo aliquando comparatur: subito presens celeste lumē acquiritur: atq; ēt cōseruatur. Vbi una cū hac uel calor est igneus: ut in flāma: uel est aliqd aereū aqueūue simul: & glutiosum: ut in noctilucis: & nocticernis: & carbūculis: atq; forsan quodāmodo i cāphora: qd inde sequatur pro imaginibus ipse reputa

¶ Quales

Quales celestium figuras antiqui imaginibus im-
primebant: ac de usu imaginum

Cap. xviii.

Liquis aut queret: quas potissimum celi figu-
ras imaginibus imprimere soleant: sunt enim
ibi forme oculis ualde conspicue: & a multis
quales sunt quasi depicte: ut aries: taurus: si-
milesque figure zodiaci: et que sunt extra zodiacum ma-
nifeste. Sunt ibi preterea forme quamplurime non tam ui-
sibiles quam imaginabiles per signorum facies ab indis: &
egyptiis: chaldeisque perspecte: uel saltem excogitate.
Velut in prima facie uirginis uirgo pulchra sedens ge-
minas manu spicas habens: puerumque nutriens: & reli-
que: quales describit albumasar: ceterique nonnulli: sunt
denique characteres quidam signorum: & planetarum
ab egyptiis designati. Volunt igitur imaginibus om-
nia hec insculpi: ut si quis expectet proprium a mercu-
rio beneficium: collocare eum in uirgine debeat: uel
saltem ibi lunam cum aspectu mercurii. Et imaginem
tunc ex stanno conficere: uel argento: in qua totum sit
uirginis signum & character eius characterque mercu-
rii: ac si prima uirginis facie sis usus: addas etiam fi-
guram: quam in prima facie diximus obseruatam: simili-
terque de ceteris. Postremi quidem imaginum auctores
uniuersam eorum formam ad celi similitudinem accepere
rotundam: antiquiores autem quemadmodum in quo-
dam arabum collegio legimus: figuram crucis cunctis
anteponebant: qui corpora per uirtutem agunt ad su-
perficiem iam diffusam: prima uero superficies cruce de-
scribitur. Sic enim in primis habet longitudinem: atque
latitudinem: primaque hec figura est: & omnium recta que
maxime: & quattuor rectos angulos continet: effectus
uero celestium maxime per rectitudinem radiorum an-

Marsi. de tripli. ui. L

gulorumque resultant. Tunc enim stelle magnopere sunt potentes: quando quattuor celi tenent angulos: immo cardines: orientis uidelicet: occidentisque & medii utriusque celi: sic uero disposite radios ita coniungunt in se inuicem: ut crucem inde constituent. Crucem ergo ueteres figuram esse dicebant: tum stellarum fortitudine factam: tum earundem fortitudinis susceptorum: ideoque habere summam in imaginibus potestatem: ac uires: & spiritus suscipere planetarum. Hec autem opinio ab egyptiis: uel inducta est: uel maxime confirmata: inter quorum characteres crux unus erat insignis: uitam eorum more futuram significans: eamque figuram pectori serapidis insculpebant. Ego uero quod de crucis excellentia fuit apud egyptios ante christum: non tam muneris stellarum testimonium fuisse arbitror quam uirtutis presagium: quia a christo fuerat acceptura. Astrologos autem: qui statim post christum fuerunt uidentes a christianis miranda per crucem fieri: nescientes autem: uel nolentes in iesum tanta referre: in celestia retulisse: quanquam considerare debeant per crucem ipsam absque nomine iesu miracula minime perpetrari. Conuenire quidem imaginibus eam: quia referat fortitudinem planetarum: omnium quoque stellarum forsitan est probabile. Non tamen ob hoc duntaxat ingentem habere potentiam: posse uero non nihil una cum ceteris: que necessaria sunt coniunctam: ad prosperam forsan corporis ualitudinem: sed ad narrandas aliorum opiniones: ut cepimus: reuertamur. Saturni ueteres imaginem ad uite longitudinem faciebant in lapide de pheyrizech: id est saphyro: hora saturni: ipso ascēdente: atque feliciter constituto. Forma erat: homo senex in altiore cathedra sedens: uel dracone: caput tectus panno quodam

quodā lieo fusco: māus supra caput erigens: falcē manu tenens: aut pisces: fusca indutus ueste: ad longā uitam: atq; felicem. Iouis imaginem in lapide claro: uel albo erat homo sedens super aquilam: uel draconem coronatus: hora iouis: ipso in exaltatione sua feliciter ascendente: croceam induto uestem contra timiditatem: hora martis imagines fabricabāt: prima scorpionis facie oriente: martem armatum: & coronatū. Ad morbos curandos fingeant solis imaginem i auro: hora solis prima: facie leonis ascendente cum sole: regem in throno crocea ueste: & coruum: solisque formam ad letitiam roburq; corporis. Veneris imaginē puellarem: poma floresq; manu tenentem: croceis & albis indutam: hora ueneris prima: facie libre: uel piscium uel tauri ascendente cum uenere. Imaginem mercurii ad ingenium & memoriam prima facie geminorum. Item contra febres sculpebatur mercurii homo tella manu tenens: hora mercurii: surgente mercurio sculpebant hanc in marmore: subinde materie cuiuspiam imprimebant languētibus assumende hinc omne genus febriū curari dicebant. Imaginem lune ascendente prima facie cancri ad augmentum. Forma mercurii: homo sedens in throno: galeratus: cristatusq;: pedibus aquilinis sinistra gallum tenens: aut ignē. Alatus: aliquando super pauonem: dextra tenens calami: ueste uaria. Luna puella pulchra: cornuto capite: super draconem: uel taurum: serpētes supra caput: & sub pedibus habens: ad curandum calculū: gēitaliūq; dolores: & ad sanguinem astringendum imaginē hora saturni: surgente tertia facie aquarii cū saturno Item leonē auro imprimebāt: lapidē in formā solis pedibus reuoluētē: hora solis priō gradu faciei secūde leo

Marsii. de tripli. ui. L ii

nis oriēte: hanc expellēdis morbis profuturam existi-
mabāt. Ad renū morbos similem faciebāt: quādo sol
in corde leonis celum mediū obtineret: a petro apōen
si comprobata: & experientia confirmatā: sed hac
conditione: ut iuppiter aut uenus medium aspiciat ce-
lum: planete uero noxi cadāt: infortunatiq; sint. Ac
cepi a mengo physico preclaro eiusmodi iaginē factā
ioue ibidem coniuncto cū sole: liberauisse ioānē mar-
lianum mathematicū nostro seculo singularē a pao-
re: quo sub tonitru affici cōsueuerat. Preterea ad fir-
mādā sanitatē: & ueneficia deuitanda iaginē ex ar-
gēto fingebāt hora ueneris: luna angulos obtinente
ac uenerem feliciter intuēte: dummodo dominus sex-
te domus uenerem aspiciat: aut iouem trino quodaz
intuitu: uel opposito: mercurius autem nō sit infelix.
Agebant hec hora diei solis ultima: ita ut dominus
hore decimam teneret celi plagam. Petrus aponensis
inqt medicum per imaginem infirmū curare posse mō
in ea fabricanda obseruet: ut anguli ascendentis me-
dii celi occidentis sint fortunati: & ascendentis dñs:
& eadē ratiōe secunda: sed sexta: & dñs eius sit ifelix
Ait ēt sanitatē fore firmiorē: uitāq; longiorē q̄ ab in-
itio fuerit instituta: si natiuitate p̄specta fiat imago: in
qua hec fortunata ponatur: scilicet illius significator
uite: itē uite dōatores: tū signa: tū dñi: presertim ascē-
dēs: eiusq; dñs. Itē celi medium locus solis: pars fortu-
ne: dñs cōiunctiōis: uel preuētiōis ante natiuitatē fa-
cte: mali q̄netiam infortunati cadāt: cōcludit astrolo-
gor nullū dubitā: qn ad pducēdā uitā talia cōferāt
Prolixū foret dictu: q̄s p̄ q̄libet signa facies antiq; &
quas lune statioes tanq̄ necessarias in exprimēdis ia-
ginibus obseruabāt. Nā in statioe lune a gradu uirgi-
nis

nis decimoseptimo ad finem eius faciebāt imagines
contra morbos: & odia: & ad iter felix. In statione a
principio capricorni ad gradum duodecimū contra
morbos: et discordias: atq; captiuitatē. In statōe a gra
du duodecimo capricorni ad gradū uigesimūquintū
aduersus langorem: & carcerem. In statione a gradu
quarto piscium ad gradū eiusdem decimūseptimum
ad curandos morbos: ad lucrū societate: ad augēdas
messes: & in aliis similiter alias uana sepi⁹ curiositate
machinabant. Solas uero recēfui: que nō tam magū
q̄ medicū redolerent: nam & medicinā eiusmodi ua
nā plurimum fore suspicor: p̄ aliis autem magis legiti
mis medicinaꝝ confectionibus eiusmodi mansiones
lune arbitror eligendas. Atq; etiam in ariete graduz
sextum: rursus decimumnonū: minuta. xxvi. itē in ge
minis gradum decimum: minuta. li. in cancro gra
dum decimumnonum: minuta. xxvi. in libra gradū
sextum: minuta. xxxiii. in capricorno gradum deci
mumnonum: minuta. xxvi. in aquario gradum secu
dum: minuta. xvii. in eodem gradū decimumquin
tum: minuta. viii. Preterea sententiam haly mente te
nendam: quodlibet signum quamdiu sol est in eo ui
uum fieri: ceteris domiari: effectū eius pre ceteris eue
nire: ut illuc lunam dirigas ad donum inde propriuz
pro medicinis suscipiendum. Illuc inquam: idest ad si
gnum: & faciem: & maxime graduz: ut si bona iouis
affectas: ad hec directam lunam erigas: uel unitā: q̄
diu locum eiusmodi sol illustrat: ubi proprietas iouia
uiget: similiterq; de ceteris. Curiosum uero narratu
foret: & forte noxium: quas imagines: & quemadmo
dum ad associandos: uel dissociandos iter se anios fa
bricabāt: ad afferendā felicitatem: uel inferendā cala

mitatē: uel uni cuidā: uel domui: uel ciuitati. Ego quādem fieri posse talia non affirmo: astrologi autem fieri posse putant: & quomodo docent: qualia ego narrare non audeo. Porphyrius ubi uitā plotini magistri sui describit: talia fieri posse confirmat: atq; olympium magū: & astrologum: egyptium narrat contra plotinū rome talia tentauisse: dum conaretur per iagines: uel res eiusmodi fiderare plotinuz: sed conatus auctore suum ob excelsam plotini animam fuisse re-tortos. Albert² quoq; magnus astrologie parit: atq; theologie professor ait in in speculo: ubi a licitis discernere se inq; illicita: iagines rite ab astrologis constitutas uirtutē effectūq; acquirere a figura celesti. Atq; subide narrat mirabiles earū effectus: quales thebith benthorad: & ptolemeus: ceteriq; astrologi pollicent. Describitq; iagies ad calamitatē alicui prosperitatēq; afferendā: quas cōsilio premitto: & iterea cōfirmat effectū eas hēre posse. Quamq; & ut uir bonus artis damnat abusum: & ut legitimus theologus oratiōes suffumigatiōesq; dētestat: quas ipii qdam ad demōes iaginibus fabricandis adhibent. Neq; tamē repbat figuras: & litteras: dictiōesq; iaginibus impressas ad hoc ipsum duntaxat: ut donum aliquod accipiant a figura celesti. Quod quidem posse p imagines comparari petrus aponensis cōfirmauit: immo & affirmauit regionē nescio quā fuisse destructam p imaginē illam quā thebith narrat a phedice astrologo fabricatam. Thomas autē aquinas dux in theologia noster magis ista formidat: & minus tribuit iaginibus: tantū nāq; uirtutis duntaxat per figuras celitus putat acqrere quantum conducat ad illos effectus: quos solet communiter celū p herbas: resq; alias naturales efficere. Non

Nō tam q̄a figura talis sit in ea materia: q̄ quoniā cō-
positum tale iam positū est in certa quadā artificii spe-
cie: qualis cū celo cōsentiāt. Hec ait in libro cōtra gen-
tiles tertio: ubi characteres: & litteras figuris additas
ridet: figuras uero nō adeo: nisi pro signis q̄busdā ad
demonas adiungantur. In libro etiā de fato ait: cōstel-
lationes dare ordinem essendi: atq; p̄durandi: nō so-
lū rebus naturalibus: sed etiā artificiosis: ideo imagi-
nes sub certis cōstellatiōibus fabricari. At si q̄d mirabi-
le per eas ultra cōsuetos naturalīū effectus nobis eue-
niat: in demonas reicit hominū seductores: quod in
libro cōtra gentiles p̄spicue patet. Maxime uero in li-
bello de occultis nature operibus: ubi uidetur ipsas ēē
imagines paruipendere: quomodo cūq; factas: quas
& ego quatenus ip̄e iusserit: nihilipendā. Referre autē
mirabiles quosdam effectus imaginū in demonū fal-
sitate: nec est a platōicis alienū. Nam & iamblichus
ait: eos qui religione summa: sanctimoniaq; post ha-
bita: imaginibus duntaxat cōfisi: ab eis diuina sperāt
munera: hac in re a malis demonibus sepiissime falli
sub pretextu bonorum numinum occurrentibus. Cō-
tingere tamen ex imaginibus legitima astrologie ra-
tione cōstructis naturalia quedam bona non negat:
deniq; tutius fore arbitror medicinis q̄ imaginibus
se comittere. Rationesq; a nobis de potestate cele-
sti: pro imaginibus assignatas in medicinis potius q̄
in figuris efficaciam habere posse: probabile enim est:
si quam uim imagines habent: hanc non tam per fi-
guram nuper acquirere q̄ per materiā possidere natu-
raliter sic affectam. Ac si quid denuo acquirūt: dū in-
sculpitur: nō tam p̄ figurā cōparari q̄ per calefactionē
contusione quadā proueniente. Que quidem contu-

no calefactioqz facta sub harmonia celesti simili harmonie: que quondā materie uirtutē īfuderat: excitat uirtutem ipsā: atqz corroborat: sicut flatus flāmā: & manifestā efficit ante latentē. Sicut calor ignis in aspectū producit litteras scriptas succo cepe pri⁹ delitescētes: atqz littere hirci adipe inscripte lapidi prorsus occulte: si lapis submergatur aceto prodeūt: & q̄si sculpte eminentes extant. Immo uero sicut tact⁹ scope u^l arbuti suscitāt rabiē cōsopitam: sic forte cōtusio quedam: & calefactio sola latentem in materia uirtutem prodit: facta uidelicet opportune. Quāqdem celesti opportunitate expedit in medicinis conficiendis uti: aut si quis forte tractare metalla: lapidesqz uoluerit: prestat pcutere solū: atqz calefacere: q̄ figurare: preter enī id q̄ inanes esse figuras suspicor: haud temere uel umbram idolatrie debemus admittere. Itē nec temere uti stellis: u^l salutaribus ad morbos his simillimos expellendos: hos enim sepe augent. Sicut noxie stelle dissimiles sibi morbos aliquando minuunt: quod sane ptolemeus & haly perspicue docent.

¶ De fabricanda uniuersi figura. Cap. xix.

Sed cur nā uniuersalē ipsam: idest uniuersi ipsius imaginē pretermittim⁹: ex qua tñ bñficiū ab uniuerso sperā uīdemur. Sculptet ergo sectator illoꝝ forte: q̄ poterit formā quandā mūdi totius archetypā: si placebit: in ere: quā deinde opportune in argenti lamina imprimat aurata. Sed qñ potissimū īprimet: qñ sol minutū primū arietis attigerit: hic, n. astrologi tāq̄ ex sui natalis reuolutione fortunā mūdi eo saltē āno imminente auspiciantur: ille igitur in hoc ipso mūdi natali totius īprimet mundi figurā. At uides ne q̄ belle iter differendū

differeñdū mūdi aliquādo nati nobis succurrerit argumentū: siquē quolibet anno renascitur: nō ne in ipsa hominis genesi metiuntur astrologi primū: ī quo signo: quo gradu: quo minuto sol extiterit: ibiq; totius figure iaciunt fundamentū. Et quolibet deinceps anno: cū primū sol minutū subierit: idē quasi renatū hoīem arbitrantur: atq; idē presagiunt anni fortunā sicut igit id in hoīe facere nō ualerent: nisi quasi renasceret. Atq; hic nō posset quasi renasci: nisi fuisset aliquñ natus: sic & mundū conicere licet aliquñ gēitū: sole uidelicet sub minuto arietis priō tunc posito: qñ quidē per eundē quolibet āno sitū fors quedā qñ renascentis mūdi reuoluitur: tūc igit ille fabricabit mūdi figurā. Cauebit aut ne sabbato saturni die figurā sculpat: aut exprimat: hoc, n. die deus mūdi faber ab ope traditur quieuisse: qđ ab ideali die solis iceperat quantū enī sol generationi accōmodatus est: tantum saturnus ineptus: perfecerat aut opus in uenere pulchritudinem operis absolutā significante. Sed de mūdane fabrice rōnibus nihil ultra: ioannes enī pic⁹ noster mirandula diuina de genesi mundi mysteria moyses diuinitus his diebus expressit. Quamobrē ut redeamus ad institutū: & ille mundū suū primū die: uel hora saturni nō sculpet: sed die potius: uel hora solis Imprimet at in anni natali: presertim si tūc felices accedant iuppiter atq; diana: optimum uero fore putabunt preter liniamenta opificio colores inserere. Sūt uero tres uniuersales simul & singulares mūdi colores: uiridis: aureus: saphyrinus: tribus celi gratiis dedicati. Viridis qđ ueneri simul atq; lune: humidus uidelicet humidis: atq; nascentiū pprius accōmodatus & matribus. Aureū solis esse colorē nemo dubi

tat: & ab ioue sup atqz uenere nō alienū. Saphyrinū
 deniqz ioui maxie dedicamus: cui & saphyrus ipse dī
 citur cōsecratus. Vnde & lapis lazulus hoc colore do
 tatus ob uirtutē iouiā cōtra bilem atram a saturno p
 fectā apud medicos prerogatiuā habet: nasciturqz cū
 auro aureis distinctus notis: ita comes auri sicut so
 lis est iuppiter. Simileqz uim habet lapis armenus: co
 lorē similem cum uiridi quodāmodo possidens. Expe
 dire igit iudicabūt ad gratiarū celestiu munera capes
 senda tris potissimū hos colores frequētissime cōtueri
 atqz in formula mundi: quā fabricas: saphyrinū colo
 rē mundi spheris iſerere. Ope precii fore putabant au
 rea speris ad ipsam celi similitudinē addere sydera: at
 qz ipsam uestā: siue cererē: idest terrā uiridē induerē ue
 stem. Eiusmodi formulam sectator illorum: uel ipse
 gestabit: uel oppositam ituebitur: utile uero fore spe
 ctare spheram motibus suis peditam: qualē archime
 des quondā: & nup florentinus qdam noster lauren
 tius nomine fabricauit: neqz spectare solū: sed et anio
 reputare. Proinde in ipsis sue domus penetralibus cu
 biculū cōstrueret in fornicē actū figuris eiusmodi: &
 coloribus insignitū: ubi plurimū uigilet: atqz dormi
 at. Et egressus domo nō tanta attentione singularuz
 rerū spectacula: q̄ta uniuersi figurā: coloresqz pspiciet
 Sed hec imaginū fictores illi uiderit: tu uero prestan
 tiorem in te finges imaginē: nempe cū noueris: nec q̄
 q̄ ordinatius esse q̄ celū: neqz temperatius aliqd cogita
 ri q̄ iuppiter: superabis ita demū beneficia celi iouisqz
 cōsequi: si cogitationibus: affectibus: actionibus: ui
 ctu te ipsum ordiatissimū: temperatissimū prestiteris
 At postq̄ in mentiōem temperantie celestis incidimus
 opportunū forte fuerit recordari: nullum esse celo ele
 mentaris

solus
 terra

mētāris qualitatis excessum (ut peripatetice loquar)
alioquin: siue ita cōpositum sit: iā esset tot seculis dis-
solutū: siue etiā simplex: tanta saltē magnitudine: po-
tentia: motione cetera pdidisset: sed profecto tāq̃ mo-
deratissimū oīa moderatur: ac diuersa commiscet in
unū. Preterea tum hac ipsa tēperantia sua: tū excellē-
tia forme diuinitus uitā meruit: nam & res cōpositas
tunc demū uitam adipisci uidemus: quādo qualitātū
perfecta cōmixtio priorem iam contrarietatem fregis-
se uidetur: ut in plantis. Perfectiorem deinceps in ani-
malibus uitam: quatenus inest eis cōplexio a cōtrarie-
tate remotior q̃ in plantis: in hoībus rursum eadē ratio-
ne pfectiorem: & quodāmodo iam celestē. Siqdē hūa-
na cōplexio ad celestē temperantiā iam accessit: preser-
tim in spū: qui ultra substantie sue subtilitatē: quali-
tatūq; temperatiā: qbus cū celo cōsentit: celestē quoq;
lucē est adeptus. Hic insup ubi maxie talis est: potissi-
mū est celestis: uitāq; celestē diuinit? pre ceteris est ade-
ptus: & quatenus se talē in oī uictu: legeq; uite efficit
atq; seruat: eatenus singularia celestium dona reportat
Quando uero dicimus nō esse in celo ullum elementa-
ris qualitatis excessum: intelligimus: uel nullā esse ibi
eiusmodi qualitatem: sed uirtutes potius effectrices
qualitatū temperatas: uel si que sūt illic quodāmodo
similes qualitates: et quasi aereā habere temperiē. At-
q; ubi quedā illic frigida: siccaq; noīamus: platonica
hec accipimus ratione. i. ut frigidū appellet: qd̃ minimū
caloris est causa: siccū uero: qd̃ hūiorem nobis exhi-
bet minimū. Sic astrologus habraā saturnū inqt cor-
pus nostrū quodāmō relinquere frigidū atq; siccum:
quia calorē & hūiorem affert nostro minorem: eadem
ratione carnes bouis: & leporis in se quidem calide

atq; humide: nobis frigide sūt & sicce. Ex hac aut in
ductiōe duo hec accipe corollaria: primū qdem: si cor
pora magis deinceps tpatā: magis uiuūt celū maxie
tpatū q̄ maxie uiuere: imo uero uicissim ex eo q̄ ce
lum exactissime tpatū: absolutissimā in se uitā pos
sident coniectari: ut quatenus reliqua ad tēperiē: uitā
qz illius accedunt: eatenus uitā sortiri pstantiorē. Al
terū uero uitā esse formā in se pfectā: p̄ficiētēque cor
pus: motiōisq; p̄ncipiū exhibentē: p̄ncipiū inq̄ inti
mum: motiōis quoque tū intrinsecus acte: tū per oēm
partē extrinsecus expedite. Si igit id ipm uita est: mēte
captū existimato: q̄ eiulmodi formā non cognouerit
inesse celo corpe p̄stātissimo: circūeunte semp motiōe
pfecta: cuncta uiuificāte: magisque illa gradatim: q̄
uel ad ipsius similitudinē naturaliter p̄pinquus accesser
unt: uel quotidie huius influxib² aptius se exponūt

¶ Quātā imagies ui habere putent in spūm: & spūs
in eas: & de affectu utentis: & operantis. Cap. xx.

Comptum habemus: si quis rite utat̄ ellebo
ro: feratqz potēter: mutare quodāmō ex q̄si
ta purgatione: & occulta eius pprietate q̄li
tatē spūs: corporisq; naturā: & ex parte mo
tus ai: & q̄si reuiuuenescere: ut ferme uideat̄ esse rena
tus: unde medeā magosqz tradūt herbis q̄busdā red
dere iuuetutē cōsueuisse: q̄ nō tā reddūt myroalani:
q̄ cōseruāt. Similē astrologi ptātem ppitias habere
imagies arbitrant̄: p̄ q̄ gestātis naturā: & mores quo
dāmō mutēt: in meliusque restituāt: ut q̄si iā alter eua
ferit: aut saltē p̄sperā ualitudinem diutissime seruēt.
Imagines uero noxias aduersus gestantē habere uim
ellebori p̄ter artē: potentiāqz assumpti: uenenosā ui
delicet: atque pestiferā. Aduersus aut aliū quēdā: ad
cuius

cuius calamitatē fabricate: intēteqz fuerint: uim enei speculi: cōcauiqz sic pr̄sus obiecti: ut collectis: rep̄cus sisqz in oppositū radiis: cōminus qdem cōburat: eminus aut caligare cōpellat. Hic orta est historia: ul' opinio: putans astrologorū machinis: magorū qz ueneficiis: hoīes: bruta: plantas siderari: atq; tabescere posse. Ego aut imagines in rē distantē uim h̄re ullam nō satis intelligo: habere uero in gestantē nōnullā suspicor: non tñ talē opinor: qualē pleriqz fingunt: & hāc rōne materie potius q̄ figure: atq; (ut dixi) longo interuallo medicinas imaginibus antepono. Quāq; arabes & egyptiī tantum statuis imaginibusqz attribuunt arte astronomica: & magica fabricatis: ut spūs stellarū in eis includi putent. Spūs aut stellarū intelligunt: alii quidē mirabiles celestiu uires: alii uero demonas etiā stelle huius illiusue pedissequos. Spūs igr stellarū qualescūque sint inferi statuis & imaginibus arbitrant: non aliter ac demones soleāt humana non nunq̄ corpora occupare: perqz illa loq; moueri: mouere mirabilia ppetrare: similia quedam per imagines facere stellarum spūs arbitrātur. Putant demonas mundani ignis habitatores per igneos hūiores: ul' ignitos: similiterqz per ignitos spūs: & affectus eiusmodi nostris insinuari corpibus. Similiter stellarū spūs per radios opportune susceptos suffumigationesque: & lumina tonosqz uehementes competentibus imaginū materiis inferi: mirabiliaqz in gestantem: uel propinquantem efficere posse: que quidem nos per demōas fieri posse putamus non tam materia certa cohibitos q̄ cultu gaudentes: sed hec alibi diligentius. Tradūt arabes spūm nostrum quando rite fabricamus imagines: si per imaginationem: & affectum ad opus atten

tissimus fuerit: & ad stellas cōiungi cū ipso mūdi spū
atq; cum stellarū radiis: p quos mūdi spūs agit: atq;
ita cōiunctū esse ipsum quoq; i causa: ut a spiritu mū
di per radios: quidā stelle alicuius spūs idest uiuida q
dam uirtus infundatur imagini: potissimū hois tūc
operantis spiritui consentanea. Adiuuari quoq; suf
fumigationibus ad stellas accōmodatis opus eiusmo
di: quatenus suffumigatiōes tales aerē: radios: spūm
fabri: imaginis materiā sic prorsus afficiūt. Ego uero
odores quidam tanq spū aerique natura p similes: &
cum accensi sunt: stellas quoq; radiis consentaneos
arbitror: si solares uel iouī sunt afficere aerē: ac spūm
uehementer ad dotes solis: aut iouis tūc dōinantis op
portune sub radiis capiēdas: atq; spūm sic affectū ita
donatū: posse uehementiore quodā affectu nō solū in
ppriū corpus agere: sed ppinquū: psertim natura cō
forme quidē: sed debilius: & cōsimili quadā afficere
q̄litate. Materiā uero imaginis duriorē ab odoribus
& operantis imaginatione: uix minimū quiddā susci
pere posse puto. Spūm tamen ipsum ab odore sic affi
ci: ut ex ambobus unū cōficiat: qđ qdem ex eo patet:
q odor nō agit ulterius in olfactū: postq̄ satis egit: ol
factus. n. et quod uis aliud a se ipso: uł simillimo quo
piam nihil patitur: sed de his alibi. Proinde imagina
tionis intentionē non tā in fabricādis imaginibus: uł
medicinis uim habere: q̄ in applicandis: & assumēdis
existimo: ut si qs imaginē (ut aiūt) gestans rite factā
uel certe medicina similiter utens: opē ab ea uehemen
ter affectet: & pculdubio credat: speretq; firmissime
hinc certe q plurimis sit adiumento cumulus accessu
rus. Nā ubi uel uirtus imaginis: si qua est tāgentis car
nē penetrat: calefacta saltē uirtus in electa eius mate
ria

ria naturalis: uel certe medicine uigor itus assumpte
uenis: ac medullis illabit: iouiā secū ferens pprietatē
spiritus hoīs in spūm eiusmodi iouiū effectū: idest
amore transfert. Vis enim amoris est transferre: fides
autē: spesq; non dubia spiritum hominis iam ita per-
citum sistit in spiritu iouiō pēitus: atq; firmat. Quod
si (quemadmodum hippocrates: & galenus docēt)
egrotantis amor: fidesq; erga medicum inferiorem:
exterioremque ad sanitatem plurimum conferūt: im-
mo uero fiduciam hanc auicennā plus inq; efficere: q̄
medicinā: q̄tum ad celestem opē conducere putandū
est affectum: fidemque nobis erga celestem influxum
iam nobis insitum: agentem intus: uiscera penetran-
tem. Iam uero amor ipse: fidesq; erga celeste donū: se-
pe celestis adminiculi causa est: atq; uicissim amor: &
fides hinc aliquādo forsan proficiscitur: quod ad hoc
ipsum iam nobis faueat clementia celi. ¶ De uir-
tute uerborū atq; cātus ad bñficiū celeste captādū: ac
de septē gradibus pducētibus ad celestia. Cap. xxi.

Erba preterea quedam acriore quodaz
affectu pronuntiata: uim circa imagies
magnā habere cēsent ad effectum earū
illuc proprie dirigēdū: quorsū affectus
intendunt: & uerba. Itaq; ad duos ar-
dentissimo quodā amore conciliandos
imaginē sub luna coeūte cū uenere in piscibus: uel tau-
ro fabricabāt: multis interim circa stellas: uerbaq; cu-
riosius obseruatis: q̄ referri nō est cōsiliū. Nō. n. philtre
docemus: sed medicinas: pbabilius at est effectus eius
modi uel p uenereos demōas cōfici: his operibus: uer-
bisq; gaudētes: uel p demōas simpliciter seductores
Nam & apollonium theaneum sepe lamias deprehen-

disse: & pdidisse ferunt: demonas. f. quosdā salaces:
ueneroīqz: q formosas puellas simulent: pelliciātqz
formosos: quos ut serpēs elephantem ore: sic illi illos
ore uulua pariter exsugāt: ac prorsus exhauriāt. Sed
hec apollonius ipse uiderit: in uerbis āt certis uim ef
se certam: atqz magnā origenes asserit cōtra celsū:
& sine sius: atqz alchindus de magia disputātes. Ite z
zoroaster uetans barbara uerba mutari: iamblichus
quoqz similiter: item pythagorici uerbis & cātibus:
atqz sonis mirabilia quedā phebi: & orphei more fa
cere cōsueti. Quod hebreorū antiq doctores p ceteris
obseruarūt oēīqz poete mirāda canūt carminib² effici
& grauissimus ille cato ī re rustica in curādis bestiarū
morbis: aliqñ barbaris cantiōibus utit. Sed pstat di
mittere cantiōes: cōcentū uero illū: quo adolescēs da
uid saulē ab insania redimebat: nisi mysteriū iusserit
ad diuinitatē referri: referet forte aliqs ad naturā. Cū
uero pro septē planetarū numero: septē quoqz sint gra
dus: p quos a supioribus ad īferiora fit attractus: uo
ces mediū gradū obtinent: & apollini dedicant. Infi
mū qdem tenent gradū materie duriores: lapides: at
qz metalla: ac lunam referre uident. Secundū in ascē
su locum habēt: que ex herbis: arborum fructibus:
gummis: mēbris aīalium cōponunt: respondētqz mer
curio: si ordinē in celo seqmur chaldeorū. Tertiū pul
ueres subtilissimi: eorūqz uapores ex predictis electi
odoresqz simpliciter herbarū: & florū: & unguentorū
ad uenerē ptinentes. Quartū uerba: cātus: soni: que
omnia rite dedicantur apollini musice pre ceteris au
ctori. Quintū uehementes imaginatiōis cōceptus: for
me: motus: affectus: uim martiā referentes. Sextum
rationis humane discursiones deliberationesque con
sulte

fulte ptinentes ad iouem. Septimū secretiores simpli
cioresqz intelligentie quasi iam a motu seiuncte: con
iuncte diuinis: destinate saturno: quē merito sabath
hebrei nomie getis appellāt. Quorū hec: ut itelligas
quemadmodū ex certa herbarū: uaporūqz cōpositio
ne cōfecta p artē: tū medicā: tū astronomicam resultat
cōmunis quedā forma uelut harmonia quedam syde
rū dotata muneribus: sic ex tonis primo qdem ad stel
larū normā electis: deinde ad earūde cōgruitatē inter
se cōpositis cōmunem quasi formā fieri: atqz in ea ce
lestē aliquā suboriri uirtutem. Difficillimū qdem est
iudicatu: quales potissimum toni: qualibus cōueni
ant stellis: quales item tonorū cōpositiones: qualibus
precipue syderibus: aspectibusqz cōsentiant. Sed par
tim diligentia nostra: partim diuina quadā sorte nō
aliter id assequi possumus: q andromachus in theria
ca cōponenda diutissime fatigatus: ac tandē post dili
gentiam: diuina sorte cōsecutus theriace uirtutē. Q d
quidem cōtigisse diuinitus galenus & auicenna con
firmant immo uero totam medicinā exordiū a uatic
niis habuisse testis est iamblichus: atqz apollōius the
aneus: ideoqz phebū uatē medicine preponūt. Tres
uero potissimum regulas ad hoc afferremus: si prius
admonuerimus: ne putes nos i presentia de stellis ado
randis loqui: sed potius imitandis: & imitatione ca
ptandis. Neqz rursus de donis agere credas: que stel
le sint electione dature: sed influxu potius naturali ad
quē pfecto multiplicē: & occultū ita nos exquisitis stu
demus modis accōmodare: sicut quotidie ad manife
stū solis lumē: calorēqz salubriter excipiēdū nos ipsos
accōmodamus. Aptare uero seipsū ad occultas dotes
eius: atq; mirifica: solius sapiētis est officiū: sed iā ad
regulas cantū syderibus accōmodaturas pueniamus

Prima est exquirere: quos in se uires: quos uel ex se effectus
stella quilibet: & sydus: et aspectus habeat: quod auferat: quod
ferat: atque uerborum nostrorum significatōib⁹ hec inserere: de
testari quod auferunt: probare quod ferunt. Secunda considerare
quod stella: cui loco maxime: uel homini dñetur: deinde ob
seruare quilibet communiter he regiones: & persone totius
utantur: & cantibus: ut ipse similes quosdam una cum
significationibus modo dictis adhibeas uerbis: quod syderi
bus eisdem studeas exponere. Tertia situs aspectusque stel
larum quotidianos animaduertere: atque sub his explorare
ad quales potissimum sermones: catus: motus: saltus: mo
res: actus incitari homines plerique soleant: ut talia quodam
tu per uiribus imiteris: in cantibus celo quidam simili pla
cituris: similique suscepturis influxum. Memento uero can
tum esse imitatore omnium potentissimum hic enim intentiones
affectionesque animi imitatur: & uerba refert quoque: gestus:
motusque corporis: & actus hominum: atque mores. Tam
que uehementer omnia imitatur: & agit: ut ad eadem imitanda
uel agenda: tum cantantem: tum audientes subito prouocet
Eadem quoque uirtute quam celestia imitatur: hinc quidem
spiritum nostrum ad celestem influxum: inde uero influxum
ad spiritum mirifice prouocat. Iam uero materia ipsa
concentus purior est admodum: celoque similior quam mate
ria medicine. Est enim aer: & hic quidem calens: siue tepens:
spirans adhuc: & quodammodo uiuens suis quibusdam arti
culis: artubusque compositus: sicut animal: nec solum motum
ferens: affectumque preferens: uerum et significatum afferens
quasi mentem: ut animal quodam aereum: & rationale quodam mo
do dici possit. Concentus igitur spiritu sensuque plenus
si forte tum secundum eius significata tum secundum
eius articulos: atque formam ex articulis resultantem:
tum etiam secundum imaginatiois affectum huic syderi re
spōdeat: aut illi: non minorem inde uirtutem quam quilibet
alia

alia cōpositio traicit in cantantē : atqz ex hoc in p
ximū auditorem: quousqz cantus uigorē seruat: spi
ritūqz canētis. Presertim sit cātor ipse sit natura phe
beus: uehemētēmqz habeat uitalem cordis spiritum
atqz insup anialem. Sicut enim uirtus: ac spiritus na
turalis: ubi potētissimus est: mollit statim: liqfacitqz
alimēta durissima: atqz ex austeris mox dulcia reddit
generat quoqz extra se seminalis spūs productione
ppaginē: sic uitalis: aialisqz uirtus ubi efficacissima
fuerit: ibi intentissima quadā sui spūs p cātum tū cō
ceptione: agitatiōeqz in corpus pprium potēter agit
tum effusione mouet subide ppinquum: afficitqz tū
suum: tum alienū sydereā quadam pprietate: quātū
ex ipsa sui forma: tum ex electa rēporis opportunita
te cōcipit. Hac utiqz rōne orientales: meridionalesqz
multi precipue indi admirandā feruntur in uerbis ha
bere potentiā: utpote q magna ex pte solares sunt: uī
q non naturalē dico: sed uitalē & aialem habent fer
me omniū potentiā: & quicūqz in regionibus ali
is maxime sunt phebei. Cātus aut hac uirtute: oppor
tunitate intētionē cōceptus ferme nihil aliud est q spi
ritus alter nup penes spūm tuū in te cōceptus: factus
q solaris: & agēs tum in te: tū in pximū potestate so
lari. Si enim uapor & spūs quidam aliqn per radios
oculorū: uel aliter foras emissus fascinare: ificere: alit
q afficē pximū pōt multo magis id ualet spūs ab ia
ginatione: cordeqz simul uberior pfluens: & feruen
tior: motuqz ualētior: ut nō omnino mirum sit: mor
bos quosdam animi: atque corporis sic auferri posse
aliquando: uel inferri. Presertim quoniam spiritus
eiusmodi musicus proprie tangit: agitque in spiritum
inter corpus: animamque medium: & utrūqz affectio
ne sua prorsus afficientem. Mirabilem uero i concita

to canenteq; spū uim esse cōcede : si pythagoricis: pla
tōicisq; cōcesseris: celum esse spiritum motibus: tonis
q; suis omnia disponentē. Memēto uero totā pcedere
musicā ab apolline: atq; eatenus iouem esse musicum
quatēus est cum apollie concors: uenerē insup: & mer
curiū musicam uicinitate apollinis reportare. Itē ad
hos quattuor dūtaxat attinef concētus: tres uero re
liquos uoces quidez habere nō cantus. Iā uero uoces
tardas: graues: raucas: querulas saturno tribuimus:
marti uero cōtrarias: ueloces: acutalq; & asperas: &
minaces: medias uero lūe. Conventus at ioui quidez
graues: & intētos: dulcelq; & cum cōstātia letos: cō
tra ueneri cum lasciuia: & mollicie uoluptuosos can
tus ascribimus: inter hos uero medios soli tribuimus
& mercurio: si una cū gratia: suauitateq; sunt uene
rabiles: et simplices: & intensi apollinei iudicantur: si
una cū iocūditate remissiores quodāmodo sunt: stre
nui tñ: atq; multiplices mercuriales existunt. Tu igitur
hox quattuor unū quēq; cātib? tibi suis cōcilia
bis: presertim si competētes cātibus sonos adhibeas
adeo: ut cū eorū more opportune canēdo: & sonādo
clamaueris: resposuri p̄tinus uideātur: uel instar ec
cho: uel sicut corda quedā in cithara tremēs: quotiēs
uibrat altera tēpata similiter: atq; ut uult plotius et
iāblichus: ita naturaliter id ibi cōtiget e celo: quēad
modū uē ex cithara reboat? siue tremor: uē ex oppo
sito pietate fit eccho. Profecto quotiēs ex frēq̄nti quo
dā usu harmōie iouie: uē mercurialis: uē ueneree facte
uidelicet his regnantibus: spūs tuus ad hoc ipsum at
tentissime canens: harmonieq; conformatus euadit
iouius: uel mercurialis: uel uenerus. Interea phebe?
euadit: si quidē phebi ipsius musice ducis uirtus i om
ni cōsonantia uiget: atq; uicissim ex cātu: sonoq; phe
beo

beo: ipse phebeus euadēs: uirtutem iouis interim tibi
uēdicās: & ueneris: atq; mercurii: rursusq; ex spū sic i
tus affecto similr afficis animā: atq; corpus. Memen
to uero orationē apte: & opportūe compositā: & affe
ctu: sensuq; plenā: atq; uehementē similē cantibus ui
habere. Quantā in orādo potētia damis: & philostr
tus hīe sacerdotes quosdam indos narrēt: referre nō
expedit: nec ēt quibus uerbis apolloniū euocasse ma
nes achillis affirmant. Nō enim loquimur nunc d' nu
minibus adorādis: sed de naturali quadā potestate p
monis: & cātus: atq; uerborū. Esse uero phebeā: me
dicāq; in sono: & eo qdem certo potentiā ex eo patet:
q; q in apulia tacti phalāgio sunt: stupēt oēs: semiani
mesq; iacēt: donec certū quisq; suūq; sonum audiat.
Tūc enī saltat ad sonū apte: sudatq; ide: atq; cōua
lescit: ac si post ānos. x. similē audiuerit sonū: subito
cōcitā ad saltū: sonū uero illū ex indiciis esse phebeū
iouialēq; conicio

¶ Quomodo septē modis
nos celestibus accōmodare possumus: & qbus satur
n? sit maleficus: qb? ppitius: quos iuppiter a saturno
defendat: quomodo celum agat in spiritum: & cor
pus: & animam. Cap. xxii.

Voniam uero celū ē harmōica rōne cō
positū: mouetq; harmōice: & harmoni
cis motib?: atq; sonis efficit oīa: merito
p harmoniam solā non solū hoies: sed
inferiora hec oīa p uiribus capienda cele
stia pparant. Harmoniā uero capacem supior p sep
tē reꝝ gradus in supioribus distribuimus: p iāgines:
uidelicet (ut putāt) harmōice constitutas: p medicias
sua qdā consonātia tēpatas: p uapores: odoresq; simi
li ocinitate cōfectos: p cantus musicos: atq; sonos: ad
quorū ordinē: uiq; referri gestus corporis: saltusq;: &

Marsī. de tripli. ui. M iii

tripudia uolumus. Per iaginatōis cōceptus motusq;
cōcīnos: p cōgruas rōis discursiones: p tranquillas me
tis contēplationes. Sicut. n. corpus p harmoniā quo
tidie suam. i. p sitū: & habitū: & figurā opportūe lūi
ni: caloriq; solis expōimus sic et spūm occultis stellaz
uiribus cōparandis: p suam quādā similē harmoniā:
imaginibus (ut opiant) & certe medicinis: odoribus
harmōice compositis cōparatam. Et dēiq; p spūm su
p is ita patū: ut sepe iā diximus: aiām eiū dē exponi
mus: atq; corpus: aiām in quam quatenus affectu ad
spūm iclinat: & corpus. In aiā uero nūc iagiationem:
rōnē: mētē pōimus: pōt utiq; iagiatio nostra: ul' ppter
q̄litate: motūq; spūs: ul' p electionē nostrā: uel et utrū
q; ita disponi: cōponi: conformari: marti soli ue: ut sit
e uestigio pprium ifluxus phebei: uel marti suscepta
culū. Similiter rō ue per imaginationē: spūm q; simul:
uel p deliberationē: uel utrinq;: sic ad iouē imitationē
quādā cōparare se pōt: ut multo magis ob dignitatē
ppingtatēq; suā ipsa iouem capiat: & munera iouis q;
iaginatō: siue spūs: quēadmodū iagiatō: spūlq; eā
dē rōne multo magis celestia capiūt: q̄ res: & materie
queuis iferiores. Mens deniq; contēplatrix q̄tenus se
ipsam nō solū ab his: q̄ sētimus: uerū et ab eis: q̄ imagi
namur cōiter: moribusq; argumētamur: hūanis seu o
cat: & affectu: intentiōe: uita ad sepata se reuocat: sa
turno quodā mō se expōit: huic soli ppitius est satura
nus. Sicut enī sol anialibus qdē nocturnis inimicus ē
diurnis aut est amicus ita saturnus hoībus: uel vulga
rem palam uitā agentibus: uel fugientibus qdem vul
gi consuetudinē: vulgares tñ affectus non dimittēt
bus est aduersus. Vitā nāq; cōmunem concessit ioui:
separatam uero sibi uendicauit atq; diuinā: mentib;
aut hoīum re uera hinc p uiribus segregatis: tanq; si
bi cognatis

bi cognatis quodāmodo est amicus. Nā spiritibus sublimem habitatibus aerē ipse saturnus (ut platonice loquar) est pro ioue: sicut iuppiter hoībus cōmunem agentibus uitā: est iuuans p̄r: nullis uero saturnus est infensior: q̄ hoībus cōtemplatiuā uitā simulantibus q̄dem: nec agentibus. Hos enī nec saturnus agnoscit ut suos: nec iuppiter ipse saturni tempies adiuuat eos qui cōmunes hoīum leges: moresqz: & cōmertia fugiunt. Hec enī sibi iuppiter usurpauit (ut aiunt) legato saturno: segregata saturnus. Quamobrē lunares illi populi: quos socrates in phedone describit: eminētissimā terre superficiem: & altiore nubibus habitātes: uiuentes sobrii admodū frugibusqz contenti: & secretioris sapientie studio: religioniqz dediti: saturni felicitatē gustant: uitamqz agunt ita p̄speram: tam longeuam: ut nō tam mortales hoīes q̄ imortales demones habeantur. Quos heroas multi nominant aureumqz genus saturnio quodā seculo: regnoqz gaudens: quod forsan astrologos arabes uoluisse puto. Vbi aiunt ultra lineam equinoctialē ad meridiem esse subtilissimos habitatores quosdam demonas: qui nec oriri uideantur: neqz mori: ibiqz potestātē habere saturnum: caudamqz draconis. Quod sane confirmare uidetur albumasar in libro sadar dicens: quas dā indie regiones saturno subiectas esse: ibiqz hoīes esse ualde longeuos: ac senio plurimum extremo decedere: rationēqz assignat: quoniam saturnus non ledit domesticos: sed externos. Tu uero potestātē saturni ne negligas: hunc enī ferunt arabes oīum potentissimū: planetas sane uires eorū subire: ad quos accedūt: omnes uero ad eū accedere potius q̄ uicissim: planetasqz cōiunctos illi: natura illius agere: est enī ipse iter planetas orbis amplissimi caput. Quilibet sane planeta

Marsi. de tripli. ui. M iiii

fui orbis caput est: & cor: & oculus. Saturnus itē stel-
 lis proximus est inumeris: priusq; mobili q̄ simillimus
 longū agit circuitū: est altissimus planetarū: unde fel-
 cem eū uocant: cui ille feliciter aspirauerit. Et quis eū
 tanq̄ a cōmuni uita hoīum alienū: plerūq; maxime ue-
 nerantur placari tamē etiā cōmuni uite putant: si quā-
 do plurimā in ascendente potestate: dignitatēq; habu-
 erit: aut iuppiter eū suus feliciter aspexerit: uel i suis fi-
 nibus excellenter acceperit. Alioqn influxus illius im-
 portune susceptus in meteria preserti crassa: fit q̄si ue-
 nenū: sicut & ouū putrefactione: uel adustione fit ue-
 nenosum: unde nascuntur: uel euadunt imundi qdā
 ignaui: tristes: inuidi: demonibus immundis expositi
 quorū cōmerciū procul effugito. Nā saturni uenenum
 alibi qdem sopitū latet: ceu sulphur a flāma remotū:
 in uiuentibus uero corporibus sepe flagrat: atq; ut
 sulphur accensum: nō cōburit solū: sed uapore etiā no-
 xio oīa circū implet: atq; inficit ppinquantes. Cōtra in-
 fluxum eius hoībus cōmuniter peregrinū: & quodā-
 modo dissonū nos armat iuppit: tū naturali qualita-
 te sua: tum alimentis: medicinisq; certe suis: atq; (ut
 putāt) etiam imaginibus: tū etiā moribus: negotiisq;
 & studiis: atq; rebus ad ipsum proprie pertinentibus.
 Noxium uero influxū saturni effugiūt: subeuntq; p-
 pitium: nō solū qui ad iouem confugiunt: sed etiam q̄
 ad diuinam cōtemplationem ab ipso saturno signifi-
 catam tota mente se cōferunt. Hoc enim pacto mali-
 gnitatem fati deuitari posse chaldei: & egyptii: atq;
 platonici putant. Cū enim celestia nolint esse corpora
 uana: sed diuinitus animata: atq; insuper mentibus
 recta diuinis: nimirū illinc ad homies nō solum q̄ plu-
 rima ad corpus: & spiritū ptinētia: sed multa etiā bo-
 na quodāmodo in anīam redūdantia proficisci uolūt
 non

Nota

+

 Partio
 P. 72.
 curi:

non a corporibus in aniam: sed ab animis. Magis autē
hec pluraqz eiusmodi a mentibus superioribus celo p
fluere: inter hec si rationes oēs assignare uolueris: qui
bus adductus moyses otium sabbati mandauit hebreis
forſan ultra ſublimiorem: ſecretiorēqz allegoriam in
uenies ſaturni diem: actionibus ciuilibus: bellicisqz
ineptum: cōtemplationibus aptum: eoqz die diuinū
contra discrimina patrociniū obſecrandū. Quod qui
dem impetrari poſſe aduerſum martis: & ſaturni mi
nas habraam: & ſamuel: & plures hebreorum astro
logi: eleuatione mentis in deū: uotiſqz: & ſacrificiis cō
fitentur: preceptum illud chaldeū cōfirmantes: ſcili
cet: ſi mentem ad pietatis opus ardentem erexeris: cor
pus quoqz caducū ſeruabis. Cōſideratu dignū eſt il
lud iamblichi: celeſtia: mundanaqz numia uires quaſ
dam in ſe ſuperiores: nonnullas iſeriores habere. Per
has quidem effectibus nos fatalibus deuincire: per il
las autē uiciſſim ſoluere nos a fato: quaſi clauē (ut in
quit orpheus) ad aperiendū habeant: & claudendū:
multo igitur magis diuinitas mundo ſuperior a fata
li neceſſitate nos redimit, Exploratu quoqz digniſſi
mum eſt hebraicum illud in mactandis animalibus: re
busqz noſtris ſacrificio diſſipādis: mala celitus iminē
tia a nobis ad noſtra dēſecti: ſed hec pico noſtro explo
randa relinquimus. Deniqz ubicūqz dicimus celeſti
um ad nos dona deſcendere: intellige: tū corporū cele
ſtiū dotes in corpora noſtra uenire p ſpiritū noſtrū ri
te paratū: tū eadem prius etiam per radios ſuos iſſue
re in ſpūm naturaliter: uel quōcūqz illis ex poſitum
tum etiam aniarum celeſtiū bona parti in eūdem ſpi
ritū per radios proſilire: atqz hīc i noſtros anies redū
dare: parti ab animis eorū: uel ab angelis in anios ho
minū illis expoſitos puenire: expoſitos inqz nō tam na

turali quodam pacto: quod electione arbitrii liberi uel affectu. Summatim uero quicunque uoto: studio: uita: moribus beneficentiam: actionem: ordinem celestium imitantur: eos existimato tanquam supernis similiores: ampliores illinc dotes accipere: homines autem artificiose celestium dispositioni dissimiles atque discordes: & clam esse miseros: & denique palam infelices euadere.

¶ Ut prospere uiuas: agasque: in primis cognosce ingenium: sydenus: genium tuum: & locum eiusdem convenientem: hic habitare: professionem sequere naturalem. Cap. xxiii.

Quicunque sane mentis: sui que compositus nascitur a celo ad honestum aliquod opus: & uite genus naturaliter institutus. Quisquis igitur celum optat habere propitium: hoc opus: hoc genus in primis aggrediatur: hoc sedulo persequatur. Celum enim suis fauet inceptis: ad hoc ipsum uero pre ceteris es natura factus: quod primum a teneris annis agis loqueris: fingis: optas: somnias: imitaris: quod tentas frequentius: quod facilius peragis: quo summo opere proficis: quo pre ceteris delectaris: quod relinquis iuitus. Hoc est sane ad quod te celum: rectorque celi genuit: eatenus igitur tuis fauebit inceptis: & aspirabit uite: quatenus genitoris ipsius auspicia persequeris. Preserti si uerum sit platonice illud: in quo tota consentit antiquitas: unicuique nascenti esse demonem quendam uite custodem ipso suo sydere destinatum: qui & ad hoc ipsum officium adiuuet: cui nascentem celestia deputarunt. Quicunque igitur per argumenta: que modo diximus suum ingenium perscrutatus: ita naturale suum opus inueniet: inuenit simul suum sydenus: & demonem: quorum exordia sequens: aget prospere: uiuetque feliciter: alioquin & fortunam experietur aduersam: et celum sentiet inimicum. Duo igitur sunt pre ceteris hominum infortunatorum genera: alter eorum: qui nihil per-

fessi

felli: nihil agunt: altere eorū: qui professionem ingenio alienā subeunt: genioq; contrariam. Illi quidē ignauia torpent: iterim ad actiones incitante celo semp agēte: hi dum aliena a patronis celestibus agunt: frustra laborant supernis destituti patronis: primū qdem antiquo prouerbio confirmatur: dei adiuuāt facientes: ignauis aut infensi sunt: secundū prouerbio simili: nihil agas iuita minerua. Ob hanc arbitror rationē iouē in pythagoricis carminibus obsecrari: ut uel ipse tot malis leuet genus hūanum: uel saltē quo duce demone utamur: ostēdat. Proinde ope precium fuerit indagare: ad quā potissimū regionem habitandā: & excolendam te tuum sydus. demonq; tuus ab initio designauerit: ibi enī magis aspirant. Ea uero est: in quā primū profectus: spiritus tuus quodāmodo recreatur ubi sensus uegetior permanet: ubi corporis habitu do ualidior: ubi magis pleriq; fauent: ubi uota succedunt. Hec igitur experire: hanc regionem elige: hanc cole feliciter: hinc uidelicet discessurus infelix: nisi & rediturus: & ad similia pergas. Sed interea frequentibus in hac regione motibus te exerce: gyroque quosdam celestium instar agito: motu enim circui: & tuq; eiusmodi genitus similibus conseruabere. Quā tum preterea ad habitationem pertinet: utiliter recordabere: sicut alimēta uite necessaria: rus qdem urbi suppeditat: urbs uero cōsumit: sic & ipsam uitā rusticatione frequēti: ubi tediū te minime cepit plurimū augeri: sed urbano cū otio tū negotio ceteri. Quantū uero ad habitationē simul: & professionē aspectat: illud orientaliū astrologorū minime cōtemnendū: uide licet: mutatione noīs: professionis: habitus: uictus: loci. celestem influxū nobis tum in melius: tum in deterius pmutari. Demōes quoq; uel cōmutari: uel ad eos

dem aliter hic: & alibi nos habere: platōici iudicabūt
demonē uō uniuscuiusq; custodē astrologi cū platōi
cis geminū esse posse cōsentiūt: alterq; qdem geniture
propriū: alterū uero professionis. Et quotiens p̄fes
sio cū natura cōsentit: eundē utriusq; demonē: uel cer
te similitū nobis adesse: uitāq; inde nostrā magis se
cum fore cōcordem: atq; tranquillā. Sin aut p̄fessio
dissidet ab ingenio: demonē acq̄sitū artē esse a genio
naturali discordē uitāq; laboriosā atq; sollicitā. Qua
lis aut unicuiq; demon ab ipsa generatiōe presit cupi
entibus inuenire: porphyrius regulā inuestigat ex pla
neta dño gēiture. Iulius firmicus planetā genitur̄ do
minum esse inquit: uel eum qui plures illic habeat di
gnitates: uel ex firmiori sentētia potius eum: cuius do
miciliū mox petitura sit luna post signū: quod homie
nascente iam tenet. Sed demonē non eadē regula pu
tat inuestigandum: uerū ex chaldeorum opinione a
sole potius: aut luna. A sole quidem ad lunam in na
tiuitate diurna: a luna uicissim ad solē i natiuitate no
cturna: ut cōputato inter hec iteruallo egle spatiū pe
ragas ab ascendētis gradu descendēs: & in quē ter
minū desinis aiaduertas: cuius enim stelle est ille ter
minus: eiusdē esse demonē arbitrant̄. Summatim ue
ro a dño geniture simul atq; demone tenorē uite: for
tunāq; perpēdere solent: fortunā adiunxi: qm̄ nōnul
li partē fortune: eadē ferme cōputant rōne. Optabāt
ueteres suū ad se demonē ab aliquo celi cardine descē
disse: ab oriēte uidelicet: uel occidēte: uel medio: utri
q; celo: aut saltem ab undecima: uel quita plaga. Un
decima quidem medio supra caput nostrum celo suc
cedit: ac bonus demon cognominatur: & ascenden
tem ab oriente gradū aspiciat ex sextili: quinta uero ce
lo antipodū medio succedit: appellat̄ q; bona fortūa:

& ascendente gradu contuetur ex trino. Optabāt tertio loco demonē: si modo a cadenti plaga uenerit saltem: uel a nona uenisse: uel a tertia. Nona enī apelatur deus tertia uero dea: & illa ascendente gradu ex trino: hec aspicit ex sextili. Cadentes uero duodecimam: atq; sextam exhorrebant: illā sane malū demonem: hanc malam fortunam cognominātes. Nos aut optare preterita supuacuum arbitrati: monem easdem plagas: quas illi p demonibus: fortunisq; optabant: obseruari p planetis: & stellis ad efficiendum accommodandis: ut uel sint in angulis: aut in duabus quas diximus: succedentibus: aut saltem in duabus dūtaxat cadentibus: quas antea nominauimus. Ne qz enim ab re solem nona gaudere dicūt: lunā tertia: iouem undecima: uenerem uero quinta: he nāq; gradū conspiciunt ascendente. Sed redeamus ad institutū: siue igit ab illa: quā i superioribus narrabā: experientia: diligētiaq; siue ab hac arte: quā mō recēsiui: primū inuestigemus nature: demonisq; istinctū: i fortunatū esse cēsebitur: q officiū nullū pfitetur honestū. Nam et ducē pfectionis re uera non habet: q opus honestum nō aggredit: & ducē naturalē uix ullū habet quoniam stellaz: demonūq; siue angeloz ducū diuinitus ad custodiā dispositoz officiū est ager semp: & excellenter: atque latissime: infortunatū insup eū: ut (supra diximus) q pfectione nature cōtraria: diuersū a genio subit demonē. Memēto uero p dignitate professionū digniores gradatim accipi demones: seu mauius angelos: atq; i gubernatiōe publica ē digniores. Posse uero artē: uiteq; tenorē accipi genio & ingenio nō cōtrariū: neq; lōge diuersū ē: si ad excellētiora pcesseris. Memēto rursus familiaritatē eoz inire: qbus gratie celestes afflant: qd ex bonis animi: corpis for

tune ppēdes. Sicut. n. odor ex musco sic ex bono bo
ni nō nihil exhalat i proximū: ac sepe pseuerat ifusū.
Mirificus aut foret cetus triū feliciū: uel duorū iter se
mirabiliter redūdātū. Memēto deniq; effrenatos: &
ipudētes: & malignos: ac ifelices pcul fugere: hi nāq;
malorū pleni demonū: uel radioꝝ malefici sūt: & tāq;
leprosi: pestilentesq; nō solū tactu nocent: sed pping
tate ēt & aspectu. Sane ppingtas ipsa corporū aiato
rū putat esse ctactus pp efficacē uaporū exhalationē
foras a calore spū: affectu manantē. Maxie uero pesti
lens erit flagitiosorū familiaritas atq; crudeliū: si uerū
fuerit post uegetalē uitā mense iouis. i. scđo nobis in
fusam: dinceps mēse martis. i. tertio sensualē aiam in
fundi pturbatiōibus mācipatā: sic. n. q pturbatione
ferunt: martis plēi martiali cōtagiōe ppiquos ificiūt
Cōtraria uero rōne cōsuetudo frequēs: cōtiguūq; cō
mertium cū felicib?: excellētibusq; (ut dixim?) pdes
se mirifice cōsueuit. Apolloniū theaneū ferūt ephesi
dephēdisse senē: sub cuius figura lateret demō: q sola
psentia totā ciuitatē peste cōtamiabat. Quantū uero
socrates multis psentia sola pfuerit: xenophon et pla
to testant. ¶ Qua rōne lfrati cognoscāt ingeniū suū
sequantq; uictū spiritui consentaneū. Cap. xxiiii.

Quoniam uero litterarū studiosis loquor recor
dari unū quenq; uolo litterarū amorē captū
in primis se esse mercurialē: preterea solarem
quatenus ipse mercurius est solaris: atq; hec
cōmunis his oībus est conditio. Proprie uero preter
naturā mercurialē qsq; elogi gratia lepore dignita
te uenustate pollet: apollinē in se agnoscat: & uenerē.
Qui ad leges: uel naturalē: cōmunēq; philosophiā est
ppensior: nō ignoret iouē se haberi patronū. Sed qui
ad secretissima qq; curiosus pscrutanda penitus insti
gatur:

gaſ: ſciat ſe non mercuriale eſſe: ſed ſaturniũ: ſub cuius et pncipatu ſũt oẽs in quouis ſtudio uſq; ad finẽ ſeduli: pſertim i rebus aliis negligẽtes. Deniq; ſi uerũ eſt qd nũnulli tã phyſici. q̃ aſtronomi tradũt: aiam in tellectu predictã in conceptũ humanum menſe ſolis. i. quarto deſcendere: qui plurimũ intellectu uiuunt: & ab initio ſũt p̃cipue: & quotidie ſolares euadũt. Horũ itaq; planetarũ fauor his hõibus auſpicandus erit ſub eorũ ſpiraculo medicine cõſtande: in eorũ regioni bus habitandũ: uerũ ad apollinẽ muſarũ ducẽ i p̃mis uos o l̃rati muſarũ cultores aduoco. Quicũq; igit̃ iter uos dilectiſſimi in muſarũ amore fratres: igenio multo magis: lōgiuſq; q̃ corpe ualent. i. p̃fecto ſciãt in gẽitura quodã ſua phebeẽ q̃dem materiã ſuppeditaſſe p̃ pauca: phebeũ uero ſpũm infuſiſſe q̃ plurimum. Immo & quotidie humores: alimenta que in corpore: in ſpũm maxima quadã ex pte reſoluere. Vnuſquiſque igit̃ ueſtrũ totus eſt ferme ſpũs: ſpiritalis inq̃ homo qdã terreno hoc corpusculo p̃ſonatus. Spũm ante alioſ p̃petuo quodã labore fatigans: ut ipſi p̃ceteris ſit aſſidue ſpũs recreandus: & in ſenectute p̃terea: i qua cõiter euadit craſſior. ad ſubtilitatẽ propriã reuocandus. Scitis p̃fecto craſſũ corpus craſſis elemẽtis quatuor ali: ſcitote igit̃ ſpiritalẽ corpus ſuis quibuſdã tenuibus elementis quattuor enutrirĩ. Huic. n. uinũ eſt p̃ terra: odor ipſe uini uicẽ gerit aque: cantus rurſum et ſonus agit aerem: lumen aũt p̃fert igneũ elementũ. His ergo quattuor p̃cipue ſpũs alitur: uino inq̃ eiũſq; odore: & cantu ſimiliter: atq; lumine. Sed nescio quomodo ab apolline primũ exorſi incidimus mox i bacchũ: et merito q̃dem a lumine puenimus in calorẽ: ab ambroſia in nectar: a ueritatis intuitu i ardentẽ ueritatis amorẽ. Fratres certe ſunt: indiuiduiq; comites

phebus atq; bacchus: ille qdem duo potissimū uobis
affert: lumē uidelicet: atq; lyrā: hic itē p̄cipue duo: ui
num odorēq; u ni ad sp̄m recreādū: quorū usū quo
tidiāo sp̄s ipse tandē phebeus euadit & liber. Quā
obrem ita uos excipiendū solis lūen quotidie compa
rate: ut quatenus deuitata destillatione quadā: & ex
siccatione fieri potest: frequentissime sub luce uiuatis
saltem in conspectu lucis: tum eminus: tum cōminus
tum tecti: tū aperti ad usum ubiq; uestrum uitalē so
lis potentiam tpantes: atque igne referentes in nocte
solem: cithare: cantusq; interim nō oblitī. Spirare ue
ro semper: & uigilantes: & dormientes aerem uiuum
aerem luce uiuentem: similiter habere uos oportet ad
merum bacchi donum apollinis beneficio procreatū.
Eadē igit p̄portiōe: qua lumē: accipite uinū abūde q
dē: quateus nec destillatio: nec exsiccatio: q̄lē dixi e
brietas ue otingat. Atq; p̄ter substantiā uini quoti
die bis acceptam: odorē eius frequētius haurire p̄tim
qdē os: ubi spiritus fuerit recreandus: colluētes mero
p̄tim lauātes eodē manus: p̄tim naribus: & tēporib;
ad mouētes. Satis iā fratres collocuti sum? satisq; cō
bibimus. ergo ualete.

Astronomica diligētia
i libris p̄creādis inēpparādis epulis i edificiis & habi
tatiōe: atq; uestib;
q̄tū curā talia liceat. C. xxv.

Ed iuuat ēt p̄per alloq; seueq; r̄ligiōis ātisti
tē. Dic age qd nā in n̄orū usū dānas ātistes
quicqd inqes arbitrio nostro detrahit: qd
quid unius dī cultui derogat: eadē ego te
cū non dāno solum: sed ēt ualde detestor. Execraris
q̄netiā scio: atq; ego insup perhorresco nōnullos: q cū
deum exoratū uolunt: ad iouē in medio celo uastū il
lud dracōis caput subeuntē tā mīsi q̄ stulti cōfugiūt:
ab ipso uidelicet dracone: q quondā e celo corruit:

tertiam

tertiā stellarū ptem secū trahēs: dēiqz deuorādi. Vex
cōcedes ne: cōtractibus: matrimoniis: colloquiis: iti
neribus: similibusqz operibus pagēdis: horas oppor
tunas eligere: non facile te his assensuū uideo: nescio
qd arbitrio metuentē. Ego igitur & si theologus ille
magnus albert⁹ ista dabit: & ratio quedā forte dicta
bit: p electionē ipsā ad arbitriū ptinentem: celestia ita
prudentie nostre usui subiici quēadmodū herbe medi
co subministrāt: tibi tñ potius in presentia credā: & q̄
tu difficile nūc ea pmittis: tā facile ipse dimittā. Obser
uationes uero lune: ideoqz aliarum stellarum ad mor
bos curādos: & idcirco ad remedia preparāda iā diu
ut arbitror pmisisti. Cōcessum quoqz abs te: & isup
approbatū: crescente luna: eadēqz aucta lumine: nec
aliunde infortunata: seminibus agros spargere: uites
oleasqz fereē. Cur nō igitur ad plātandū (ut cynice lo
quar) hoīem utamur bñficio lune: iouisqz: & phebi?
Nā ueneris qdē ad hec officio semp utimur: sed recti⁹
mō dixissem: sp utuntur: nā ipsa mihi uēus est diana
Quid itē de uictu dicem⁹: nō ne licebit: & pderit sub
felici sydere: tū autūno uinū: tū ī dies panē: epulasqz
cōficere? Ac si nequeamus in his preparandis aspect⁹
syderū expectare: expediet saltē ascendentes accipere:
uel aliter angulares: solem: iouē: uenerē: atqz lunam.
sic enī oīa: quibus utimur: feliciter affecta celitus: felī
citer nos afficient. Hactenus te uideo absqz cōtrouer
sia concessuū: nisi forte dicas ita: uitā nostram nihil so
re aliud q̄ perpetuā seruitutē. Ad hec ego subiiciā: fru
stra mortales cumulandis pecuniis: & honoribus ser
uituros: qbus sunt perpetuo mancipati: nisi interī di
ligentia physica dies uite sibi plures accumulēt. Aut
igitur soli deo seruiant: quod quidē est potissimū: aut
si cui pterea seruituri sunt: uite tū ualide: tū lōge poti
Marfi. de tripli. ui. N

us q̄ pecuniis: honoribusq; uāis indulgeāt: cōcordes
 ergo sumus. Sed nūquid uel domos fundabūt teme
 re: uel ifaustas habitabūt: ubi cōtagiosa quedam ca
 lamitas edificiū ferme sic inficit habitantē: ut ueneno
 sus pestilētie uapor etiā ad biēniū in pariete seruatus.
 qualis etiā ex epidimīa latēs in ueste: diu postea uten
 tem inficit icautum: atq; p̄dit. At postq̄ hic in uestium
 incidimus mētione: phibebebis ne pie pater in ueste cō
 ficiēda: uel primū iduēda spiraculū ueneris diligēter
 aucupari: quo quasi uenerca facta uestis: similiter p̄
 pera quadā corpus: & spūm afficiat q̄litate. Nōne me
 dici uetāt vulpiū pelles: agninas p̄bāt: nō aliter for
 te sydus ī dies q̄si nascētes uestes afficit: q̄ semel ab ini
 tio natas. Vestes quidē: & cetera artis opa certā a sy
 dere q̄litate accipere thomas agnas in libro de fato cō
 firmat: tu igit̄ affirmabis. Infectas uero uestes utentē
 inficere: ēt testis est scabies: atq; lepra: deniq; si popu
 li uite cōsulis (ut opinor) ista permittes: atq; ego per
 missione tua cōsulā obſuanda. Sin at̄ eiusmodi mori
 būde uite curā nō improbas qdē: sed negligendā mōes
 ego qdē negligo: melioris uite fiducia fret⁹: ceterisq;
 similiter cōsulo faciēdū. Vale.

¶ Quō p̄ inferiora sup̄ioribus exposita deducantur
 superiora: et per mundanas materias mundana potis
 simum dona. Cap. xxvi.

Ed ne longius digrediamur ab eo: quod in
 terpretantes plotinum instituimus ab ini
 tio: breuiter ita collige. Mundus ab ip̄o bo
 no (ut plato una cū timeo pythagorico do
 cet) q̄ optimus effici poterat: est effectus: est igit̄ nō
 solum corporeus: sed uite insuper: & intelligētie parti
 ceps. Quamobrem preter corpus hoc mundi sensib
 bus familiariter manifestum: latet in eo spiritus cor
 pus

pus quodam exercens caduci sensus capacitātē: in spīritu uiget anima: in aīa fulget intelligētia. Atq; sicut sub luna nec miscetur aer cum terra: nisi per aquam: nec ignis cum aqua: nisi per aere: sic in uniuerso esca quedā siue fomes ad aīam corpori copulandam est ille ipse: quem spīritum appellamus. Anima quoq; fomes quidam est in spīritu: corporeq; mundi ad intelligentiam diuinitus consequendā: quēadmodū sūma quedā in ligno siccitas ad penetratū oleū est pata: oleū huic imbibitū pabulū est ad ignē: ad calorem dico proxime. Calor ipse lumis est uehiculū: ac si lignum hoc eiusmodi sit: ut igne p̄sente fulgeat: non urat: qualia quāq; uidimus: iā hoc exēplo uidebimus: utrū uel homo: uel aliud quidā sub luna: certis qbusdā preparametis: partim qdem naturalibus: partim arte q̄sitis: uitalia atq; et forte itellectualia quedā bona opportune quodāmodo desup accipe possit. Verū qđ hic ad religionē spectat: discutiemus alibi: ubi plotinus in mediū hec adducet. Quod uero ad naturales spectat influxus: q̄lescunq; sint desup ueniētes: scito eos in nobis: materiisq; n̄ris ita demū per artē cōparari posse: qn̄ fomenta nobis: nostrisq; ad illos natura subgesse rit: celūq; ad eosdē opportuniū cōspirauerit. Nonne in ipso fetu natura fetus ipsius artifex: cuq; certo quodam pacto corpusculū affecerit: figuraueritq;: hoc ipso statim p̄paramento: uelut esca quadā spūm ab uniuerso deducit: perq; hūc uelut fomitem uitā haurit: atq; aīam? Ac deniq; p̄ certā anīe speciē: dispositiōemq; corpus ita uiuens dignū est p̄sentia mētis tandē donate diuinitus: ubiq; igit̄ natura magna est: ut inq; plotinus: atq; synesius: uidelicet certa quedā pabulis ubiq; certis inescās non: aliter q̄ cētro terre graua trahens lune cōcauo leuia: calore folia: hūore radices: ce

teraq; similiter. Quo qdem attractu secū ipso deuin-
ciri mundū testant sapientes indi: dicētes mundū es-
se aīmal passim masculum simul atq; feminā: mutuo
q; mēbroꝝ suoz amore ubiq; coire secū: atq; ita cō-
stare: uinculum uero membrorum inesse p inītā sibi
mentē: que totā īfusa p artus agitāt molē: & magno
se corpore miscet. Hinc orpheus naturā ipsam mūdi:
louēq; mūdānū marē appellat & feminā: usq; adeo
mutui ptiū suaz cōiugii ubiq; mūdus est auīd⁹. Esse
uero masculinū sexū feminio ubiq; cōmixtū declarat
illic qdem odor signoz: ubi precedēs ppetuo deiceps
ordine masculinum est subsequens femininū: hinc ue-
ro arbores: atq; herbe: que ēt sicut aīalia utrūq; sexū
habēt. Mitto q ignis ad aerē: aqua ad terrā masculi
uicē tenet ad feminā: ut non mirum sit mēbra inter se
mūdāna: & oēs eius articuli mutuū coniugium con-
cupiscere. Quod & planete cōciliant: ptiū quidē ma-
res: partim uero femine: precipue uero mercurius mas-
culus: atq; femina hermaphroditi pater: quod sane
animaduertēs agricultura pparat agrū: feminaq; ad
celestia dona: & īfitionibus quibusdā: uitā plante p-
pagat: & ad speciē alterā: meliorēq; pducit. Similia q
dam efficit medicus: & phisicus: & chirurgicus ī cor-
pore nostro: tū ad nostrā fouendā: tū ad uniuersā na-
turam uberius cōparādā. Idē quoq; philosophus
naturalīū rerū astrorū pitus: quem pprie magū appel-
lare solemus: certis qbusdāz illecebris: celestia terrēis
opportūne quidez: nec aliter īferēs q īfitionis studio
sus agricola ueteri recentē stipiti surculuz. Quod &
ptolemeus ualde pbat: affirmans eiusmodi sapientē
sic astrorum opus adiuuare posse quēadmodū agri-
cola terre uirtutem. Subiicit magus terrēa celestibus
immo inferiora passim superioribus: ut pprias ubiq;
feminas

feminas suis maribus fecundas: ut fery magneti trahendum: ut camphorā aeri feruētī fugendam: ut cry stallum soli illuminandum: ut sulphur: & sublimem liquorē accēdendū flāme: ut oui testā uacuā: & imple tā rore soli eleuandā: imo: ut ouum ipsum galline fouendum. Preterea sicut nonnulli fouentes oua etiam sine animalibus uitam illis ex uniuerso conciliant: & sepe materias quasdam opportūe parātes absq; ouis manifestisq; seminibus animalia procreant: ut ex oci mo scorpionem: apes ex boue: ex saluia auem meru le similem. Vitam uidelicet a mundo materiis certis opportunisque temporibus adhibentes: sic & ille sapiens: ubi cognouit: que materie: siue quales partim inchoate natura: partim arte perfecte: & si sparſe fuerint congregate: qua celitus influxum suscipere possint: has eo regnante potissimum colligit: preparat: adhibet: sibi que per eas celestia uendicat. Vbi cunq; enim materia quedam sic supis exposita est: sicut speculare uitry uultui tuo: pariesque oppositus uoci subito superne patitur ab agēte: uidelicet potentissimo a potestate uitaq; mirabili ubiq; presente: uirtutēq; passionē reportat: non aliter q̄ & speculum imaginez representat ex uultu: & ex uoce p̄ſeccho. His ferme exēplis ipse plotinus utit̄: ubi mercuriū imitatus ait: ueteres sacerdotes: siue magos in statuis: sacri ficiisq; sensibilibus diuinū aliqd: & mirādū suscipere solitos Vult una cum trismegisto p̄ materialia hec nō pprie suscipi numina p̄ſitus a materia segregata: sed mūdana tātū: ut ab initio dixi: & synesius approbat. Mundana inq;: idest uitā quādam: uel uitale aliqd ex ania mūdi spherarū aimis: atq; stellaz: uel ē motū quēdā & uitale quasi p̄ſetiā ex demōibus: imo iterdū ipsos demōas eiusmodi adē materiis. Mercurius ipse quē

plotinus sequit̃ inquit : demonas aereos: non celestes
nedũ sublimiores statuas: q̃ mercurius ipse cõponit ex
herbis: arboribus: lapidibus: aromatis: naturalẽ uiz
diuinitatis (ut ipse ait) in se habentibus. Adiungunt
cãtus celestibus similes quibus ait eos delectari: statu
isq; sic adesse diutius: & pdesse hominibus: uel obeẽ.
Addit sapiẽtes quondam egyptios: q̃ & sacerdotes
erant: cum non possent rõnibus psuadere populo eẽ
deos: idest sp̃s aliquos sup hoies: excogitasse magi
cũ hoc illicitũ: quo demõas alliciẽtes: i statuas esse nu
mia declararẽt. Sed iamblíchus dānat egyptios: q̃ d
monas nō solũ ut gradus quosdā ad supiores deos
inuestigādos accepint: sed plurimũ adorauerit. Cal
deos uero demonibus non occupatos egyptiis ante
ponit caldeos inquam religionis antistites: nā astrolo
gos tam caldeorum quam egyptiorũ quodammodo
tentauisse demonas per harmoniam celestẽ in statuas
fictiles trahere suspicamur. Quod significare uidetur
astrologus samuel hebreus auctoritate dauidis bis
astrologi fretus: antiquos uidelicet fictores imagi
num fecisse statuas futura pronunciātes. Harmoniā
uero celestĩũ his accõmodatam esse tradit: metallum
fundere ad hominis pulchri formā die mercurii: ho
ra tertia: scilicet saturni. Q̃ n̄ mercurius saturnum in
auario subit in nona celi plaga: uaticiniũ designāte
ascēditq; geminorum sydus: significans pphetas (ut
aiunt) mars a sole comburitur: nec mercuriũ intuef.
Sol tñ aspiciat cõiunctiõis illius locũ uenus interea ali
quẽ obtiet angulũ: occidētalís est et potēs: luna ex tri
gono gradũ aspiciat ascēdentē: similiterq; saturn⁹: hec
illi. Ego aut̃ primo quidẽ ex beati thome sentētia pu
to: si modo statuas loquẽtes effecerint: nō simplicẽ ip
sum stellarũ ifluxũ ibi formauisse uerba: sed demõas
Deinde

Deinde si forte contigerit eos in eiusmodi statuas ingredi: non arbitror hos ibi p̄ celestem influxū fuisse d̄ uinctos: sed sponte potius suis cultoribus obsecutos deniqz̄ decepturos. Nam & natura superior ab inferiore cōciliat̄ q̄dem aliquādo: sed cohiberi nequit: & dispositio illa sydeꝝ paulo ante descripta cōcurrere forte non potest: quāuis aut̄ demones astronomica rōne statuis nō icludant̄: tamē ubi p̄ cultū eis exhibitū presentes extiterint. Porphyrius ait eos regulis astronomicis oracula reddidisse: atq; ideo frequenter ambigua: & merito: quoniā iamblichus probat prophetiā ueram: atq; certam: nec malis demonibus conuenire: nec humanis artibus: uel natura: sed spiratione diuina purgatis mentibus prouenire: sed ad mercurium immo ad plotinum iam reuertamur. Mercurius sacer dotes ait accepisse uirtutē a mundi natura cōuenientē: eāque miscuisse secutus hunc plotinus putat: totū id ania mundi cōciliante facile cōfici posse: quatenus illa naturalium rerū formas per seminales quasdā rōnes sibi diuinitus insitas generat: atq; mouet. Quas quīdem rōnes appellat et̄ deos: qm̄ ab ideis supreme mētis nūq̄ destituuntur. Itaq; per rōnes eiusmodi anima mundi facile se applicare materiis: quas formauit ab initio per easdem: quādo magus: uel sacerdos opportunis temporibus adhibuerit formas rerum rite collectas: que rōnem hanc: aut illā p̄prie spectāt: sicut magnes ferrū: reubarbarū coleram: crocus cor: eupatoriū spodiūq; iecur: spica: muscusq; cerebrū. Fieri posse uō quādoq; ut ratiōib⁹ ad formas sic adhibitis sublimiora quoque dona descendant: quatenus ratiōes in anima mundi coniuncte sunt intellectualibus eiusdem anime formis: atq; per illas diuine mentis ideis: quod & iamblichus approbat: ubi de sacrificiis agit. Qua
Marfi, de tripli, ui. N iii

Apologia

de re alibi nos opportūius disputabimus: ubi ēt appa-
rebit q̄ ipura supstitio ppli gētilis extiterit. Cōtra ue-
ro q̄ pura pietas euangelica fuerit: qđ magna ex parte
in libro de religione christiana iaz fecimus. Finis.

Apologia qđā: in qua de medicā: astrologia: uita
mūdi: itē de magis: qui christū statū natū salutauerūt.

Marsilius ficinus florētinus dilectissimis suis
in ueritatis studio fratribus tribus petris: ne-
ro: guiciardino: soderino: ter: q̄terqz salutē.
Rectius mō tripetro q̄ tribus petris fortasse
dixissem: sicut enī ubi palma est una: nō faciūt plures
in ea digiti manus ibi plures: sic uestra amici corpora
tria nihil phibere uidētur: quo minus unū efficiat pe-
trū una uoluntas faber ille celestis patrie christus tam
ingentem pcreauit petrā: ut imēso huic edificio eccle-
sie sue una hec petra fundando sufficeret. Ego quoqz
tā grādes nactus sum diuina qđā sorte petras: ut tres
nūc meo ul' arduo satis edificio faciāt. Nūc uobis ami-
ci nunc: si nescitis: arx illa palladis necessaria fore ui-
detur: qua procul a nobis seuū impiorū gigantū ipe-
tum arceamus. Quamobrē uestra primū arce tribus
cōstructa petris: triū librorū meorū uitā: uite publice
succurrentiū munire decreui. Scitis (ut arbitror) me
de uita libz cōposuisse in libellos tris diuisū: quorū
primus de uita sana: secundus de uita lōga: tertius de
uita celitus inscribetur. Igitur esca tituli tā suauis q̄
plurimos alliciet ad gustandum: sed in numero tanto
ignorantes pleriqz futuri sunt (ut arbitror) maligni
quoqz nō pauci. Alius ergo dicet: nō ne marsilius ē sa-
cerdos: & profecto: quid igitur sacerdotibus cū me-
dicina: qđ rursum cū astrologia cōmerciū: alius item
quid christiano cum magia: uel imaginibus alius autē
& quidem indignus uita: uitam inuidebit celo: cun-
cti deniqz

Si deniq; sic affecti: beneficio in eos nostro ingrati nimis erunt. Atq; aduersus charitatem nostrā: qua uite: prosperitatiq; publice pro ingenii facultate cōsulimus: nō pudebit esse crudeles. Cōmunis igit erit uobis iste labor: sed ut quodā mō leuior sit: tres eni estis aduersū tres hostes: distributū subite certamē. Nec inuectiua (nouī enī ingenīū uestrū) cōfutabit inuectiuam: sed alieni fellis amaritudinē: que uestra suauitas est: mirifica uestri mellis dulcedine supabit. Principio candidissime nere respōdeto primis: antiquissimos quondā sacerdotes fuisse medicos pariter & astronomos: quod sane chaldeos: persarū: egiptiorum testificantur historie. Ad nullū preterea magis q̄ ad piū sacerdotem ptinere singularis charitatis officia: que q̄dem in maximo omniū beneficio q̄ maxime lucēt. Officium uero prestantissimū est procūl dubio: qđ & maxime necessarium: & in primis ab oībus exoptatū: efficere uidelicet: ut hoībus sit mens sana in corpore sano id aut ita demū p̄stare possum? si cōiungimus sacerdotio medicinā. At qm̄ medicina sine fauore celesti: qđ & hippocrates: galenusq; cōsistentur: & nos experti sumus: sepius est inanis: sepe etiā noxia: nimiruz ad eandem sacerdotis charitatem astronomia ptinet ad quā attinerē diximus medicinā. Eiusmodi (ut arbitror) medicū honorari sacre littere iubent: quoniā ppter necessitatē hunc altissimus pereauerit. Et christ⁹ ipse uite largitor: qui discipulis mandauit: languentes toto orbe curare: sacerdotibus quoq; precipiet: si minus uerbis: ut illi quondam mederi possint: saltez herbis: & lapidibus medeantur. Que si mius ipsa sufficiant opportuno quodam afflatu celi conflare hec: & egrotis admouere iubebit nam & ipse eodem afflatu celi animalia passim ad suam queq; cōcitāt medi⁹

Apologia

cinam usq; adeo uite oium abundantissime puidet.
Sic instinctu celesti diuinitus instigante: serpentes q
dem maratro: hirundines aut celidonia oculis medi
cantur: aquile uexate partu echitē lapidem diuinitus
inuenerunt: quo feliciter oua statim eniteretur. Itaq;
deus ipse q per celū anialia queuis ad medicinas insti
gat: sacerdotes certe pmittit: nō mercede iquam: sed
charitate medicinis celitus cōfirmatis morbos expelle
re: his uero tu deinceps: plura etiam si expedierit inge
nii tui aculeis addes. Surge post hec: & tu guiciardie
uehemens: atq; curiosis ingeniis respondeto: magiam
uel imagines non probari qdem a marfilio: sed narra
ri: plotinum ipsum interpretante: quod & scripta pla
ne declarant: si equa mente legantur. Neq; de magia
hic prophana: que cultu demonum nititur uerbū qui
dem ullum asseuerari: sed de magia naturali: quere
bus naturalibus ad prosperam corporū ualitudinē ce
lestiū beneficia captat: effici mentionē. Que sane facul
tas tam cōcedenda uidetur ingeniis legitime utenti
bus q̄ medicia: & agricultura iure cōceditur: tantoq;
etiā magis: quāto p̄fectior est industria: terrenis celestia
copulans: ex hac officina magi oium primi christū sta
tim natū adorauerūt. Quid igit expauescis magi no
men formidolose: nomen euāgelio gratiosum: qd nō
maleficū: & ueneficū: sed sapientē sonat: & sacerdotē
Quidnā p̄fitetur magus ille uenerator christi prim?
si cupis audire quasi qdā agricola est: certe quidā mū
dicola est. Nec propterea mundū hic adorat: quemad
modū nec agricola terrā: sed sicut agricola humani ui
ctus gratia ad aerem temperat agrū: sic ille sapiens
sacerdos gratia salutis humane inferiora mundi ad
superiora cōtemperat: atq; sicut oua galline: sic oppor
tune terrena subiicit fouenda celo. Quod efficit semp
iple

ipse deus: & faciendo docet: suadetqz facere: ut a su-
peris infima generentur: & moueantur: atqz regant.
Deniqz duo sunt magie genera: unū qdem eorū: qui
certo quodam cultu demonas sibi conciliant: quorū
opera freti fabricant sepe portenta: hoc autē pēitus ex-
plosum est: quando princeps huius mundi eiectus est
foras. Alterx uero eorū: qui naturales materias oppor-
tune causis subiiciunt naturalibus: mira quadā ratio-
ne formandas. Huius quoqz artificii species due sūt:
altera qdē curiosa: altera necessaria: illa sane ad osten-
tationem supuacua fingit pdigia: cū quando persa-
rum magi ex saluia sub fimo putrefacta: dū sol & lu-
na secundam leonis faciem occuparent: eūdemqz gra-
dum ibi teneret: generabant auē merule similē: serpē-
tina cauda: eāqz redactā in cinerem ifundebant lam-
padi. Vnde domus statim plena serpentibus uidebat
hoc autē tanq̄ uanū & salutē noxiū pcul effugiendum
tenenda tamen species necessaria cū astrologia copu-
lans medicinā. Siquis autē pertinax ulterius instet: mo-
rem huic ita gerito guiciardine: ut ne legat hec nostra
nec intelligat: nec meminerit: nec utatur homo: si hō
est: tanto beneficio prorsus indignus. Multa sunt pre-
terea: que tu aduersus ingratam ignorantia in mediū
afferre tuo igenio poteris. Quid nā agis & tu strenue
soderine noster: tollerabis ne supersticiosos: cecosqz ne-
scio quos futuros: qui uitam in animalibus: uel abie-
ctissimis: herbisqz uilissimis manifestam uident: in ce-
lo: in mundo non uident. Iam uero si homunciones
isti uitam minimis concedunt mundi particulis: que
tandem dementia est: que inuidia: nec nosse: nec uel-
le totū uiuere: in quo uiuimus: & mouemur: et sumus
Quod quidem canis aratus: iouem manifeste signifi-
cans communem corporis mundani uitam: peropor-

De animi

tune nūc in hec arati uerba nescio quō uideor incidisse. Memini lucā euangelistā: memini paulū apōstolū his uerbis libenter uti: in quibus mundi uitā sapiētes illi nō horrent. At uero supstitiosus qdam his obiiciet: nō facile cōuinci ex uerbis eiusmodi paulū assenti ri mundū habere aiam: sed tantū subesse deo: ac nos in hoc ipso deo uiuente: esto igit. Ne noiemus in mundo qn non placet: aiam: nome aia sit prophanum licet bit ne saltem uitā qualēcunq; dicere: q̄ deus ipse mundi faber huic operi suo tā feliciter absoluto clementer inspiret. Quādoq; erga uilissima queq; uiuētia nō est auarus: & quotidie per celū q̄ plurimis: q̄ sunt i eo largissime prestat uitā. Dic amabo nō ne uides boues & asinos: o bos o asine: qui tactu quodā ex se uiuentia generāt esse uiuos. Si ergo hec p̄terea ex se uiua q̄ dā aspectu ēt generarent: an non multo magis hec uiuere iudicares: si quod mō ipse iudiciū: si quā uitā habes. Celū terre maritus nō tāgit (ut cōmunis est opinio) terra cū uxore non coit: sed solis sydeꝝ suoz q̄si oculoz radiis undiq; lustrat uxorem: lustrando fecundat: procreatq; uiuentia. Num ergo uitā uel intuēdo largiens: ipsum in se ppriā nullā habet uitā: & quod dedit aui strutho uitā: aspectūque uiuificū: longe est hoc ipso deterius. His tandē adductis: in mediū nisi persuaseris supstitiosum istū mitto semiuiū: imo uero non uiū. Proinde ut pluribus causā nostrā patronis agamus: addito petre mi nere amphionē illum nostrū landinū christophoz oratorem pariter & poetā. ille noster amphio suauitate mira celeriter lapidea hostiū nostroz corda demolliet. Tu uero guiciardie carissime cōpater ito nūc: ito alacer: politianum herculem accersito: hercules quōdam ubi periculosus certandū foret: uocitabat iolaū: tu nunc similiter herculem

lem. Nosti pfecto quot barbara mōstra latiū iā deua
stantia politianus hercules iuaferit: lacerauerit: itere
merit: q̄ acriter expugnet passim: quā tuto ppugnet.
Hic ergo uel centū hydre capita nostris liberis min
tantia statim confundet claua: flāmisqz cōburet. Eia
mi dulcissime soderine: surge age picum salutato phe
beū: hūc ego sepe phebeū appello meū: ille me dionu
sium uicissim: atqz libery. Fratres ergo sumus nūtia
phebo meo uenenosum contra nos pythone: ex pa
lude iam iam emergentē: tendat arcū obsecra precor.
confestim spīcula iaculetur. Intendet ille p̄tinus: scio
quid loquor: uenenūqz totū semel una nece necabit.
Valete iam feliciter amantissimi fratres mei: non ua
litudine tantum felici: sed ipsa etiam felicitate digni
liberorumqz meorum in lucem iam prodeuntium ua
litudinem: felicitatemqz curate. xv. septēbris. M. cccc
lxxxviii. in agro caregio.

Quod necessaria sit ad uitam securitas: & tranquili
tas animi.

M Arsilus ficinus dilectissimis in ueritatis ue
natione fratribus bernardo canisiano: ioan
ni canacio: amerigo cursino salutem. Cum
primis hic in uerbis uenationem quandam
instituissemus: merito forsan canes statim adhibui
mus: & cursores. Apte quidem philosophātes appel
lauimus uenatores: an hela semper ueritatis indagie
laborantes: num etiam apte canes? Aptissime inquit
in republica socrates: philosophantes enim uel legiti
mi sunt: uel spurii: ambo canes. Illi quidem uerita
tez ipsā sagaciter iuestigant: mordicus inuentā tenēt
hi uero pro opinione latrant: mordent: lacerant. Tā
tum pfecto canes inter philosophos sibi uendicāt:
ut non solū seipsos in sectam aliq̄ inseruerint: sed etiā

De animi

sectam ipsi suam nomine cynicā quandoq; confecerint. Habet quin etiam suos academia canes: huc ergo uos sagaces acadēie cāes: huc uos uelocissimi cursores aduoco. Tria. n. estis tres ergo nunc meos p̄cor defendite liberos adhuc teneriores: inter lupos (ut ue reor) euestigio prodituros. Currite inq; alacres: negotia. n. nunc uobis optata mando: non curas: georgiū benignum saluiatum cognoscitis meum: qui ueritatē illam: per cuius nunc uos uestigia passim uenādo discurritis: iandiu est sagaciter affecutus: qui & fratres suos solis instar maior ipse minores illustrat. Huic igit si quem lupoꝝ ululatum audieritis nunciate: fortissimus ille georgius omnes facile fugabit lupos: qui & uastum draconem quandoq; transfixit: ille me igitur ille sollicitudine simul: & uos cura leuabit. Solet. n. inter uos aliquis: & quidem iam sepius dicere: nihil ad uitam salubrius experiri: q̄ magna cum securitate tēpora deglutire: ceteri uero dicenti protinus arridere. Sed dic age canaci: quid nā hoc tuum est totiens repetitum tempora deuorare? quid denique tibi uis: non esse inquires: sed bibere potius: non mandere: uel conterere: sed faucibus plenīs igurgitare. Siquidem tempus ipsum natura quedā est liquens (ut ita dixerim) atq; labilis: liquentium uero hec est conditio: ut si cohibeas in angustum: subito perdas: diffluunt. n. coacta: celeriterq; diffugiūt. Si aquam spongie imbibitā forte compresseris: exprimes eam: statimq; disperges si latius hanc tenueris: retinebis multo magis aerem: ignemq; & etherem. Hinc apud poetas frustra contēdunt: qui ampla diuorum maniumue simulachra uolunt capescere moliuntur. Late admodum accipienda sunt latissima liquentia: & amplissima sunt aplissime possidēda. Tunc certe grauit̄ nos premit angustia: quando

quando animum ipsum: motumque eius naturaliter
amplum redigemus in angustum. Quicumque studia
negotiaque pensitant examissim: & in minima queque
semper exactissime deterunt: uitam interea suam: heu
suam uitam clam miseri conterunt. Recte igitur py-
thagoras precepisse uidetur: caue ne quando i angu-
stum forte cohibearis: nihil celo amplius: nihil est ui-
talius. Angustissima uicissim terra uitam habet in mun-
do quam minimam: denique si celo: temporeque uiuimus:
quanto hec latius absorbemus: tanto uiuimus: & di-
utius. Viuite ergo leti ab angustia procul o amici: ui-
uite leti: letitia celum uos creauit sua: quam suo quodam
risu: idest dilatatione motu splendore declarat quasi
gestiens. Letitia celum uos seruabit uestra: ergo quoti-
die in presens uiuite leti: nam sollicitudo presentium:
rapit uobis presens: preripitque futurum: curiositas futu-
rorum celeriter in preteritum uos traducit: iterum igitur
precor: atque iterum: uiuite leti: nam fata sinunt: dum
securi uiuitis. Sed ut re uera sine cura uiuatis: ne unam
quidem hanc curam sumite: qua solliciti curetis unquam
qua potissimum diligentia curas effugiatis: una enim
cura hec mortalibus heu miseris omni cura cor urit.
Negligite igitur diligentiam: negligentiam uero dili-
gite: atque hanc etiam negligenter quoad licet uobis
inquam: atque decet. Hec autem non tam ut sacerdos
amici mando uobis: quam ut medicus: nam absque hac una
tanquam medicina omnium uita medicine omnes ad uitam
producendam adhibere moriuntur.

Sententiarum

Preclarissimarū sententiarū libellorum marsiliif
cini florentini de triplici uita breuis annotatio.

Aer tempatus: serenuscq; diligendus. li. i. c. x.

Aer nocturnus mortalis est. lib. ii. cap. viii.

Aer nocturnus spiritibus inimicus est: diurnus uero confert. lib. iii. cap. xi.

Alimenta: q̄ bonū sanguinē efficiūt: eligēda. li. ii. c. v.

Alimentis: q̄ diu pmanēt icorrupta: utendū. li. ii. c. vii.

Alimentis septima quaq; hora modicis recreari conuenit. libro. ii. capitu. vii.

Alimenta similia corpori semp conferunt. lib. iii. c. i.

Aloe supra i pilulis q̄libet hebdomada semel. li. i. c. xii.

Ambra & muscus suppticā habent uirtutē. li. ii. c. ix.

Amygdalinum lac familiarissimum mense esse debet libro. i. capitu. xxiii.

Anima mundi: & stellarum: demonumq; alliciuntur corporum formis. libro. iii. cap. i.

Annus septimus: iudiciarius: scalaris: gradarius appellatur: & ideo ex quolibet uite septennario pericula uitanda. lib. ii. cap. xx.

Anno septimo quotiens propinques: consule diligenter astrologū primo: & postea medicū. lib. ii. c. xx.

Annulos confectos certo influxu: & stellarum nominibus appellatos prisci magnifecerunt. lib. iii. ca. viii.

Annulos septem qdam confecisse stellarum nominibus appellatos: & gestasse: ac centum: & triginta ānos uixisse dicitur. lib. iii. cap. viii.

Aque nitide aspectus frequēs laudatur. lib. i. cap. ii.

Aromatica cordi conducunt: & alimentum prestant libro. ii. capitu. xviii.

Ars longa nō nisi uite lōgitudine consequi potest. li. ii. c. i.

Aspectus stellarum inter se uultus appellare potes. libro. iii. capitu. xvii.

Astrologi

- A**strologi perquirēdi sunt: que stella uite faueat: quādo bene se hebeat. lib. 2. cap. xx.
- A**strologorū & medicorū cura uita plongať: &c. li. 3.
- A**strologia medico necessaria: & sub quibus signis purgatio recipienda. li. 3. cap. x.
- A**stronomica diligentia in liberis procreandis: in preparandis epulis: in edificiis: & habitatione: atq; uestibus: & quantum curare talia licet. li. iii. ca. xxv.
- A**tra bilis: idest melancholia: duplex est: scilicet naturalis & adusta. li. i. ca. v.
- A**tra bilis quo pacto conducit ingenio. li. i. ca. vi.
- A**tra bilis qua ratione uitanda sit studiose. li. i. ca. x.
- A**tra bilis piculofissima: ingenium & iudicium labefactans: nō est educēda repēte: sz paulati. li. i. c. xviii.
- A**tre bilis cura. li. i. ca. xviii.
- A**tra bili grauati purgatione bina quolibet āno utantur. li. i. cap. xx.
- A**urum potabile: & aurea alimenta. li. ii. ca. x.
- B**acchus & ceres: seu gula īgeio contrariant. li. i. c. 7.
- B**ibere ex aureo: uel argenteo uasculo studiosis consentaneum est. li. i. cap. x.
- C**alor quomodo temperandus ad hūiorem: atq; uicissim. li. ii. cap. iii.
- C**anescunt sepe iuuenes egrotatione aliqua precedēte: aut parentum similitudine: a quibus canescentibus fuerunt generati. li. ii. cap. xvi.
- C**anis rabidi morsus curatur. li. ii. cap. xi.
- C**antus: & uerba magnam uim ad beneficium celeste captandum conferre censentur. li. iii. cap. xx.
- C**apitis dolor mitigatur hoc modo. li. i. ca. xv.
- C**arnium usum: & abusum medici uetant. li. ii. cap. vi.
- C**elestibus septem modis nos accōmodare possumus.
- Marfi. de tripli. ui. O

Sententiarum

libro.iii.ca.xxii.

Celestium uultus uires inferioribus imprimere con-
stat.li.iii.ca.xvii.

Celi potestate:& radiorū uiribus imagines putantur
uimfortiri.libro.iii.ca.xvi.

Celū suis fauet inceptis : & ideo celū optans habere
propitium:ingenium suum perscrutetur:& sydus:
& genium.libro.iii.ca.xxiii.

Celū quō agat ī spūz:& corpus:& aīam.li.iii.c.xxii

Cena lūpta: hora una uigilie sufficit.li.i.ca.xi.

Cerebri.cordis:iecoris:atq; stomachi diligens habē
da est cura.li.i.ca.ii

Cib⁹ nimius speculatiōi contrarius est.li.i.ca.vii.

Cib⁹ bis quotidie sumēdus:& qs:& quō.li.i.ca.xi.

Cibo sūpto duabus:uel tribus horis pximis difficili
lectiōi:uel cogitatiōi non est incūbendū.li.i.ca.xi.

Cibo sūpto:in meridie dormiendū nō est:nisi maxia
cogat necessitas : & nō prius q̄ horas duas uigila-
uerimus.li.i.ca.xi.

Cibi cōcoctio p̄ ceteris ubiq; curanda est.li.ii.ca.iiii.

Clysteribus uenter sit purgatus.li.i.ca:xxii:

Cogitationē assiduā:et coitū uitā d̄bem⁹:li.ii:c:xyi

Coitus exhaurit spiritus subtiliores cerebrūq; debi-
litat:stomachū:atq; p̄cordia:li.i.ca:yii:

Coitus quō stomacho pestilēs:& nociuus:li.i.ca:xi:

Coitus post cibū statī digestionē īpedit:li.ii.ca:iiii:

Coitū et cogitatiōē assiduā d̄uitā d̄bem⁹:li.ii:c:i6.

Coitus seu uenerēus actus nociuus ualde est contem-
platori:li.ii.ca:xyi:

Color uiridis uisum fouet:li.ii.ca:xiiii:

Colores qui sunt potentes:li.iii.ca:xi:

Comedendī bibēdiq; regula communis : & qualitas
epulaz

epularum. li. ii. cap. vi.

Cōfortatiua partim intra partim extra pectori: nari-
busue adhibenda: dū atra bilis exacta sit. li. i. c. i8.

Cordialia profunt precipue senibus. li. ii. cap. ix.

Corpora celestia imprimūt non nihil in corpe nostro
ad eligendum sepe quod melius est: etiam si ratio
nem finemqz nesciamus. li. iii. cap. viii.

Crudititas semper uitanda. li. ii. cap. iiii.

Estilatiōibus caput fluctuare dicūt. li. i. c. iq.

d Dicta uictus medicina senum. li. ii. cap. viii.

Digestio perfecta uite radix q̄ necessaria sit
ad uitam. li. ii. cap. iiii.

Digestiōes quattuor adiuuari necessariū est. li. ii. c. q.

Duces studiorum nouem sunt: tres in celo: tres in ani-
mo: & tres in terra. li. i. cap. i.

Dulcedo saporis quibus congruit. li. iii. cap. xi.

Brietas insanos facit. li. i. cap. vii.

Egrotātis amor: fidesq; erga medicum plu-
rimum confert. li. iii. cap. xx.

Electuaria tutissima. li. i. cap. xxiii.

Electuarium quotidie mane gustādum: olfactu: gu-
stuqz suaue ad uitā plangandā salutare. li. ii. c. i8.

E patis: cerebri: cordis: & stomachi diligens adhibē-
da est cura. li. i. cap. ii.

Etati cuiuslibet iuxta lune etatem consulendum est.
li. iii. cap. vii.

f Ides: qua sperat quis deuz: & creaturas sibi
pdesse: mirificā habet potentiam ad augen-
dam & conseruandam uitam. li. ii. cap. xiii.

Figure in celo: & sub celo quam uim habere dicunt.
li. iii. cap. xvii.

Figuras celestium antiq̄ imaginibus imprimebāt: &
Marsi. de tripli. ui. O ii

Sententiarum

de usu imaginum. libro. iiii. ca. xviii.

Figura uniuersi quomodo fabricanda. li. iiii. ca. xix.

Flores & herbe: que restringunt abeunte sole: redeunt
te protinus explicant. li. iiii. ca. xiiii.

Forma mundi quomodo fabricanda. li. iiii. ca. xix.

Fructus: & herbe humidiores pce sumendi. li. ii. c. vi.

Gradus septem ad celestia pducetes. li. iiii. ca. xxi.

Gratie tres inter se concordantes: & coniuncte sunt: scilicet:
iuppiter: sol: & uenus. li. iiii. ca. v.

Gustus instaurat si amissus sit. li. i. ca. xvii.

Abitatio alta ad meridiem orientemque spectans
eligenda. li. ii. ca. vii.

Hactenus solis litterarum studiosis deest me-
dicus. li. i. ca. i.

Hebetudo atque obliuio curatur. li. i. ca. xxv.

Helleboro si quis rite utatur: purgat: & quasi reuiuere
nescere facit. li. iiii. ca. xx.

Hominis natura secundum stellas. li. iiii. ca. ii.

Hortorum nemorumque usus laudatus studiosis. li. i. ca. x.

Hostes studiosorum quique precipui sunt pituita: atra bilis
coitus: facietas: matutinus somnus. li. i. ca. vii.

Humor quomodo calori temperandus: atque uicissim. li. ii. c. q.

Humor naturalis quibus de causis arescit: uel exsiccatur:
& quae necessaria sit ad uitam perfectam digestio. li. ii. c. q.

Ecoris: cerebri: cordis: & stomachi quae dili-
gens habenda cura. li. i. ca. ii.

Imagines ex certis lapidibus: & metallis sub
certo sydere fabricate: uitam prosperam polli-
cent: & longeuam. li. ii. ca. xx.

Imagines astronomice per similitudinem mortalium sunt in-
uente. li. iiii. exhortatione.

Imagines caput proprium exigunt: & horarum ele-
ctionem

ctionem. li. iii. ca. xii.

Imagines secundū antiquos suo tēpore fabricantur:
uultib⁹ celestibus subiecte. li. iii. ca. xiii.

Imaginū uirtutes scđm antiquos: atq; medicarū: &
quomō medicie sint lōge ualidiores q̄ iagies. li. 3. cxv.

Imaginibus celestiu figuris antiqui solebāt imprimere
& quales: & de usu imaginū. li. iii. ca. xviii.

Imaginum usus: & figurarum celestium: ibidem.

Imagines sub certis constellatiōibus fabricari: ut ul⁹
tra cōsuetos naturaliu effectus nobis eueniat q̄piā
seductio est: ut thomas libro tertio contra gentiles
probat. li. iii. ca. xviii.

Imagies quantā uim habere putentur in spūz: & spūs
in eas: & de effectu utētis: & opantis. li. iii. c. xx.

Imaginationis intentio in medicinis ēt uim habere cō
stat: ut siqs opez a medicina uehemēter affectet: &
proculdubio credat: speretque firmissime plurimū
sit adiumento. li. iii. ca. xx.

Infās octauo mēse a cōceptiōe nat⁹ semiuui⁹ delectu
astrologico uite reddit⁹: i exhortatiōe ad tciū lib.

Ingenio plurium confert noctu citius dormire: & an
te lucem surgere. li. i. ca. vii.

Ingenium: sydus: & geniū tuū cognosce: & locum eis
dem conuenientem: & professionem tunc sequere
naturalē: ut pspere uiuas. li. iii. ca. xxiii.

Ingenium suū qua ratiōe cognoscāt litterati: sequan
turq; uictū spiritui cōsentaneū. li. iii. ca. xxiiii.

Iuppiter est gratia geminarū media: & maxime nobis
accommodata. li. iii. ca. v.

Ab ore: & urbano: & rustico assuefaciendū
li. ii. ca. iiii.

Lactis usus: sāguinisq; hūani p uita senū cō
ducit. li. ii. ca. xi

Marsi. de tripli. ui. O iiii

Sententiarum

Lapidū certorū ūtutes. li. iii. ca. xliii. Lapidillos

collo suspēdēdos ouēiētē spūz reddētes. li. iii. ca. xv.

Lapillos nascentib⁹ in animalib⁹: ut dracōe: gallo: hi
rūdie efficaces existere: ut i terra nascētes. li. 3. c. xv

Lapillorum uires: atq; metallorū diligentissime per
scrutari expedit. li. iii. ca. xvi.

Liqritie succus deglutatur stomacho uacuo. li. c. x.

Litterati qua rōne cognoscāt ingeniū suum: sequant
q; uictū spiritui cōsentaneū. li. iii. ca. xxiiii.

Lūe aspectus ad solē: & uenerem: & maxie ad iouem
suffragat uirtuti nostre. li. iii. ca. vi.

Luna cōmuniter celestia ad īferiora demittit: & cuius
modi q̄litates habet in q̄libet q̄rta. li. iii. c. vi.

Lūa cū sub aliquo signo discurrit: cauebis mēbr̄ tan
gere ferro: uel igne: cui p̄est illud signū. li. iii. ca. x.

Agnes cur trahit ubiq; ferrū. li. iii. ca. xv.

Magorū medicīa: auro: thure: et myrra p̄se
nibus salutaris est. li. ii. ca. xix.

Mane surgendum: & quomodo studiūz in
choan dum. libro. i. capitulo. viii.

Medicīne celitus acq̄site: & imaginū uirtutes secun
dum antiquos. li. iii. ca. xlii.

Medicinis ad celū tēperatis nō imaginibus utendum
consulitur. li. iii. cap. xv.

Medicīa absq; delectu astrologico facta ab aliis dis
fert: sicut uinū ab aqua. li. ii. exhortatione.

Medicina est opitulatiua uite: celitus adiuta. libro. 3
exhortatione.

Medicinis securius q̄ imaginibus se quis committere
potest. li. iii. ca. xviii.

Medicīe singulis mēbris: & uirib⁹: & spiritib⁹ cōferē
tes: atq; īgeniū: & memoriā cōfirmātes. li. i. ca. xii.

Medicine

- Medicine contra pituitam. li. i. cap. xiii.
Medicina liquida. li. i. ca. xxi.
Medicus cōsiderando lune: solisq; beneficia: & eoruz
quartas: opportuna tpa seruare poterit. li. iii. ca. vi.
Medici corporz celestiu ductu p̄sperant. li. iii. ca. viii.
Melācholie & phlegmati l̄rati obnoxii sunt. li. i. c. iiii.
Melancholici sunt litterati multis de causis. li. ca. iiii.
Melancholia uitanda: uide in uerbo: atra bilis: supra
Melancholicus humor: syrupis: pilulis: & electuariis
soluitur. li. ca. xix.
Melancholia naturalis curat̄ medicina ligda. li. i. c. xxi.
Melancholicus morbus cum diuturnus est: nō est ni
mis ualentibus medicamētis: atque molestis phar
macis irritandus. li. ca. xxi.
Membra fouentur in nobis per comparisonem lune
ad signa & stellas fixas. li. iii. ca. vii.
Mēbra & precipue uires sp̄s multa iuuāt. li. i. ca. xii.
Memorie & iuuētuti p̄sunt myrobalani. li. iii. ca. xii.
Memoria tribus confirmatur. li. i. cap. xix:
Memoria uide ingenium.
Mense due in nouem diei horis utrobiz parce: par
cior cena. li. ii. cap. vi.
Mentha recēs sp̄ diligēda: q̄a sp̄ū salutaris. li. ii. c. i9
Mercurius alloquitur senes: & consult eis circa uolu
ptatem: odores: cantus: medicinas. li. ii. ca. xv.
Metallum quod sit potissimum. li. iii. ca. xiii.
Mundana potissimum dona per mūdanas materias
deducuntur. li. iii. cap. xxvi
Mūdi tres colores: uiridis: aure? & saphyrin?. li. 3 c
Mundi formā seu figurā fabricari. li. iii. ca. xix (xix
Mūdi cōcordia: & natura hoīs scdm stellas. li. iii. c. ii.
Mundi corpus uiuit anima: & per spiritum inter ele
Marfi. de tripli. ui. O iiii

Sententiarum

menta generat. li. iii. cap. iii.

Musica totam ab apolline procedere: atq; iouem esse
musicum. li. iii. ca. xxi.

Nausea: uel facietas studiosis dtestat. li. ii. ca. x
Nausea subducit medicinis. li. i. ca. xviii.

Nocte uertetes in die: uigilando & dormiē
do mortis oculos excecari cōptū est. li. i. c. vii

Bitus naturalis differri pōt: cū astrologie
machinis: tū presidiis medicorū. li. ii. ca. xx

Obletamenta uaria semp aucupari ouenit. li. i. viii.

Obluiosi atq; hebetes sic exoneradi sunt. li. i. ca. xv.

Oculi si caligant que cura sit adhibenda. li. i. ca. vi.

Odor uini nutrit spiritū: ideo eligendus. li. ii. ca. xviii.

Odores cōueniunt illis: qbus & sapores. li. iii. ca. xi.

Odoriferis rebus uita conseruatur. li. ii. ca. xiiii.

Odorū uarietate spiritus recreandus est. li. ii. ca. xviii.

Oua gallinarū si uitellū cū albo cōeda ualent. li. 2. c. 6

Anis duplus ad oua: triplus ad carnes: qua

p druplus ad pisces. li. ii. cap. xv.

Pectine eburneo mane caput pectendum a fronte uer
sus ceruicē quadragies pectine ducto. li. i. cap. viii.

Phebus & bacchus indiuidui fratres sunt uite lon
geue conducentes. li. ii. ca. xx.

Pilule ad soluendam melancholiam. li. i. ca. xx.

Pituite idest phlegmati: & atre bili: id est melanco
lie litterati obnoxii sunt. li. i. ca. iii.

Pituita quomodo studiosis uitanda. li. i. ca. ix.

Planete ab astrologis inimici: idest effectū diuersi di
cunt: ut uenus & saturnus. li. ii. ca. iii.

Planetarū cōditio quesita plurimū cōfert. li. iii. ca. i6.

Planete adiuuant in nobis uirtutem naturalem: ui
talem: animalem. li. iii. cap. yi.

Planetarum

Planetarum dignitates insignis ad usum medicinarum
obseruande. li. iii. ca. ix.

Planetis quō uti debemus in medicinis. li. iii. cap. x.

Planete qui spiritum procreant; atq; recreant: & qua
lia ad unum quenq; planetā pertinent. li. iii. ca. xi.

Planetarum fauor hoībus auspicandus erit. li. iii. ca. xxi.

Purgatio uehemens. repentinaq; delectio penitus de
testatur. li. i. ca. xii.

q Varta quolibet lune & solis: cuius condi
tionis sit. li. iii. ca. vi.

R

Adi syderum terre molem usq; ad centrum
penetrant. li. ii. ca. xvi.

Radii celestis officiū nō solū illuminare: cale
facere: exiccare: penetrare: extenuare: dissol
uere: sed et mirabiles effectus hñe cōstat. li. iii. c. xvi
Radiorum ictibus aliter atq; aliter incidentibus di
uerse uirtutes nascuntur: ibidem.

f Anguis abundans solū mittendus. li. i. c. xx

Sanguis bon^o lōge uite accōmodat^o. li. ii. c. v.

Sanguis & hñor accōmodatus uite aereus esse debet
q̄litate tēpatus: substantia medius atq; tēax. li. ii. ca. v.

Sanguis humani usus pro uita fenum. li. ii. ca. xi.

Sanguis abundans solum litteratis mittendus e ue
na lienis sinistri brachii. li. i. ca. xxii.

Sanitas corporis queritur propter consequendam sa
pientiam. li. i. in proemio epistolari.

Sanitas mētis multo magis querit^r pp sapiētiā. ibidē.

Sapientia pp sapiētiā querit^r sanitas li. i. in proemio

Sapor & dolor cōuenientes. li. iii. ca. xi

Saturnus quibus sit maleficus: quibus propitius: quos
iuppiter a saturno defendat. li. iii. ca. xxii.

Saturnus pro ioue sicut iuppiter hominibus cōmu

- nem agentibus uitā: est iuuans pater. li. iii. ca. xxii.
 Saturnus stellis proximus: primoq; mobili similis
 altissimus planetarum est. li. iii. ca. xxii.
 Senectus retardatur myrobalanis. li. ii. ca. viii.
 Senectutem citam: seu uelocem uenus & saturnus in
 ferunt. li. ii. ca. xvi.
 Senes utantur hoc regimine: & electuarium sumant: ut
 ualidiorē longioremq; uitā cōsequantur. li. ii. ca. viii.
 Senū qualis uictus. li. ii. ca. ix.
 Senum recreatio. li. ii. ca. x.
 Senum uita lacte puellarum iuuenescit. li. ii. ca. xi.
 Senum dieta: habitatio: consuetudo. li. ii. ca. xii.
 Senes a planetis accipiant adminicula ad omnia mē
 bra fouenda. li. ii. ca. xiii.
 Senū cōfabulatio sub uenere p uirētia prata. li. ii. c. i.
 Senibus loquitur mercurius: & cōsulit eis circa uolupta
 tes: odorem: cantum: & medicinam. li. ii. cap. xv.
 Senū medicie cōplures: habitatio & dieta. li. ii. c. xvii.
 Senes labores corporis oderint: multo magis animi:
 longā sitim: inedia: atque uigiliam. li. ii. ca. xvii.
 Senum medicina magorum optima: spiritus corrob
 rans: sensum uegetans: ingenium acuens: & memo
 riam conseruans. li. ii. cap. xix.
 Sensus quinque sunt. li. ii. cap. xv.
 Septimo quolibet uite āno fit in corpore mutatio ma
 xima: ideo pericula uitanda ex quolibet uite septe
 nario imminet. li. ii. cap. xx.
 Signa zodiaci que mēbra respicere dicuntur. li. iii. c. x.
 Syrupis ingenium fouetur: & memoria confirmatur
 hoc modo. li. i. cap. xix.
 Sol ubi leonē intrat: epidimiam sedat. li. iii. cap. iiii.
 Sol efficaciter agit: atq; iuppiter i hec inferiora. li. iii. c. q.
 Sol animalibus

Sol animalibus nocturnis inimicus: diurnis uero amicus est. li. iii. cap. xxii.

Sono meridião nõ necessario digestio ipedit. li. ii. c. q.

Somnus nocturnus semper necessarius. li. ii. cap. vi.

Sperma si supra naturã profluit: magis obest: q̃ si quadragies tantundem sanguinis emanarit. li. i. ca. vii.

Spiritus seu uapor sanguinis instrumentum sacerdotum: seu studiosorum est. li. i. cap. ii.

Spūs nutritur: & cōseruatur p̃ odores. li. ii. ca. xviii.

Spiritus odorū uarietate recreandus est. li. ii. ca. xviii.

Spiritu mundi oīa generantur: in cuius uirtute sunt quattuor elementa: & nos per nostrum spiritū hūc haurire possumus. li. iii. cap. iii.

Spūs noster haurit mundi spiritū p̃ radios solis & iouis: quatenus ipse sit solaris: & iouialis. li. iii. ca. iiii.

Spiritus noster quibus modis haurire potest de spiritu: uitaq; mundi. li. iii. cap. xi.

Spūs: uires: & membra multa fouent. li. i. cap. xii.

Spiritū corporeū curare medicina decet: incorporeū uero spūm. i. intellectū disciplina morali colere dēcet ueritatē diuinā religiōe uenerari fas est. li. i. ca. xxvi.

Spiritus est qualitas iouia: cuius tempore nobis infunditur: & est solaris. li. iii. ca. xi.

Spiritum aliquem excolere uolens patronum suū obseruabit fortunatum: atq; potentem: & eliget lunā directam. li. iii. ca. xi.

Stellarum attractio quomodo fieri solet. li. iii. cap. ii.

Stellarum fixarum usus: & uirtutes. lib. 3. cap. 8.

Stelle uirtutes occultas tribuunt rebus naturalibus & artificiosis: & spūz nostrū eis exponūt. li. 3. c. iz.

Stelle (ut platonice loquamur) dant ordinē rebus: quia ordines regū a stellis dependent: ut solariū: atq;

Sententiarum

similifi & quomodo spūs fiat solaris. li. 3. cap. i4.
Stelle imitande: non adorande sunt. li. 3. cap. 21.
Stelle quos effectus: situs: & aspectus habeāt: ibidē.
Stomachi cura. li. i. cap. xi.
Stomachus gustum aliquando litterarum studiosis
amittit: & tunc medicinis iuuatur. li. i. cap. xvii.
Studiorum nouem duces. li. ii. cap. i.
Studium qua hora opportune mane inchoādum: &
quis continuandi modus. li. i. cap. viii.
Studia nostra ichoari opportune ad unam: uel duas
horas ante ortum solis constat. li. i. cap. vi.
Studiosis quis cibus & potus noxius est: & quis pro
dest: & quomodo. li. i. cap. ix.
Studiosis que alimenta uitanda: & quomodo pitui
ta noxia: ibidem. & cap. x.
Studiosis uitāda omnia: que uisum: olfactum: audi
tumq; offendunt: & multa alia uitanda. li. i. ca. x.
Studiosis nauseam: uel facietatem detestat: ibidem.
Superiora qūo p inferiora supioribus exposita dedu
cantur: & per mundanas materias mundana po
tissimum dona. li. iii. cap. xxvi.

Tiriaca nihil salutaris i genio: cuius dra
chme tertia pars saltē bis in hebdoma
da sumpta confert: sex aut septē horis
ante cibum. li. i. ca. xii. & li. ii. ca. viii.
Tiriaca obliuiosis non est postponenda
li. i. cap. xxv.
Tiriaca non tantum gustu: sed etiam odoratu salu
taris est. li. ii. cap. xviii.
Tiriaca mirabilem uim nacta est contra senectutem:
atqz uenenum. li. iii. cap. xii.
Temperantia in affectibus in uictu: & aere obserua
ta diuturne

ta diuturne conducit uite. li. ii. ca. xx.

Alitudinarii: seu langorosi longam uitā alī
quando consequuntur. li. ii. cap. i.

Venus & saturnus apud astronomos stelle
inter se omnibus inimice. li. ii. cap. viii.

Venus sine baccho friget. li. ii. cap. xv.

Venerea res uite etiam iuuenum detrahit. li. ii. ca. 8.

Venere² actus cōtēplatori cōtrarius ē q̄a uenereū actū
sectāti nihil alieni² q̄ cura & cōtēplatio. li. ca. i6.

Verba magnā uim circa imagīes h̄re cēsent. li. 3. c. 21.

Veritatis cupidi si tanta medicorū diligentia corpore
um spiritum curant: multo diligentius intellectuz
disciplina morali colere debent. li. i. cap. xxvi.

Vestes infectas utentem inficere testis est scabies: atq;
lepra. li. iii. cap. xxy.

Vigilia nimia sic curatur. li. i. c. xxiii.

Vigilia nocturna digestionem impedit. li. ii. cap. iiii.

Vigiliam: inedia: sitimq; laborem corporis: & animi
solitudinē: & merorē deuitare cōuenit. li. ii. ca. 8.

Vigiliis nimis extenuati exsiccatō cerebro sic succu-
rendum est. li. i. cap. xxiiii.

Vigilare multum post cenam: & mane dormire: inge-
nio nocet: ut septem ratiōibus p̄batur. li. i. ca. vii.

Vinum miscere quando: & quibus confert. li. ii. c. 7.

Vinum nimium: uel nimis calidum studiosis inimi-
cum est. li. i. cap. vii.

Vinū crassū turbidū et nigrū studiosis nociuū. l. i c. x

Vinum rubeū potius q̄ album amato. li. i. cap. xi.

Vina rubra: stipticaq;: & quodammodo subamara
accommodata bono sanguini. li. ii. cap. v. & vi.

Virtus fauorē celitus atrahēs cōsistit i eo: q̄ aia mūdi
stellaz: & demonū allicit corpum formis. li. 3. c. i.

120 Sententiarū annotatio

Virtus in nobis naturalis: uitalis: animalis adiuuat
per planetas: per quos: & quomodo. li. iiii. ca. vi.

Virtutem attractiuam ignea iuuat: retentiua terrea:
digestiuam: aerea: & expulsiua aquea. li. iiii. ca. vi.

Vis naturalis: uitalis et animalis per quas spiritus cō
cipiuntur: nascuntur: & fouentur. li. i. cap. ii.

Via: que ad sapientiam: ueritatēq; perducit: longissi
ma & plena laboribus. li. i. ca. vii.

Visus cura. li. i. cap. xvi.

Visum oblectat color uiridis: aq̃: speculū. li. z. c. xiiii.

Vitam ualidam: & prosperam adiuuant stellarū: seu
planetarum influxus. li. iiii. cap. vi.

Vita p̃ res t̃p̃tas p̃manēs in spū recreat: & c. li. z. c. iq̃

Vitā i corpe plōgare cupiētes spūm excolere & auger
nutrimētis sāguinē t̃p̃atū augētib? et clay: aē electo
suauib? odorib? alē fōis et cātib? oblectat. li. z. c. i8.

Vita nō est in uiuētibus nisi per solē et lunā. li. iiii. c. vi

Vita longa ad p̃fectionē sciētie necessaria est. li. ii. c. i.

Vitam longam etiā diligentia nostra prestat. li. ii. c. i.

Vita consistit calore: & humore. li. ii. cap. ii.

Vite producende precepta. li. ii. ca. ii.

Vitalis calor nutritur humore: quo deficiente fit reso
lutio: quo excedente fit suffocatio. li. ii. cap. ii.

Viuerē diu non cupimus dissolutos. li. ii. cap. i.

Viuerē fortunate cupiēs i p̃mis agnoscat ingeniū: sy
dus: geniū suū: et locū eisdē cōuenientē. li. iiii. c. xxiii.

In ziber conditam mane stomacho uacuo sū
z prum: sensibus: et mēorie cōfert. li. i. c. ix.

Zin ziberis conditis usus probatur. li. ii. ca.
ix. precipue senibus.

C Finit aureum opusculū domini Marsilii sicini florentini doctoris & grece & latine doctissimi de triplici uita: nouissime post omnes impressiones diligenter recognitum: cunctisque mendis expurgatum impressum autem Venetiis summa diligentia per Cæsarem arriuabenum uenetum Anno ab incarnatione domini millesimo quingentesimo decimo octauo die uero ultimo aprilis.

Registrum.

Omnes sunt quaterni

A B C D E F G H I K L M N O

Martilii ficini floren

tini: doctoris in omni disciplinarum genere pro
fundissimi: de christiana religione: aureum
opusculum: post omnes impressiones
ubiq; locorū excussas: a bene do
cto theologo adamussim re
cognitum: cunctisq; men
dis expurgatum

Antonio contareno uenetiarum patriar
che Lucas olchinensis felicitatem

Arfilium de christiana religione: uirorum si
ne cōtrouersia omnium: quos etas nostra pe
perit: & latine: & grece doctissimum: quem
impressorum uenetorum auaritia mendosū
excusserat: in pristinum candorem a me restitutum: ti
bi mūneri mittimus reuerēdissime domine Quia tibi
tum propter summam religionem: & uite sanctimo
niam: tum etiam propter doctrinam: & eruditionem
theologica maxime conueniunt. Quantum uero uti
litatis afferat hoc compendiosum opusculum: iudi
cio meo elegans: doctum: & perutile: uel ex hoc ipso
cognosci potest: q̄ profundissimus Marsilius: uelut p
redolentia prata discurrens: primaria queqz: admo
dum archana ac recōdita: ex Moyse: Platonis: nec nō
christiana theologia delegit: excerpfit: declarauit: &
nobis familiaria reddidit. Has igitur emendationes
qualescunqz sint: sicuti multa alia: nomini tuo nun
cupamus. Alia subinde nō minus erudita q̄ proficua
ex optimi Marsilii officina d̄prompta: quib⁹ impres
sorū uenetorum temeritas insidiata est: dominatio
ni tue destinanda parabimus Vale.

¶ Tabula huius operis.

Religio maxie homini ppria est & ueridica.	Ca. i.
De diuinitate animi a religione.	Ca. ii.
Caueant adolescentes: ne facile de religione senten- tiam ferant.	Cap. iii.
Omnis religio bōi habet nō nihil: modo ad deū ipsū creatorē oīum dirigat: xpiana sincera ē.	Ca. iiii.
Discipuli christi neminem deceperūt.	Cap. v.
Quo animo christi discipuli laborabāt.	Cap. vi.
Christiana religio in sola dei ūtute fūdata ē.	Ca. vii.
Christi auctoritas nō ab astris: sed a deo ē.	Cap. viii.
Christi auctoritas absq; miraculis minime fuit.	c. ix.
Christi auctoritas apud gentiles.	Cap. x.
Christi auctoritas apud mahumetenses.	Cap. xi.
De generatione filii dei in eternitate.	Cap. xii.
Ordo celoy: angelorum: animarum: circa trinitatem quasi spherarum circa centrum.	Cap. xiii.
Generatio filii i eternitate: & declaratio i tēpō.	c. xiiii.
Conueniens fuit deum se homini iungere.	Ca. xv.
Qualis coniunctio sit dei: & hominis.	Cap. xvi.
Quam decens dei hoīnisq; coniunctio.	Cap. xvii.
Aduētus xpī dat btitudinē fide spe charitate.	c. xviii.
Aduentus christi ad peccati grauitatem leuandam utilis fuit.	Cap. xix.
Christus perfectū instructionis genus impleuit.	C. xx.
Christus errores expulit: ueritatē aperuit.	Cap. xxi.
Christus est idea: & exemplar uirtutū.	Cap. xxii.
Auctoritas sybillarum.	Cap. xxiii.
Testimonia sibyllarum de christo.	Cap. xxiiii.
De auctoritate prophetarum: nobilitate ueteris te- stamenti: & excellentia noui.	Cap. xxv.
Testimonia prophetarū de christo.	Cap. xxvi.

Tabula

- Solutiones dubitationū circa pphetias. Ca. xxvii.
Cōtra iudeos q̄ miseri sūt in xp̄i uidiētā. C. xxviii.
Confirmatio rerum nostrarum ex iudaicis contra iudeos de sacris libris. Cap. xxix.
Confirmatio trinitatis dei : & diuinitatis christi ex iudaicis. Cap. xxx.
Confirmatio passionis messie contra iudeos ex iudaicis. Cap. xxxi.
Confirmatio peccati originalis : & ob hoc passionis messie ex iudaicis cōtra iudeos. Cap. xxxii.
Probatio q̄ testamenti ueteris cerimonie merito consumpte : consumateq; sunt adueniente nouo ex iudaicis cōtra iudeos. Cap. xxxiii.
De auctoritate doctrine christiane. Ca. xxxiiii.
Quod sacre xp̄ianorū littere uitiatae nō sūt. C. xxxv.
Causa erroris iudeorū : mahūetēsū : gētiliū. c. xxxvi.

FINIS TABVLE

De christiana religione prologus III

¶ Marfilii Ficini Florētini liber de christiana religio-
ne ad laurentiū medicē patrie seruatorē prohemium.

Quod inter sapiētiā religionēq; maxia cognatio ē.

ETERNA Dei sapientia statuit
diuina mysteria saltem in ipsis reli-
gionis exordiis ab illis dūtaxat tra-
ctari: qui ueri essent uere sapientie
amatores. Quo factum est: ut indez
apud priscos rexy causas indagarēt:
& sacrificia summe ipsius rerū cause
diligenter administrarēt: atq; iidem apud oēs gentes
philosophi: & sacerdotes existerēt. Neq; id quidē inui-
ria. Nam cum animus (ur platonī nostro placet) dua-
bus tantum alis: idest intellectu: & uoluntate possit
ad celestē patrem: & patriā reuolare: ac philosophus
intellectu: maxie sacerdos uoluntate nitatur: & intel-
lectus uoluntatē illuminet: uoluntas intellectū accen-
dat: cōsentaneū est q; primi diuina p̄ intelligentiā uel ex
se iuenerūt: uel diuinitus attigerūt: primos diuina puo-
lūtātē rectissime coluisse: rectūq; eorū cultū rōnēq; co-
lēdi ad ceteros propagasse. Prophete igit̄ hebreorum
atq; essei sapientie simul: & sacerdotio incumbēbant.
Philosophi a persis: q̄a sacris preerant: magi: hoc est sa-
cerdotes: sunt appellati. Indi brachmanas de rerum
natura simul: atq; animorū expiationibus cōsulebāt.
Apud egyptios mathematici & metaphysici sacerdo-
tio fungebātur: & regno. Apud ethiopas gymno-
phiste philosophie simul magistri erāt ac religionis an-
tistites. Eadē in grecia cōsuetudo fuit sub lino: orphea
museo: eumolpo: melāpo: trophio: aglaophemo: atq;
pythagora. Eadē in gallia sub druidū gubernaculis
Marfil. de chri. reli. A iiii

Quantū apud romanos numme pompilio: ualerio sorano: marco uarroni: multisq; aliis sapientie simul: facrorumq; studiū fuerit: q̄s ignoret? Quanta deniq; & q̄ uera doctrina in priscis xpianorū episcopis: p̄sbyterisq; quis nesciat? O felicia secula: que diuinā hanc sapiētie: religiōisq; copulaz: presertim apud hebreos: xpianosq; integram seruauistis. O secula tandē nimīū infelicia: quādo palladis: themidisq; diuortiū miserabile cōtigit: proh nephas: sic datum est sanctū canib? lacerādum. Doctrina enim magna ex parte ad p̄phanos translata est: unde ut plurimum iniquitatis euasit & lasciuię instrumentū: ac malitia dicenda est potius q̄ scientia. Margarite autē religionis preciosissime sepe tractantur ab ignorantibus: atq; ab his tanq̄ suis bus conculcant. Sepe enim iners ignorantū: ignauorūq; cura supstitutio potius q̄ religio appellāda uidetur. Ita neq; illi sincere ueritatem intelligunt: que tanq̄ diuina solis piorū oculis illucescit: neq; isti: q̄tum in eis ē recte uel deum colunt: ut sacra gubernant: diuinarū: humanarūque rerū prorsus ignari. Quandiu duram & miserabilem hāc ferrei seculi sortem sustinebimus? O uiri celestis patrie ciues: icoleq; terre: liberemus: obsecro: q̄nque philosophiā sacrum dei munus: ab impietate si possumus: possumus aut si uolumus: religionē sanctā pro uiribus ab execrabili inscitia redimamus. Hortor igitur oēs: atque precor: phōs quidem: ut religionē: uel capebant penitus: uel attingant: sacerdotes autē: ut legitime sapientie studiis diligenter incubant. Ego q̄tum hac in re uel profecerim: uel profecturus sim: nescio: tētaui tamē: & tentare nō desinā: non meo quidem ingeniolo: sed dei clemētie uiribus confusus. Au? tuus: magnanime laurēti: magnus colimus
petrus

petrus deinde pius gēitor me a teneris annis: quo philosophari possem: suis opibus aluerunt. Tu nup uolens philosophandi studiū in me: quo ad posses: sicut in iis nonnullis consueuisti: cum pietatis officio copulare. Marsilium ficinum tuum sacerdotio: & quidem honorifice decorasti. Vtinā nunq̄ mihi ipse defuerim aut desim: quandoquidē dei ipsius: medicūq; fauor: & auxiliū nunq̄ defuit. Vt aut diuinā mihi gratiā magis conciliarem: tibi que gratificarer: & mihi ipse non deessem: cum primum sacerdotii sacris initiatus sum opus de christiana religione cōposui: quod quidē tibi huius mee p̄fessiōis auctori: p̄cipuoque tum sapiētie alumno: tum pietatis cultori censui dedicandum.

CReligio maxie homini ppria est: & ueridica. C. i.

Ingulas generis humāi dotes uidemus in bestis quibusdā saltē secundū quandam similitudinem: excepta religione: aliquādo apparere. Nullum bruta per se ferunt religionis indicium: ut propria nobis sit mentis in deum celi regem erectio: sicut corporis in celum erectio propria: cultusq; diuius: ita ferme hominibus naturalis: quemadmodum equis hinitus: canibus uel latratus. At si quis curiosius affirmet: bestias insuper nonnullas interdum celestia uenerari: quod ego minime credo: respōdebūt platōici huiusmodi bestias: uel aliud quoduis tunc facere: cum celestia honorare uidētur: uel si forte honorant: tamen nescire quid agant: uel si sciunt: illas quoq; intelligentie: immortalitatisq; participes esse. Sed re uera: ut ad propositū reuertamur homo p̄fectissimum animal: ea proprietate maxime tum perfectione pollet tum ab inferioribus discrepat: qua perfectissimis, idest diuinis coniungitur. Rur

sus: si homo animalium mortalium perfectissimus est in quantum homo ob eam precipue dotē est omnium perfectissimus: quam inter hec habet ipse propriā: ceteris animalibus non cōmunem: ea religio est per religionem igitur est perfectissimus. Si religio esset inanis: per eam rursus homo omnium esset imperfectissimus: quoniam per eam dementissimus esset: atq; miserimus. Siquidem homines multi omnia: omnes certe multa uite commoda temporalis abiiciunt & incōmoda subeunt dei uel amore: uel metu. Nullum uero animalium reliquorum presentibus abstinet bonis propter dei cultum: expectationemq; futuri. Adde q; sciētie stimulus nos solos pungit assidue diuine uindictę: inferorumq; timor acerrime uexat. Si ergo religio: (ut diximus) uana est: nullum est animal demētius & infelicius homine: esset igitur ob religiōem homo imperfectissimus omnium per eam tamen paulo ante omnibus pfectior apparebat. Non potest autem per eandem sui partem ita contraria pati: ut secundum eā tum summe pfectus sit tum summopere imperfectus. Est igitur religio uera: p̄sertim quia sicut non potest quicquam ignis propinquatione fieri frigidissimum: ita nō potest homo quia solus heret deo sapiētissimo beatissimoq; stultissimus ex hoc: miserimusq; euadere. Neq; etiam potest deus: qui summa ueritas: & bonitas est humanum genus prolem suam decipere. Naturalis autem cōmunisq; opinio de deo inserta nobis est a deo communi origine: ac principe naturarū. Preterea meminisse debemus uaticiniū illud: quod a tota aliqua animalium specie fit: quia uniuersalis: particularisq; fit instinctu: uerum existere. Reptilia multa: oriente sole e terre sinu surrepunt: aeris caligo portenditur

tenditur: cornicum plurima turba uespere a certa aeris plaga peruolat: uenti prenunciantur: & alia eiusdem generis innumerabilia. Communi quoque hominum uaticinio religio uera est: omnes namque semper ubique colunt deum uite future gratia: uerum est igitur preuidere nobis deum: et uitam aliam fore. Si modo perfectissima species animalium uerissimum habet iudicium illud: quod sibi est maxime omnium naturale. Talem autem esse religionis assertionem apparet: non solum ex eo quod solius omniumque hominis est: uerum etiam ex eo quod omnes hominum opiniones: affectus: mores: leges excepta communi quadam religione mutantur. Siquis ergo reperiatur ois religionis penitus expers: quia preter humane speciei naturam est: uel monstrum quodam est ab initio: uel contagione monstri alterius inquinatus.

De diuinitate animi a religione.

Capitulum. ii.

Lato noster in protagora: maximum esse uult nostre diuinitatis iudicium: quod soli nos in terris tanquam fortis diuine participes ob cognationem quandam deum recognoscimus: et cupimus: tanquam auctorem inuocamus: & amamus ut patrem: ut regem ueneramur: timemus ut dominum. Sicut enim sol sine sole non cernitur & sicut aer sine aere non audit: ac plenus lumine oculus uidet lumen: plena aere auris audit aerem resonantem: ita neque deus sine deo cognoscitur. Sed animus deo plenus tantum in deum erigit: quantum & diuino lumine illustratus agnoscit deum: & diuino calore accensus sitit eundem. Non enim ad id: quod supra est & infinitum: nisi uirtute superioris: infinitumque attollit: hinc animus dei templum efficit ut christus pythagoricus arbitrat deus uero eterni templum nunquam existimat ruiturum: deum agitat mens

hūana: quottidie deo ardet cor. Deū suspirat pectus
eundē cātat lingua: eundē caput: manusq; adorāt: &
genua: eundē referūt hoium artificia. Si nō audit hec
deus: est ignorans: si nō ex audit īgratus: crudelis om
nino: si uociferari nos cōpellit quotidie: quos nō exau
dit. Deus aut: qui infinita sapientia: bonitas: caritas
est: ignorans: uel ingratus: uel crudelis esse nō potest.
Omnia at cū supior mēs cōprehēdat īferiorē potiusq;
ecōuerso: si mens hūana mentē diuinā attingit: neces
sariū est a diuina mēte hūanā cōprehēdi: et gubernari.

Caucant adolescentes: ne facile de religione sen
tentiam ferant.

Capitulum. iiii.

Et si homo natura ī qualibet etate: exceptis
paucissimis: & illis qdem deprauatis religio
sus est: due tñ etates: & plato scribit: religio
siores sūt pueritia uidelicet: & senectus. Nā
pueri religiosi nascunt: atq; educant: & in religiōe fir
missimi permanēt: quousq; in adolescentia ratio exci
tetur: que sua natura singularum rerum causas ratio
nesq; requirit: si in hac etate: aut ea studia cāpellant:
aut in eo sermones incidant: quibus diligenter rerum
cause perquirantur: incipiuntur: quasi nihil uelle asse
uerare: nisi cuius ipsi rationem perspexerit. Tunc pri
mum religionē magna ex parte post tergum abiciunt
nisi forte regibus: seniorumq; consilio se committāt.
Quia diuinorum occultissime rationes longo uix tan
de tēpore exq̄lītissima diligentia purgata mente p̄spi
ciuntur. Adolescentes illi rationes huiusmodi nōdū
atingunt: & quia nihil ferme asserunt: cuius non ui
deant rationē: si proprio confidant iudicio: religionē
quodammodo negligunt. Nonnulli in hac opinione
constituti propter superbiam: incōtinentiamq; aristhi
pici

picis uoluptatibus se se dedunt: tandem nihil ampli
us de religione: nisi tanquam de anilibus fabulis co
gitantes. Alii uero propter māfuetudinē: et modestiā
pythagoreo ritu mentē purgant a sensibus: per mo
rales: phyficas: mathematicas: metaphisicas disci
plinas: ne tanquā superiores illi: lippos adhuc oculos
in diuinū solem subito dirigētes: caligari cogātur: sz
gradatim progredientes lumen diuinum ī moralibus
primo: tanquā iolis lumē in terra prospiciant. Secun
do in phyfics tanquā in aqua: tertio ī mathematicis
tāquā ī lūa. q̄rto in metaphysicis tanquā ī ipso sole tā
supcelesti q̄ celesti p̄spicue salubriterq; p̄spiciant. Hos
appellat orpheus musarū legitimos sacerdotes: qui
tandē in etate maturiore de religione sentiūt multo
melius: quēadmodū legimus apud platonē in episto
la ad regem dionysiū in phedro in primo de republī
ca. in decimo legū monet autē iuuenes diuius plato
ne temere de diuinis sniam ferant: sed credāt legibus
donec etas ipsa doceat: uel per eos disciplinarum gra
dus: quos narrauimus: uel per experientiam: uel per
quandam animi a corpore separatione m: quam mo
derat: senectus adducit: ut anima ī ea etate res a cor
poribus separatas: quasi e proximo uidens clarius di
scernat q̄ consueuerit. Meminisse uero semp oportet:
neq; posse in iuuenibus secundum naturam sapientiā
esse: neq; q̄cūq; uel in iudicando: uel in agendo piculosi
us esse q̄ audacem ignorantia: et audacem ignorantē.
Sapientia sine audacia prodest quidem quis nō satis
magnifice: sed obest nūquam: audacia uero sine sapi
entia fera quedā indomita: ac penitus effrenata. Quo
niam uero de cōmuni religionis ueritate prouidentia
dei animorū diuinitate in theologia nostra latissime

disputauim⁹: hec de his ad presens breuiter dicta sufficiant: nā ad christiane religiōis mysteriū pperamus.

COmnis religio boni habet nō nihil: modo ad deū ipm creatorē oium dirigat: xpiana sincera ē. Ca. iiii.

Nihil deo magis displicet q̄ contēni. nihil placet magis q̄ adorari: hoies dinarum legum aliqua ex parte transgressores leuius punit: rebellātes aut pp ingratitudinē: malignitatēq; & superbiam ab eius imperio fulminat: Idcirco diuina prouidentia non permittit esse aliquo in tempore ullam mundi regionem omnis prorsus religionis expertē: quamuis permittat uariis locis: atq; tēporibus ritus adorationis uarios obseruari. Foritā uero uarietas hmōi: ordināte deo decorem quendam parit in uniuerso mirabilem: regi maximo magis cure est re uera honorari: quā aut his aut illis gestibus honorari. Rex Alexander quot gētib⁹ iperabat: tot modis cū uel ipse ad eas pficisceretur: uel legatos mitteret: honorabatur. Totūque id quod in eius agebatur gloriam: quodāmodo cōmendabat: aliud tamē alio habebat acceptius idēz quasi de mundi rege est arbitrandū. Coli mauult quoquo modo: uel inepte modo humane q̄ per supbiam nullo modo coli. Incōtinētes quidē hoies sed quodāmodo subditos: uel corrigit tanq̄ pater: uel saltē minus affligit: impios aut: ingratosq; oīno: & sponte rebelles tanq̄ hostis exterminat atq; excruciat. Cum uero nullum humanum cultū eius gratia susceptū deus sicut uolūtariā impietatem penitus reprobet: quē tñ maxime omnium: immo solū approbat. Deus in se ipso sūmum est bonum: ueritas rerū: lumē lauroq; mentium illi igit deum pre ceteris: immo soli sincere colunt qui
eum

eum actiōe: bonitate: ueritate lingue: mētis claritate
qua possunt: & caritate qua debēt: sedulo uenerant.
Tales uero sunt: ut ostendemus: quicumque ita deus
adorant: quemadmodū christus uite magister: eiusq;
discipuli preceperunt.

Discipuli christi neminē deceperūt.

Cap. v.

Si discipuli christi decipiendi humani generis
gratia: figmētum introducere cogitauiſſent
rationē certe facilioris perſuaſionis aliqua
habuiſſent. Cōtra uero fecerunt: agreſſi enī
sunt rem tū ad credendū: tum ad obseruandū omniū
rerū difficillimā. Adde q; modis etiā difficillimis
ſi tēpora: loca: pſonaſq; conſideres: in temporibus ſci
licet eruditis: in urbibus ampliffimis: plenisque oīum
doctrinarū: aduerſum potētes: principesq; & doctos
& multos: cum ipſi debiliſſimi eſſent: omnium rerum
egēi: rudes ab initio: & pauciſſimi. Vndecim enī xps
reliquit apoſtolos: duo uero illi & ſeptuaginta christi
discipuli ab apoſtolis regebātur. Audire licet paulus
corinthiis ita dicentē. Videte uocationē ueſtram fra
tres: quia nō multi ſapiētes ſecundū carnē: non multi
potentes: nō multi nobiles: ſed que ſtulta ſunt mundi
elegit deus: ut cōfundat ſapientes: & infirma mundi
elegit deus: ut cōfundat fortia: & ignobilia mūdi: &
contemptibilia elegit deus: & ea. que non ſunt: ut ea
que ſunt: deſtrueret. Non igit finxiſſe credendi ſunt:
preſertim q; ſumma inter ſe bonorū morum: opinio
nūq; cōcordia fortiter uſq; ad finē in re maxime oīum
ardua pſeuerauerunt: alioqn nihil obtinuiſſent: neq;
permium tanti laboris ullū in hac uita: uel ipſi pēpie
bant: expectabant ue: uel populis policebātur. Atq;
hoc eſt: qd inqt paulus. Si in hac uita tantū ſperamus

in christo: miserabiliores sumus cūctis hoībus: sepe p̄
dicebāt se morituros p̄ fide: & postea uniuersos: qui
eorū disciplinā secuti eēnt: accerba: & nefanda passu-
ros. Vt obmittā: qđ abiiciebāt: q̄cunq; hñtur a mor-
talibus bona abiiciq; iubebant. Neq; in angulis susur-
rabant sed palā uulgo suā doctrinā audacter dissemi-
nabāt. Siquidem paulus ēt cathēa collū uinctus publi-
ce predicabat: unde scribit ad philippēses. Que circa
me sunt: magis ad p̄fectū uenerūt euāgelii ut uincula
mea māifesta fierēt in xp̄o in oī pretorio: & in ceteris
oībus: & alibi ait. Euāgeliiū iam predicatum fuisse oī
creature: q̄ sub celo est. Rursus. Nihil horū in angulis
gestū est. Credebāt igitur illi: se uera hoībus predicā-
tū imo certe qđ predicabāt: itelligebāt. Hic illud Petri
parati semp estote ad satisfactionē omni poscēti a uo-
bis rōnem: de ea: que in uobis est: spe: & fide. Hinc il-
lud pauli ad corinthios. Ego sic curro nō quasi in in-
certū: sic pugno non quasi aerē uerberans: sed castigo
corpus meuz: & in seruitutem redigo: ne forte cū aliis
predicauerim: ipse reprobus efficiar. Hinc paulus: &
apollo ubiq; cum doctis de christi misteris differētes
p̄phetarum uolumina in mediū adducebāt. Iubet se-
pe paulus discipulos suos: p̄cipue sacerdotes p̄funde
prophetarum intelligētie diligenter incumbere. Cre-
debāt igitur: intelligebātq;: ut dixi: quod predicabāt
Alioquin p̄ discipline illius assertione nequaq; tā itre-
pide: tā libenter se cōtinuis laboribus: piculis: uerbe-
ribus: & certe morti supposuissent. Paulus pro christi
gloria annos septē atq; triginta: supra q̄ credi possit:
usque ad extremū spiritū omni afflictionū genere cō-
tione laborauit. Laborauit tempus idē & petrus: la-
borauit ioannes euangelista annos octo & sexagita
ceteriq;

ceteriq; per omnem uitam similiter.

Quo aio xpi discipuli laborabāt.

Cap. vi.

Quo aut animo christi discipuli laboraret: declarat paulus in epistola ad romanos. Quis inquit nos separabit a charitate christi: tribulatio: an angustia: an persecutio: an fames: an nuditas: an piculum: an gladius: sicut scriptū est. Quia pp te mortificaur tota die: extiati sumus oues occisionis. Certus sum enim q neq mors: neq uita: neq angeli: neq principatus: neq ptates: neq uirtutes: neq instantia: neq futura: neq fortitudo: neq altitudo: neq profundū: neq alia creatura poterit nos separe a charitate dei q est in christo iesu dño nostro. Idem postq corinthiis enunciauit multa laborū: tormētōrumq; genera: q & tulerat: & ferebat: subiūxit in his se letari: gloriari: corroborari. Idē scribit dum romē uinctus eet ad philippenses. In nullo confundar: sed cū oī fiducia: sicut semp: & nūc exaltabit christus in corpe meo: siue p uitā siue p mortē: mihi enī uiuere christus est: & mori lucrū. Q d si uiuere i carne hic mihi fruct? opis est: qd eligā ignoro: coarctor at e duobus. Desidero enim dissolui: & esse cum christo: atq; hoc qdem mihi multo melius: permanere aut in carne ppter uos necessarium est. Subiungit diuinās in hūc modū: & hoc cōfidens. Scio qā maebo: & pmanebo oībus uobis ad pfectum uesty: & gaudium fidei: ut gratulatio uestra abundet in xpo iesu in me p meum aduentū iterum ad uos. Et paulo post. Vobis donatum est p christo: nō solū: ut in eū credatis: sed ut etiā pro illo patiamini: idē certamē habentes: quale & uidistis in me: & nūc audistis in me: & nunc audistis de me. Liberatus aut est: ut predixit a uinculis: rediitq;

ad illos. Idem ad colocenses. Permaete in fide fundati: & stabiles: & immobiles a spe euangelii: quod audistis: quod predicatum est in uniuersa creatura: que sub celo est. Cuius factus sum ego paulus minister: qui nunc gaudeo in passionibus pro uobis: & adimpleo ea que defunt passionum christi in carne mea pro corpore eius quod est ecclesia. Idem ad thesalonicenses. Nemo moueat in tribulationibus istis: ipsi scitis quod in hoc positi sumus. Nam cum essemus apud uos: predicebamus uobis passuros nos tribulationes: sicut & factum est: & scitis. Idem ad timotheum. Non dedit uobis deus spiritum timoris: sed uirtutis: & dilectionis: & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium domini nostri: neque me uinctum eius: sed conlabora in euangelio secundum uirtutem dei. Et paulopost. Ob euangelium hec patior: sed non confundor. Scio enim cui credidi: et certus sum: quia potens est depositum meum seruare in illum diem. Item post pauca. In euangelii predicatione laboro usque ad uincula quasi male operans: sed uerbum dei non est alligatum: ideo omnia sustineo propter electos: ut ipsi salutem consequantur: que est in christo iesu: cum celesti gloria: fidelis sermo. Nam si commortui sumus: et conuiuemus: si sustinebimus & coregnabimus: si negauerimus: & ille negabit nos. Si uero non credimus: ille fidelis permanet: negare se ipsum non potest. Item. Scis quales persecutiones: & passiones sustinui antiochie: byconie: lystris: & ex omnibus eripuit me dominus. Et omnes qui pie uolunt uiuere in christo iesu: persecutionem patiuntur. Similiter corinthiis Semper mortificationem iesu in corpore nostro circumferimus: ut & uita iesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos: qui uiuimus in mortem

mortem tradimur ppter iesum : ut & ita iesus mani-
festetur in carne nostra mortali. Vnde galathis. Ego
stigmata dñi iesu in corpore meo porto. Rursus co-
rinthiis. Puto nos apostolos nouissimos deus ostēdit
tanq̃ morti destinatos: quia spectaculum facti sumus
huic mūdo: & angelis: et hoibus. Et post pauca. Vt
q; in hanc horam esurimus: & sitimus: & mundi su-
mus: & colaphis cedimur: & instabiles sumus: & la-
boramus operantes manibus nris. s. comparandi ui-
ctus gratia: nūq̃. n. uoluit alieno labore uiuere. Et se-
quitur. Maledicimur: & benedicimus: persecutiōem
patimur: & substiemus: blasphemamur et obsecramus
tanq̃ purgamēta huius mundi facti sumus oīum pe-
ripiſſima. i. rudera: atq; sordes. Idē ro. Gloriamur in tri-
bulatiōib⁹: sciētes: q̃ tribulatio patiētiā gignit: patiē-
tia p̃bationē: p̃batio uero spem: spes aut nō cōfundi-
tur: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris p
spiritum sanctum: qui datus est nobis. Similiter gala-
this. Absit ut gloriē in alio: nisi in cruce domini no-
stri iesu christi: per quem mihi mundus crucifixus est:
& ego mundo. Item. Cum xp̃o affixus sum cruci: ui-
uo autem iam non ego uiuit uero in me christus. Sed
audi rursus quid romanis dicat. Non accepistis spiri-
tum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritū
adoptionis filiorū in quo clamamus abba pater. Ipse
enim spiritus testimoniū reddit spiritui nostro: q̃ su-
mus filii dei. Si aut filii: et heredes: heredes quidē dei
coheredes aut xp̃i: si tamen cōpatimur: ut & conglo-
rificemur. Existimo enim: q̃ non sunt condigne pas-
siones huius temporis ad futuram gloriam: que i no-
bis reuelabitur. Nam expectatio creatur̃ reuelationē
filiorum dei expectat. Idem corinthiis. Si mortui nō
Marſi. de chri. reli. B

resurgūt: cur nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter uestram gloriā fratres: quā habeo in xpo iesu domino nostro. Quod secundum hominem ad bestias pugnaui ephesi: quid mihi prodest: si mortui non resurgūt? Rursus: tribulamur fratres pro uestra exhortatione: & salute: q̄ operatur in nobis tolerantiam earūdem passionū: quas & nos patimur: ut spes nostra firma sit pro uobis: sciētes q̄ sicut focii passionum estis: sic eritis & consolationis. Non enim uolumus ignorare uos fratres de tribulatione nostra: que facta est nobis in asia: quoniam supra modū grauati sumus. Item: super abundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam & cū uenissemus in macedoniam: nullam regem habuit caro nostra: sed omnem tribulationem passi sumus: unde ephesiis ait. Ego paulus uinctus christi iesu pro uobis gentibus obsecro: ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis: que est gloria uestra: deniq; ait se pro christo legatione fungi in cathena. Philippensibus ait: se omnia: quā maxima: nihili p̄dere & ut stercora existimaſ ut christum lucretur: focusq; sit passionis eius configuratus morti eius ad ei⁹ resurrectionē p̄merendā. Item: cōuersatio n̄ra in celis est. Vnde etiam saluatōrē expectamus dñm n̄m iesum xpm: qui reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpori claritatis sue: secundum operationē suā: qua possit etiā subiicere sibi oīa. Itaq; fratres mei carissimi: & desideratissimi: gaudiū meum: & corona mea: sic stete in dño carissimi. The salonicēsisibus aut. Vos quoq; imitatores nostri facti estis: & dñi: excipientes uerbum in tribulatione multa cū gaudio spiritus sancti. Scitis fratres introitū n̄m ad uos inanē nō fuisse: sed ante passos: contumeliisq; affectos

affectos: sicut nostis in philippis: magna cum fiducia
& sollicitudine in dño uobis euāgeliū p̄dicasse. Facti
estis imitatores ecclesiarū dei: que sunt in iudea: i xpo
iesu: eadē enim passi estis & uos a cōtribulibus ur̄is:
que et ipsi a iudeis: consolati sumus i uobis fratres in
omni tribulatione: & necessitate nr̄a: per uestrā fidē:
quoniā nūc uiuim⁹: si uos statis in dño. Hebreos pre
terea ita cohortat̄. Rememoramini pristinos dies: in
quibus illuminati magnum certamē sustinuisistis pas
sionum: & in altero q̄dem oprobriis: & tribulationi
bus spectaculū facti: in altero autē socii taliter cōuer
santium effecti. Nam & uincti cōpassi estis: & rapinā
bonorū uestrorū cum gaudio suscepistis: cognoscentes
uos meliorē habere: & manentē substantiam in celis.
Nolite itaq; amittere fiduciā uestrā: que magnā habet
remuneratōnē. Item habentes igit̄ pontificē magnū
qui penetrauit celos: iesum filium dei: teneamus con
fessionem. Item: et nos tantā habentes impositā nu
bē testiū: deponentes omne pondus: & circundās nos
peccatum per patiētiā curramus p̄positum nobis cer
tamē: aspicientes in auctorem fidei: & consumatorē
iesum: qui proposito sibi gaudio: sustinuit crucē. cō
fusione contempta: atq; i dextera sedis dei sedet. Sed
nescio quo spiritu ad illa: que ad corinthios scribit re
dire cōpellor. Ego in laboribus plurimis: i carceribus
abundantius: in plagis supra modū: in mortibus fre
quenter: a iudeis quinq; q̄dragenas unam minus ac
cepi. Ter uirgis celus sū: semel lapidat⁹ sū: ter naufra
giū feci: nocte & die in p̄fundo maris fui in itineribus
sepe: piculis fluminū: piculis latronū: piculis ex generē
piculis ex gētib⁹ piculis i ciuitate: piculis i solitudie pi
culis in mari: piculis i falsis fratrib⁹. In labore: & i erū
Marfi. de chri. reli. B ii

na in uigiliis multis: in fame: & siti: in ieiuniis multis
in frigore & nuditate: preter illa: que extrinsecus sunt
instituta mea quotidiana: sollicitudo omnium ecclesiarum.
Quis infirmat: & ego non infirmor: quis scandalizat:
& ego non uror: Si gloriari oportet: que infirmitatis
mee sunt: gloriabor. Deus & pater domini nostri iesu christi
scit: qui est benedictus in secula quod non metior. Damasci
propositus gentis arethe regis custodiebat ciuitatem dama
scenorum: ut me comprehenderet & per fenestram in spor
ta demissus sum per murum: & sic effugi manus eius.
Laudat quin et corinthios quod sustineant: si quis in ser
uitutem redigit: si quis deuorat: si quis accipit: si quis ex
tollitur: si quis in faciem cedit. Quod autem ipse non pro
sua: sed pro sola christi gloria contenderet: sic aperit. Inter
uos alius dicit: ego quidem sum pauli: alius ego ipsius apol
lo: nonne sic homines estis: quid enim est apollo: quod uero
paulus ministri eius: cui credidistis: et unicuique sic dominus
dedit. Ego plantaui: apollo rigauit: sed deus incrementum
dedit: itaque neque qui plantat est aliquid: neque qui
rigat: sed qui incrementum dat deus. Qui autem plan
tat & qui rigat unum sunt: nemo igitur in hominibus gloriatur
Omnia enim uestra sunt: siue paulus: siue apollo: siue cephas
siue mundus: siue uita: siue mors: siue presentia: siue futu
ra omnia uestra sunt uos autem christi: christus autem dei. Sed
audi & illud. Caritas non querit que sua sunt: omnia suffert
omnia credit: omnia sperat: omnia substat: caritas nunquam
excidit. Hinc simile illud iohannis. Timor non est in ca
ritate: sed perfecta caritas foras timorem emittit. Conclu
damus iam uerba pauli cum epistola ad timotheum.
In hoc laboramus: et maledicimur quia speramus in deum
uiuum: fidelis sermo: & omni acceptioe dignus: quia
christus iesus uenit in hunc mundum: ut peccatores saluos
faceret

Nota
+

faceret: quorū p̄mus ego sum. Sed ideo misericordiā cōsecutus sum: ut in me primo ostenderet xp̄us iesus omnem patientiā ad instructionē eorū: qui credituri sunt illi in uitam eternā: regi seculorū: immortalī: inuisibili soli deo: honor: & gloria: in secula seculorum. Hec paulus apostolus. iōānes quoqz apostolus i apocalipsi se testē: & participē passionum xp̄i appellat: & quosdam populos ad patientiam cohortat. Multos de patientia ualde commendat in epistolis s̄l̄r: s̄l̄r & alii apostoli: atqz euāgeliste. Scribit deniqz lucas euāgelista: qd apostoli a iudeis celi: exultātes icedebāt: qd digni habiti essent: qui pro xp̄i noīe iniurias paterentur. Insup qd constituerūt nihil iter se suosqz propriū possideri: & administrationē bonorū ab apostolis alienā esse uoluerūt. Addit cū cornelius: qui dū adorare petrum uoluisset: a petro increpitū: phibitumqz fuisse. Preterea cū lycaonienſes ppter miracula paulo: & barnabe tanquā diis imolare uellent: ab ipsis nō fuisse permisso. iōannes quoqz in apocalipsi se adorari prohibuit. Ex quo patet apostolos non suum cōmōdū: uel honorem: sed solam christi gloriam quesuisse. Siquis igitur finxisse apostolos suspicatur: is aut hec: & similia nunquam legit: aut delirat.

C Discipuli christi a nemine fuerunt decepti. Ca. vii.

 Discipuli christi: eorumqz sectatores longe manifestiora: maioraqz miracula uiderunt q̄ nos: qui quāuis in hac religione nati: educatiqz sumus: tñ nō tantū p re nobis cōsuetā laboraremus: q̄tū illi pro noua: & quasi: ut ita loquar: mōstruosa laborauerunt: que q̄to mōstruosior apparet: tāto clarioribus signis: portētisqz ab initio: ut crederetur: indiguit. Nā qd facile credat adolescen

tem quendā illiteratū fabri: ut putabat filiū: medicū
infami supplicio publice iteremptū: esse diuinā ipsam
mentē: que semp in deo est: per quā cūcta fiūt semper
atqz regūtur Quod de nullo unq alio creditū est: un
de: ut lucas euāgelista scribit: cū paulus apostol⁹ hac
de re corā agrippa rege: ac portio festo iudee p̄side dis
putaret: festū exclamasse: insanis o paule: multe litte
re te insanire cōpellūt. huc tendit etiā illud tertullianū
ad romanos iudices. Hec & nos risimus aliq̄ndo: de
uestris summus: fiunt: nō nascunt christiani. Putādū
est igit illos: qui hec asseriebant: & qui fidē asserētib⁹
adhibebant: miracula palā deo digna uidisse: hīc pa
ulus ad chorinthios. Iudei signa petunt: greci sapien
tiaz querūt: nos autē p̄dicamus christū crucifixū: iu
deis quidē scandalum: gentibus aut stultitiā: ipsi au
tem cōuersis iudeis: atqz grecis christū: dei uirtutē: &
dei sapientiā. Quia quod stultū est dei: sapientius est
hoibus: & qd infirmum est dei: fortius est hoibus: so
lis miraculis: & illis quidē manifestissimis adduci po
tuit paulus: uir nobilis: potens: sapientissimus: atqz
fortissimus: ut ex accerrimo christianorū hoste repēte
accerrimus defensor euaderet: totqz icōmodis se spō
te subiiceret ob solū christi amorem: quot nemo qat
enumerare: Vere enim apud lucā deus predixit. Vas
electionis est mihi iste: ut portet nomē meū coram gē
tibus: & regibus: & filiis israel: ego enim ostendā illi
q̄ta oporteat eum pati pro noīe meo. Nullo igitur pa
cto credendū est: xpī precones alicuius p̄stigiis fuisse
deceptos: Scripta enī: & gesta tā discipulorū xpī: q̄ eo
rum: qui eo tpe subito: & maximo cū periculo disci
plinā huiusmodi receperunt: testant apud uiros sane
mentis: primitias xpianorū fuisse tales: ut neqz uolue
rint

rint decipere: neq; decipi ullo mō potuerit. Quid cau-
se fuit: ut multi tam iudei q̄ gentiles in q̄libet discipli-
na eruditissimi: multiq; diuites dimissis rebus oble-
ctamentisq; suis: mallent cū rusticis illis: mendicisq;
xp̄i discipulis crudelit̄ mori q̄ cū mūdi delitiis uiuere.
Audiamus diuinū illum uirū tertullianū carthaginē-
sem in apologia ad romāos iudices ita clamātē. Sed
hoc agite boni presides cruciate: torq̄te: dānate: atte-
rite nos: p̄batio est. n. inocentie nostre iniquitas uestra:
ideo nos hec pati deus patit̄. Nā & p̄xime ad lenonē
dānando christianā: potius q̄ ad leonē cōfessi estis la-
bē pudicitie apud nos atrociorē: omni pena: & omni
morte reputari. Nec qcq̄ tamē proficit exquisitio: cru-
delitas uestra: illecebra ē magis secte: plures efficimur
quotiēs metimur a uobis: semē est sanguis xp̄ianorū
omnia impleuimus. Ac si nō apud istā disciplinā ma-
gis occidi liceret: q̄ occidere potuimus & inermes: nec
rebelles: sed tantūmō discordes: solius diuortii inui-
dia aduersus uos dimicasse. Si. n. tanta uis hoīum in
aliquē orbis remotissimū locū abrupisset a uobis suf-
fudisset utique dominationē uestram tot amissio ci-
uium: imo etiā & ipsa destitutioē punisset: procul du-
bio expauissetis ad solitudinē uestrā: ad silentiū reg:
et ob stuporē quēdam quasi mortue urbis quesissetis
q̄bus imparetis: nam pene oēs ciues xp̄ianos habetis
Origenes quoq; in quarto periarcon libro inq̄t. Innu-
merabiles in singulis mundi regiōibus homines reli-
ctis patriis legibus: xp̄ianam legem subito suscepisse
omniaq; tormētorum genera: & mortem in eius glo-
riam libētissime: & tulisse: & quottidie ferre. Iam ue-
ro: si numerare uellē milia uirorū in qualibet doctrina
philosophia presertim excellētium: q̄ christi discipulo

rum discipuli: successoresqz fuerūt et lōgo ordie usqz
ad iuliāi impatoris tpa: iter gladios ignemqz christū
sanctimonia: uoce: litteris: diuturno labore: periculo
morte defenderūt: opus cogere haud breue compōe
re: ut d' mille millibus oratorū: philosophorū: qz taceā
qui apud grecos: barbaros: & latios post iulianuz to
tā uitā sc̄tissime in christiāo opere consumplerūt.

Xp̄iana religio in sola dei uirtute fūdata est. cap. viii.

SI christiana religio haud quāq̄ fūdata fuit in
potentia: uel sapientia humana: uel uolupta
immo uero iuitis: & cōtra nitentibus passim
multis potentibus: doctisqz uiris: & hūanis

oblectamentis tam subito exorta est: tam repente per
uniuersum orbem ppagata. Vñ ad ro. scribit paulus
fidem eorū in uniuerso mundo annunciari: & ad colo
cen. euangelii in uniuerso mūdo esse. Ioannes quoqz
Q uod natū est ex deo uincit mundū: hec est uictoria:
que uincit mundū: fides nostra. Necessariū est hāc ip
sam religiōem in potestate: sapiētia: speqz diuina fuis
se fundatā. Quid q̄ multis ante seculis longo ordine
a plurimis prophetis: atqz sybillis: singula hec predi
cta fuerunt: qđ in sequentibus ostendemus. Quid q̄
xp̄s uite magister: mortem suam: psecutionem aduer
sum discipulos suos ubiqz futuram: ppagatiōem: im
mutabilitatemqz religionis sue: miserabilem iudeorū
ruinam breui uenturam: gentiliū cōuersionem: iudeo
rum quorundam ptinaciam usqz ad mūdi finem du
raturā: tum ipse predixit: tum discipulos suos inspira
uit: ut dicerēt. Atqz id: qđ mirabile est: xp̄us obsidi
onem in sabbato futuram: & exitium fame: ferroqz a
gentilibus inferendū: atqz stragem inauditam: capti
uitatem preterea iudeorū in omnes gentes non aliter
ante

ante prescripsit: q̄ iosephus scripserit post ruinā. Pretere
rea ope precium est audire: q̄ concione usus est: et iesus
& quisqz discipulorū suorū ad auditores psuadēdos.
Date uestra omnia pauperibus: charissimos uestros re
spuite: porrigite genas pcutienti: benefacite inimicis
uitā hāc: oīaqz eius oblectamenta p nihilo habetote
abnegate uolmet ipsos. crucem hanc nostram: crucez
terribilem sustinete: sequamini nos q̄primum preca
mur. Si. n. nos seqmini: proculdubio quecūqz a mor
talibus mala existimātur: per omnem uitā subibitis.
Hec illi per suasionem dissuasionis omnis undiqz ple
nam. An putamus demosthenem: ciceronēqz hac ra
tione q̄q̄ psuadere cuiq̄ potuisse: persuasit tñ concio
illa: imo cōciōator subito multis: magnisqz uiris. At
unde factū est illud omni miraculo mirabilius: siqdē:
ut testantur qui audierūt: loquebatur iesus: nō licet
scribe: & pharisei: sed tanq̄ potestatem habēs. Persua
sum autē illis usqz adeo fuit: ut xpī sectatores ipsum
plusq̄ humane nature secundū se possibile est: semper
amauerint: qd̄ qdem nullo mō negabit: qui uacua mē
te illoz opera: & scripta cōsiderauerint: totū uero id
est diuinū. Si quis est: qui dubitat: legat: & relegat di
ligenter prophetarū: euangelistarū: apostolorumqz li
bros: legat & eorū: qui illos eo tpe secuti sunt: cōmen
taria. Veritas hui⁹ rei protinus elucebit: in illis enim
noua uis ē: singularis quoqz simplicitas: sobrietasqz
& ardor: grauitas: pfunditas: et maiestas. Quod qdē
īdicat: diuinā ab illis uim: flammāqz abesse neqz ueritatē
ipsā ūborū fūco neqz ūidiuinā hūanis machinis īdigerē
Adde: q̄ in tot ueteris: nouiqz testamēti uolumib⁹ ni
hil usq̄ nisi cōsonū r̄perit: q̄ ceteris n̄ ē cōcessū: maximū
qz est diuine ueritatis indicium. Habēt scriptores illi ne

scio qđ piū: & augustū: atqz id: quod mirabile est in
ter se quidē cōmune: a ceteris omnibus penitus alie
nū: quod significat omnibus illis deū pre ceteris aspi
rasse. Quid dicem? ad hoc: qđ cū ceteri omnes scripto
res ambigant: & uacillent: illi tñ nihil usq̃ dubitant:
sed tanta: proh deus omnipotens: certitudine loquū
tur: quanta fortitudine durissima queqz pegerunt.
Audi piscatorem illū ioannē euangelistā. Quod fuit
ab initio: qđ audiuius: quod uidim? oculis nostris:
quod inspeximus: & manus nostre cōtractauerunt &
uerbo uite: & uita ipsa innotuit: & uidimus: & testa
mur: & annunciamus uobis uitā eternā. Que erat
apud patrē: & apparuit nobis: qđ uidimus: & audiui
mus: & annunciamus uobis: ut & uos societate habe
atis nobiscum: & societas nostra sit cum patre: & filio
eius iesu christo. Et hec scribimus uobis: ut gaudea
tis: & gaudiū uestrū sit plenū: & hec est annunciatio
quā audiuius ab eo: & annunciamus uobis: qđ de
lux est: & tenebre in eo non sunt ulle. Rursus in his cō
sidera quanta affirmatione loquatur. Deus testifica
tus est de filio suo: & hoc est testimoniū: qđ uitā eternā
dedit nobis deus: & hec uita in filio ei? est: qui habet
filiū: habet uitam: qui non habet filiū dei: non habet
uitam. Hec scribo uobis ut sciatis qđ uitā habetis eter
nam: qui creditis in noīe filii dī: & hec est fiducia: quā
habemus ad deum: quoniā quodcunq; petierimus se
cundū uolūtatem eius audit nos: & scimus: qđ audit
nos: qcquid petierimus: scimus: qđ habemus petitiōes
quas postulamus ab eo: scimus qđ q natus est ex deo
non peccat: sed generatio dei conseruat eum: & mali
gnus non tāgit eum. Scimus: qđ ex deo sumus: & mū
dus totus i maligno positus est: & scimus qđ filius dei

uenit: & dedit nobis sensum: ut cognoscamus uerum
deū: & simus in uero filio eius. Hic est uerus deus: &
uita eterna. Itē: tres sūt q̄ testimoniū dāt in celo: pater:
uēbū: & spūs: & ii tres unū sūt: & tres sunt q̄ testimoniū
dāt in terra: spiritus: aq̄: & sāguis. Si testimoniū hoīuz
accipimus: testimoniū dei maius est: nolite mirari fra
tres: si odit uos mūdus: nos scimus: q̄ trāslati sumus
de morte ad uitā. Rursus: in hoc cognoscimus: q̄ in
deo māemur: & ipse ē nobis: quoniā de spiritu suo de
dit nobis: & nos uidimus: & testificamur: q̄ pater mi
sit filiū suū: saluatorem mundi: & nos cognouimus:
et credidim⁹ ueritati: quā hz deus in nobis iis. Itē ali
bi: quidit testimoniū phibuit: & uerum est testimoniū
eius: & ille scit: quia uera dicit. Item: hic ē discipulus
qui testimonium phibet de his: & scripsit hec: & sci
mus eius testimoniū ueruz esse. Sed uide isuper q̄nta
asleuatione proclamet. In pricipio erat uerbum: &
uerbū erat apud deū: & deus erat uerbu: hoc erat in
principio apud deuz: oīa per ipsum facta sunt: & sine
ipso factum est nihil: qđ factum est in ipso uita erat
& uita erat lux hoīum: lux in tenebris lucet: & tene
bre eam nō comprehendēderunt. Rursus alibi. Nunc cla
rificatus est filius hoīs: & deus clarificatus est in eo: si
deus clarificatus est in eo: & deus clarificabit eum in
semetipso: & cōtinuo clarificabit eum: nescio q̄s pos
sit simplicius quicquā pronūciare simul: & efficacius
affirmare concludemus uerba ioānis cum hac eius in
dubitata sentētia. Ego uos in ueritate diligo: & non
ego solus: sed oēs qui cognouerūt ueritatē pp uerita
tē: q̄ pmanet in nobis. & nobiscū erit in eternū. Iaco
bus duodeci tribubus dispersis ita loq̄tur. Oē gaudi
um existimate fratres mei: cum in tentationes uarias

incideritis: sciētes q̄ p̄batio fidei uestre patientiam ḡ
gnit: patientia autem opus perfectū habet: ut sitis &
perfecti: & integri in nullo deficientes. Si quis autē ue
strum indiget sapientia: postulet a deo: q̄ dat omnib⁹
affluenter: & nō improperat: & dabitur ei: postulet autē
in fide nihil hesitans: & paulopost. Omne datū opti
mū: & omne donū p̄fectum de sursum est: descendēs
a patre luminū: apud quem nō est transmutatio: nec
uicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit
nos uerbo ueritatis: ut simus initiū aliquod creature
eius. Audiamus & petri fiduciam. Vos genus electū
regale sacerdotium: gens sancta: populus acquisitio
nis: ut uirtutes annuncietis eius: qui de tenebris uos
uocauit in admirabile lumē suum. Nolite trepidare:
sed cōmunicantes xp̄i passionibus gaudete: ut in reue
latione eius glorie gaudeatis exultantes. Si exp̄bra
mini in noīe xp̄i: beati estis: quoniā quod est honoris
glorie: & uirtutis dei: & qui est eius spiritus sup̄ nos
requiescit. Seniores ergo: qui in uobis sūt: obsecro cō
senior: & testis xp̄i passionū: qui & eius: que est in su
turo reuelanda: est glorie cōmunicator: pascite: qui in
uobis est: gregem dei: prouidentes non coacti: sed spō
tanee: sed secundū deū. Deus autem omnis gratie: q̄
uocauit nos in eternā suā gloriam: in christo iesumo
dicū passos: ipse p̄ficiet cōfirmabit: consolidabitq̄: ip
si gloria: & īperium in secula seculorum amen. Idē ali
bi. Nō enim indoctas fabulas secuti notā facimus uo
bis dei nostri iesu christi uirtutē: et prescientiā: sed ma
gnitudinis illius speculatores effecti. Considerare pre
terea decet sp̄e: caritatem: firmitatemq̄ pauli: habē
tes talē spem multa fiducia utimur. Dominus quidē
spiritus est: ubi autē spiritus domini: ibi libertas. Nos
uero

uero omnes reuelata facie: gloriā dñi specularantes: in eandem imaginē transformamur a claritate in claritatem: tanquā a domini spiritu. Ideoq; habentes hanc administrationem iuxta q̄ misericordiam cōsecuti sumus: non deficimus: sed abdicamus occulta dedecoris: non ambulantes in astutia: neq; adulterantes uerbum dei: sed in manifestatione ueritatis cōmendantes nos metipsos ad omnē cōscientiam hoīum coram deo. Quod si etiā opertum est euangeliū nostrū in iis: qui pereunt: est opertum: in quibus deus huius seculi excecavit mentes infidelium: ut non fulgeat in eis illuminatio euangelii glorie christi: qui est imago dei. Nō enim nos metipsos predicamus: sed iesum christū dominum nostrū: nos autē seruos uestros per iesum. Quoniam deus: qui dixit de tenebris lumē splendescere: illuxit in cordibus nostris: ad illuminationē scientie claritatis dei: in faciē christi iesu. Habemus autē thesaurum istum in uasis fictilib⁹: ut sublimitas sit uirtutis dei: & nō ex nobis: in omnibus tribulationē patimur sed nō angustiamur: attenuamur: sed nō destituimur persecutionē patimur: sed nō derelinquimur: deicimur sed non perimus. Et paulopost. Scimus enim: q̄ qui suscitauit iesum: & nos suscitabit cū iesu: propter qd̄ non deficimus. Sed licet is: qui foris est: noster homo corrumpatur: tamen is: qui intus est: renouatur d̄ die in diem. Id enim: quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostre: supra modum in sublimitate eternum glorie pondus operatur in nobis. Nō cōtēplātib⁹ nobis q̄ uidentur: sed que nō uident q̄. n. uidentē temporalia sunt: que autē non uidentur: eterna sunt. Scimus enim q̄ si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur: edificationem ex deo habe

mus domum non manu factam: sed eternam in celis. Hec ad corinthios. Timotheum uero sic admouit: Vigila in omnibus: & labora: opus fac euangeliste mysterium tuum imple: sobrius esto: ego enim iam immoror: & tempus mee resolutionis instat. Bonum certamen certavi: cursum consumaui: fidem seruaui: in posterum reposita est mihi corona iustitie: quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi: sed omnibus qui diligunt eius aduentum. In his uerbis uaticinatus est presens sibi imminere martirium: quod breui secutum est. Non possum me continere: quin his adiciam: quam certa asseueratione: quantaque maiestate in epistola ad hebreos eternam filii dei generationem: uimque cecinerit. Multifariam: multisque modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio: quem constituit heredem uniuersorum per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor glorie: & figura substantie eius: portansque omnia uerbo uirtutis sue: purgationem peccatorum faciens: sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus: quanto differentius pre illis nomen hereditauit: & que sequuntur de eodem filio dei in sequentibus dicit. Viuum est enim uerbum dei: & efficax: & penetrabilius omni gladio ancipiti: ptingens usque ad diuisionem anime ac spiritus: compagum quoque: & medullarum. discretor cogitationum: & intentionum cordis. Non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius omnia nuda et aperta sunt oculis eius: ad quod uobis est sermo. Ad colocenses. Filius est imago dei inuisibilis primogenitus omnis creature: quia in ipso condita sunt uniuersa in celis & in terra: uisibilia & inuisibilia: siue troni: siue dominationes: siue principatus

patus: siue potestates: Omnia per ipsum: & in ipso
creata sunt: & ipse est ante omnes: & oīa in ipso con-
stāt: & ipse est caput corporis ecclīe: q̄ est principiū p̄mo
genit⁹ ex mortuis: ut sit in oībus ipse primatū tenēs
q̄a in ipso cōplacuit oēm plēitudinē diuinitatis inha-
bitare: & per eū recōciliari: oīa p̄ ipm pacificās: & p̄ sā
guinē crucis eius: siue que ī celis: siue q̄ in terris sunt.
Sed ne cogar lōgius p̄gredi per ea: q̄ de filio dei mirā-
da ī epist. ad ephesios: ad colocēses: ad philippēses: ac
de spū scō ad corinthios: deq̄ ceteris theologie myste-
riis alibi tanq̄ oracula firmissima fūdit: uno uerbo cō-
prehēdā. Siquis diligēter sacras litteras legerit: xp̄ia
nam legē diuina uirtute cōstare fateri coget. Si q̄dem
n̄ri heroes stabiles herēt immobili fundamēto: clari mē-
te: uolūtate seruētes uerbis simplices: atq̄ certi: actio-
ne indefessi: inuicti p̄posito. Ceteri anxie nimiū rati-
unculas p̄ ambages aucupāt: atq̄ ut inq̄t dauid: tāq̄
impīi circuitu quodā oberrāt: neq̄ sui: neq̄ aliorū dū-
ces sufficiētes. Deniq̄ si religionis maxie p̄pria est pu-
ritas: hec certe diuinissima est: que neq̄ uiles postero-
rum iudeorū sup̄stitiones: & spurcissima talmut de-
liramenta: neque obscenas: & iniquas gentiliū fabu-
las: neq̄ abominabiles maumethensiū licentiā: & al-
corani ineptias admitit: q̄ neq̄ terrena p̄mia: ut leges
alie: sed celestia pollicetur: neq̄ aduersarios fidei le-
gisq̄ sue interfici iubet: quemadmodū iussit talmut:
et alcoranum: sed uel ratione doceri: uel oratione con-
uertere: uel patientia tolerari. Que ut in primitiis chri-
stianorum re ipsa manifestissime apparuit: non mo-
do amputat uitia: sed extirpat: uirtutesq̄ p̄suadet
operando priusquam suadendo. Talis enim illorum
conditio: forsq̄ fuit: ut non aliter persuadere potue-

sint q̄ & uirtutes : & miracula exercēdo uirtutes. Pre-
terea nō ambitionis aut uoluptatis: aut trāquilatatis
humane: sed dei solius gratia ardēter exercet: totum
q; hunc mundū pessundat: & pro nihilo habet ut mū-
dū alterum consequatur.

Auctoritas xp̄i nō ab astris: sed a deo est Cap. ix.

Ommunē religionē neq; a stellis: neq; ab ho-
minibus qbusdā: neq; a morbo eē: sed a deo
atq; humāe sp̄ei cōi natura in theologia no-
stra pbauimus: in presētia uero xp̄ianā legē
non esse: seruariq; a fato quodā syderum breuiter sic
ostendimus. Aduentus christi tanq̄ diuinus ab initio
mūdi predictus a prophetis sybillisq; fuit: nō in astro-
logia peritis: sed diuinitus inspiratis. Adde q; solent
sphere celestes tanq̄ causē uniuer-sales: atq; remote par-
ticulares ī terris effectus: nō absq; cōmodis quibusdā
mediis ad finē pducere: humana uero omnia non mo-
do nō subministrarunt cōmode xp̄ianis: sed ānos tre-
centos pr̄sus aduersata fuisse tradunt. Vnde cū pau-
lus apud lucam rome disputās cum iudeis dixisset: p-
pter spem israel cathena hac circūdatus sum subiūxe-
runt iudei: comparatū habemus huic secte ubiq; con-
tradici. ob hoc ipsum sic exclamauit tertulianus. Cū
odio sui cepit ueritas: simul ut apparuit inimica est:
tot hostes eius quot extrāei: & qdē proprie ex emula-
tione iudei: ex concussione milites: ex natura ipsi etiā
domestici nostri: quotidie obsidemur: quotidie pro-
dimur in ipsis plurimum cetibus: et congregationib;
nostris deprimimur. Item. Veritas nihil de sua causa
deprecat: q̄a nec de cōditione mirat. scit se peregrinā
in terris agere: iter extrā eos facile inimicos inuenire.
Ceterum gēus: sedem: spem: gratiam: dignitatē in ce-
lis habere

lis habere: unum gestit interdū: ne ignorata damnet
Quid, n. iniquius q̄ ut oderint homines quod igno-
rant: et si res meretur odiū. Ita utrūq; ex alterutro re-
darguimus: & ignorare illos: dum oderūt: & iniuste
odiisse: dū ignorāt: hec ille. Preterea corpales cause le-
ges uel uoluptuosas: uel ambitiosas: uel certe nō plus
quam ciuiles inducunt: xp̄iana lex oīa hec damnat:
uel superat. Item sphere celestes non altius infundere
desideriū possunt: q̄ celoz xp̄iana pietas celestes sper-
nit sphaeras: atq; trāscendit: deūq; adorat solū super
celū ut pote: que non nascatur a celo celestibus ue spi-
ritibus: sed a solo sup̄ celesti deo. Innumerabiles ho-
mines apud oēs gētes pro christi nomie libēter se uul-
neribus: certe q; mortī solius diuine beatitudinis grā
obtulerūt: q̄ndo alias talia celestis motus effecit certa-
mina. Quis sapiēs unquā potuit doctrinā suam sola
pietate ad uniuersū orbem spargere? Ac deus ob so-
lam uirtutē: uel aduersante prisca cōsuetudine: atq;
potētia ubiq; credi. Si hec a sideribus pficerentur
profecto alius quoq; eandem aut simile stellaz neces-
sitatē nascens habuisset. Quod nā fatum uniuersū
creatorem ipsum esse confirmauit: qui nullā esse fato-
rum uim docuit: atq; docet. Quomodo igit̄ ipsum fa-
tum sibimet repugnat: et non esse seipsū p̄dicat. Hec
ita eusebius confirmauit: qui p̄dicationis euangelice
gratia: uel certarunt iā multis ānis uel etiam nunc cer-
tāt: quomōdo ad unā uoluntatē: & fidem: & eādē
uirtutem animi: uiuendi q; ratiōem diuersis t̄p̄ibus
& tā multi nostra memoria compulsi sunt. Quis mē-
tis cōpos credeī unq; poterit iuuenes simul ac senes: ui-
ros & feminas: p̄uos & liberos: doctos atq; idoctos
non in uno climate orbis: neq; in eadem hora natos:

sed ubiqz terrar: & diuersis tēporibus sideribus coa-
ctos: unam & eandē: nouam atq; inauditā doctrinā
& quidem cum periculo mortis patriis ritibus ātepo-
fuisse: & uere philosophie dogmata: duricieq; uiuen-
di q̄ delicias maluisse. Hec eusebius. Non igitur au-
diēdi sunt impii qdā: & fati fatui assertores: q̄ in ipso
xpiane religionis initio pronunciauerūt ipsam cū pri-
mum annos trecētos sexaginta quinq; impleuisset rui-
turam: idqz ēt quodā oraculo firmauerūt. Neqz au-
deat astrologus aliquis aliquā eam defecturā pronun-
ciare: q̄ nō a tpali celoz motu: sed ab eterna dei stabi-
litate depēdet q̄ ab initio mūdi usq; ad octauīā impa-
toris tpa in pphetarū p̄cōis populorūq; expectatione
rerū similitudine cōsistit. Deinde usqz ad nos ānos iā mil-
le et q̄drigētos septuagitaqz & q̄tuor iuitis celis: ter-
risqz perdurat. Cuius persecutores primos. s. iudeos
deus ob hoc ipsum: ut alias ostēdemus: exterminauit:
quam ad diuturna: imaniqz gentilium hereticorūq;
persecutione defendit. Nunq̄ igitur poterit r̄ligio hec
aboleri: q̄ deum uindicem habet: atq; custodē: etiam
si male administretur a suis: & crudeliter ipugnetur
ab hostibus: stat. n. regente deo que nō minus a suis
male tractatur q̄ alienis. Deniqz si prospere christiāis
res humane succedent: cerimonie nō cessabunt: si ad-
uersa multa cōtingent: crescet tandem hec religio: at-
qz perficietur. Nam cū extrema quadam: & diutur-
na aduersitate quōdam orta: adultaq; fuerit: eadem
necessario nutrietur: ac prorsus implebitur.

Christi auctoritas absqz miraculis minime
fuit.

Capitulum. x.

Ed arguendi acriter illi mihi uident magnā
nime laurenti: qui quottidie tam pertinaci
q̄ impudenter

Quā impudenter noua ad fidē christi confirmandā miracula exigūt. Si. n. rara sunt prodigia sunt: si frequētissime fierent: uel artificiosa: uel naturalia uiderent. Sufficiat nobis scire mundū olim: nō absq; manifestis miraculis tā miraculose: tā miraculosa instituta: & operā cepisse: & protulisse. Quidq; xpm fecisse miracula gentiles: iudei: maumethēses nobis ocesserūt. Miracula de stella ab oriente: eclypsi solis: ac terre motu: templiq; scissione: & alia multa multis hoīum milibus manifestata discipuli xpi tam ī iudea q̄ alibi palam quotidie predicabant: atq; scribebant. Atq; eo quidem tpe: quo innumerabiles adhuc superant eorū q̄ cū moriēte xpo uiui: & iā adulti fuisset: redarguere discipulos illos oīum regū egenos: nisi uera dixissent: facillime poterant. Quonā pacto herodes facinus tā abominabile: & periculosissimum ppetrasset: q̄ uidelicet tot infantes: filiūq; suū interemit: nisi nouo quodam: et stupendo prodigio fuisset pterritus. Quod quidē cum primū ppetrauit: ad octauianuz scriptum fuit. Audi macrobiū. Quū audisset augustus inter pueros quos in syria herodes rex iudeorū intra bimatū iussit interfici filium quoq; eius occisum ait: pstat herodis porcū esse q̄ filiū. Opere p̄cium est audire primū: de terremoto inqt. n. Maximus terre memoria mortaliū extitit motus tyberii cesaris principatu duodecim urbibus asie prostratis: forsitan ille terremotus fuit: qui in iesu christi contigit passione: tum quia dicit eum fuisse talem: ut nūquam sibi similis fuerit: Tum uero quia in asia. & tyberio imperante: ubi scilicet: & quando passus est christus. Scribit eusebius se legisse in commentariis ethnicorum: q̄ anno tyberii decimo octauo solis facta ē defectio: bythinia terremotu cōcussa:

& in urbe nycea edes plurime corruerunt: que omnia
his congruunt que in passione saluatoris acciderunt
Scribit uero super his & phlegro: qui olimpiadum
egregius supputator est in tretio decio libro ita dicens.
Quarto autem anno ducentesimo secunde olimpiadis
magna & excellens inter oēs: que ante eā acciderunt:
defectio solis facta: dies hora sexta ita in tenebrosā no
ctem uersus: ut stelle in celo uise sint: terreq; motus in
bythinia: nycene urb multas edes subuertit: hec phle
gro. Argumentum huius rei: q saluator hoc anno pas
sus sit euāgelium prebet ioānis in quo scribitur. Post
quintum decimum annum tyberii cesaris tribus annis
dominum predicasse. Iosephus etiam uernaculus iu
deorum scriptor circa hec tempora: die pentecostes sa
cerdotes primum locorum quosdam sonitus sensisse
testatur: deinde ex adito templi repētīnam subito eru
pisse uocem dicentium: trāsmigrem² ex his sedibus:
hucusque eusebius. Quod autem christus passus fue
rit anno tyberii decimo octauo: declarat etiā lucas euā
gelista: qui anno tyberii quinto decimo christum bap
tizatū dicit anno trigesimo iam propinquātem. Compu
tat aut eusebius christū anno quadragesimo secūdo
imperii augusti natum fuisse: cepisse uero euāgelium pre
dicare anno tyberii quito decimo. Dionysius ariopa
gita philosophorum atheniensium prestātissimus: &
apollonphāes insignis sophista naturaliumq; rerum sciē
tia polens eo die: quo iesus occiditur una apud helio
polim erant. Hi tūc uiderunt lune globum extra con
iunctiōis tempus ab oriente soli mirabiliter incidētē
atq; ipsum ab hora nōa usq; ad uesperam supra solis
diametrum mirabiliter obliq; incidētiamq; eius
modi usq; ad solaris corporis finem peruenisse: ac tuz
demum

demum ex aduerso diametri resillisse consideraerūt.
Cum uero hec preter oēm nature ordinem contigisse
manifeste cognoscerēt: dionysius prorsus obstupuit:
& apollophanes cōuersus ad dionysium exclamauit
preclare dionysi: he quidem sunt rerū uicissitudines di
uinarum. Hec dionysius ariopagita scribit ad sapien
tem polycarpum: rogatq; eum: ut apollophāem ipm
ad huc uiuentem: & nōdum christianum conueniat:
qui neq; sit negaturus illā preter nature ordinem eue
nisse: neq; christianam ueritatez aspernaturus ulterius
sed eā humiliter suscepturus. Lactātius affirmat chri
stum cruci affixū fuisse martii die. xx. Esculus autem
quidā astrologus: quīs parum religiosus: asserit tamē
astrologica cōputatione certum esse ea die: qua chri
stus cruci affixus est: solem in primo arietis gradu: lu
nam in principio libre fuisse: atq; eclipsem secundum
naturam non potuisse fieri: tum quia pleniluniū erat
oportet autem solis eclipsem in nouilunio fieri: tū qā
ab oriente incepit eclipsis illa: cū ab occidente incipe
re soleat naturalis eclipsis. Alii solem in piscibus fuis
se uolunt in uirgine lunā: idem tamen ab his de eclip
si concluditur atq; ab esculo. Idem ostendūt iudei: q
lege sic iubēte pascha semp quartadecia luna celebra
uere: & in pascha iesum imolauerūt: eclipsis autē fuit
Nō enim licebat tūc in re tam manifesta mentiri: nam
in eodē seculo: & apud eosdem p̄d cata scriptaq; sūt:
in quo: & apud quos miracula eiusmodi euenisse nar
ratur. Solius autē xpi gratia miraculum illud factum
est in celo: quid enim aut tunc: aut alias miraculosius
q̄ christus factū est: ul' sub celo: ul' supra celū. De quo
preco eius paulus. Deus exaltauit illū: & donauit illi
nomē quod ē sup omne nomē: ut in nomie iesu omne

genu flectat: celestium: terrestrium: & infernorum: & omnis lingua confiteatur: quia dominus iesus christus in gloria est dei patris. Atque id: quod admirationem exauget: hoc confessatur: tunc est hominum lingua: postquam in forma serui exinanitus: uerat semetipsum humilis: & obediens factus usque ad mortem: mortem autem crucis. Si absque miraculis hominem in eiusmodi habitu: ac sorte constitutum mundus summum esse deum confessus est: hoc unum miraculorum omnium uincit: admirationem. Ego adduci non possum: nisi miracula multa uidisset: iohannem euangelium scriptorem maxime omnium simplicem: atque sobrium: tam miraculosa uoce non ausum fuisse clamare. Sunt & alia multa: que fecit iesus: que si scribantur per singula: nec ipsum arbitror mundum capere: eos: qui scribendi sunt libros. Mitto quod euangeliste sepe aiunt iesum millia infirmorum simul mirifice curauisse: docet nos magnus paulus: qualis illa fuerit apostolorum predicatio: qua populi multi conuertebant: nam corinthiis inquit. Ego fratres cum uenissem ad uos: ueni non in sublimitate sermonis: aut sapientie annuncians uobis testimonium christi. Non enim iudicaui: me scire aliquid inter uos: nisi iesum christum: & hunc crucifixum: & ego in infirmitate: & timore: & tremore multo fui apud uos: & sermo meus: & predicatio mea non in persuasoriis humane sapientie uerbis: sed in ostensione spiritus: & potestatis: ut fides uestra non sit in sapientiam hominum: sed in potestate dei: sapientiam autem loquimur inter perfectos: In alia epistola eisdem dicit. Signa apostolatus mei facta sunt super uos in omni patientia: in signis: & prodigiis: & potestatibus. Sed audiamus etiam ad thesalonicenses scribentem. Scitis: quod euangelium nostrum non fuit ad uos tantum in sermone: sed in potestate: & spiritu sancto: et plenitudine multa: adeo ne sui oblitus erat prudentissimus

dentissimus paulus: aut usq; adeo obliuiosos opina-
bat populos: ad quos scribebat: ut cōmemoraret: se
apud eos fecisse prodigia: nisi fecisset in promptu erat
redargutio: & infamia: si forte mentitus esset. De p-
digiis a se factis scribit etiam ad romanos: ex quib;
& similibus miracula temporibus illis nō defuisse cō-
cludimus: quoq; uirtute ad exēplar: lumenq; immo
ad habitaculū nostrū edificata tunc est domus dei: q̄
ut ait paulus: est ecclesia dei uiui: colūna: firmamētū //
q; ueritatis: & manifeste magnū est pietatis sacramē-
tum: quod manifestum est: in carne iustificatum est: in
spiritu apparuit angelis: predicatum est gentibus: cre-
ditum est in mundo: assumptū est in gloria. Hec ad ti-
motheum. Quid igitur garrimus increduli: quid ul-
terius procaces efflagitamus: nū quotidie dō magno
nobiscum sub iudice lis est: num quolibet temporis
momento tum singulis nobis: tum posteris: qui simili-
ter querēt: deus auctoritatem suam redimere miracu-
lis cogitur: & tanquam prestigiator aliquis mercena-
rius in theatrum prodire ad nutum cuiusq; compelli-
tur. Atq; neq; etiā hominem animal natura liberum ui-
olentis quibusdam signis cōpellere naturale: ac decēs
est: sed inspirationibus: doctrinisq; allicere: uolēti. n.
uirtus: & beatitudo pmittitur: non coacto credendo
precipientis auctoritas cōfirmatur: non pquirendo.
Quid: q̄ pauci sunt: qui miracula uidere: paucissimi:
qui accipere digni sint. Mirabilia inter hoies cōgrue
ut plurimum adeo fiūt per animas hominum a corpo-
ribus ualde seiunctas: deoq; cōiunctas tanq̄ per instru-
menta: imergite igitur uos in corporis lutū anie mise-
re: sic celestia cernetis miracula. O quam stulte opta-
tis inclinato in terram capite uidei sublimia: rapi por-

tentis in altū uultis: nō uirtutum gradibus scandere:
quid miraculosius: quid diuinius in terris q̄ animus
oīno sui corporis dñs: īperiū hoc experiamur: si possū
mus: possum? at si uolumus: tūc nō mō cernem? mira
cula: sed ipsi pficiemus. Ego certe arbitror nobis etiā
non merentibus: sepe uariis in locis mirabilia quedam
signa diuinitus fieri: sed nō patent omnibus. omnia.
Multa etiam nō scribuntur: uel scripta q̄dem nō crea
duntur: cuius quidē ambiguitatis occasionē dare ui
dentur nōnulli homines admodum detestabiles: qui
imitatione uerorum: falsa prodigia introducūt. Imita
tio: & uerisimilitudo necessario rem uerā sequūtur:
quā si quis imitetur: & representet: nō esset introdu
ctus nūmus adulterinus: nisi quādoq; legitimus fuis
set nūmus: nō essent falsa cōficta miracula: nisi ex ue
ris miraculis homines ad ipsorū imitationē fidemue
inuitati fuissent. Miracula: que aurelius augustin? se
uidisse: & grego. narrat: talia sunt: ut fide carere non
debeant. Audiui equidē nōnulla nostris seculis: atq;
etiam in urbe nostra florentina mirabilia: simul & cre
dibilia otigisse: sed quedā occultiora. Illud certe mul
tis hominū milibus: qui & uiderunt: & adhuc uiuūt
manifestissimum: qđ ancone anno dñi. M. CCC.
LXX. factū a multis fide dignis accepimus. Puella q̄
dam ppter pessimā quandā neruorū cōtractionē: a pri
mis incunabulis gradiendo natibus pro cruribus ute
batur. Preterea bidellus florentinus ppter faucium: pe
ctorisq; contusionē multos annos loq; nihil potuit:
ambo cū diue marie eodē in loco se suppliciter cōmen
dassent: sani protius euaserūt: omni pplo multis ānis
noti fuerāt īfirmi: & postea iā q̄tuor annos cōtinue oī
populo sani. Noli laurēti mirari: qđ marsili? ficin? phi
losophie

Philosophie studiosus miracula introduceat: uera. n. sūt: q̄ scribimus: ac philosophi officiū est rōnibus ppriis singula cōfirmare. Sūt autē proprie regū naturalū rōnes: que secūdū naturā sunt: diuinaz uero: q̄ sup naturaz hmōi sunt: tū metaphisice p̄bationes: tū uel maxime miracula. Deus. n. nō tantū uerbis quantū miraculoꝝ opibus myſteria sua p̄bat: & precepta confirmat. unde illud. Si uerbis nō uultis credere: opibꝫ credite. Auctoritas apud gentiles. Caput. xi.

Chrisiana miracula nemo negauit unq̄: licet illa nōnulli ad demonū uim retulerint: nescientes demones uel sui cultū: uel uitia tandē pestiferasq; diffensiones p̄suadere solere: hec autem a christianis illis heroibus alienissima. Atqui quonam pacto potest ea religio ortum a demonibus habuisse: que demonū cultū damnauit: euertitq;: ip̄osq; d̄mones & fugauit: & fugat. Vniuersus pene orbis christū subito coluit: atq; colit: exceptis paucis circumuagis feneratoribus: q̄ auaritie penitus mancipati: de diuinis recte sentire nō possunt. Profecto gentiles oēs cōsenserunt: iesum: aut deum ipsum fuisse: aut certe diuinū. Milesius apollo cōsultus ita cōmendauit christū. Mortalis erat corpore: sapiens prodigiōꝝ effector: sed sub ducibus chaldeis armis comprehensus: clauis: fustibusq; amaram mortem passus est. Porphyrius in libro de responsis inquit. Christū diu maxime pium pronunciauerunt: imortalemq; euasisse asseruerunt: benignum admodū de illo testificantes. Ad iungit hec atem deam interrogantibus de christi ania respondisse. Viri pietate prestatissimi est illa ania: hāc colunt a rigiditate alienam: & post multa subiūxit hecate: christus ipse pius in celū sicut pii cōscendit. Huic

ergo ne derogaueris : concedit ipse porphirius : christum : & sapientem : & pium fuisse : quibus christianos partim indoctos : partim magos nominet : tum ueritati : tum sibi ipsi manifeste repugnans. Tertullianus in apologetico scribit : quod cum pilatus ad tyberium imperatorem de christianorum dogmate referret : tyberius rettulit ad senatum ut christianorum sacra inter cetera sacra reciperent. Verum cum ex consulo patrum christianos eliminari urbe placuisset : ex eo quod non senatui prius huius rei iudicium delatum fuisset. Vetus. n. erat decretum : ne quod deus abique senatus auctoritate consecraretur : tyberius per edictum accusatoribus christianorum miatus est morte : multi senatorum : & equum romanorum interfecti. Confirmat eadem euseb. Vespasianus : ac titus : auditis christi operibus eius potentiam timuerunt. Adrianus : sicut iulius capitolinus narrat : statuit christo templa facere : eumque inter deos recipere : ideoque templa abique simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit : que hodie ideoque : quia non habent numina : domini adriani : que ille ad hoc parasse dicebat : sed prohibitus est ab iis : qui consules sacra repperant : omnes christianos futuros : si id optate euenisset & templa reliqua deferenda. Alexander seuerus templa fieri christo statuit : sed non successit : orabat in matutinis in sacrario suo coram statua christi. Hec capitolinus. Sed audi quid de adriano referat eusebius. Quadratus discipulus apostolorum : & aristides atheniensis philosophi libros pro christiana religione adriano dedere compositos. Et serenus grauius legatus : uir apprimè nobilis litteras ad imperatorem misit : iniquum esse dicens : clamoribus uulgi innocentium hominum sanguinem condemnari : & sine ullo crimine : nominis tantum & secte reos fieri. Quibus commotus adrianus minucio fundano proconsuli scribit : sine

bit: sine obiectu criminis christianos nō condēnandos:
cuius epistole usqz ad nostram etatē durat exemplū
Hec euse. Antonius pius cū audisset christianos hoc
frequenter uti puerbio. Quod tibi fieri nō uis: alteri
ne feceris: pscrutatus est christi uitā: ei qz statuā tanq̃
deo sacrauit. Reor e qdem ad hoc maxime inductum
fuisse a iustino philosopho: qui ei libꝝ pro nostra reli
giōe cōscriptum dicat. Philippus ex impatoribus pri
mus christianus fuisse ab euse. traditur: supiores. n. ie
sum nō solum: sed cū ceteris dīs colebant: sed si om̃
nes populū suū magis q̃ deum ueriti fuisse uidentur.
Cōstantinus deniqz cum christi miracula in rebus su
is manifestius fuisset expertus: deum magis q̃ populū
timuit: solumqz christū & palam adorauit: idoloruz
templa subuertit: christo templa passim preciosa edi
ficauit. Hec de illo scribit euse. qui illius tempore flo
ruit. Principes aut̃ illos: qui atrocius in christianos se
uiebant: crudeli quadam natura: & temeraria ptur
batione potius q̃ ratione iustitie inductos fuisse con
stat: si quis insanos illos nerones: domitianosqz: qui
bus illis temporibus abundauit roma: cōsideret. Qui
bus damnatoribus tertullianus inquit: sectam no
stram gloriari debere: quia non nihil grande aliquod
bonum ab illis damnari potuerit. Tales uero semper
insecutores nostros fuisse iniustos: impios: turpes: ab
omni populo damnatos. Modestiores uero principes
erga christianos honestius se gessisse. Sed quicunqz
principes pre ceteris immanissime se uierunt: ut nero
domitianusqz: miserabiles penas dederunt. Vt ob
mittam: q̃ christi proditor iudas repente laqueo se su
spendit: quid illis temporibus christi discipuli pu
blice dixerunt: atqz scripserunt: Preterea q̃ pontius

pylatus christi condemnator tandem in multas incidens calamitates se manu propria interfecit: quod apud grecorum: romanorumque historicos legisse eusebius asserit. Similis herodis primi exitus fuit: qui se ipse peremit: similis & secundi: qui statim post iacobi necem: carceremque petri percussus ab angelo: ut lucas testatur: periit: atque ut iosephus inquit: uidit angelum suo capiti insistentem: exitumque sui ministerium deinde grauiter cruciatus uitam uiolenter abruptit. Adde quod aurelianus imperator cum primum aduersum christianos persecutionem mouisset: fulmine primo territus est: mox occisus. Iulianus quoque apostata in persas proficiscens: christianum post uictoriam diis sanguinem uouerat: sed in ipso itinere fame: siti:que exercitum perdidit: ipse etiam ignominiose est interfectus: dioclitianus seipsum peremit: maximianus turpiter est occisus. Neque silentio pretereundum arbitror: quod celsus epycureus: porphyrius quoque & iulianus proculusque platonici: & nonnulli alii doctrina insignes: qui partim insana quadam arrogantia: partim ut suis populis: ac potentibus obsequerentur: contra christianam pietatem: linguam suam: calamumque impie armauerunt: dum contra illam potentium: & undique arma seuerent: proculdubio re ipsa declarauerunt neque illos religionis nostre patres ullo pacto contemnendos fuisse. Quibus cum certamine congregati illustres philosophi dignabantur: & a quibus conuicti sunt: neque religionem ipsam uihiana fuisse exorta: que tam mirabiliter humanam sapientiam: & potentiam superauit: quod apud ysaiam deus predixit. Perdam sapientiam sapientium: & prudentium prudentiam reprobabo. Et paulus apostolus confirmauit dicens. Sapietia huius mundi: stultitia

Stultitia est apud deum. Quod stultū est dei: sapiētius est hominibus: & quod ifirmum est dei: fortius est hominibus. Atq; alibi strenuus hic christi miles in hunc modū clamat. Arma militie nostre non carnalia sunt sed potētia deo ad destruēdum munitiōes: & cōsilia: & oēm altitudinem extollētem se aduersus dei sciam insup ad redigendum in captiuitatē quemlibet intellectū in obsequium christi: atq; ad omnem inobedientiam prompti² ulciscendā. Merito igitur hec arma timuit gamaliel magnus hebreorū doctōr: quando cōsuluit: ne iesu disciplinā psequeretur. Si enim ex deo esset: īpediri nō posse: si n̄ esset ex deo: sicut cetera figmenta: que illis temporibus contigerant: breui tēpore duraturam. Timuit quoq; illa diuius ille plotinus platoniorū princeps interpretum numenius: iamblic² & amelius: qui christianā theologiam nō reprobare: sed emulari potius studuerūt. Timuit hisdem ferme temporibus: & multo magis illa arnobius aphricāus rhetor clarissimus: qui cum adhuc idolatra ad crudelitātē christianam somniis compelleretur: neq; ab episcopo fidē impetraret: quam semper īpugnauerat: elucubrauit aduersus pristinam religionem: ut hieronymus ait: luculentissimos libros: ac tandem ueluti quibusdam pietatis obsidibus impetrauit.

¶ Christi auctoritas apud maumethēses. Cap. xii.

Maumethenses christiāi quodāmodo esse uidentur: quāuis heretici arrianorū: manicheorūq; sectatores: confitetur certe rex eorū maumethes: iesum xpm dei uirtutē: sapiētiam aīam: flatū: spiritū: uerbūq; afflatu quodā diuino: ex maria uirgine perpetua natum: suscitasse mortuos aliaqua miracula plurima p̄ ceteris diuinitus effecisse: su-

isse cunctis hebreorū prophetis sublimiorem: nullum
qz hebreos post iesum habituros prophetam: cunctis
quidem uiris eum antepōit: mariā oibus mulierib?
Addit corpus iesu incorruptum in celum adscendisse
christianos longo interuallo iudeis antepōit: iudeos
admodum detestatur. Hec in libro eius alcorano oia
Vnde sectatores illius iudeos suis sacris nō prius inī
ciant q̄ sacramēta christiāorū antiqua: uera: & bona
esse cōfiteantur. Et qui maumethis sepulchrū uisunt
nisi etiam christi sepulchrū uiserint: non dū satis puri
ficati existimant. Qui christi uł marie nomē contume
liosē commemorat: ab eis seuerē punitur. Religioso
rum genus habent aliud helie: aliud ioanni baptiste:
aliud: & id quidē precipuū iesu christo dicatum: cele
brāt prophetas: & euāgelia: didicerunt enim a mau
methe in alcorano: alcoranū esse hebraicorū prophe
tarum: euangeliiq; affirmationem: atq; declarationē.
Legitur ibidē: neminē fore perfectum: nisi testamēto
ueteri: nouoq; paruerit: & alcorano insuper: q̄ sit con
gregatio: & declaratio utriusq;. Quotiēs euangel u
noiat: quod facit sepe: totiēs pprio cognomēto librū
appellat lucidum: aliquando etiā euangelium addit
esse lumē testamenti: castigationem rectamq; uiam tē
mentibus deum. Inducit preterea in alcorāo deū ita
loquentē. Cum pphetas alios aliis prefecerimus: eos
q; allocuti fuerimus: christo marie filio animā nostraz
pprie conferentes: uim atq; uirtutē pre ceteris prebui
mus. Duo autē precipui maumethis errores esse uiden
tur. Alter q̄ quamuis in christo diuinitatē quandaz
ponat: longe maiorem q̄ in cunctis hoibus: uł presen
tibus: uel preteritis: uel futuris: uidetur tamē alicubi
uelle diuinitatem illā esse a dei summi substantia di
stinctam

Minctā: atq; minorem: quod quidem ab arriāis accepit: sed in hoc secum ipse pugnat: epitheta enim: que christo attribuit: diuinitatem eius eandem esse: atq; summi dei significāt. Alter maumethis error: & quidem manifestior est: q; quando satellites illi sacerdotum: qui conicere manus in iesum conabātur: ceciderunt: deus ut maumethes putat: repēte: & clam iesuz in celum rapuit. Illi cum surrexissent: aliū quēdā iesu similem cōprehēdētes uerberauerūt: & cruci affixerunt: hoc a manicheis accepisse uidetur. Nihil opus ē: ut errores huiusmodi confutē: quicūq; enim arriāna: & manicheam heresim confutauerunt maumethem quoq; confutasse uidetur. Concludere possumus xpīanam legem apud oēs sectas gentiliū: iudeorū: maumethensium: re uera oīum excellentissimam esse concedi. Quisq; enim istorum: quāuis affectione quadā nature: consuetudinisq; uel fictiōis ppriā heresim ce teris preferat: christianā tamen: excepta sua: reliquis anteponit. Itaq; cum sincere iudicaretur: cunctis absq; controuersia preferretur.

C De generatiōe filii dei in eternitate. Cap. xiii.

Mnis uita prolem suā penes se ipsa prius generat q̄ seorsum: & quo prestantior uita est eo interiorē sibimet generat prole. Sic uita uegetatiua taz in arboribus q̄ in aialib; semen quasi arborem: & quasi animal in corpore proprio prius generat: q̄ aut iaciat extra: aut arborem inde: animal ue externum producat. Sic sensitiua uita: q̄ est uegetatiua prestantior per phantasiā in se simulachrum: intentionemque rerum parit priusq̄ membra moueat: & in externa materia fabricet. Sed fet; ille phātasie prius: quia in ipsamet aīa est: ideo ppin;

quior est anime q̄ fetus uegetatiue uite: qui non fit in anima: sed in corpore. Sic uita ratiōalis: que est excellentior q̄ sensitua parturit in se ipsa rationē tum regum sui ipsius quā fetus priusq̄ uel loq̄ndo: uel agēdo promat in lucē: primus ille rationis fetus p̄p̄inqui or est anime q̄ phantasie fetus. Vis enim rōnalis in fetum suū: perq̄ illum in se ipsam reflectitur actū suū seq̄ ipsam quērendo: cognoscendo: amando: qđ non efficit phantasia. Sic angelica uita excellētior q̄ rōnalis: notiones sui ipsius: & rerum: diuino quodā instinctu promit in se: anteq̄ depromat in mundi materiā: proles hec interior est angel o q̄ rationi sua q̄ neq̄ ab eternis obiectis sigillatim incitata est: neq̄ mutatur. Quamobrem diuina uita: quia eminentissima est: & fecundissima omniū multo magis plem sui simillimā q̄ reliqua generat: ac eā in se generat: priusq̄ pariat: extra generat inq̄ intelligendo: prout p̄fecte deus intelligendo seipsum & in seipso omnia p̄fectā totius sui: & omniū notionē concipit in se ipso: que quidē equalis: plenaq̄ dei imago est: & exemplar mundi sup̄ plenum. Hanc palladē appellauit orpheus solo iouis capite natam: hunc dei patris filiū plato in epistola ad hermiā nominauit: in epinomide nuncupauit logo idest rōnem: ac uerbū dicēs: logo omniū diuinissim⁹ mundū hunc uisibilē exornauit. Mercurius trismegistus de uerbo: & filio dei: ac ēt de spiritu sepe mentionem facit. Zoroaster quoq̄ intellectuālē deo prolē attribuit. Dixerunt isti quidē: qđ potuerunt: & id quidem adiuuante deo: deus autem hoc solus intelligit: & cui deus uoluerit reuelare. Dei fecunditas: quod est bonuz actu infinitum per immēsi boni: eterniq̄ naturam ab euo se actu propagat infinite: quicquid autem est

tem est extra deum finitum ē: se igit̃ deus ppagat i se ipso: ubi certe infiniti patris īfiniti est filius. Oportet autem huiusmodi plem multo magis ītimam: ut ita dixerim: esse deo q̃ angeli notionē illam āgelice mētis In angelo quippe cum sit esse aliud q̃ intelligere: notio: que generatur intelligendo: aliud est q̃ angeli ipsius essentia. In deo autem: quia esse & intelligere idē sunt: notio quam deus semper intelligendo seipsum gignit: semper tanquam exactissimam sui ipsius imaginē idem essentia ē: atq; ipse: qui generat: quamuis mira quadaz relatione tanq̃ genita distinguatur a generante. Deus deniq; p eternam huiusmodi notionē cognoscens ab euo se ipsum infinitū bonum: per eandem ab euo infinitū in se ad seipsum spirat amorem. Pater ergo: & filius: & spiritus amatorius: tres a theologis persone uocant̃: natura quidē diuina inter se conuenientes omnino: ita ut unicus: & simplex deus sit: sed relatione quadam incogitabili differētes. Sic in ordine rex duo habemus extrema: & media duo: in angelo quidem quolibet una: ut quidam uolunt: persona angelica est in una specie sue nature: atq; eō uerso. In femina non pregnāte plures psone i naturis pluribus: atq; contra in quolibet aīali nature in una persona sunt plures: in deo autem plures in una natura persone. Sed de his satis ad presens: immo uero nū q̃ satis: contēplationis autem huius sufficientia non a philosophis: sed ab heroicis illis christianorum duobus: & adeo petenda. Recte enim ysaias ait Quod oculus non uidit: quod auris non audiuit quod i cor hoīs nō ascendit: deus iis: qui eū diligunt: reuelauit. ¶ Ordo celorum: angelorum: animarū esse trinitatē quasi spherarum circa centrum. Caput. xiiii.

Vper quatuor elementa: que secundū substantiam: & qualitatem mutabilia sunt: celi semper sunt planetarū: qui nō substantia: sed quodāmodo qualitate quadam uel dispositione quasi mutantur. Quoniam uero horū motus quasi erraticus ē: celū illis octauum supponitur: cuius magis ordinatus est motus: sed celū illud duos habet motus: ab oriente scilicet ad occidentē: atq; econtrario. Duas quoq; saltem qualitates: candorem scilicet & splendorem: ideo ab illo ad cristallinū ascenditur: cuius motus est simplex ab oriente. Qualitas quoq; simplex: id est candor: sed quoniam motu superior status est: & candore superius lumen: ideo ab hoc ascenditur ad empireū omnino stabile: totūq; lucens: empireū stabilitati: luci q; trinitatis recte accommodatur: nouem reliqui: nouē ordinibus angelorum. Sunt enim quemadmodum dionysio ariopagite placet: hierarchie tres spirituum diuinorum: quarum quilibet tres continet ordines. Quilibet ordo: ut theologi quidam computant: multas continet legiones: legionē ex sex milibus sexcentis sexaginta sex unitatibus constare putant: totq; legiones in singulis ordinibus esse: quot unitates legio ipsa complectitur. At ego dionysio magis assentior dicenti: tantam esse illorum spirituum multitudinem: ut facultatem humane computationis excedat. Vna dei essentia in ternarium deducitur numerū personarum: ternarium hunc numerum ternarius hierarchiarum: & nonarius angelicorum ordinū: quasi spiritalium spherarum numerus circuit. Prima hierarchia patri: secunda filio: tertia spiritui attribuitur: in prima seraphini patrem in seipso considerant: cherubini patrem pro filio generant: throni patrem cum filio spiritum producentem

producentem. In secunda dominationes filii in seipso
uirtutes filii a patre manantē: potestates filii cū pa-
tre spiritum producentes. In tertia principatus spūm
in se ipso: archāgeli spūm uenientem a patre atq; filio
angeli spūm a filio p̄reqz dependentem. Quamuis at
singuli (sicut diximus) alia: & alia ratione p̄cipue de
um intueantur: singuli tamē trinitatem totam: & in
ea oia uident. Habent (ut uult dionysius) aliā insup
differentiam. q̄ prima hyerarchia liquorem suū a so-
la haurit trinitate: secunda per primā: tertia per secun-
dam: atqz primam. Item seraphini diuine prouidentie
ordinem in dei bonitate speculantur tanq̄ sine. Che-
rubini in dei essentia tanq̄ forma: throni deniqz in se
ipso: reliqui ad opera iam descēdūt. Sed dominationes
uelut architecti precipiunt: quod reliqui exequatur.
Virtutes iam exequunt: mouētqz celos: & tanq̄ instru-
menta dei ad miracula faciēda concurrunt. Prātes ar-
cent ea que ordinem diuine gubernatiōis perturbare
posse uidentur: ceteri iam magis ad humana descen-
dunt. Principatus publica curāt: gētes principes: ma-
gistratus. Archāgeli circa singulos diuinum dirigūt
cultum: sacrisqz intersunt. Angeli minora disponūt
singuli singulis custodes adstant. Quemdamodum
uero nouē sunt angelorum ordines: sic in nouem or-
dines distribuuntur anime beatorum. quolibet enim
ad eum ordinem: eumqz spiritum tanq̄ suum (ut pla-
to inquit in thimeo sidus ascendit) cui se in uita simi-
lem reddidit. Quamuis emīm anime n̄re dum sunt in
corpore quartam sub luna hierarchiam efficiant: pos-
sunt tñ ppter liberū rōnalis nature morē p̄ oēs spūs
bēignos ascēdē: & descēdē p̄ malignos: p̄serti cū me-
diū regx oīum teneāt: ideoqz oīum in se q̄sdā contine

ant qualitates: quo fit ut latissima sit pgressio animarum. Elysiorum finis est lūa: uite: mortisq; (ut pythagorici uolunt) confiniū: sub ea quicquid est morti: & inferis deputatur: ubi q̄si tot gradus penarū sunt secundum malignorum spūum turbas: quot premiorū sūt in celis secundum ordines benignorū. Nouies enim miseris styx interfusa coercet: sicut beatos campi elyseii nouies amplectuntur.

Generatio filii in eternitate: & d'claratio i tpe. C. xv.

Nte mundi tpalis initium est mundus eternus. mundi q̄dem huius exemplar: mundāi uero architecti rō & intelligibile uerbū: glorie quoq; ipsius splendor: & figura substantie. Verbū huiusmodi semper penes deum est: atq; est ipse deus: per hoc diuina ptās ab eterno dicebat ipsa secum: tū seipsam reliqua: tum cūcta: ac dicēdo imprimēbat intrinsecus: per hoc aliquando expressa sūt extrinsecus taz secula q̄ que in seculis omnia. Diuina hec oracula post mysteriā pphetarum celestes illi spiritus ioānes euangelista: & paulus apostolus hoībus fudere de celo. Defecit autem a deo q̄nq; genus humanū neq; sine deo poterat unq̄ in deū resurgere: quod ad ima ceciderat. resurgere autē quādoq; mentes humane debebāt: ne frustra a deo create fuissent: que ab eo create consequēdi ipsius gratia fuerāt. Per dei uerbū formati quondā hoīes fuerant: p uerbum idem reformari debebāt: & merito per intellectualis enim uerbi lucem depellenda erat caligo intellectus humani: per rōnem dei rōnale animal emendandum. Ergo statutis a dīna uoluntate tēporibus: creauit deus per uerbum rōnalē quandā hoīs animam: quā eodez mōtō tenero fetui uirgialis uteri p dīnū spīritū cōcipiētis cōiunxit.

cōiunxit. Momento quoqz eodē uerbum ipm natu-
ram assumpsit humanā: atqz ferme: sicut ex anima i-
mortali: & mortali corpore homo factus est unus: ita
ex hoīe illo ac dei uerbo factus ē christus deus: & ho-
mo. Sic infinita bonitas: que se cōicare uult omnibus
tunc modo quodam aptissimo se ipsam cunctis cōica-
uit: quando sibi coniunxit hominem: in quo tanq̃ in
media rerū spetie cuncta cōprehēduntur: neqz muta-
uit tunc sedē suā diuina maiestas: cū sit semper ubiqz
neqz se ad hūana quasi per defectū deiecit diuina sub-
limitas: sed hūana ad se potius eleuauit. Neqz infini-
ta diuini solis lux ex adiūctione hominis ullo modo
infici unq̃ potuit: sed homo inde sp̃ illustrari: ac perfici:
atqz ut in hoīe augeri: & minui: sic ad corpus perti-
nent: ut in animā nunq̃ penetrēt: ita in christo hūana
pati pprie ad hominē ptinebat: in diuinitatē non pe-
netrabat. Christus igitur ut homo patiebatur huma-
na: ut deus diuina operabatur.

Conueniens fuit deū se homini iūgere. Cap. xvi.

C Vr olim deus homo factus est: ut hō quādo
qz quodāmodo deus efficere. Deus enim
quodāmō fieri potest: qui naturali instictu
cupit: studetqz esse diuinus. Nō potest autē
in deum surgere nisi deus aliqñ ita trahat: ut surgat:
quēadmodū ante traxerat: ut appeteret: sed rē hanc
ab alio principio repetamus. Summus opifex sūmum
manifestūqz d̃bet opus efficere: tale uero illud ē: quo
maius effici neqz. Tale igit̃ manifeste deus summus
facere debet opus hoc: uel icreatū solūmō est: uel crea-
tum: uel ex utrisqz cōpositū. Primū quidem illud nō
manifestum opus est: sed opifex ipse: solus enī deus ē
qui ab alio nō dependet. Secundum uero cum oīo si

Marsi. de chri. reli. D iiii

nitū sit: ab in finito deo spatio distat imenso: & infinito. In hoc certe spatio tā ratiōe īterualli ipsius: q̄ etiā ratiōe infiniti dei: opus ad huc aliud: rursusque aliud p̄stātius semp̄ effici potest. Nulla igit̄ creatura simplex potest opus illud summum esse: quod nos querimus: sed ita deus opus huiusmodi sūmopere reperire cōfidimus: siquid unū reperiāt ex summo creatore simul: & creatura compositum. Ratiōe quidē creature illud dicitur esse opus: ratione autem creatoris imensum opus huiusmodi deus facere potest: & scit: & uult est enim deus potētia: sapientia: bonitasq; īmensa: cōiungi igitur quandoq; creatori debuit creatura. Que sup̄ rationalem animā sunt: solū eterna sunt: q̄ infra illā: temporalia solum: ipsa uero partim quidem eterna: partim etiā temporalis. Deū imitatur unitate: angelos intellectu: speciē ppriam ratiōe: bruta sensu: nutritiōe plātas: essentia carentia uita. Est igitur anima hoīs quodāmodo omnia: quod in theologia nostra latius disputauimus: presertim cum sit in corpore ex oīum uiribus composito: celiq; instar temperatissimo. Decet at̄ deo cōmuni oīum duci uniuersam creaturā quodāmodo iungi: nō quidē sparsim: quia deus summa unitas est: imo uero summatim: nature igitur humane deus uniat̄ oportet: in qua sunt oīa. Si enī illis: q̄ supra eā sunt tanq̄ creatarū regū extremis iūgeretur: neq; ad media rerū: neq; ad alia extrema coniunctio eiusmodi pertineret. Smiliter si illis: que infra nos sūt iungeret semetipsū: p̄fecto infinita unitas opera sua uniuert sūmopere: & inuicem: & ad ipsam: cum ab initio in hoīe cuncta occluserit: deinde sibi deuixerit hoīem. Forte ab ea q̄ supra diximus p̄pheta abachuc inquit. Opus tuū dñe in medio annorū uiuifica: illud in medio

medio annorū notū facies: cū iratus fueris: misericor-
die recordaberis. Quia uidelicet in media rerū specie q̄
ex utrisq; seculis: euo scilicet: temporeq; componitur:
opus illud impletur. Addūt aliq in medio quoq; mū-
di cursu: uolūt enim decē annorum milibus non mū-
dum: sed mundi cursum prorsus expleri: siqdem mo-
tus quietis gratia sit institutus: atq; in medio hoc mun-
di cursu: deū se hoibus ostendisse. ut aduētus eius eq̄
ab utrisq; seculorū distaret extremis: ne ul' expectatio
futuri aduentus nimīū protraheretur: uel p̄teriti me-
moria prorsus aboleret. Sed tēpora deus uiderit tem-
porū tēperator. Si bonitatis proprium est diffundere
& cōmunicare se ipsam: deus cū sit infinitum bonum
omnes debet cōmunicationis modos implere: ii uero q̄t-
tuor esse uidentur. Secundum presentiam: uirtutem:
unitatem essentie: unitatem p̄sone. Primus impletur
in omnibus: ubiq; enim deus adest. Secūdus per om-
nes formas etiam minimas propagatur: nā omnis for-
ma efficacem a deo aliquam habet uirtutem: materia
uero ipsa non habet. Tertius intra deum fit solum:
non potest enim essentia dei essentia alterius fieri: alio-
quin uel quod infinitum est: finitum fieret: uel quod
est finitum: fieret infinitum. Quartus cōmunicatiōis
modus fieri nequit in rebus ratione carentibus: quib-
us enim natura deest omnino cognitio: amorq; dei
unio diuina secundum personam non conuenit. Ex
angelo quoque ac deo unam fieri personā non est ne-
cessarium: angelis quippe miseris nullum superest re-
medium: cum penitentia desit: ceteris angelis satis ē
ad beatitudinem suam ātiqua illa luminis diuini pos-
sessio. Quod quidem lumen in seraphinis: seraphin?
quodāmō fit: in cherubinis ēt cherubinus: similiterq;

in aliis perinde: atque solis lumen: dū per uitra diuersorum colorum transit: in colores uarios se transformat deus autē in homine hominem reddit diuinū merito. Sicut enim in rebus naturalibus ex materia ultia formaq; suprema fit cōpositum naturalium prestantissimū: ut animal rationale: sic ferme in rebus diuinis ex supremo spiritu atq; ultimo scilicet deo & hoīs anī efficitur diuinū assumptū omniū prestantissimū. Nō satis erat homini ad hoc ut suscitaretur radius menti eius diuinus infusus: nam propter sensus a mente digreditur. Oportuit igitur in homine quodam scilicet iesu ita diuino ipsi soli animū iungi: ut in corpus ipsius: & ad sensus hominū copia radiorum exuberaret. Qualis coniunctio sit dei & hominis. Cap. xvii.

Quoniam unio dei ad hoīem secundū psonā diuinā potiusq; secundū diuinā naturā facta ē: ideo cū unitur homini uerbū: nō oportet patrem similiter: spiritūq; uniri: qui licet natura cōueniant: differunt tñ inter se pprietate psonę. Sicut ergo in trinitate tres psonę in eadem natura existunt: sic in christo psona una in tribus existit naturis: deo: animoq; & corpore: atq; ibi homo cōparat ad deū: quemadmodū manus ad animā: imo lingua ad intellectū. Non enim fit deus pprie naturalis hoīs forma: sed homo fit propriū: cōiunctumq; istrumentū dei ad opera dei ppria excellētissime pagenda. Nō sunt autē due in christo psonę: sed una: scilicet persona uerbi cōiuncta: non psonę hoīs: sed nature. Sicut etiā rationalis anīa in suo esse existit: pque eius esse existit & corpus: ita dei filius: & multo magis in esse psonę sue existit: atq; ad illud naturā extollit humanā. Proinde quēadmodū uerbū nostrū mente cōceptū īsensibile est;

bile est: extra uero uoce prolatū fit sensibile: ita mētis diuine uerbū ab euo in deo iuisibile pmanet: sed per assumptionē hoīs factū est uisibile. Est igitur christus uerbū: qđ ab euo diuina mens se: omniaqz secū intelli gendo intra se loqitur iam spīritu diuino prolatum: & corpus humanū quasi uocē assumens: diuināqz audi entibus significans uoluntatē. Tantū uero diuinam cuiqz uoluntatē significauit: quātū quisqz capere po terat. Cunctis aut quantū si ī breui hac uita exerceat beatitudinē largitur eternā. Multa quidem precepta & preclarissima tradidit: sed paucis omnia compre hē dit quando iussit. Te toto deum ama: homines ama sicut te ipsum: quod tibi fieri non uis: aliis facere noli Quā decens dei hominisqz coniunctio. Cap. xviii.

Non minus ferme est deformia reformare q̄ formare simpliciter: ab initio si quidē nō mi nus est bene esse q̄ simpliciter esse. Decuit igitur deum oīum effectorem p̄ficere que de se cerant: & quēadmodū per insensibile uerbum cuncta creauerat (quid. n. aliud creature sunt: quā cogitatio num dei quasi quedā uoces extra prolate) ita per uer bū quodāmodo iam sensibile factum sensibilia refor mare. Quoniam uero deus cuncta facit potenter: sa pienter: beniuole: decuit ita restituere illa: ut potentiā sapientiā: beniuolentiāqz ostenderet. Quid potētī? q̄ extrema in unā psonā: & infinita ad summa redige re? Quid sapientius: q̄ uniuersi decorē mirā prime & ultime rationis copulā fieri? Quid beniuolētius q̄ de um uniuersi dñm ob serui deliquētis salutē: serui for mam assumere? Si ergo & declarauit: & fecit: ut nihil esset in mundo deforme: nihil penitus otemnendū cū regi celorū terrena cōiunxit: atqz ea quodāmodo ce

lestibus adequauit. Preterea: quoniā homo a deo ceciderat potentissimo: sapientissimo: benignissimo: ideo in ibecillitatē: ignorantia: malignitatēq; corruerat: ppter eaq; ex pio p̄fanus euadens: ineptus iā penitus erat ad diuinā uirtutē imitandā: ad lucem cognoscendam: ad bonitatē deniq; dirigendā. Vt ergo hō ex hac ruina rursus ascēderet ad sublimia: cōgruentissimum fuit sublimē deū ex alto huic manū porrigere: hac uidelicet ratioe: ut se ipsum huic uisibilē: amabilē imitabilēq; efficeret. Nullus ad hoc aptior modus: q̄ q̄ deus fieret homo: ut hō: qui corporalis iā factus corporalibus inhiabat: deū iam quodāmodo: et corporalem: & humanū clarius cognosceret: & amaret ardentius: facilius quoq; & diligentius imitaretur: fieretq; beatus. Postremo hō curari p̄fecte nō poterat: nisi recuperaret mentis inocentiam: dei amicitia: suā excellentiam: que soli subiecta deo fuerat ab initio secundum naturam. Neq; excellentiā adipisci poterat: nisi curator esset deus: cui soli homo secundū naturam subest: neq; dei amicitia: nisi per congruū quendā conciliatorem: qui manū ad utruq; posset extendere: & utrisq; extremis esset cognatus quodāmodo: & amicus nullus est talis omnino: nisi sit deus simul & homo: neq; inocentiam: nisi culpa dimissa: quā dimitti sine satisfactione iusticia non permittit. Satisfacere pro uniuerso hominū genere solus poterat deus: pati tamen neq; decebat: nisi hominē: qui peccauerat: neq; de? ipse poterat. Cōsentaneū itaq; fuit huminū genus per deū factum iam hominē emendari: proinde neq; excellentia cōparari poterat: nisi per curatorem excellentissimum: neq; amicitia reconciliari: nisi per amicissimum conciliatorem: neq; recuperari inocentia: nisi per satisfactorem

factorem sufficientissimū. Excellentissimus autē cura-
tor solus deus est: amicissimus cōciliator est hō: suffici-
entissimus satisfactor ille proprie uidetur esse: qui pa-
riter est deus & homo. Valde igitur humane curatiōi
congruū fuit: quod iohannes ait: diuinū uerbū huma-
nam induere carnem: ut genus humanum quēadmo-
dum per eternum uerbum creatum fuerat: deserendo
autem inspiratum uerbum in culpam ceciderat: si per
uisibile uerbum a culpa redimeretur.

Aduētus xpi dat btitudinē: fide: spe: caritate. C. xix.

Nemo beatitudinē: q̄ in diuina cōsistit cōtem-
platione conseq̄ potest: nisi deū ardentē aet-
ardenter amare deū neq̄mus: nisi speremus
eū q̄nqz asseq̄ posse: sperare nō ualemus: ni-
si prius credamus tū deū esse: tū nos deo posse q̄nqz
frui. Deus igitur p̄r hoīum & curator aliq̄ndo miris
modis indutus hūanitatē: se n̄ris sensibus obtulit:
ut p̄ ipsos sensus: q̄bus plurimū utimur: & cōfidimus
corpus eius miraculaqz cernentes esse deū certiores es-
semus: hinc fides exorta est scie fundamentū. Qui ue-
ro crediderit eū curandi hūani generis gr̄a i molē cor-
poris descendisse: oīa iam uel maxima se a deo spera-
bit impetraturū. Quisqz tanta beneficia parti uidet:
partim sperat: nisi penitus uecors: ingratusqz sit: nō
amare nō pōt. Rursus: cū deū itelligas anīo cōiunctū
fuisse quadā unione p̄sone: sperare debes animū pos-
se aliquādo deo cōiungi quadā opationis unione: in
qua sūma beatitudo cōsistit. Desiderare quoqz de-
bes deo p̄re ceteris inherere: qui soli hominis animo:
corporiqz se prorsus infudit. Proinde quia deus ho-
mini absque medio se coniunxit: meminisse oportet:
nostram felicitatem in eo uersari: ut deo absque me-
-

deo hereamus: & quia inter equales animicitia est: dum
consideras deum quodammodo se homini adequasse: neque
animicitiam dei erga te negare: neque tuam erga deum desere
re debes. Desinant igitur iam desinant homines sue diuinita
ti diffidere: ob quam diffidentiam mortalibus seipsos im
mergunt. Reuereantur seipsos tamquam diuinos: sperent
que se posse ad deum ascendere: quando quidem ad eos di
gnata est quodammodo maiestas diuina descendere
Ament toto pectore deum: in quem transformentur: quod ob
ingentem amorem se mirabiliter in hominem transformauit.
Aduentus christi ad peccati grauitatem leuandam uti
lis fuit.

Caput. xx.

Ita corporis anima est: anima uita deus. Nature
ordo exigit: ut corpus anime: anima deo pareat
iustitie ordo requirit: ut si a deo dissentit anima:
talius pena dissentiat corpus ab anima: atque
sensus a ratione. Rebellaui a deo primi parentis animus
rebellaui corpus: ac sensus ab eo: rebellio prima pec
catum fuit: secunda pena quedam peccati fuit. atque pec
catum: quoniam rationi derogauit: et deo. Complexio af
fectioque rebellis a primo quasi sapor quidam perfluxit in
omnes: quod inde quasi riuuli a fonte manarunt. Hoc igitur origi
nale uitium est ceterorum malorum anime corporisque
origo: hoc uolumina illa hebreorum testificantur: quorum
diuinitatem testificatur summa illorum pre ceteris anti
quitas: consensus pene omnium: propagatio per uniuersum:
duratio indefessa: concordia: maiestas: sobrietas:
& miracula. Hinc illa magorum a zoroastre descenden
tium opinio: omnia. scilicet corporis mala a malis anime per
ficisci: animaque curata cetera mala uitari. hoc plato
in timeo quidem innuit: in carmide uero declarat.
Verum: ut ad propositum reuertamur: rebellio eiusmodi
quoniam

quoniā infiniti dei derogauit maiestati: mortales ad infinitam beatitudinē ineptissimos reddidit: neq; dī rigi: nisi p infinitum deū poterant. Dirigēdi tñ aliqui erant: ne frustra a deo fuissent ab initio ad beatitudinē ordinati. Per uoluptatē commissum est peccatū per contrariū uoluptatis dolorē purgandū. Peccauit semel omnis quodāmodo humana natura in hoīe illo: qui uicem gerebat omniū: pati similiter semel quodāmodo debet oīs in aliquo: qui uicē quoq; oīum gerat: qui lōge magis cū deo cōsentiāt q̄ ille dissenserit. Oīum uero uicē post adā sol⁹ ille gerere potuit: q̄ deo pēitus iūctus esset oīum cōditori: fuit igit de⁹ simul et hō de⁹ ut oēs cōplecteret: īfinitāq; culpā posset diluere homo ut pati pro culpa posset: atq; ut pateret homo quēadmodū peccauerat homo. Sic et illius hoīs pena meritūq; uī aliquā habuit īfinitā: inq̄tū re uera deo iūctus fuerat īfinito. Infinito aut quodāmō supplicio meritoq; op⁹ fuerat: ad īfinitā culpā penitus diluendā. Christus pfectū instructiōis genus impleuit. Ca. xxi.

In uina prouidentia nullum erga filios suos institutiōis genus pretermittere uoluit. Est autem institutio duplex: p doctrinā uidelicet: et exemplū. Doctrina pfecta est: de qua iure dubitari non debet: qualis in solo deo esse cōceditur. Misit igitur pater deus ad hoīes preceptorem aliquem: qui deus esset: ne de doctrina eius dubitare deceret: adde & qui esset homo: ut ipse omnia humana officia uere exeq posset: oēs q; p hōesto deoq; perferre labores: quo exemplo homines perfecte instrueret ad uirtutē. Opera enim multo magis q̄ uerba mouēt: in disciplina presertim morali: cuius finis pprius uersatur in actione. Esse illū deū declarauerunt miracula:

ut fidem apud dociles doctrina eius haberet: esse uero hominem passiones humane declarauerunt. Nullus igitur nobis nisi pertinaces nimium esse uelimus: excusationi locus uidetur esse relictus: si doctrinam eius quasi minus ueram insolenter respuere nitimur: diuinitas miraculaque reclamant: si tanquam nobis supra modum dura humanitas: laboresque magistri: & ducis illius ostendunt hominibus possibile esse quod pertulit homo. Denique quia delictorum summa in eo consistit: quod corporalibus nimium inheremus: a spiritualibus uel discedimus: christus uite magister per doctrinam: uitamque suam quasi gladium & ignem immisit in mundum: hoc est uirtutem purgatoriam: animique purgati: ut omnes corporaliu uitiorum fomites resicaret ad uiuum: atque consumeret. Ipse quoque singula ultro libenterque tulit: que ceteri fugiunt tanquam mala: peregrinationem: inedia: sitim: nuditatem: infamiam: contumelias: uerbera: breuitatem uite ignominiosam mortem: & acerrimam. Fugit autem singula quae tanquam bona ceteri prosequuntur: ut hac ratione nobis ostenderet: neque mala uera esse: que mala uocamus: neque bona: quae uocamus bona: nihilque in rebus corporalibus esse: quod ullius precii censendum sit: sed quicquid preter deum est: tenuis umbræ somnium extimandum. Cum autem omnibus: que a mortalibus optantur: tanquam bona careret: solis certe miraculis: solus ipse in orbe terrarum in hac usque diem meruit: & meruit subito: ut deus sumus existimaretur. Prophetas hebrei sanctos homines uocant gentiles uiros excellentes: cum deos nomiant: diuinos iam factos: et dei ministros intelligunt. Maumethenses regem suum mau methem filium abdale: filii abdalmutalibis arabie regis purum quidem hominem: sed dei nuntium esse credunt: tale quoque ipse uocat in alcorano. Addit se in uerborum: christum

christū in uirtute miraculorū missum a deo fuisse: deū
q; hominibus iesum: & mariaz miraculū effecisse. Me
rito solus christus stupendis operibus meruit: quod
neq; principes hoc tum minis: tum beneficiis conten
dētes. Neq; zoroaster: pythagoras: empedocles: apol
lonius theaneus: aliiq; multi philosophi sapiētia mi
rabili: et longa uita consequi potuerunt. Quis pytha
goram iamblicus chalcideus longa disputatiōe: apol
loniū uero philostratus eloquentia: porphyrius argu
tiis: multi p̄cipes fauore pro uiribus celebrauerunt
Christus errores expulit: ueritatē aperuit. Ca. xxii.

Nte christi aduentū per uniuersū pene orbē
plures colebant dii: immo demones: sacer
dotesq; & illi quidē mali: qd' enomaus phi
losophus confitetur. Quis non uideat illos
fuisse malos: q; nihil de animorum purgatione cura
bant: de terrenis consulebant solum: ac terrena semp
a cultoribus exigebāt. Sacrificia iubebant obscenis
sima: & crudelissima fieri: responsisq; suis discordias
q; plurimas seminabant. Colebant passi deorū. i. bea
torum loco tyranni uiuentes. colebantur anime par
tim incontinentium: partim hominum iniquorum:
his immanissimis monstris olim genus hominum pre
mebatur. Non hercules armatus ea: sed christus iner
mis tunc extinxit: cum malignorū demonū uim retu
dit. Scribit plutarchus: barbarorū opinionē esse: aere
os demones: p̄turbationes: mortēque pati posse. Te
stimonia quoque multorū adducit: quod certis signis
compertum fuerit: tyberio imperāte: pana magnū de
monem: multosque alios demonas māifeste enim las
se demona etiam obiisse: p̄culus ēt platonius esse id
posse pbat. Nos autem scimus christū eo ipso in tēpo

re adisse libū: atq; resurrexisse. Plutarch⁹ p̄terea scribit: oracula tēporibus suis uno: uel duobus exceptis: toto iam orbe extincta. Audi qua uoce de hoc porphyrius conquerat: Postea inquit q̄ iesus colit: nihil utilitatis a diis consequi possumus. Si dii sunt: o porphyri: quare uiribus suis iesu uirtutem non depri-
mūt. Sed audiam⁹ magnum illum tertulianū apud romanos iudices sic orantem. Agatur huc iudices aliquis sub tribunalibus uestris: quem demone agi constet. Iussus a quo libet christiano loqui spiritus ille: tam se demonem confitebit de uero q̄ alibi deū de falso. Aequē producat aliquis ex iis: qui de deo pati existimantur: nisi oēs eiusmodi spūs se demones confessi fuerint xp̄iano mentiri nō audentes: ibidē illius christiani pcacissimi sāguinē fundite. Quid isto opere manifestius: quid hac p̄batione fidelius: simplicitas ueritatis in medio est. uirtus illi sua adssistit: nihil suspicari licebit magia: aut aliqua eiusmodi fallacia fieri. At qui omnis hec n̄ra in illo dñatio et potestas de nomiatōe xp̄i ualet: ita de contactu: deq; afflatu nostro etiā de corpibus nostro ip̄erio excedunt inuiti: & dolentes: & uobis p̄sentibus erubescētes: credite illis cum uerum de se loquunt: q̄ mētientibus creditis. Nemo ad suū dedecus mentitur: qn̄ potius ad honorem christianis ad probandā ueritatē cogentibus se deos palam esse negāt neq; alium deū respōdent p̄ter unū cui nos mancipamur: huc usq; tertullianus. Lactantius scribit suis tēporib⁹ hoc publice quotidie comp̄tū fuisse. Cū gentiles suis demonibus imolarēt: si affluebat aliq; cruce signatā frontē gerens neq; responsa poterat consultus reddere uates: neq; poterāt demones in uiscerib⁹ bestiarū futura depigere: atq; hāc fuisse causam

se causā inqt precipuam malis regibus xpianos perse-
quendi. Non enim aduertebant signo crucis tanq̃ po-
tentiore: demonas tanq̃ debiliores inde fugari. Meri-
to socrates: plato: & uarro quīs latenter pp turbā su-
perstitiones gentiliū deriserūt iesus deniq; illas pdidit
ne hoies pderent. Greci atq; romāi paulo ante xpi lu-
men ceperant aristipī: epicuriq; contagiosa impietate
magis i dies magisq; corrūpi. Innūerabiles xpi exēplo
martyres ubiq; gētiū prim illiterati: pti litteratissimi
cū p̃fētem uitā dei unius: futureq; uite grā prsus con-
temnerent. Cōtra aristipicū epicureumq; uenenū me-
dicinā hominibus falluberrimā porrexerūt. Preterea
iniquissime apud multas gentes leges extabāt. Perse
matres suas nephandis nuptiis cognoscebāt. Hūanis
scythe carnibus uescebant. Carthaginenses aliq; per
multi homines: immo et filios iugulatos demonibus
sacrificabāt. Massagete: ac derbices ppinquos: & affi-
nes suos cū cōsenuissent imolabāt carnesq; eorū epula-
bantur. Bactri canibus ad hoc ipm nutritis senes obi-
ciebant. Scythe eos: q a defunctis amati fuerant: ui-
uos infodiebāt. Tibareni uiuos seniores suos precipi-
tare. Hircani: caspii q; rapaci auisū generi: canibusq;
p̃icere soliti: illi uiuos: isti mortuos. Hec & multa ge-
neris eiusdē prius religiosissime faciebāt. Sola deide
christi: discipulorūq; illius p̃dicatiōe undiq; truculē-
tissima hec pestis expulsa: factum est etiam: ut paucio-
res: uel corripiant a demonibus: uel a se ipsis iterimā-
tur. Iudei ante xpi aduentum (ut plurimū) legis mo-
saice: pphetarūq; suorū solā superficiē attingebāt.
Christus aut eiusq; discipuli p̃fectissime docuerunt
pfundos diuine mētis sensus liceis: imo diuinis oculis
penetrare: qd etiam iudeus philo testatur: ubi de ote
Marci. de chri. reli. E

platione disputans cōmendat acūmē: & sanctimoniā christianorū. Prisca gentiliū theologia: in qua zoroaster: mercurius: orpheus: aglaophemus: pythagoras consenserunt: tota in platōis nostri uoluminibus continetur. Misteria huiusmodi plato in epistolis uaticinatur: tandē post multa secula hoibus manifesta fieri posse. Quod qdem ita contigit: nā philonis: numeniiq; tpiibus p̄mū cepit mēs priscorū theologorū in platōicis chartis intelligi: uidelicet statim post ap̄logū apostolicorūq; discipulorū conciones: & scripta: diuino enim xp̄ianorum lumine usi sunt platonici ad diuinū platonem interpretandum. Hinc est: q̄ magnus basilus: & augustinus pbant: platonicos ioānis euāgeliste misteria sibi usurpauisse. Ego certe reperi precipua numenii: philonis: plotini: iāblici: proculi misteria ab ioāne: paulo: yerotheo: dionysio ariopagita accepta fuisse. Quicquid enim de mēte diuina angelisq; & ceteris ad theologiam spectantibus magnificum dixerē: manifeste ab illis usurpauerunt.

CXp̄stus est idea: & exemplar uirtutū. Cap. xxiii.

Quid aliud xp̄s fuit: nisi liber quidam moralis: immo diuine philosophie uiuens de celo missus: & diuina ipsa idea uirtutum hūanis oculis māifesta. Huc igitur oēs: huc inq; fleētamus oculos: atq; mentē: hic uerā sapiām nos docebit: q̄ rudes olim homunculos subito reddidit sapientes. Hic rectam iustitiam: qui nihil possedit p̄prium: atq; qd̄ suum est: deo: & hominibus tribuit: deo qdē paternam: & plusq; paternam uenerationem: hoibus uero fraternā bēiuolētiā: atq; curā. Hic magnā imitātē: fortitudinēq; p̄stantissimā: q̄ nihil in terris cōcupiuit tanquam magnū: nihil timuit tanquā durū. Hic temperantiam

temperatiam singularem: in quo uix primi animi motus: & illi quidem remissi: & decētes apparuerunt. Hic māfuetudinē incredibilem: qua supbiā societatis humane: pestē penitus expellamus: quod enim māfuetior illo: quod cum summus omnium esset: se infimis adequauit. Hic ardentissimam in omnes homines caritatem: qui non sibi tantum: uerum etiam toti hominum generi uixit: quod & mortuus est libenter: ut ceteros a morte redimeret. Hic & contemplandi: & agendi regulam perfectissimam: quod sepe curandis hominum: erroribus atque morbis sepius rebus diuinis contemplandis incubuit. Huius uite testes nobis sunt scriptores quidem ab initio plures: omniumque grauissimi. Imitatores uero quam plurimi: & mundus denique uniuersus: ostendit se christus publice hominibus breue tempus. Non enim quo ad illud decebat ultra: & illud nobis sufficiebat: tot uero patrauit miracula: ut iohannes dicat: si scriberem singulati: ne mundum quidem ipsum libros capere posse. Vitam eius ut pote celeberrimam: cunctisque mirabilem plures quam quatuordecim scripsisse tradunt. Soli tamen illi in usu sunt: aut aliqui fuerunt: quod non humana. sed diuina scripsere manu. Quales sunt matheus: marcus: lucas: iohannes: matheus hebraice scripsit: cuius testium hebraicum cum hieronymus inquit: temporibus suis in bibliotheca paphili extare: sibi est factam fuisse transcribendi illius facultatem a nazareis quod in bethsabe: & per syriam hoc uolumine utebantur. Panthenus est stoicus christi martyr cum usque ad indiam interiorē christi uerba predicando penetrauisset. inuenit ibi tamen bartholomei apostoli semina. tamen est mathei hebraicum euangelium: secumque attulit. Hec eusebius: reliquos: qui dicuntur euangeliste: grece scripserunt. Legebatur quoque apud antiquos christianos quinti euangeliste euangelium: quod secundum hebreos appellabatur.

probatum satis ab ignatio: ac origene: & ab hieronymo ex hebraica lingua in grecā: latinamq; conuersū hec ab hieronymo. Atq; in hoc uel maxie christiana elucet ueritas: q; christianorū cetus ab ipso exordio laud temere quoslibet scriptores admittit: sed sanctos simplices sobrios: et q̄electissimos. Qui uero ex primis illis in precio sunt: partim christum ipsum: ptim eius discipulos audiuerunt: q; & si diuersis linguis: temporibus: locis scripserūt: & alter alterius scripta non uiderūt: nisi forte ioānes: eadē tamē ubiq; duce ueritate confirmauerūt. Apparet interdum in illis quasi dissona quedā in rebus minimis dissimilitudo: nunq̄ reuera cōtrarietas. Vnde simpliciter uidetur alter seorsum ab altero historiā conscripsisse: nullus tamen horum seorsum a ueritate. Miracula uero tam multa q̄ magna: tā publica: tot annos in iudea: & ierusalē ubi facta dicūtur: predicauerunt: ut cōstet illos uerissima predicauisse. Quoniam pacto falsa asseuerando obtinere in re tam ardua: inter homines eruditissimos potuissent: unde nam admirationi essent: si pugnātia inter se dixissent: nisi duces illi re uera inuicem cōuenisset christianum regnū fuisse subito dissipatum. Euāgeliste: & apostoli de christi uita: doctrinaq; cōmuniter multa dixerunt: & qsq; propriū aliqd in medium attulit. Siue enim quilibet uniuersa dixisset: superfluous uideretur numerus ceterorum: siue singuli quedā solum: atq; noua continuatio: & auctoritas historie tolleretur. Certe id: quod mirum est: talia sunt: mathei marci: luce: ioānis: petri: pauli: iacobi: iude scripta: ut in rebus principalibus plures testes adsint. Ac si testes omnes audiamus: nihil superflue: & importune repetitum uideamur audisse.

¶ Auctoritas

Auctoritas sibyllarum.

Cap. xxiiff

Arro philosophus in libris diuinarum rerum decem sibyllarum nomina: tpa: patrias diligenter commemorat: atque ad id scriptores multos testes adducit. Affirmat preterea libros sibyllinos fuisse apud romanos in sacrario conditos: ubi a quoddecim uiris: & quibusdam sacerdotibus ad hoc destinatis custodiebantur. Addit iulius romanos sex libros illos cumee regnante tarquinio a quadam anicula concrematos restituisse ex aliarum sibyllarum uersibus: quos missis per orbem legatis diligentissime collegerunt tres igitur libri apud eos erant cumee: reliqui aliarum. Hi uero libri nullo titulo: seu nomine: cuius harum essent: discernebantur: preterquam erithree: que carmini nomen suum inseruit: carmina hec romani de rebus maximis consulebant: neque cuiuslibet licebat aspicere. Marconi tamen augusti: lactantio: constantini familiaritate legere permittum existimo: aliisque nonnullis magnis: doctisque uiris: impatore interdum: & custodibus concedentibus. Lactantius ergo constantini familiaris testis nia sibyllarum: que de christo adducit: ex earum libris: qui tunc extabant: roma nondum a quoque expoliata: accipere potuit. Scripsit autem illa ad constantinum. Non igitur illi mentiri licebat: uel docto imperatore: uel ceteris eruditibus: quibus tunc tam italia quam grecia abundabat: ac nonnulli adhuc christianos scriptores: uel in minimis grauiter calumniabantur. Nonne uirgilius in eisdem sibyllarum libris legit: que prophete et euangeliste de christo loquuntur: & quod maximum est: cognouit cumee sibylle promissa ex textu: ut opinor: sibylle ipsius illis conuenire temporibus: in quibus natus est iesus: quis ille: ut pollioni adularetur: ad eius filium nup natus nomine fa-

Ioninum oracula sibylle torqueret: quorum nihil saloni-
no: qui puer obiit: neque egit quicquam congruere potuit:
congruit autem quicquid ibi legit iesu: qui temporibus illis
est ortus. Sed quid illic uirgilius reperit (tali uidelicet
quodam tempore) quale illud fuit: fore: ut in ipsa ulti-
ma expectationis etate magnus quidam ordo nasceretur
ab integro seculorum euo dependens. id est eternus filius ab
eterno patre dependens: aliquando etiam nasceretur in tempore.
Quando. scilicet uirgo floreret: aurea rediret etas. id est ex uirgi-
ne filius pulularet: & etas uere: beateque doctrine uige-
ret: ac noua progenies celo demitteretur ab alto. Hec uer-
ba exponunt antecedita: cognoscimus. n. sibyllam ex
uirgine puerum illum nasciturum prenuntiasse: quoniam adiun-
xit eam esse progeniem nouam. id est nouo modo nascentem: neque
ex terra: sed ex celo: id est deo: in quo erat: ab euo pro-
ciscientem: carmina ipsa uirgilii huiusmodi sunt. Vltima
cumei uenit iam carminis etas. Magnus ab integro se-
culorum nascitur ordo. Iam redit & uirgo: redeunt saturnia re-
gna. Iam noua progenies celo demittitur alto. Arbitror
equidem uirgilium huiusmodi carmina ex talibus sibylle
uerbis qualia paulo ante narraui: contextuisse. Subiun-
git uirg. que apud sibyllam legisse opinor. scilicet eo nascente
ferream etatem in auream redituram: atque eo tempore secus eui fu-
turum. Totum hoc ad purificationem animorum: doctrinamque
christi pertinere uidetur: & uestigia prisce fraudis irrita
fore legerat puto apud sibyllam. Nunc originale culpam
quam ab initio diabolica fraude concepimus: deleri
debere: ipse tamen cum mysteria huiusmodi nequaquam in-
telligeret: uerba sibylle ita carmine componebat: ut ali-
um quandam sensum preferre uiderentur. Subiungit ma-
ro. Quod huiusmodi progenies deum uitam accipiet: di-
uisque uidebit: permixtos heroes: & ipse uidebit illis
pacatum

Pacatumq; reget patriis uirtutibus orbē. Videtur ibi
legisse prole illam fore deū deo natū : dei patris uirtu
te uniuersum mūdū gubernatur: & iudicatur: nihil
q; diuinorū sibi fore secretū: ipsumq; angelos oēs mi
nistros habiturū. Addit poeta eodē tpe casus serpen
tem: & fallacē ueneni herbam : & post multa addicit.
Paucā tamē suberunt prisce uestigia fraudis : quo sen
su hec uirg. scripserit: nescio: satis est nobis : q; habuit
a sibylla: quā nequaquā intelligebat : opa prolis illius:
serpentem. i. malū demonē ruitur: domādāq; fore
herbā uenenosā: atq; fallacē: idēst d'monū uim: que
ante cristū hominis falsa religiōe: q̄si uera fallebat: &
ab initio illos serpentis habitu: & plante cuiusdā oc
casiōe d'cepat. Tentat demō adhuc anias post cristū
licet nō ita cōsequatur: ut ante: & ob hoc dictū fuit.
Sup fore pauca fraudis uestigia. Porphyrius etiā cōfi
tetur mortales a malignis demōibus in scelera: falsas
q; religiōes induci cōsueuisse idq; diligenter in libro d'
abstinentia disputat. Preterea progeniē illā uirgī. sic
alloquitur. Aggredere o magnos: aderit sã temp? ho
nores. Cara deū soboles magnum iouis incrementū.
Credo poetā hubuisse a cumea homiem illū expecta
tissimū: sobolem dei fore: nō uiri : & id quo nihil ma
ius exprimi pōt. Magnū dei incrementū fore: id est p
paginem dei eternā: propagationēq; ipsius usq; ad tē
poralia: atq; sensum: per quā dei regnū. i. beatorū nu
merus cresceret. Tantā fuisse scio in marone pruden
tiam: & modestiā: ut existimare nequeā : eū tam uasta
hypbole erga infantem filiū priuati ciuis polliōis usu
rum fuisse: nisi talia quedā supra modum ingentissi
ma sibyllinis carminibus hausisset. Sibylla etiam de
simplici hoīe: q nō esset de? : tā miranda nequaquā pñū

Marsi de chri. reli. E iiii

ciasset. Sed audi q̄ supbā uirg. adiungat hypbolem. Aspice cōuexo nutantē pondere mundū. Terrasqz: tractusqz maris celumqz pfundū. Aspice uenturo lententur ut oīa seculo. Forte sibylla scripserat sobolē illam dei ab elementis: celisqz honorandā. Honorauit aut̄ iesū celū eclypsi: aer ignisqz crinite fulgore: aq̄ cum dictis eius paruit: pedesqz sustinuit: terra motu: cū tyberio imperate cruci affixus fuit. Postremo exclamat poeta: quis quid petat ignoret. O mihi tam longe maneat pars ultima uite. Forte sibylla: quod & pphete optauerunt: diem christi uidere optabat: ac tum primum uita decedere: q̄ cū symeon optasset diu: fuisset qz in senio consecutus exclamauit. Nunc dimittis seruum tuum domine secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderūt oculi mei salutare tuū: & que sequunt̄. Testimonia sibyllarum de christo. Cap. xxv.

Libros sibyllinos: sicut in superioribus dixim⁹ senatus romanus habebat. In illis lactātius impatoris cōstātini familiaris quedā legit manifeste ad christū dei filiū ptinentia. Primum quidē illud erithree: ubi deū p̄dicat nutritorē oīum: creatorēqz: qui dulcem spiritū oibus tribuit: ac principem oīum deorū fecit: rursusqz ait: ipsum dedit de⁹ fidelibus hoibus honorandū. Et alia sibylla precepit hunc oportere cognosci dicēs: ipsum tuum cognosce deū: qui dei filius est. Hoc est qd̄ legitur apud dauidē dixit dñs dño meo sede a dextris meis. Itē: ex utero ante lucifery genui te. Item: dixit dñs ad me filius meus estu: ego hodie genui te: & apud salomonē: deus cōdidit me in uiarū suarū initio in opa sua ante secula: fundauit me in principio ante q̄ terram faceret: & paulopost: cū pararet celos aderā illi: & reliqua. Collegit

legit preterea lactātius de christi opibus: & morte ex
sibyllinis libris talia: mortuorum reuirectio erit: clau-
dorum cursus uelox: surdus audiet: ceci uidebūt: lo-
quētur nō loquētes. Quod etiā ita cecinit isaias: confor-
tamini manus resolute gēua debilia: consolamini q̄
estis pusilli animi: nolite timere: nolite metuere: domi-
nus noster iudiciū retribuet: ipse ueniet: & saluos faci-
et nos: tunc aperientur oculi cecorū: & aures surdorū
audient: tunc saliet claudus sicut ceruus: et plana erit
lingua mutorū: q̄a rupta est in deserto aqua: & riuus
in terra sitienti: quod baptisimi tempus significat. Ve-
rum sequamur: quod collegit lactantius ex sibyllis:
Panibus simul quinqz: & piscibus duobus hominū
quinqz milia in heremo satiabit: & reliquias tollens
duodecim cophinos implebit in spem multorum: uen-
tos cōpescet uerbo: sternet insanum mare pedibus pa-
cis: fideqz calcans fluctus pambulabit: morbos ho-
minum resoluet: uiuificabit mortuos: arcebit dolores
a multis: oia uerbo agens: omnem infirmitatē curans
Miserabilis: ignominiosus: informis: ut spem misera-
bilibus prebeat: in manus infidelium iniquas ueniet:
& dabunt dō alapas manibus incestis: et in puro ore
expuent uenenata sputa. Dabit uero ad uerba simpli-
citer sanctū dorsum: & colaphos accipiēs tacebit: ne-
quis agnoscat: qđ uerbū: uel unde uenit: ut mortuis
loquatur: & corona spinea coronabit: ad cibū autē fel
& ad sitim acetū dederūt. Inhospitalitatis hāc mon-
strabūt mēsam: ipsa. n. insipiens gens tuū deū nō itelle-
xisti ludentem mortaliū mentibus: sed spinis corōasti
& horridū fel miscuisti. Templi uero uelū scindet: &
medio die nox erit tenebrosa nimis tribus horis: &
mortis fatū finiet. Tribus diebus somno suscepto: et

tunc a mortuis regressus ad lucē ueniet: primus resur-
 rectionis principio uocatis ostenso: qñ hec pfecta erunt:
 que dixi i ipsum ois lex soluetur. Itē alibi dicit a sibyl-
 la: iudeorū beatū futurū genus celestiu uidelicet pp ex-
 celentiā christi: cuius grā multi iudei ipsi adherētes di-
 uini ante alios euaserunt. Adiunxit erithea: dicent si
 byllā insanā: & mendacē: cū aut facta fuerit uniuersa
 tū mei meminerint: neq; me iā quisq; mēdacē dicet dei
 magnapphetā. Adducit aurelius aug. multa erithee
 sibylle carmina in latinā linguā trāslata: que uidit gre-
 ca apud flaccianū procōsulē uix doctrina clarissimū:
 in quorū capitibus talis erat ordo litterarū: ut hec in il-
 lis uerba legerentur. Iesus christus dei filius saluator:
 in illis carminibus resurrectio corporū d'scribitur: mu-
 tatio seculorū: dei aduentus ad iudicandū premia: &
 supplicia hoīuz sēpiterna. Talia quedā legūt ēt apd
 mercuriū trismegistū. Plato quoq; interrogatus qua-
 tenus in preceptis eius gescēdum esset: traditur respō-
 disse: q̄tenus in terris appareat sacriator aliq;: q̄ fōtē
 oibus ueritatis aperiat: quē deniq; sequantur omnes:
 De auctoritate prophetarum: nobilitate ueteris testa-
 menti: excellentia noui.

Cap. xxvi.

lonysius ariopagita ad sapientem polycar-
 pum scribit: perīas babyllōios: egyptios in
 annalib⁹ suis adnotauisse tāq; miracula: &
 quasi diuina in sacris suis coluisse: ac colere
 prodigia illa: que hebrei de statu regressioneq; celestiu
 a deo facta per suos narrarunt. Plato solus retrogres-
 sionem: & illuionem aque ignis ue uastationem non
 tacuit. Ab iosepho: aristobolo: tertulliano: eusebio te-
 stes ad hec gentilium multi citantur. Berossus scilicet
 chaldeus: manetus egyptius: hieronymus phenicis ta-
 rii rex:

rii rex: mendeſius: ptolemeus: menander ephēſius: de
 metrius phalerius: rex iuba: thallus: appion: nicolaus
 molus: damascenus: heſiodus: ecateus: elanicus: acu
 blaus: ephorus: theophilus. manaffes: ariſtophanes
 hermogenes: euemerus: comon: zophirus: abidenus:
 eſtius: ſibylla: eupolemon: alexander: artapanus: me
 lon: theodorus: philo gentilis: ariſteus: ezechielus: ti
 mocharēs: polyhiſtor: numenius: chorilus: ſachonia
 to: africanus: alpheus: megafthenes. Hi ſinguli ferme
 ſingula: cuncti certe cuncta: que pertinent ad antiqui
 tatem ceteris priorem mirabilia geſta: doctriam ſum
 mam: hebreorum & miracula biblie cōfirmarūt. Ex
 quibus apparet: quod clemens alexandrinus: & atti
 cus platonius: & euſebius: & ariſtobolus probant:
 gentiles uidelicet: ſiqua habuerunt egregia dogmata
 & myſteria: a iudeis uſurpauiffe. Sed que apud illos
 hiſtoria ſimplici continentur: ab iis in poeticas fabu
 las fuiſſe translata: quod phaetontis ruina: deucaliō
 q; declarat ceteraq; q plurima. Plato uſq; adeo iudeos
 imitatus eſt: ut numenius pythagoricus dixerit: pla
 tonem nihil aliud fuiſſe q̄ moyſen attica lingua lo
 quentē. Addit in libro de bono: pythagoram quo
 q; iudaica dogmata ſectatū fuiſſe. Plato in epinomi
 de ſcientiarū cauſam inquit fuiſſe barbararū quendam:
 qui primus hec iuenit: poſt addit: ab egyptiis ſyriſq;
 cuncta manaffe. Iudea uero ex quadā ſui parte: quaz
 galileam pſimus uocat: ſemper in ſyria a ſcriptoribus
 habita eſt: & ex parte quadam phenicia etiam apud
 priſcos appellatur: ut euſebius probat. Proculus quo
 q; platonius theologiā ſyrianam pheniciamq; ante
 alias uenerat. Plini⁹ ait: phēices litterarū: et aſtologie
 iuētoreſ fuiſſe: q̄ et chaldeos laudāt: iudeos: q & chal

dei noiati sunt: ut probat lactati? uidentur extolle
Ob hanc: ut arbitror: rōnem orpheus inqt: deum so
li chaldeo cuidā notū fuisse: enoch ul abrahā: ul moy
sen significās. Volūt platonici: zoroastrē ab orpheo
significari: hic aut: ut uult dydimus in genesis cōmen
tariis: filius fuit chan noe filii: & ab hebreis appella
tus chanaam: qui ut eusebius probat tempe abrahe
adhuc uiuebat. Meminisse debemus iudeorū dotes:
laudesqz trāfire ad egyptios facile potuisse: uicini. n.
semperqz permisti erant Alexander: eupolemōqz scri
būt abrahā sanctitate: sapiaqz fuisse oīum prestantis
simū: hunc docuisse astrologiā chaldeos primū: deide
phenices: demum egyptios sacerdotes: solitūqz dicere
eam se habuisse a successoribus enoch: q̄ eius inuētor
extiterit: et athlas fuerit noiati. Iulius firmicus astro
nomicus abraham ob mirabilē sapiam diuinū appel
lat. Artapanus quecunqz de mercurio trismegisto di
cuntur: ostendit fuisse i moyse: & a moyse gesta: eūqz
mercuriū ipm fuisse appellatū: insup eē museū. Quod
āt a moyse gētiliū doctria habuerit icremētū nō diffi
det: qui porphyriū audiet dicentē. Moysen antiq̄ sa
coniatōis testimonio: ante p̄mos grecorum phōs anis
mille quingentisqz fuisse. Porphirusqz idē in libro de
responsis adducit apollinis oraculū: in quo continet
q̄ iclyta ualdeqz sancta gens hebreā pre ceteris nouit
recepit: & tradidit ueram sapiam: optimū dī cultum
uitāqz beatā. Preterea i libro de abstinentiā religiosos
quosdā: phōsqz iudeorū: quos esseos uocat: tātis p̄se
quit laudibus: ut eos ante alios oēs & p̄phetas: & s̄a
ctos: & diuīos oñdat. Ad idē utit̄ ēr testimonio theo
phrasti pipatetici dicentis: eos ieiunio: orationiqz as
sidue operā dare: antiquosqz iudeos natura philoso
phos

phos esse: nec immerito: libri enī sibyllini iudeorū genus celeste beatūq; apellauerūt. Clearchus pipatheticus scri. arist. fuisse iudeū: calonof quoq; phos apud idos iudeos fuisse. Megasthenes insup brachmanas idie philosophos a iudeis asserit descēdisse. Ambrosius: si recte memini: pythagorā patre iudeo natū ostēdit. Mitto q; iudeorū antiquitatē: sapiamq; strabo: iustinus: pli. cornelius tacitus tacere non potuerunt. Non igit parui facienda est antiquitas iudeorum: quorum scripta non esse a gentilibus contempta: immo usurpata fuisse ex eo coniciamus: q; aristobolus probat uolumina moyſi ante alexandrū & ante persarū imperium in grecam linguā fuisse traducta: totā uero bibliā ptole meo philadelpho regnante. Ad quā quidē traductio nem: ut testatur aristus: qui interfuit: regem induxit demetrius phalereus peripatheticus: qui ī epistola ad regem ipm inqt: se legisse quedā iudeorum uolumina iam diu traducta tāte certe admirationis: ut integra: & diuina sola legū sanctio iudaica uideat. Idem de ea lege ecateus abderita cōfirmat. Cur innumerabilibus pene munerib; eā traductiōem ptolemeus eruit: cur tāto honore translatōres: & pontificē: postq; traduxerunt: affecit: qui hoc ambigit: aristum legat: & iosephum. Nihil supra dic amabo: qualem putas fuisse ierosolymā: in qua duos septuaginta uiros ex aliorū numero elegit pontifex prestantissimos: hebraice: greceq; lingue apripe peritos: merito plini. ierosolimaz urbem preclarissimam urbium omnium orientis appellat: amplissimam quoq; munitissimamq; fuisse aristus: ecateus philosophus copiosissime narrauerunt adeo uero capacē fuisse monstrat iosephus atq; euse. ut in obsidione a romāis facta supra undecies cētena

milia iudeorum in ea urbe pierint: propterea ultra nonaginta milia unundata fuerit. Verum non erat propositum nostrum de terrenis urbis illius: sed de celestibus doctoribus disputare. quod quidem si quis cognoscere uult non modo quo supra narrauimus: cogitet: uerum etiam & multo magis eorum scripta legat: atque relegat. Reperiet tandem quod grauis sit auctoritas prophetarum: quorum legibus: oraculisque tot seculis credunt: et parent iudei: christiani: maumethenses: & ut summatim dicam: omnes quas terra substatinet: nationes. Tantum uero superat christiana doctrina moysaica quantum ciuilem uirtutem superat purgatoria. Discurret in euangelio christus per omnes uitiorum spinas: & quas in etate illa magis inculta moyses amputauerat: talem. n. seruare ordinem docuit: eas ipse prorsus extirpat. Vbi enim qui adulterium: homicidiumque cogitat: adulterum iam homicidamque denunciat: neque deum unum pro uolente extrahi gratia uindictae permittit ulterius: sed percutiendi genam alteram mansuete iubet offerri: bonaque pro malis retribui. Si te turbat inquit oculus tuus. aut dextera: erue: atque abscinde. id est. primum ipsum ad lasciuiam: uel uindictam: incitamentumque prorsus extingue. Sunt & alia multa generis eiusdem: ex quibus apparet testamentum nouum esse absolutum finem ueteris testamenti: tantoque prestantius illud: quantum ea: que sunt ad finem: finis excedit.

¶ Testimonia prophetarum de christo. Caput. xxvii.

Scrutamini scripturas in quibus uitam eternam putatis habere: ille sunt: que testimonium perhibent de me. Hac uoce apud iohannem aduersum iudeos maxima fiducia iesus noster exclamat: ut pote qui sciat testimonia diuinitatis sue quod plurima querentibus

querentibus non defutura. Sed admōet: ut nō tā cortices diuinorū oraculorū attingant: q̄ medullas p̄scrutari conentur. nā apud prophetā deus p̄dixerat. Ap̄i am in parabolis os meū: eructabo abscondita a cōstitutione mundi. Iudei duplex habent ab antiq̄s sacrarum litterarū uolumen: alterū q̄dem hebraicis literis: & orōne hebraica: alterū chaldaea orōne: sed hebraicis litteris scriptum: & ut testat̄ rabi salomon: & rabi moyses egypti? chaldeo textui null? unq̄ ausus ē cōtradicare: utriusq̄ igit̄ ap̄ illos par auctoritas: sn̄ia quoq̄ eadē: sed quod in altero breuius: uel obscuri? est: i altero sepe latius: atq̄ clarius. Eadē rō est sacrarū litterarum apud nos: quas a septuaginta duobus iudeis in grecā linguam: & ab hieronymo rursus ex hebraea & greca i latinā translatas habemus Sed audiamus iam testimonia prophetarum.

¶ Ieremias: Ecce dies ueniunt dicit dñs: & suscitabo dauid germē iustū: & regnabit rex: & sapiēs erit & faciet iudiciū: & iustitiā i terra: & paulop?. Et hoc ē nomen: q̄ uocabūt eū dñs iustus n̄r: ubi hebraice dicit̄. dauid: chaldaice habet̄: messiā: cū dicit ecce dies ueniunt: on̄dit absq̄ diuturna mora: post ieremiā uēturum fore messiā: qđ quidē falsum esset: si aduēturus eēt. Aperit p̄terea messiā fore deū: nā ubi trāslatio dicit dñs: hebrei hñt nōen illud tetagrāmatō. i. q̄ttuor litterarū: qđ pre ceteris dñis noib? adeo apud deos est uenerandū: ut nulli creature cōueniat: de quo late disputat moyses egyptius in lib. de directione: unde abba iudeus libro tren. ubi queritur: q̄ sit messie nomen: rñdet: adonay est nomen eius ponens ibi nomē illud mirabile tetagrāmatō: & adducēs illud ieremie hoc est nomen: quod uocabūt eum dñs iustus noster

Nō autem dicendū uocabit: sed uocabūt: sic. n. chal-
dea translatio: & septuaginta interpretes docuerunt
¶ Isaias. Paruulus natus est nobis: et fili⁹ datus ē no-
bis: & factus est principatus eius sup humer⁹ eius: &
uocabit nomē eius admirabilis cōsiliarius de⁹ fortis
p̄r futuri seculi p̄ncipes pacis. Hec hebraice chalde⁹ il-
log⁹ text⁹ habet. Infās dat⁹ est nobis: & recipiet sup se
legem ad scrutandū eam: & uocabitur nomē eius de
ante: admirabilis cōsiliarius: deus fortis: p̄manens in
secula seculorum messias: in cuius diebus pax mul-
tiplicabitur. Ostendit messiam deum fore regnū spiri-
tale: mūdiqz alterius uentur⁹ illum octauiano impe-
rante: sub quo uniuersalis: & diuturna pax fuit. Mo-
narchia mūdi latissima: felicissimaqz: & orbis uniuers-
si descriptio: q̄ aut̄ hec regi ezechie accōmodari non
possunt patet: quia subdit: multiplicabit⁹ eius impiū
& pacis eius non erit finis. Itē: super solium dauid: &
super regnum eius sedebit: ut confirmet illud: & cor-
roboret usqz in seculū. Hec solū ad diuinā aīar⁹ pacē
& imperiū spiritale p̄tinere possunt. unde moyses egy-
ptius in epistola ad africanos exponit de messia pue-
ro nato sex illa noīa. s. admirabilis: consiliarius: deus
fortis: pater futuri seculi: princeps pacis. Sed cur tran-
slatio septuaginta loco sex uerbor⁹ ponit solū: magni
cōsili⁹ angelus? Quia cum diuina eloquiā ptolemeo
gentili interpretarentur: sepe que ad christi diuinita-
tem pertinent: uel pretermiserunt: uel mutauerūt: ne
forte ille putaret iudeos existimār messiā esse deum in
quantū hō: et deum a sūmo deo diuersū duosqz deos
esse. Sed xp̄i diuinitatē hebraicus textus: chaldeusqz
& trāslatio ex hebreo declarant. Deridēdi uero sunt
iudei quidā: qui in superioribus isaie uerbis dici uolūt
uocabitqz

uocabiturq; potius q̄ uocabitur. Nam interpretes. lxx. uocabitur transtulerunt: & chaldeæ translatio monstrat: uocabitur esse dicendum.

¶ Micheas. Et tu bethleē eufрата nequaquā mīma es in millibus iuda: ex te. n. egrediet̄: q̄ sit dñator israel: & egressus ei⁹ sicut ab initio ex dieb⁹ eternitatis. Chaldeus textus post egrediet̄ adiūgit: messias: oñdit messia tanq̄ deū ab et̄no fuisse: & tanq̄ hoīem ex bethleē egressurum. Quisquis ergo de rege ezechia puro homine et temporali hoc exponit: manifeste delirat. Rabi autem salomon mestie regi accommodat.

¶ Zacha. Exulta satis filia syō iubila filia ierusalē: ecce rex tuus uenit tibi factus. Aliter: iustus: & saluator: ipse paup̄ ascendēs sup̄ asinā: & pullū eius: & dispergā quadrigā: & effrain: & equū de ierusalē: & dissipabit arcus belli: & loquet̄ pacē gētibus. & ptās ei⁹ amari usq; ad mare: et a flumibusq; ad fines terre. Rabi salomō iudeus hūc locū exponēs dicit: uerba hec nō posse nisi de messia rege intelligi: cui ceteri iudei cōsentiūt. Ex quo patet messia uētus fuisse ierusalē: tā q̄ inopē: & sup̄ asinū: regnūq; eius nō fore terrenū: et salutē ab eo animarū poti⁹ q̄ corporū: & p̄ solā factitātē: imo & mortē. Adiūgit. n. zacharias. Tu aut̄ in sāguine testi tui misisti uictos tuos de lacu. i. antiquos ex limbo: talia ūo de solo iesu legunt̄: quē qdē hoīem fore ac deū zacharias inuit. qñ dixit: eū pauperē sup̄ asinā i bellemq; fore nullis armis sed sola pacis doctrina usurum: & tamen saluatorem regemq; appellat: ubiq; regnantem. Dei autem hoc officium est.

¶ Iacob in genesi. Nō auferetur sceptrū de iuda: nec dux de femore eius donec ueniat qui mittendus est et ipse erit expectatio gentium: ubi hebraicus textus

Marci. de chri. reli. F

habet dux: chaldeus habet scriba de filiis filiorum eius
ubi hebraice dicitur qui chaldaice habetur messias:
ubi dicitur: & ipse erit et cetera: hebraica ueritas habet: ei
gentes aggregabunt. Constat autem iacob de messie ad
uentu loqui sic. n. caldeum declarat uolumen quod sequentes
moyses gerundesis & chalchadias & chanihis iudei
de messia illic uerba fieri confitentur. Iesum uero fuisse
messiam constat quia gentiles uocauit: saluauitque sicut
iudeos: & ab illis magis est cultus: ac et quia circa illius
tempora iudeorum sceptrum est ablatum. Cumque anni iam illinc usque
ad nos mille quadringenti septuaginta quattuor preterierint:
nondum potestas iudaica restituit. Neque fingere
licet aniculis iudeorum in babilonia: uel ultra montes
caspios adhuc eis superesse regnum. Nam contra omnes reclamat
historia: quoniam et moyses egiptius: ceterique doctores
hebreorum affirmant: nunquam licuisse uel licere posse cuiquam
iudeo extra promissionis terram: quicquam in causis criminalibus
iudicare: quod ergo iudeis extra iudeam exulantibus
regnum tribuit: manifeste delirat: audiamus.
¶ Olee uaticinium. Dies multos sedebunt filii israel
sine rege: & sine principe: & sine sacrificio: & sine altari
Talem esse presentem iudeorum conditionem uidemus
deque iis temporibus prophetam fuisse locutum interpretes
prophetarum omnes tam iudei quam christiani confirmant. Ca
rere iudeos hodie legitimo sacrificio patet: quia lex eorum
sola illa iudeorum sacrificia probat que in regione
promissionis efficiantur. Obiciunt iudei nonnulli sceptrum
de iuda centum annis ante iesum fuisse ablatum
quoniam scilicet in machabeos sacerdotes patris regis translata
est: qui non ex tribu iude: sed leui erant: quod & iosephus
narrat: iesus autem natus est herodis tempore: qui machabeis
dicitur successisse. Ad hoc est responsio triplex.

plex. Prima quidē: q̄ cū machabei ex tribu iude saltē
secundū maternam lineā fuerint: regnantib⁹ illis nō
fuit omnino sublata iude potestas. Secunda: q̄ pro
pheta iacob non de tribu hac: uel illa: sed de uniuers
o populo iudaico intellexit. Tertia: q̄ quēadmodū
oēs iudeorum doctores consensit: semper fuit apud
illos conciliū quoddā septuaginta prudentū: ad quo
rum iudiciū reg⁹ grauior⁹ snie pertinebāt. Conciliū
hoc camedrim appellabant: eratqz tanq̄ senatus: &
adherens uiuenti p̄ncipi: & defuncto p̄ncipe p̄ncipis
uicem gerēs: qd̄ quidē ab ipso moyse fuerat constitu
tum: & in babyliōica captiuitate assidebat iudeis du
cibus iudeor⁹ in babyllonia: & post reditum asside
bat ducibus illis in patria. Durauit autēz concilii hu
ius auctoritas usqz ad regem herodē: q̄ ex patre idu
meo & matre arabe: ut inq̄t iosephus: natus erat: &
regnum iudeorum a romanis accepit: sub quo natus
est iesus. Herodes enim omnes illius collegi uiros in
terfecit: illudqz consiliū substulit: quod & iudei con
firmant in libro camedrim ierosolimitano. & in libro
abodazara. Tūc igit̄ ablatū fuit nō solū sceptrū de
iuda: sed etiā scriba de filiis eius: quod chaldeus p̄di
xerat textus. Quamobrem quādo herodes: qui alie
nigena erat regnūz assumpsit: et omnes insuper quot
cunqz reperire potuit ex regia dauidis stirpe peremit
tunc proprie iudeorum regnum funditus est subla
tum: denique quando concilium disperdidit: tūc scri
ba de filiis iude sublatus existimatur. Scribit eusebi⁹
us uespasianum: domitianumqz imperatores iussis
se omnes qui ex gene⁹ dauidis essent interfici: ut nul
lus iudeorum regni reliquiis foret. Nam & ipsi de ad
uentu christi formidabant: sicut ab initio herodes:

Hec eusebius accepit ab egesippo.

¶ Ageus. Hec dicit dominus exercituum: ad huc modicum unum: & ego mouebo celum: & terrā: mare: & aridam: & ueniet desideratus cunctis gentibus. Magna erit gloria domus istius nouissime magis q̄ prime. Modicum unum: significat nobis hodie iam pridem uenisse messiā: mouebo celū scilicet per eclypsim passionis: ac etiā per stellā illam a magis uisam: terrā scilicet per terremotum in passione. Et moyses tyronensis & hyoces: & dauid: chadiazque: & abrahaz iudei sic danielē exposuerūt: ut anni quadrigēti: ac nonagita fluere a destructiōe primi templi ad templi secundi destructiōem: & circa huius tēporis finem messias nasceretur. Nicolaus quoque lyrensis epdomadas ita cōputat: ut in illis passus fuerit x̄ps: talem quoque probat fuisse danielis intentionē. Barachias iudeus in libro de ordine mundi exponit illud isaie. Proxima est salus mea ad ueniēdum: & iustitia mea ad reuelandū ubi particulā illam: iustitia mea dicit significare messiam illum: de quo daniel dixit: ut adducat iustitia sempiterna. Similiter moyses gerundensis uerba supiora danieli ab angelo dicta exponēs ita dicit. Iustitia sempiterna: & sanctuarium sanctuariorū: uel sanctus sanctorū nō nisi ipse messias est factificat⁹ ex filiis dauid hec ille: & merito: cecinit enim dauid. Oriet⁹ in dieb⁹ eius iusticia: & hieremias: hoc ē nomē quod uocabūt eum dominus iustus noster. Nempe deleuit iesus originalis preuaricatiōis perniciē: & gratiā: iustitiāq; tribuit euāgelicam. Sed ne liceat cuiq; figere danielis epdomadas: uel mēsiū: uel centenariorū millenariorū uel seculorū septenarios numeros esse meminisse oportet in libro quodam iudeorū de ordine mundi apparere

rere omnes eorum scriptores in hoc conuenire: ut ille annorum solū epdomade sint. Idem testatur salomō: & moyses gerunbensis in cōmentariis danielis confitentē sacrificium iudaicū in ultima illarū epdomadarum in excidio ierusalem a romanis fuisse sublatum: atq; ipse salomon epdomadas danielis finiri asserit in templi secundi destructione. Predicit certe a daniēle uel in fine epdomadarū illarum: uel saltē post sexagīta duas epdomadas illud fore. Sicut a daniēle p̄dicatur: & post epdomadas septē: & sexagīta duas iterabit christus: aliter chrisma: id est unctio sacerdotum & iudiciū nō erit in eo. tēplum: & sanctariū corrūpet populus duce ueniente: & finis huius uastitas. Certe ut testat iosephus post herodē sacerdotes nequaquā ex successionē sacerdotalis generis uel perpetuitate uite secundum legem moysi cōstituebantur. Sed quilibet etiā ignobilissimi singulis annis sacerdotiū a p̄cipite: uel romāis emebant. Quidam cū ueras xp̄ianorum rōnes hoc in loco aliter deuitare nō possint: dāic lē hic errasse aiunt: cetera ubiq; bene dixisse: sed hmoi homunculi relinquēdi sunt: tāq; qui sibi ipsi repugnēt atq; hic: & alibi semper errent. Sunt enim inter illos: q; iesu tpa cunctis notissima audeāt pmutat: quos arguit iosephus: ubi de iesu tpibus scribit: & ubi iquit duodecimo tyberii cesaris anno: pontiū pilatū iudee pcuratorem suscepisse: ibiq; decē annos contiuos pmanisse. Cornelius uero tacitus gētilis ait xp̄m occisum fuisse p pontiū pilatum pcuratorem iudee iperāte tyberio. Ceterum: ut eē omnē in ordinē redigam? multe fuerūt iter talmuticos .i. cāonicos iudeorū iterpretātes de aduētū messie opiniōes hyocis: q; in libro cederlophā .i. de ordie mūdi terminū .lxx. epdoma

darū exposuit: quēadmodū supra diximus. Secūda habaq̃pe: q̃ danielis secutus cōputationem in destru-
ctiōe tēpli secundi uētūrū messiam existimabat: ideo
q̃ sectatus est fatuū quendā: & bellicosum hoīem no-
mine uento zaram tunc dicētem: se esse messia: quem
maxia iudeorū turba post annos ab excidio ierusalē:
ut ipsi aiunt: octo: & quadragita secuta est. Igitur pe-
ne oēs congregati in oppido bitera romāis rebellaue-
runt: ut pote q̃ ducis illius fortune: armisq̃ plurimuz
cōfidebant. Sed adriāus impator urbe obfessa uēto
zaram una cū omnib⁹ sectatoribus iterfecit: hec oīa
iudei in libro de may habēt. Tertiā iudei opionē ac-
cipiūt a libro iudicū ordinariorum: qui nō pue apud
illos auctoritatis est: ibi tractatur sex annoruz milia
esse mundi etatē: duo quidē milia uarietati: uel uacuo
tantundem legi: tantundem messie attribui. Aiunt
aut̃ hec dicta fuisse a discipulo quodā helye filio sar-
recte: quem helyas suscitauerat. At uero secundū he-
braicā cōputationē ab adā ad abrahā duo milia an-
norū fluxerūt q̃ anni uanitatis fuerūt. Ab hoc ad iesū
nazarenū milia quoq̃ duo: q̃ fuerūt legis anni: anni
igitur q̃ iesum sequuntur: a messia icēpisse iudaica cō-
putatione uidētur. presertim: quia in eo libro asserit̃
ab initio mundi ad messiam quatuor ānorū milia in-
tercedere. Secundū uero hebreorū oīum cōputationē
hodie mūd⁹ agit ānorū qnq̃ milia: & ducētos isup at-
q̃ triginta quatuor: iā diu igit̃ messias uenit. Quarta
opinio fuit magni cuiusdam uiri: quē rabi noiauerūt
qui i libro chamedrim ait: oēs terminos de aduentu
messie assignatos iam preterisse r̃demptionēq̃ in pēl-
tentia sola consistere. Hic quis fortasse de christiana
potentia nō loqueretur: ueritatē tñ quodāmodo reti-

cere nō potuit. Eodē tempore qdam huius auctorita-
te fretus qā terminos oēs preternisse crederet exclama-
uit. Ve animabus messie terminos cōputantiū. Quin-
ta fuit chahadie: q̄ in libro de credendis diligētī dinu-
meratiōe cōclūsit quēdam messie terminū q̄ supra tre-
centos quadraginta annos iam preterit. Sexta moy-
si egyptii summe apud iudeos auctoritatis uiri: q̄ q̄
uis in deuteronomio messie tempora inquiri prohibe-
at: tamē in qdam ad africanos iudeos epistola scribit
se ex certissima antiquorū traditiōe habere messiam
nasciturū esse āno a mundi exordio quater millesimo
& insup quater centesimo septuagesimo quarto. hoc
aut tempus ex eorū cōputatiōe septingētis sexaginta
annis nos antecessit. Septima moyli gerūdensis: q̄ in
cōmentariis pentateuci messiam oriturū affirmat an-
no a mūdi creatione quingēs millesimo centesimoq̄
& decimo octauo: cui cōsensit leui benguersun in cō-
mētariis daniel. sed hic terminus pluribus q̄ centū an-
nis nos precessit. Frustra igitur expectant ulterius iu-
dei messia: immo & quicūq̄ post iesum expectauerūt
decepti sunt. Nō enim considerauerūt quod alibi di-
xit daniel. in diebus regū istorum suscitabit deus celi
regnum: quod in eternum nō corrūpetur: celeste scilicet
christi regnū. Dicite queso iudei: cur magi illi dī-
uii messia uiuuri: statim nato iesu hierosolimaz profecti
sunt: & herodes fisciratus a legis peritis messie tem-
pus: & prius infantes illos filiūq̄ suū occidit: qd̄ testa-
tur macro: & phīs: & gentilis: nisi quia sapientibus
ad messiam pertinere loca illa: & tempora uideban-
tur: unde multi periti iesū uiuentem tanquā numē ue-
nerati sunt. Nathanael & nicodemus: aliq̄ quos io-
annes euangelista principes nominat: qui propter iu-
Marci. de chri. reli. F. iiii

deorum metum clam illum uenerabatur. Cur multi
ti circa iesu tempora messiam se esse iactabant: licet:
ut inquit gamaliel: tanq̃ falsi subito euauerint. Iosephus
narrat sub phelice procuratore iudee multos
extitisse: qui populum sua persuasione deciperent in
ter alios egyptium quendā pseudo pphetam: qui plu
rimis sibi adiunctis in ipso magnarū rerum conatu p
exercitum phelicis oppressus fuerit. Hec actibus apo
stolorum consentanea sunt: in quibus paulo dicitur a
tribuno. Nō ne tu es egyptius: qui hos dies excitasti:
& eduxisti in desertum quatuor milia uiroꝝ: tribunus
cum non cognosceret paulum: suspicabatur: ne forte
esset egyptius ille. Surrexit etiā: ut lucas euāgelista in
quit: iosephusq; cōfirmat: sub cyrino syrie prefide iu
das quidā galileus tempore cōscriptionis census: po
pulūq; decepit: sed ipse paulopost & oēs: qui sequebā
tur eū dispersi sunt. Talis etiā theodas fuit quidā: de
quo similia omīno scribūt lucas & iosephus: talis simō
magus: preterea barchosibas: de quo moyses egyp
tius iudeoꝝ doctissimus in libro iudicum inqt. Achy
laylis pre ceteris iudeis sapiens: oēsque eius temporis le
gisperiti asseriebāt barchosibam ducem bellicosissimū
esse messiam quousq; ob eius scelera ab adriano est in
terfectus. Hec moyses. De hoc etiā eusebius mentio
nem facit ariscopellei sequens historiā dicentis q̃ ex il
lo tempore omnis iudaica natio adriani decretis etiā
ab aspectu iudee penitus arcebatur: q̃ ne ierosolymorū
regio: mutato nomine: helia ab helio adriano cogno
miata est. Legitur autem in talmut. i. peculiari iudeo
rum doctrina: libro chamedrin: ipsum barchosibam
annos triginta: et dimidium regnauisse: solitūq; di
cere: se esse messiam: atq; sapientem achylaylē barcho
sibe

sibi confēsisse. Hec ibi: necesse est autē barchosibam
iesu temporibusq; proximum extitisse. Quid igitur
ulterius expectatis homines p̄tinacissimi: cum olim
omnes uestri generis sapientes iesu seculū ad christuz
spectare censuerint. Cur paulo post iesum a romanis
totiens miseri rebellastis: nisi: q̄a tūc finem p̄phetaz
promissa iam habitura uobis omnibus uidebantur.
Testatur hoc luetonius gentilis. Percrebuerat iquit
oriente toto uetus et cōstans opinio: esse in fatis: ut eo
tempore iudea profecti regē sūma potirentur: atq; ob
hoc iudeos rebellasse: & periisse ait: nempe tunc expe
ctabatis repente christū quendā armatum p̄petuam
mundi monarchiam in iudea stabiliturū. Quanto sa
pientior uobis uirgilius: qui uaticinia sibylle de mun
di rege temporibus iesu cōgruere posse: & consumari
existimauit: sed de hoc alias disputauimus. Scribit io
sephus ante obsidionem ierusalem oraculū quoddaz
in sacris litteris repertum: q̄ per idem tempus uir de
signaret ex eorū regione processurum: qui totius or
bis potiretur imperio. Cuius oraculi presagium qui
dam uespasianum declarare suspicatur: sed uespasia
nus non aliis quā illis solis gentibus: que romano im
perio uidebātur subdite: domiatus est, unde ad chri
stum hec oracula referantur: ad quem dixerat. Pater
pete a me: & dabo tibi gentes hereditatem tuam: &
possessionē tuam terminos terre: & cuius per idem tē
pus per apostolos suos in omnem terrā sonus exierat.
¶ Isaias. Dñs exercitū est: ipsum s̄ctificate: ipse est
pauor ur̄: ipse est terror ur̄: & ipse erit uobis in s̄cti
ficationē: & in lapidē offensionis: et petrā scandali du
abus domibus israel: & in laqueū & ruinā h̄bitanti
bus ierusalē: & offendentur ex eis plurimi. Idē. Ponā

in syon lapidē offensionis: & petram scādali: & oīs q
crediderit in eū: nō cōfundetur. Ex his patet: q̄ chris
tus expectatus est deus: atque idem s̄ctas effecit cre
dentiū animas: & illius causa due domus israel cause
erant: scilicet domus regia: & domus sacerdotalis: &
q̄ non omnes: sed plurimi pertinaces erant futuri: &
qui credituri erant: cōfundi non poterant: neq; licet
exponere: ut quidam peruertunt. Duas domus: id est
duos reges, consuetudo enim hebraicorum scriptorū
est: totam seriem sacerdotum domum unam sacerdo
talem cognominare: totam quoq; seriem regum do
mum unam regiam: id est dauidis domum.

¶ Jeremias. Cūq; multiplicati fuerint: & creuerit in
terra: in diebus illis: ait dominus: non dicent ultra ar
cham testamenti domini: neq; ascendet sup cor: neq; il
lius rector dabitur: neq; uisitabitur: neq; fiet ultra sci
licet: quia post messiam: quod & maumethes equum
putat tam dignitates q̄ cerimonie testamenti ueteris
cessauerunt: neque id quidem iniuria: imagines enim
erant ille futurorum sacramentorū: presente uero sub
stantia: quid est opus imagine.

¶ Isaias: Ante q̄ parturiret peperit: ante q̄ ueniret par
tus eius: peperit masculū. Cōmentaria hebreorū an
tiquissima sic exponunt: id est ante q̄ natus fuisset ille:
qui iudeos in seruitutem ultimam redegit: id est titus
iam natus redemptor eorū fuerat: unde chaldeus tex
tus habet. Adhuc nō erit ei ueniēs āgustia: & adhuc
non ueniet ei tremor cum doloribus propter partum
reuelabitur messias: in hoc ipso chaldeo textu hebre
us ionathas inquit. Ante q̄ ueniret ei āgustia: salua fa
cta est: & ante q̄ uenirent ei dolores partus: messias re
uelatus est. Similiter affirmat ibidem sapiens samuel

Ex iis

Ex iis oībus apparet messīā ante destructionē ierusalē
ortū fuisse. Cōcedūt autē plurimi hebreorū illū eo die
natū: quo ciuitas diruebatur: deinde ad ineptias suo
more refugiūt: dicētes illū latere quousq; de? p̄cipiat:
ut se palā cūctis oīdat. Alii in monte synai cū ange-
lis eum collocant: alii ultra caspios montes segregant
alii mendicantem passim: & circumuagum agunt sua
insania & discordia se inuicem confundentes.

¶ **I**saias. Dabit uobis deus ipse signū: ecce uirgo cōci-
piet in utero: & pariet filiū: & uocabitur nomen eius
emanuel: in hebreo est hahalma: quod puellam abscō-
ditam: conseruatāq; significat. Emanuel: uero signi-
ficat nobiscum deus. s. quia ille qui nasciturus erat ex
illa puella: futur? erat erat n̄ hō tātū: sed ēt de? ex pu-
ella inquā semp uirgine: premittitur enī partus huius-
modi tanquā signū quoddam prodigiosum: de quo
dauid. Veritas de terra orta ē: & isaias alibi ait. Exul-
tent celi desuper: & nubes induant iustitiam: aperiať
terra: & pululet saluator: ego enī dñs deus creauī eū.
Videmus in humana specie duo extrēa ac media duo
quisq; nostrum ex uiro & muliere nascitur: adā ex ne-
utro: eua ex solo uiro diuina uirtute: iesus ex muliere
sola diuino spiritu. Mysterium hoc etiam rex arabum
maumethes in dialogo suo admiratur multum: & ue-
neratur: in alcorano quoq; ueritate coactus ait: iesus
marie filius: deiq; nuncius: suusq; spiritus: ac uerbum
marie uirgini celitus missum fuit.

¶ **D**anie. Videbam in uisu noctis: & ecce in nubibus
celi: ut filius hominis ueniens: & usque ad uetustum
dierum peruenit: & qui assisteabant obtulerunt eum:
& datum est ei regnum: & honor: & imperium: & om-
nis populus: tribus: & ligue seruiant ei: et potestas ei?

eterna: que nunq̄ transibit: & regnum eius: quod nō corrumpetur. Omnes enim iudei interpretes hanc parabolam de rege messia exponunt: quis hic de ultimo christi aduētū tractet: ut iis uerbis significat daniel: deum uenturum sub hominis habitu: christiqz regnū non tpale: sed eternū: et spiritale futurū: in quo & isaias conuenit. Apud quem christo ita deus loq̄tur: dabo tibi thesauros absconditos: & inuisibiles ¶ Osee. Vocabo non plebem meā: plebem meā: & nō dilectam meā: dilectā meā: & non misericordiam consecutā: misericordiā consecutā: & erit in loco: ubi dictum est: non plebs mea uos: ibi uocabuntur filii dei uiui. In his predicatur conuersio gētilium: ac pertinacia iudeorum: qualis fuit circa ielum.

¶ Isaías. Inuentus sum non querentibus me palā: appariui iis: q̄ me non interrogabāt. Tota autē die expandi manus meas ad populū non credentē: sed cōtradicentē mihi: in iis idē: qđ & paulo supius: ē uaticiniū.

¶ Dauid. Lapis quē reprobauerūt edificantes: hic factus caput anguli: a dño factū est istud: hoc est mirabile in oculis nostris: hec est dies quā fecit dñs: exultemus: & letemur in ea. O dñe saluum me fac: o dñe bene p̄sp̄rare: benedictus qui uēturus est in noīe dñi iesus tanquam inutilis reprobatus a prauis: factus est diuina uirtute caput anguli: cui duo ānectūtur parietes: idest gentiles: & qui ex iudeis sunt conuersi.

¶ Malachias. Nō est mihi uolūtas circa uos dicit dñs & sacrificiū acceptū non habeo ex manibus uestris: quoniam a solis ortu usqz ad occasum clarificabitur nomen meū apud gētes: ex iis ostenditur reprobatio infidelium iudeorum: iudaicarumqz cerimoniarum: & approbatio fidelīū gentilium adueniente christo.

¶ Moyſes

¶ Moyses. Posui te in lucem gentibus: ut sis in salutem usqz ad extremum terre.

¶ Isaias. Venio corrigere oēs gentes: & linguas: et uenient: & uidebunt claritatē meā: & dimittā super eos signum: & mittā ex iis conseruatos in gētes: que lōge sunt: que non audierunt gloriā meam: & nūciabunt claritatē meā in gentes: & assummā ex eis sacerdotes & leuitas dicit dñs: & alibi apud eundē deus messia sic alloquitur. Parum est: ut sit mihi seruus ad substinēdas tribus iacob: & feces israel conuertēdas: dedi te in lucem gentiū. Item: primus ad syon dicet ecce adfuz & ierusalē euangelistā dabo: uidi & non erat uir: nec ex istis quisqz: ut iniret consiliū: & interrogās uideret uerbum. ecce omnes iniusti: & uana opera eorum. Et in seqnti capitulo subdit. Ecce seruus meus: suscipiā eum: electus meus: complacuit sibi in illo anima mea dedi spiritum meū super eum: & iudiciū gentibus pferet: nō clamabit: nec accipiet psonum: calamū cassatū nō oteret: donec ponat in terra iudiciū: & leges eius insule spectabūt. Rurs⁹ alibi. educā de iacob semē et d iuda possidētē mōtes meos et hereditabūt eā electi mei: & serui mei habitabūt ibi. Ecce fūi mei comedent: & uos esuriētis: serui mei letabuntur: & uos erubescetis: & dimitetis nomen uestrum in iuramētū electis meis: & interficiet te dñs: & seruos suos uocabit nomine alio. Idem alibi deū sic loquētem facit: israel me non cognouit: & populus meus me non intellexit. Rursus: auditu audietis: & non intelligetis: & uidentes uidebitis: & non uidebitis: crassatum est. n. cor populi huius: et auribus grauit audierunt: et oculos suos clauferunt: nequando oculis uideant: & auribus audiant: & corde intelligant: & conuertantur:

& sanem eos. Mittam ex iis conseruatos ingentes. i. discipulos messie: qui manus iudeorum euaserint ad gentes conuertendas: mittam & assumam idest ex numero gentiliū: qui conuertentur cōstituam legitimos sacerdotes: ex quo patet: q̄ etiam gentiles ad dignitatem israeliticam assummi poterant: unde rauanais iudeus in commentariis exodi ait. Tempore messie gentiles conuersi sacerdotes erunt: domino ministrantes. parum est ut sit: per hec patet: q̄ messias ad salutē non hebreorum solū: sed etiam gentilium mittendus erat sicut iesus primus a syon dicet. Salomon iudeus interpres hunc locum exponens omnia hec ait de rege messia atque ultima redemptione esse intelligenda: idem aperit chaldaea translatio ionathe. In iis autem isaie uerbis apparet: q̄ christus primo: & proprie apud iudeos predicaturus erat: & ibi euangelia: & euangelistas fūdaturus: sed quia prauī: & p̄tinaces futuri erāt adiungit. Non erat uir: atque ideo iudicium gentibus proferet scilicet apud gentiles per discipulos suos doctrinam euangelicam diuulgabit: atque ut ostenderit: q̄ iudicia euangelica in humilitate summa: nō magnificentia: in tumultu: sonituq̄ tubarum: sicut lex moysi promulganda erant: adiunxit: non clamabit. In reliquis uerbis aperit isaias: messiam ex iacob descensurum: sectatoresque suos: ut plurimum alienigenas fore: qui electi apud deum futuri erant: nec israelitici isti quidem amplius: sed alio nomine scilicet christiani nominādi. Aperit etiam iudeos messie aduersaturos: penasque daturus sicut olim iesu tēporibus cōtingit. Pertinaciam etiam iudeorum sempiternam: qualem hodie experimur.

¶ Hieremias. Cognouit tempus suum turtur: & hi

fundo: & passeret custodierunt tempora introitus sui
populus autem meus non cognouit iudicium domini Quomodo
modo dicitis sapientes sumus: & lex domini nobiscum est
incaustum facta est metatura falsa: scribe confusi sunt: sa-
pientes trepidauerunt: & capti sunt: quoniam uerbum domini
reprobauerunt. Cur prophete que futura sunt: sepe tamquam
preterita narrant: quia in diuina mente: cui sunt presen-
tia omnia: illa tamquam presentia uident: & postquam uiderunt tam-
quam preterita. id est manifesta: & iam consummata loquuntur.
Sed redeamus ad hieremiam: hic in uerbis superi-
oribus declarat: scribas non perfecte cognituros tempus
aduentus christi: tempusque metendi: neque id quidem mi-
rum. Difficillima enim est iniustus diuini sensus inter-
pretatio: huic congruit illud quod in deuteronomio legi-
tur: percutiat te dominus amentia: & cecitate: ac stupo-
re mentis: & palpes in meridie: sicut palpare solet ce-
cus: meridies est lux operis christi: in qua iudei plurimi ca-
ligati sunt. Idem hieremias alibi. Domine deus meus ad te
gentes uenient ab extremis terre: ac dicent: quoniam fasa non
stra penes idola possederunt: & non erat in ipsis utili-
tas: si faciet homo sibi ipsi deos: non erunt isti dii. In his
predicitur casura idola per messiam: quod factum est
per iesum: cui quadrat illud isaie: ubi loquens de chris-
to inquit. Docebit uos uias suas: & post multa. In die
illa proiciet homo idola argenti sui: & simulachra au-
ri sui: que fecerat sibi: ne ea adoret. Idem significat da-
niel quando loquens de christo inquit: quod lapis ab-
scisus sine manibus conteret statuam ex ferro textam
auro: argentoque compositam. Lapis abscisus est
iesus uel sacerdotum afflictus hic: sine manibus: id est
sine humana uolentia contriuit statuam: id est ido-
latriam: que statuas colebat: statuam inquam

quadripartitam: nam in quatuor precipua mundi regna sparsa erat: scilicet chaldeorum: medorum: grecorum & romanorum. Idem hieremias alibi: horribilis dominus super eos: et exterminabit omnes deos terre: et adorabit eum uir de loco suo: omnes in sole gentium.

¶ Isaias. Quoniam miscuit uobis dominus spiritum soporis: & claudet oculos uestros: & principes uestros: qui uident uisiones operiet: et erit uobis uisio omnium sicut uerba libri signati: quem cum dederint scienti litteras dicet lege istud: & respondebit: non possum: signatus est. n. & dabit liber nescienti litteras. dicetque ei lege: & respondebit nescio litteras. Et dixit dominus pro eo quod appropinquant populus iste ore suo: & me glorificat labiis suis: cor autem eius longe est a me: & timuerunt me mandato hominum: & doctrinis: ideo ecce addam: ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi: & stupendo. peribit. n. sapientia a sapientibus: et intellectus prudentium eius abscondetur.

Rursus alibi: dedit eis deus spiritum comprehensionis oculos ut non uideant: & aures: ut non audiant usque in hodiernum diem. Hec omnia predicunt iudeos quod plurimos tam doctos quam indoctos propter eorum scelera: & impietate christi expectati uaticinia: christum uero presentem non cognituros: cuius erroris causa in miseria sunt hodie usque ad seculi finem. quod: ut diximus: alias cecinit osee.

Dies multos sedebunt filii israel sine rege: & sine principe: & sine sacrificio: & sine altari: & sine ephod: & sine teraphim. Quoniam uero circa seculi finem credituri sunt christo nostro: subiungit: & post hec reuertentur filii israel: & querent dominum deum suum: & dauidem regem suum. Translatio chaldeica continet: & & obedient messie filio dauidis regi suo: & pauebunt ad dominum. In hebreo habetur: & fluent ad dominum: &

num: & ad bonū eius in nouissimis diebus. Nemo intelligat hec de babyilonica captiuitate: in qua reges: ducesq; pro tpe honoratos habuerunt: qđ quidē q̄r tus regum liber nos docet: ubi traditur a rege babylonie: regem iude ioachim in sede regia una cum alijs regibus collocatū fuisse: ceterosq; generis eius similiter honoratos quibus honoribus hodie priuati sunt carent etiam sacrificio: & altari: cum careant templo moysaica lege disposito. Carent ephod. idest sacerdotia ueste: & theraphin: quod est instrumentum quodam idolatrie ritu ad futura presagienda cōstruētum: quibus uerbis significatur iudeos: neq; deū uerum legitime: neque idola hodie colere: i ceteris uero temporibus: uel deum rite coluer: uel idola. Post multos autem dies & in nouissimis diebus: idest post multa secula: qualia hec sunt post iesum: & circa mundi finem reuertentur: & querent deum suum. i. patrū suorum: & dauidem regem suū: idest messia dauidis stirpe natuz: quod chaldeia translatio docet. liberatio uero ex babyllone nō fuit post multa secula: & in nouissimis temporibus nemo intelligat: q̄ tunc primū uenturus sit messias: ad hunc enim errorem auferendum propheta non dixit. Veniet rex eorum: sed reuertentur: & querent illum quasi iam pridem uenerit: sed illi discesserint: & neglexerint & tandem quesituri sint illum: quod chaldeia uerba declarant: cum dicūt obediēt messie: ut pote qui antea fuerāt pertinaces. De iis isaia ait. Hec dicit dominus ad domum iacob nō modo confundetur iacob: nec modo uultus eius erubescet: q̄a cum uiderit filios suos sanctificantes nomē meum: & sanctificabunt sanctum iacob: & deum israel predicabunt: & scient errantes spiritu: intellectu:

Marfi. de chri. reli. G

& musitatores discant legem. In his tollitur confusio iacob: quia ex eius stirpe: & quasi filii fuerunt apostoli: qui iesum exaltauerunt: quorum doctrina tandem iudei omnes credituri sunt christo: quod paulus in epistola ad romanos acutissime probat. Quamobrem loquens isaias de primo christi aduentu ait. In die illa erit germē domini: in magnificentia: & erit: omnis: qui relictus fuerit in syon: & residuus in ierusalem: sanctus uocabitur in die. id est in lucis tempore: germē dñi: id est christus dei filius: in magnificentia. scilicet operum ac prodigiorum: omnis qui relictus significat christi discipulos paucos pene ab omnibus destitutos: sanctas christi reliquias: iste reliquie in secundo christi aduentu cum christo exaltabuntur. De iudeis autem interim quid est dicendum: raro & pauci electi erunt: de his enim illud isaię intelligitur: & relinquentur in eos: sicut racemus: et sicut excussio oliue duarum aut trium oliuarum in summitate ramī. Postquam enim propter illorum perfidiam a naturali arbore: ut paulus apostolus inquit: excussi sunt: et ab oliue radice separati: adhuc nonnulli uel ibi relictī: uel potius interdum denuo uidetur insiti: qualis fuit euariscus hebreus uir illustris: qui septimus a beato petro pontifex christianorum fuit: annos plures quam decem in ea dignitate dignissime uixit: martyremq; obiit. Preterea gothorum tempore iulianus iudeus primum hispanie sanctissime rexit episcopatum: petrus quoque alfonsius eiusdem generis dialogum conscripsit contra perfidiam iudeorum. Alfonso burgensis summus metaphysicus in sexagesimo etatis sue anno fidem christi suscepit: pluraq; aduersus iudeos egregia scripsit. Quid dicam de nicolao lirensi mari doctrine: magno: uiroque sanctissimo. Quid de hieronymo phyleo qui tempore pontificis

tificis benedicti contra iudeos subtiliter disputauit. Fuerunt & alii numero quidē multi: quibus egregii tam longo seculo pauci: de quibus illud ieremie dictum cēseo. Assumam uos unū de ciuitate: & duos de cognatione: aliter: congregatione: & adducam uos in syon scilicet celestem. De his diligenter paulus burgenfis episcopus theologus insignis tractauit.

¶ Dauid. Descendet sicut pluuia in uellus: idest multis ignotis: & addit: orietur in diebus eius iustitia: & abundantia pacis.

¶ Isaias. Orietur i diebus eius iustitia: & multitudo pacis iesus octauiano imperāte natus est: & aduersus originalem iustitiam ade radice contractam euangelicam gratiam: & iustitiam introduxit: octauianū quoque imperium iustissimum fuit. Tanta etiam pax eo tempore per uniuersum orbem: ut nunq̄ uel amplior: uel diuturnior. Hic uergi. claudentur belli porte: per seuerauit ea pax post iesum annos septem atq; .xxx.

¶ Isaias. Fatigata est egyptus: & negociatio ethyopum & sabba uiri alti: ad te transgredientur: & tui erunt serui: & post te ambulant uincti cōpedibus: & adorabunt: et te precabuntur: quoniam in te deus est & non est alius deus preter te. Nō enim deus es: & ne sciebamur: deus israel saluator: confundentur & reuerbuntur omnes: qui aduersantur tibi: & cadent in confusionem. Hec monstrāt quemadmodum gentilium imperia quandoq; futura erant christo subiecta. Item christum esse deum saluatorem aliquod tempus incognitum: adoratum postea: atque eius aduersarios: idest ierusalem pertinacem: & idolatram eque cadere oportere: sicuti contigit. Quod etiam christus futurus sit homo: sic aperit isaias

Mittet eis de^o hoīem: & saluabit eos iudicās sanauit
eos: merito messia saluatorē noīat: & saluatorū: iesus
enim appellatus est idest saluator: ostendit autē: qđ nō
uolētia: & armis corpora: sed iudicio animos sana
bit. Quod rursus xp̄s sit deus: dauid de deo loquens
sic aperit. Misit uerbum suū: & eorum ppter ea abra
ham deū sub forma hoīs agnouit: & ut regem oīum
adorauit. Similiter iesu successorī moȳs deus apparu
it: iacob quoque similiter.

¶ Hieremias. Hic deus noster. & non reputabit alius
absq; illo: q̄ inuenit omnem uia prudētie: & dedit eā
iacob puero suo: & israel dilecto sibi post hec in terris
uisus ē: & cū hoībus uersatus ē. Per hec messias deus
& homo monstrat: idem alibi: & homo est: & quis co
gnouit eū: quasi dicat ppter eius humilitatē: homi
numq; supbiam: multi eum ignorauerūt. Nihil mirū
est iudeos multos parum pios profundū messie myste
rium: & iesu diuinitatem non cognouisse. Multi ta
men iudei partim p̄i: partī etiā docti ab initio cogno
uerunt: multa enim iudeorū milia ad legem suā chri
stus conuertit: multo plura discipuli. Eos autē iudeo
s: qui iesu crediderunt etiā maumethes affirmat i al
corano a deo ceteris iudeis longe p̄latis fuisse. Hi si
mul cum gentibus messiam: quod alibi hieremias ua
ticinatus est: uocauerunt: domin^o iustus noster: & ue
re uocauerūt: non enī pmisisset se falso deum uocari.
¶ Moyses in numeris. Orietur stella ex iacob: & ex
urget homo ex israel: per hec & supiora messias ostē
dit deus & homo: propterea ezechiel deum depingēs
collocat eum in hoīs habitu super zaphireum thro
num: quia scilicet deus futur^o erat homo. Vnde rab
bi ioanna in commentariis psalterii dicit: qđ cum iu
dei

dei alias ab alijs ducibus ex captiuitate fuerint libera-
ti: redemptio ultima a deo sub propria persona est ex-
plenda: per hoc messiam deum esse concedit: ac de ip-
so exponit illud: benedictus: qui uenit in nomine do-
mini: deus dominus illuxit nobis.

¶ Dauid loquens de christo: qui inter ceteros unctos
a deo: qui ob ipsam unctionem christi uocari possunt
excellētior ē dicit. Vnxit te deus de² tu² oleo letitie p^r
confortibus tuis: ubi declarat eum hoīem: & paulo
ante monstraueat deū dicens. Sedes tua deus in secu-
lum seculi. uirga directiōis uirga regni tui. Quod at
de messia loquatur: declaratur ex eo: q^d ubi hebraice
dicit: speciosus forma pre filiis hoīum: caldea transla-
tio ionathe: que apud iudeos hebraico textui est au-
ctoritate equalis habet. Pulchritudo tua rex messia
maior: q^m filiorū hoīs: merito translationis huius au-
ctoritati oēs cedunt: ordiata enim fuit ab ionatha ui-
ro magno ex cōsensu & ore heliazar & iosue uirorum
excellētissimorum longo tempore ante templi destru-
ctionem: & antiqui omnes talmutici hebrei affirmāt
illam ab ageo: zacharia: malachia prophetis descēdis-
se. Ex superioribus dauidis uerbis: atq; similibus ra-
bi alba commotus in cōmentariis genesis interrogat
quid sibi uelit daniel: quādo de deo dicit ipse reuelat
p^rfunda: & abscondita: & nouit in tenebris cōstituta
& lux cū eo est: ac respondet. Hec certe lux est lux re-
gis messie: de quo in psalmo: in lumine tuo uidebi-
mus lumen: hec ille hic fatetur: diuinum illud lumen
quod semper cum deo est: & ipse deus est: lucem esse
messie ipsumq; messiam. Antiquus etiam ille: & illu-
stris theologus rabi neuma in libro: qui lucidus iscri-
bitur: dictum illud salamonis exponēs in prouerbijs

Iustum est fundamentum sempiternum : interrogat :
quid hoc sibi uelit : & respondet de messia in huc mo-
dum : quendam iustum habet : seu habebit deus in se-
culo suo : qui est sibi dilectus : quia sustinet mundum
uniuersum : atq; illius est fundamētum. gubernat mū-
dum : atq; ut gubernetur ipse efficit. ipse est anima //
rum omnium fundamētum : atq; hoc est : qd̄ dī : iustū
est fundamētum sempiternū : hec ille. Ex quibus ape-
rit messiam non solum hoīem esse : sed etiā deum. Ip-
se quoq; dauid alibi idem aperit. Mater syon dicet
homo : & homo natus est in ea : & ipse fundauit eam
altissimus idest deus : qui fundauit syon ibidem tanq̄
homo natus est : & syon appellat matrem.

¶ **Isaias.** Erit in die illa radix iesse : & qui exurget pri-
cipari in gentes : in eum gentes sperabunt : & erit reg-
es eorum in honore : & alibi. Exibit uirga de radice
iesse : & flos de radice eius ascendet : & requiescet sup-
eum spiritus dei : spiritus sapientie : & intellectus : spi-
ritus consilii : & fortitudinis : spiritus pietatis : & im-
plebit illū spiritus timoris dei : iesse pater fuit dauidis
Per hec ergo predixit ppheta messia ex dauidis stir-
pe pululaturū : gentilibus magis q̄ iudeis pfuturum :
spiritualibus potius q̄ corporalibus armis dominatu-
rum : qualis iesus fuit. Idē isaias alibi ex psona christi
sic inqt. Spiritus dñi sup me : pp̄ quod unxit me euā-
gelizare pauperibus : misit me p̄dicare captiuis remis-
sionē : & cecis uisum. Hic declaratur messia ex sancto
spiritu nasciturū christum ex diuina solum unctiōe no-
minandū. Itē pauperibus : & cū pauperibus euāgelii
predicaturū : remissurū pctā ignorantia expulsurum.
¶ **Dauid.** Reges tharsis : & insule munera offerent :
reges arabum : & sabba dona adducent.

¶ **Isaias**

¶ **I**saías. Oēs de sabba ueniēt aug: thus deferētes: & laudem domio annunciantes: hec ptim iesu statim nato facto fuerunt: partim post eius ascensionem: pretertim iperante cōstantino ad huc usq; tempora: & alibi Ex egypto uocaui filiū meū. Rurſus alibi Nazareus uocabitur. Iesus autem noster ex egypto reuersurus nazaret habitauit: ac nazareus fuit cognominatus.

¶ **Z**acharias. Oostēdit mihi dominus deus iesum sacerdotem magnum stantē ante faciē angeli domini & diabolus stabat ad dexteram ipsius: ut aduersaret ei. & dixit dominus ad diabolum: iperet dominus in te: q̄ elegit ierusalem: & ecce titio eiectus ab igne: & iesus erat indutus uestimentis sordidis: & stabat ante faciē angeli: & respondit & dixit ad circūstantes ante faciē eius: ferte uestimenta sordida ab eo et induite eū tunica talari: & imponite cidarim mundā super caput ipsius: & cooperuerūt uestimento: iposuerunt cidarim mundam super caput ipsius. āgelus dñi stabat: & testificabatur ad eum dicens hec dicit dominus omnipotens. Si in uiis meis ambulaueris: & precepta mea seruaueris: tu iudicabis domum meā: & dabo tibi: q̄ conuertentur in medio horū circūstantiū. Audi itaq; iesu sacerdos magne pphete uerba: q̄a futurum portēdunt: & hominem designant titionis extincti instar contēptum prio: ac sordidū: deinde ordiatum a deo diuineq; dom⁹ iudicē deo iesu naza. cōgruunt. nō iesu naue: uel iesu iosedec: q̄ & añ zacha. fuerūt: & talia neq; passi sunt: neq; fecerūt.

¶ **S**alomō in libro sapie. Circūuēiam⁹ iustū qm̄ isua uis ē nob: & expbrat nobis ptā legis: pmittit se scīaz dei hñe: & filiū dei se noiat: factus ē nobis in traditiōne cogitationū nostray: grauis ē nobis et ad uidēdū

qm̄ similis ē aliis uita illius: et mutate sūt uie illi: tāq̄
nugaces existiati sum? ab eo: & continet se a uiis no
stris: et ab imūdiiciis: & p̄fert nouissima iustorū: et glo
riat̄ se habere patrē deū. Videam? ergo si s̄mōes illi
ueri sunt: & tētem? q̄ uētura sunt illi: otumeliis et tor
mētis interrogemus eū: ut sciamus reuerentiā illius: et
pbem? patiētīā illi: morte turpissima odēnemus eū.
Hec cogitauerunt: & errauerunt: excecavit enim illos
stultitia ipsorū: & nescierūt sacramenta dei. hec salo
mon: quibus nihil clarius. Merito p̄misit deus illos q̄
aduersus p̄phetas messie precones ceci: crudelesq; fue
rant: tales quoq; aduersus messiam fore.

¶ Isaias. Ecce itelliget puer meus: exaltabit: et gl̄ifica
bit: & sublimis erit ualde: quēadmodū sup te stupe
scēt m̄lti: ita gl̄ia p̄uabunt ab hoīb?: spēs tua: & gl̄ia
tua ab hoīb: ita mirabunt: gentes multe sup eum: &
cōtinebūt reges os suum: quoniā q̄bus nō est ānuncia
tum de illo: uidebunt: & q̄ nō audierunt: intelligent.
Domine quis credidit auditui nostro: & brachiū do
mini cui reuelatum est: annunciauimus coram illo: ut
infirmus: ut radix in terra sitiēt. Non est spēs illi: neq;
q; gloria: & uidimus eū: & non hēbat spēm: neq; de
corē: sed spēs eius sine honore: deficiens pre oib: hoī
bus: homo in plaga p̄situs & sciens ferre īfirmitatē:
quoniam auersa est facies eius: inhonoratus est: neq;
q; magni estimatus est. Hic precepta nostra portat: et
pro nobis dolet: & nos existimauius illuz esse quasi
leprosum: percussū a deo: & humiliatum: aliter in
dolore: in plaga: & in afflictione: ipse autem uulne
ratus ē propter iniquitates nostras: & infirmatus est
p̄pter peccata nostra. Eruditio pacis nostre ī eo liuore
eius sanati sumus: oēs ut oues errauim?: hō a uia sua
errauit:

errauit: & dominus tradidit illū p peccatis nostris: & ipse ppter qđ afflictus est: non aperuit os: ut ouis ad immolandū ductus est: & ut agnus ante eum: qui se tonderet sine uoce: sic non aperuit os suum. In humilitatem iudicium eius sublatum est: generationē eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra uita eius: Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortē: & dabo malignos pro sepultura eius: & diuites pro morte eius: quoniam iniquitatem non fecit: nec dolus inuentus est i ore eius: et dominus uult purgare eū de plaga. Si dederitis pro peccato animam uestrā: uidebitis semē longeuū: & dominus uult auferre a dolore animam eius: ostendere illi lucem: & formare intellectū: iustificare iustum bene pluribus seruientem: & eorum peccata ipse portauit: propterea ipse hereditabit plures: & fortium diuidet spolia. Propter quod tradita ē ad mortē anima eius: et inter iniquos existimatus est & ipse multorum peccata portabit: & propter peccata eorum traditus est.

¶ Quod autē isaías in uerbis superioribus de redēptione ultima: que per messiam accipienda erat: locut⁹ sit patet per proemium quoddā ab eo iis uerbis ita propositum. Quam pulchri super montes pedes annunciantis: & predicantis pacem: annunciantis bonū predicantis salutem: dicentis: syon regnabit deus tuus. Et infra. Parauit dominus brachiū sanctum suum in oculis omniū gentiū: et uidebunt omnes fines terre salutare dei nostri. Et infra: precedet enī uos dominus: congregabit uos deus israel. Hec & alia multa illic similia ad messiam pertinere omnes tā iudei q̄ christiāi cōsentiunt. Deinde subdit. ecce intelliget puer: aliter seruus meus. Quod iste seruus sit messias: declarat et

chaldaea translatio hunc in modū. Ecce intelliget seruus meus messias. Rurſus q̄ messias iste sit de iudei interpretes talmutici isaiam hic exponētes sic oñdunt. Exaltabitur plusq̄ abrahā: eleuabitur plusq̄ moyses: sublimis erit ualde plusq̄ angeli. Quā uero p̄ciosa sit redemptio huiusmodi per messiam patet per illud isaie. Israel saluatus est in domino salute eterna: nō confundemini: & non erubescetis usque in seculum seculi. Non igitur corporalis: uel temporalis futura erat p̄ messiam salus: qualis egyptiaca: & babylonica: & similes: sed spiritalis: et sempiterna: quīs aut̄ prophetia illa isaie. Ecce intelliget: ad iesum nostrum manifeste pertineat: tantū rabi salomō puerse uolūtatis homo ausus est uerba illa peruertere extorquens ea ad iudaicum populum in hodierna miseria uiuentē. Cui quīdem contradicit translatio chaldaea: sicut diximus: cōtradiciunt etiam oēs antiqui iudei interpretes prophetarum: qui seruū illū esse messiam uolunt: angelis ualde sublimiorē: que excellentia plebecule huic iudaice uili: et uitiose uenire nō potest. Vnde rabi moyses gerundensis: hoc salomone cōtempto: secutus est priscos Itaq; in genesis cōmentariis dicit: regē messiam cor suum traditurū ad supplicandū pro israel: ieiunia etiam pro illis: & humillima queq; passurum: adducēs illud isaie. Ipse aut̄ uulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est p̄pter scelera nostra. Hec ille. Et quīs iudaica lex hodie multū afflicta sit: & quasi uulnerata & attrita eodē pene modo: quo isaias dei seruū depinigit afflictum: nullo tamen modo isaie uerba huic plebi congruere possunt: quod q̄dem sex potissimum signa nobis ostendunt. Primum: & si populus hic grauius oppressus: nō tamen hoc propter gentiū iniquitates

tes: & scelera patitur: ita ut propter iudeorum passiones
& meritas gentes: que illos affligunt: a deo ueniā: &
salutē cōsequantur: imo iudei oēs uindictā a deo ad-
uersus gentes expectant. Cū ergo isaïas de seruo dei
asserit: q̄ liuore eius alii sūt sanati: & q̄ deus in eo ini-
quitatem ceterorum omniū posuit: certe non loquitur
de populo iudeorum: ob cuius penas alii nō seruant: sed
ut ipsi asserunt puniunt. Secundū signū: isaïas ait: q̄
seruus ille dei iniquitatē nō fecit: nec inuentus est do-
lus in ore eius: iudei autē auaritie: & fenori: mēdacio:
sceleribusq; mancipati sunt. Ac et ipsimet cōcedunt p-
pter scelera sua in hac miseria uiuere: & auctoritate d-
utero, cōpulsī fatentur: q̄ si deposita prauitate cōuer-
terentur ad deū: statī liberarentur. Vnde doctores eo-
rum cōfidentes ex pētis suis hanc miseriā puenire inq-
runt: q̄nam sint illa peccata. Rabi salomon cultū ui-
tuli in deserto fabricati criminatur: quod crimē iam-
diu deus punierat: et ignouerat ante iesū. Alii uaria
singulorū delicta: alii occultū uolūt esse peccatū: cui-
culpa supplicia pendūt. Tertiū signū: isaïas in fine ca-
pituli dicit q̄ seru⁹ ille dī pro trāgressoribus exorauit
iudei cōtra ter saltē quolibet die ī execrabilib⁹ sacris
suis: romano iperio: ecclesie xpī cunctis gentibus pter
q̄ iudeis: terribilissima iprecantur: atq; in talmuticis
constitutionibus suis iubent: christianos: utcunq; pos-
sint: uel ui: uel fraude: doloue ledere. Quartū: quonā
pacto eruditio: & disciplina pacis: quā in seruo dei es-
se isaïas ait: in hac indocta: & peruersa iudeorum ple-
becula ponenda est. Quintum: quonam pacto subli-
mior est populus iste q̄ angeli dei: qualem esse illum ser-
uum dei oēs antiqui iudei procule dubio cōsenserunt.
Sextū: cū dicat isaïas: iniquitatib⁹ populi mei duct⁹

est ad mortē: q̄s nō uideat aliū esse seruū dei illū: qui
ad mortē ducit aliū dei populū ob cuius iniquitates oc
cidit: nisi forte quis uelit isaia scriptorē oīum elegātis
simū sic absurde locutū fuisse: ut intelligi uoluerit ab
iniquitatibus populi mei ductus est popul⁹ me⁹ ad mor
tem. Proinde si populus iudaicus peccatum non ha
bet: falso hic de populo iudaico loquitur isaias si hēt
falso loquit̄ statim: quando subdit: iniquitatem non fe
cit: si modo tunc de populo loquit̄: seruus igit̄ ille dei
nullo modo populus esse pōt. Sed ope precium est uer
ba ipsa isaie in duodecim conclusiones redigē: quem
admodū paulus burgenſis episcopus: theologus inſi
gnis redegit. Prima: seru⁹ dei apud isaia describit̄ cū
ctis creaturis est excellentior: dicit enim: exaltabit̄: et
eleuabit̄: et cetera. Secunda: ipse ab initio fuit puul⁹
humilēq; habuit ortū: dicit. n. ascendit sicut uirgul⁹
tū: & sicut radix e terra sitienti. Tertia: in suo p̄gres
su contemptus est: & pro nihilo habitus: ait. n. despe
ctū: & nouissimum uiroꝝ uidimus: nec reputauimus
euz. Quarta: uulneratus fuit p̄pter iniquitates n̄ras. s.
purgādas. unde illud: et liuore eius sanati sum⁹: & in
fra: iustificabit ipse iustos seruos meos multos: & ini
quitates eoꝝ ipse portabit. Quinta: oēs iusti preter ip
sum ex cōmū lege a uia salutis aberrauerūt: ipse aut̄
omnium portauit iniquitatē idest pro oībus penas de
dit: hinc illud: oēs nos quasi oues errauimus: & deus
posuit in eum iniquitatem oīum nostrum. Sexta: hec
supplicia: & post illa etiā mortē libenter subſtinuit de
quo dicit: oblat⁹ est: quia ipse uoluit: & sicut ouis
ad occisionem ducetur: et quasi agnus coram tonden
te: iudei autem non libenti: sed inuito: & egro animo
passiones ferunt. Septima: id contingit propter sce
lus: &

lus: & iniquitates populi: erat autem ille inocens. De hoc ait: propter scelus populi percussit eum: & de eodē legit infra: qui peccatum non fecit: nec est inuentus dolus in ore eius. Octaua: quia seruus ille dei parta uictoria: fortium spolia diuisurus erat: eo quod uitā suam morti tradidisset: huc illud tēdit: ideo disponā ei plurimos: & fortium diuidet spolia: quia morti tradidit animā suam. Nona: existimādu erat iniquus: ob hoc ait: & cū sceleratis reputatus est. Decima: seruus huiusmodi licet pilla: que tollerauit sufficienter peccata omnium subistere: ac delere potuerit. nō tamē effectu oīum mala diluit: sed multorum. quapp adiunxit: & ipse peccata multorum tulit. Undecima: tāta in eo fuit caritas: ut etiā pro hostibus: homicidisq; suis deum orauerit: ad hoc subdit pro trāsgressoribus orauit. Duodecima: que in hac pphetia tradunt naturalis ingenii uires excedunt: quo circa exclamauit. q̄s credidit auditui nostro: hec omnia soli iesu nazareno cōueniūt.

¶ Hieremias. Spiritus oris nostri dñs xp̄us captus est in peccatis nostris: cui diximus: in umbra eius uiuemus i gentibus. Itē: in illo die nō confundaris ex oībus adiuuentiōibus tuis: quas ip̄ie egisti in me: quia tunc auferā abste prauitates iniurie tue: et iā n̄ adicies ut magnificeris super montē sanctum meū: et subrelinquā in te populū mansuetū & humilē: et uerebunt in noīe domini: qui reliqui fuerint israel. Item: domine significa mihi ut cognoscā: tunc uidi meditationes eorum ego sicut agnus sine macula perductus sum ad uictimam in me: cogitauerunt cogitationes dicentes: uenite mittamus lignum in panē eius: et eradamus e terra uitam eius: & non erit mememoria eius amplius. Itē: exterrita est que parit: & tēduit animam: & subi

uit sol ei: cū adhuc medi⁹ dies eēt: confusa est & male dicta: reliquos eorū in gladium dabo in conspectu inimicorū eorū. Item: dereliqui domū meam. dimisi hereditatem meā in manu inimicorū eius: facta est mihi hereditas mea: sicut leo in silua dedit sup me uocē suā ideo odio habui eā. In iis docet hieremias q̄ messias capiendus ob purgāda nostra delicta erat: & affligendus: q̄ uel relicturus erat populū illum christianorū primum humilem: persecutionibusqz subiectū Reliquas enim israhel apostolos: martyresqz esse uult: post hec etiam ligni crucis mentionē facit: et eclipsis in meridie: patiente christo. Martyria etiam christianorum subiungit: uindictamqz aduersus pertinacem populum iudeorum: deniqz addit: q̄ populus dei tanq̄ leo surrexit in christum tanq̄ agnum: atqz ideo deus populum illum exterminabit.

¶ Salomon. Si auertimini ad me dicit dominus: & non custodieritis ueritatē meam reiciam israhel a terra: quā dedi illis: & domus hec erit deserta: & omnis qui transibit p illā: admirabitur: & dicet ppter quaz rem fecit dominus terre huic: & domui huic hec mala: & dicet: quia reliquerunt dominum deum suum: & persecuti sunt regem suum dilectissimum deum: & cruciauerunt illum in humilitate magna: propter hoc importauit illis deus hec mala. Hec ille quis ergo negabit iesum nazarenum fuisse messiam: hominem qz fuisse pariter: atqz deum?

¶ Esdras. Hoc pascha saluator noster est: & refugium nostrum cogitate: quoniam habemus humiliare eum in ligno: & post hec sperabimus in eum: ne deseratur hic locus in eternum tempus dicit dominus deus uirtutum. Si non credideritis in eum: neqz audieritis annunciationem

nuntiationem eius: eritis derisio in gentibus: hec ille:
quibus nihil est clarius. Non minus at eius illud moy
si congruit. Ego sum deus ad emulatiōem uos addu
cam mihi non gentem in gentem inspicientem in iraz
uos mittā: pre ceteris uerbis esdre: maxime illa consi
deranda sunt: q saluatore. i. iesum: qui saluatorem si
gnificat in ligno i pasche tēpore iudei hūiliaturi erāt.
Meminisse rursus oportet: q quartadecima luna lex
iudeis celebrare pascha: & agnū precipit imolare un
de anatolius philosophus alexandrinus subtiliter p
bat primo quidem rationibus. deinde lege: ac etiā au
ctōitate philonis: iosephi: agatobuli: aristobuli: iu
deorū ritum celebrande pasche mosaycū rectū: et con
suetum esse mense martio: postq & sol et luna equino
ctium uernale trāfierit: ac luna soli opposita sit. Hinc
policrates apostolicorū discipulorū discipulus asserit
apostolos etiā: eorumqz successores solitos celebrare
pascha iuxta iudeorum consuetudinē quartadecima
luna: quādo populus iudeorū azima faciebat. Quor
sum hec: ut consumemus quod alias diximus: scilicet
eclipsim solis: que christo patiente contigit: natu
ralem non fuisse. Quod autem contigerit: lucianus
antiochenus ante tribunal iudicis sui sic testatus est:
Requirite in annalibus uestris: inuenietis tēporibus
pilati: christo patiente: fugato sole: iterruptum tene
bris diem. Tertulianus quoqz clamauit ad iudices.
Hunc mūdi casum in ānalibus uestris relatū habetis
Isaias. Ego dominus deus uocaui te ad iustitiam:
& tenebo manum tuam: & confirmabo te: & dedi te
in testamentum generis mei in lucem gentium aperi
re oculos cecorum: producere ex uinculis alligatos:
& de domo carceris sedentes in tenebris. Hec ille: i q

bus deus christum alloquitur. Mittit eum ad testamentum nouum introducendum: gentiles conuertendos non minus quam iudeos ad eos qui in limbo alligati sunt: soluendos: & purganda peccata. Alibi apud isaiam christus ita loquitur. Non sum contumax: neque contradico: dorsum meum posui ad flagella: & maxillas meas ad palmas: faciem autem meam non auerti a feditate sputorum: Item in die illa erit radix iesse quam erit in signum populo: ipsum gentes deprecabuntur & erit sepulchrum eius gloriosum: hec omnia iesu nazareno contingerunt. ¶ Amos. Et erit in die illo dicit dominus: occidet sol meridie: & tenebrabitur dies lucis: et conuertatur dies festos uestros in luctum: & cantica uestra in lamentationem. In die scilicet: quo patietur messias: occidet sol: eclipsim soli in meridie: patietur iesu: significat: dies lucis. id est christus: qui lux lucis est. Post hec in perpetuam uindictam statuit deus: ut iudei quotidie uexentur: lamentationesque hieremie: & similes querimonias repetant.

¶ Ezechiel. Exaltaui lignum humile.

¶ Iob. Quis det nobis de carnibus eius: ut saturemur

¶ Zacharias. His plagatus sum: iteque alibi de deo saluante ierusalem sic ait. Effundam super domum dauidis & super habitatores ierusalem spiritum gratie: & potestatis: & aspicient in me: quem confixerunt: & plangent super eum quasi planctum unigeniti: hec ille. ipse qui tanquam deus spiritum gratie: & potestatis infundit: tanquam homo configitur: atque idcirco: ut intelligeremus: christum ex diuersis naturis constitutum: alia ratione mirabilia operari: & ratione alia terribilia pati. Zacharias in prima persona dixit. scilicet effundam in secunda super eum: effundam: scilicet ego tanquam deus aspicienda: quem confixerunt. id est tanquam hominem: et plangent super eum scilicet hominem a deo

deus assumptus. Nemini autem licet fingere textum: qui dicat: aspiciet in eum: omnis enim biblia tam hebraica quam chaldaea dicit aspiciet in me plangent. id est. penas dabunt in hoc seculo: & futuro. At quo pacto spiritum gratie infundit: si plangunt super eum: certe spiritus sancti gratiam: & priscorum veniam peccatorum. Liberauit enim uolentes ab inferis: infudit etiam spiritum potestatis ad incredulos puniendos: hi enim sunt: qui plangunt.

Abachuc. In medio duorum animalium cognosceris: existi in salutem populi tui: ut saluos faceres christos tuos: misisti in capita inimicorum mortem: duorum animalium: id est duorum testamentorum: rursus duorum prophetarum in monte tabor moyses et helie. Iterum duorum latronum in cruce: forte etiam duorum brutorum: quando natus est in stabulis: in salutem populi tui: ut saluas ab inferis faceres credentium animas. inimicos uocat pertinaces hebreos.

Dauid loquitur sepe sub nomine suo de messia quem sciebat e sua stirpe pululaturum. sic autem inquit: congregata sunt super me flagella: & ignorauit. dissoluti sunt: neque compuncti sunt: tentauerunt me: deriserunt me derisu: & striderunt dentibus suis super me. Dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerunt me aceto: circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me. Effoderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemptati sunt: & uiderunt me: diuiserunt sibi uestimenta mea: & super uestem meam miserunt sortem. Captabunt animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt: & factus est mihi dominus in refugium. Erues me de contradictionibus populi: constitues me in caput gentium: populus quem non

Marci. de christi. reli. H

cognoui seruiuit mihi: i auditu auris obediuit mihi.
Scribatur hec in generatiōe altera: & populus q crea
bitur laudabit dominum. Notum fecit dominus salu
tare suum: ante conspectum gentium reuelauit iustiti
am suam. Dabo tibi gentes hereditatem tuam: astite
runt reges terre: & principes conuenerunt in unū ad
uersus dominū: & aduersus chrīstū eius. Fiat mensa
eorum coram ipsis in laqueum: & in retributionem:
& in scandalum. Obscurentur oculi eorum: ne ui
deant: & dorsum eorū semper incurua. Effunde super
eos iram tuam: furor ire tue cōprehendat eos. Fiat ha
bitatio eorum deserta: & in habitaculis eorū non sit:
qui habitet: quoniam quē tu misisti persecuti sunt: &
super dolorem uulnery eorū addiderunt. Appone ini
quitatem super iniquitatē eorū: & non intrent in iusti
tiā tuā. Deleantur de libro uiuentiū: & cū iustis non
scribantur. Ego sum pauper: & dolens: salus tua de
us suscepit me. Non erat pauper dauid rex: sed messi
as ex eo pauper nasciturus. De iuda proditore sic pre
dixit dauid. Qui manducat mecum panem: leuabit
cōtra me calcaneum suū. De iudeis iterū. Sic odio ha
buerunt me gratis: de quibus paulus apostolus sic ua
tacinatus est. Implebunt peccata sua semper: preuenit
enim ira dei super illos usqz in finem. Sic ergo predi
xit sempiternam iudeorū: & pertiaciam: & misericordi
am. At cum pretermisimus quod hieremias de chri
sti uenditione a iuda facta: & precio: & agri emptio
ne: quemadmodum in euangelio traditur: aperte pre
dixit. Inquit enim. Et acceperunt triginta argēteos:
preciū appreciati: quod appreciauerūt a filiis israel:
& dederunt eos in agrum figuli: sicut constituit mihi
dominus. Adiungit matheus agrum illum christi p
cio

cio emptū etiā temporibus suis sāguinis agrū cogno-
minari. De resurrectione christi dauid sicut inquit. Caro
mea requiescet in spe: quoniam non derelinques ani-
mam meā in inferno: nec dabis sanctū tuū uidere cor-
ruptionem: quia scilicet christus non putruit. Rursus
Domine eduxisti ab inferno animam meā: ego dormi-
ui: & soporatus sum: & resurrexi: quia dñs suscepit me.
Resurrexi & adhuc tecum sum. Dauid consentit.

¶ Osee. Sanabit nos post biduū: die tertia resurgem⁹
uel sic: uenite reuertamur ad deū: quia ipse cepit: & sal-
uabit nos percutiet & curabit nos. Visitationis nos post
duos dies: die tertia suscitabit nos. & ueniemus in cō-
spectu eius. Rursus. Absorpta est mors in uictoriam
ubi est mors uictoria tua: ubi est mors stimulus tuus:
scilicet quia per resurrectionē christi designatur etiam
nostri corporis resurrectio. Sicut enim in uno adā om-
nes deliquim⁹: & mortui sumus: sic in uno christo om-
nes purgamur: atq; resurgimus: sed de hoc paul⁹ apo-
stolus subtiliter atq; diuine.

¶ Ionas autē propheta: cur exceptus est uasti piscis uē-
tre: & die tertio redditus luci uiuens: nisi ut resurre-
ctionē christi significaret? Gesta siquidem ueteris testa-
menti non minusq; uerba figure sunt noui. Nouū q̄p-
pe non aliter ueteris finis est q̄ adumbrationis cuius-
dam coloratio absoluta: & perfecta pictura: ideoq; nouum testamentum multo prestantius est q̄ uetus.

¶ Dauid ascensionem dñi ita cecinit. Ascendet de⁹ in
iubilatione: & dñs in uoce tube. Psallite domino: qui
ascendit super celum celi ad orientem. Ascendisti i al-
tum: captiuā duxisti captiuitatem: ddisti dona homi-
nibus. Sancti quoq; spūs missionem ita canit. Emit-
tes spiritū tuū: & creabūtur: et renouabis faciē terre.

¶ Ioel. Eterit post hec. Effundam de spū meo super omnem carnem: & pphetabunt filii uestri: & filie uestre. Seniores uestri somniabunt somnia: iuuenes uestri uisa uidebūt: & qdem in seruos meos: & ancillas meas: in diebus illis effundā de spū meo. Post ascensionē christi nō solum apostoli: sed & alii q plurimi tā semie q mares: tā gentiles: q iudei: docti i docti: senes: iuuenes: spū sancti dōa: gratiāq mirabilē acceperūt. ¶ Isaias. In aliis linguis: & in aliis labiis loquar populo huic: sed neq sic exaudiet me dicit dominus. At q ita quis apostoli ante rudes: accepto spū sancti munere: diuina mysteria subito uariis linguis effunderent: non tamen iudei omnes crediderunt.

¶ Ezechiel Spiritum meū dabo in uisceribus uestris. Et alibi de baptismo sic. Effundā super uos aquā mūdā: & mundabimini ab oībus iniquamentis uestris & ab uniuersis idolis uestris mūdabo uos. Iudeorum doctores ubi librū eorum de iona interpretantur: & ubi exponunt talmut: nouas scilicet eorū cōstitutiones post iesum factas: adducunt prophetiā hmōi: ut probent q tēpore messie nō modo iudei: sed etiā gētes q libet aspersione quadam aque lordes diluēt peccatorū. ¶ Isaias in cantico sic. Haurietis aquam in gaudio de fontibus saluatoris: & dicetis in il a die: cōfitemini dño: et iuocate nomē eius saluatoris: id est iesu messie: iesus enim filius significat saluatorem: cōfitemini domino: quia scilicet unius dei cultus adducitur per christum cessantibus idolis. Subiūgit paulopost apostolorum predicationem apud gentes hoc pacto. Cātate domio: quoniam magnifice fecit: annūciate hoc in uniuersa terra Quoniā uero christus nascit i iudea subiūxit. exulta: & lauda habitatio syon: quia magnus

gnus in medio tui sanctus israel.

¶ David ppheta multa & manifesta de christo tractat i psalmo scđo: tertio: decioquinto: uigesimo prio multisqz aliis. Sed missio apostolorum in longinquas nationes per illud ostenditur: in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terre uerba eorū.

¶ Isaias de messia: ac de missiōe apostolorū sic. Quā speciosi pedes euāgelizantiū pacem: euāgelizātium bōa. A filictiōes quoqz apostolorū ita presēsit: & pre gustauit. Propter te mortificamur tota die: existimati sumus sicut oues occisionis Origenes in tertio commentariorū genesis sic inqt. Thomas sicut nobis traditum est: sortitus ē parthos: matheus ethiopiaz: bartholomeus indiā citeriorem: andreas scithiam: iohannes asiam: petrus pontū: galatiā: bithiniam: capadociam: ceterasqz confines prouincias iudeis duntaxat predicans circuisse deprenditur: & ad ultimum rome cōmoratus est: ubi et crucifixus est deorsum capite demerso: qđ ipse ita fieri precatus est: ne exequari domino uideretur. De paulo autē quid dicam: qui ab ierusalē usqz ad illiricū repleuit euāgelii xpi: & ad ultimum sub nerone martyrium duxit. Hec origenes. Thadeus quoqz unus ex. lxx. christi discipulis ultra euphratem profectus: & in edissena urbe predicans euangelium totum regnum regis abagari conuertit ad christum: ipsumqz abagarum a morbo quodam incurabili mirabiliter liberauit. Sic eniz fore christus per epistolam abagaro ante promiserat: cum ab ipso per epistolam rogatus fuisset: ut ad eum curandū proficisceret. Eusebius hec in publicis historiis edissene ciuitatis: in qua regnauerat abagarus syriorum lingua scripta legit: in greciam que traduxit.

Marci. de chri. reli. H iii

Solutiões dubitationū circa pphetias. Cap. xxviii.

Exponēda sunt ad presens quedam prophetarum uerba: que nō satis intellecta occasiōem pertinacibus: hebetibusque iudeis prebent: ut iesum fuisse messiam: idest christum uerum nequaquam confiteantur.

Isaias. Erit in nouissimis diebus: idest ultimis prophetarum temporibus: & in fine regni: sacerdotiqz iudaici: non enim in nouissimis diebus mūdi: ut quidam somniāt christum primo uult esse uenturū: alioquin ferme inutilis: uel saltez ad breue utilis foret ei? instructio: sed in nouissimis diebus prophetarum: sacerdotii: regniqz iudaici. Tria hec sub iesu nazareno cessauerunt: & sequitur: mons domus domini in uertice montium. Ob hoc qdam iudei delirāt dicentes: qd in aduentu messie deus transferet montem tabor: montem synai: montem carmeli usqz ierusalem. Ac super horum uerticem montem syon imponet: hebetes homūculi incorporalis dei incorporalia opa semper ad corpora trahunt. At uero multo rectius isaias hic exponit rabbi salomon iudeus dicēs: montez syō nō altitudine loci: sed miraculorum magnitudie ceteros mōtes superaturum. Iesus autem noster in eo monte illuminauit cecum natum: curauit paraliticum: multaqz alia illic miracula fecit: deniqz ibi spiritum sanctum e celo discipulis suis infudit. Post hec sequunt: & fluent ad eum omnes gētes: idest ex oibus gētibus multi: dicunt similiter omne animal in noe arca fuisse idest ex omni aialium genere aliqua. Non leuabit gēs contra gentē gladium: nec exercebuntur ultra ad prelium. Dictio hec ultra significat nō sempiternam mūdi pacem: sed uniuersalem: & diuturnam: fuit autem
tanta

tanta iesu tempore pax quemadmodum alias dixi-
mus: ut maro tunc clausas esse portas belli cecinerit:
habēt hebrei in q̄rto regū libro. Non uenerūt ultra la-
trones syrie in terram israel: uerum tamē post illud tē-
pus traditur syrios frequenter terram israel inuasisse.
Vltra ergo significat usq; ad certum tempus. Eusebi-
us autem tradit post iesum usq; ad sua: id est constan-
tini tempora non contigisse tot regnorum euerfiones
cladesq; populorum: quot ante contigerant. Item isai-
as idem alibi de tempore messie ait. Habitabit lūpus
cū agno: & pardus cū hēdo accubabit. Quamuis
eleazarus pōtifex aristobolusq; ante christum: ac phi-
lo post christum iudeorum interpretum sapientissimi
sacras litteras propter mysticum sensum per allegoriā
exponendas esse censuerint: idq; etiam ipsi tentauerit
tamen puerilia multorum iudeorū ingenia talem oī-
no: regnante messia: auream etatem expectant qualē
poetarum uerba coloresq; depingunt. Satis autem
uiuēte iesu fūlit in animis hoīum nō p̄tinaciū aurea
ueritas: tranquillitas mentis: & fructus eternus: atq;
post illum ob eius opera: & doctrinam: qui quicunq;
uult aurea etate potitur: eterna pax hominib; cū deo
per iesum conciliata est: quanq; etiā multos annos: lu-
pus id est potentior princeps: uel populus agnum:
id est debiliorem principem: aut populum non deuo-
rauit. Erant ante iesum gētiles: et iudei in oībus oīno
inter se discordes: post illum multi ex iudeis plurimi
ex gentilibus sub illius doctrina concordēs moribus
opinionibusque uiuebant: atq; uiuunt. Quotidie
multis in locis anialū uenenosorū morsus apostolorū
miraculis inoxii reddebant: singula hec ad seculū au-
reū p̄tinere uidetur. Omnino aut aureū seculū in ani-

mi potius quam in corporis fructibus est ponendum: nunc
ge uero poetarum pueris relinquende: quod & rabbi
moyses iudicauit: hic enim in libro de iudiciis ait.
Cauere ne putes messie tempore mundi ordinem natu
raliumque rerum progressionem aliter quam soleat se habe
re debere. Quod autem isaias inquit. Habitabit lupus
cum agno: & cetera: enigmaticum est: significat enim
israel cum impiis seculi huius hominibus: qui figurantur
lupi atque pardi securum conuersaturum. Hec ille.
¶ Moyses in deuteronomio. Si ad cardines celi fue
ris dissipatus: inde retrahet te dominus deus tuus: &
assumet: atque introducet te in terram: quam possede
runt patres tui: iudei ob hoc expectantes christi auxi
lio congregari: cum propter iesum dispersi fuerint: fu
isse eum uerum christum non consentientur: quibus re
spondendum est oraculum hoc tunc impletum fuisse:
quando ex babylonica seruitute liberati fuerunt. Tunc
enim: ut testatur esdras: cyrus rex non solum permisit
iudeos omnes in patriam reuerti: uerum etiam munera
proposuit reuertentibus. Quod si quis ad messiam huius
modi congregationem pertinere conuicerit: dicam sa
tis per iesum dissipatas propter peccatum animas: que
cum uoluerit in celestem patriam congregari uocatur
enim illa a dauide terra uiuentium. credo inquit ui
dere bona domini in terra uiuentium. Vnde rabbi moy
ses egyptius in deuteronomio diuinum ipsum bonum:
quod intelligibile est: multis dicit nominibus in sacris
litteris nuncupari: dicitur enim mons dei: & locus san
ctus: eius locus sanctuarii: uia sancta: atria domini: tem
plum domini: domus domini: porta domini. Hec ille. Rabbi
quoque salomō: & rabbi abba edificatiōem templi ab
ezechiele descriptam ad celestem pertinere hierusalem
arbitrantur.

arbitrantur. Vani sunt igitur: qui uisibile templum a messia construi sperant: uani rursus qui populū israel secundū locum ab eo congregatum iri expectant: uani tertio; qui iudeos oēs tempore messie saluos fieri arbitrantur. Audiamus hieremiā ita dicentem. Cōuertimini filii reuertentes ait dñs: qa ego uir uester: & assumam uos unum de ciuitate: & duos de cōgregatione: & introducam uos in syon: & dabo uobis pastores iuxta cor meum: & pascēt uos scientia: & doctrina. hec ille. Que quidem uerba de ultima redemptione: que per messiam erat explenda: intelligenda sunt: non autē de redemptione a babylonica seruitute: sicut aliqui opinantur. Nam in eodē contextu legitur. In illo tempore uocabunt hierusalem solium dñi: & congregabuntur ad eā omnes gentes in nomine domini. Quo circa rabbi salomon in libro cāedē superiora hieremie uerba. s. assumam uos unū de ciuitate: & duos de congregatione: exponit de ultima illa: que ab eis expectatur redemptione: sicut enim ibi ait. Eligam iustos: & introducam eos in syon: ex quo patet in ultima per messiam redemptione non omnes israhelitos saluari: sed iustos. Hi autem pauciores admodū sunt iniustis: qui non saluantur: ideo dixit propheta: unū de ciuitate: & duos de congregatione: aliter cognitione: quasi dicat: ualde pauci eligent ex multis. Hec ille. Rursus ibidem aliquis ex antiquis talmuticis inquit. Sicut ex sexcentis milibus hominū: qui egypto egressi sunt: soli duo. s. calech et iosue terram promissionis intrasse traduntur: ita in messie tempore fore. Sic enim apud osee scriptum esse: & canet ibi iuxta dies iuuentutis sue: & iuxta dies ascensionis eius ex terra egypti. Hec ille.

¶ Zacharias loquens de christo inquit. Edificabit templum domino: expectant iudei christi uastissimam in terris ex lapidibus mortuis machinam constructurū. iesus autem sublime: & celeste ex uiuentibus animarum lapidibus templum diuina nimium arte construxit. Sed isti per superiora etiam confutantur.

¶ Hieremias. In diebus eius. s. messie: saluabitur iuda & israel habitabit confidenter: dies illos: quos nominat ad christū pertinere uolunt: cuius manibus in priscum illud: terrenūq; regnum reduci sperant: terrenisq; opibus ad uotum ditari. Nos autē dicimus per christi gratiam & doctrinam animas uolentiū tam reliquorum q̄ iudeorum a pristina illa culpa mundari: per quā mundationē habitare corpus cū hac fiducia posset: ut post corporis solutionem ad celestia reuolent. Iuda. i. genus hominū: quod inde .i. ab iudea totū originem habet: saluabitur scilicet si uolet: sed ex quo nam saluabitur? scilicet ex culpa per adam concepta: & habitabit celū. Meminisse debemus israel in sacris litteris interdum significare homines cuiuscunq; generis: modo uerum cultum dei israel sequantur: etiā si ab israel: seu iacob secundū sanguinē non descenderint: quapropter isauas: ubi agit de propagatione populi israel per uocationem gentium sub doctrina messie inquit. Effundam spiritum meum super semen tuū: et cetera: & germinabunt iter herbas quasi salices iuxta fluentes aquas. Et in eodem cōtextu declarat hanc ppagationem feminis israel: seu iacob non esse solum secundū progeniem corporalem intelligendā. Idcirco subdit. Iste dicit: domini ego sum: & ille uocabitur in nomine iacob: & huic scribet in manu sua domino & in nomine israel assimilabit: hec ille. Qui dicit: domini ego sum israel:

israel: ita est secundum carnem: de quo est illud addit:
& ille uocabitur in nomine iacob. Quod preter hec i textu
sequitur ad eos pertinet: qui opinione: moribusque sunt
similes israel: unde rabbi salomon ubi interpretatur uerba
huiusmodi: & in nomine israel assimilabitur: sic dicit.
Isti sunt: qui ex cultu gentilium ad uerum dei cultum
conuertuntur: digni enim sunt: qui israelis nomine
nuncupentur: hec salomon. Quando igitur propheta
aiunt israel sub messia saluatur fore: non genus hominum
hoc: aut illud intelligunt: sed omnes qui cultu: & uita israel
& iacob se similes reddunt: quod si uelis hoc nomine
iuda: & israel: in textu illo ieremie peculiarem dumtaxat
dei populum significari: esto. At illi qui dei filium
negauerunt: degenerati sunt: & a romanis puniti sunt
qui uero illum ex iudeis sectati fuerunt: & multi quidem
& magni uiri: uere erant israelis nomine nuncupandi
atque precipui inter illos signo quodam a deo dato ante
hierosolime urbis obsidionem in regnum agrippe regis:
qui romanis amicus erat: aufugerunt seruati que sunt
Consideratione dignum est illud non parua: quod uere
paulus apostolus uaticinatus est: iudeos uidelicet aliquos
pertinaces fore: donec gentiles omnes omnino undique
conuertantur ad christum: postremo etiam illos in
seculorum fine penitus conuertendos. Adduxit quoque
prophetice illud: ueniet ex syon: qui eripiat: & aduertat
captiuitatem ab iacob: et hoc illis a me testamentum:
cum peccata eorum abstulero: sic dominum statutis
temporibus iuda saluabitur: eritque tunc: quod diuinitus
predictum fuit: pastor unus: & unum ouile: tunc
implebitur illud zacharie. In die illa erit dominus
unus: & nomen eius unum: illud quoque sophonie.
Tunc reddam populis labium electum: ut uocet omnes

nes in nomine dñi: & seruiant humero uno. Adde rur-
sus illud ezechielis. Tunc cōuertā captiuitatē iacob
& miserebor domui israel. Cui illud est simile. Redu-
cam captiuitatē uestram de cunctis locis. Sed quan-
do hec erunt: quotidie ex captiuitate tum peccati: tū
hoiū liberant p messīā iudei: quicunqz uolunt: ap-
parebit aut hoc precipue: quādo maxime uolēt: hoc
est in secundo christi aduentu prope mundani cursus
finem. Tunc messias armis quibuscūqz aduersus impi-
os prelia illa mouebit: que zacharias in bello hieroso-
lymitano futuro predicit: & post subiūgit. In die illa
erit dñs unus: tunc messias potenter effundet irā sup
gentes: et regna: quēadmodū sophōias ppheta mina-
tur: in qbus subiūgit illud. Tunc reddā populis: tūc
preliū illud gog & magog implebit ab ezechiele des-
criptū: quo finito redemptionē israel fore p̄dicat eze-
chiel: tūc cōuertā captiuitatē. Christus ergo in pmo
aduentu doctrina: exemplo: & opere: suauiter uolen-
tiū peccata remisit: i secūdo rē fortius aggredit purga-
bit acrius: & p̄tinaces cū duce eorū antichristo uiolen-
tia expurgabit. sic. n. dei naturā disciplinē ordo requirit
¶ Daniel. Aspiciebā in uisu noctis: & ecce in nubibz
celi quasi filius hoīs ueniebat. Propter hec: & similia
expectant iudei christum nō humilem habitu: & for-
tuna: sicuti iesum accepimus: sed magnificum: & po-
tentem: nescientes duplicem eius aduentū esse. Venit
humilis olim iudicāndus: ueniet postremo magnificus
iudicaturus. Quod aut de ultio mundi iudicio ibi lo-
quatur daniel: apparet: cum subiungit. Throni po-
siti sunt: & libri aperti sunt. Aduentum uero primū
esse humilem multis prophetarum oraculis: in supe-
rioribus demonstraui: de quo illud dauidis. Ego
autem

autem sum uermis: & non homo: obprobriū hoīum:
& abiectio plebis: omnes uidētes me deriserūt me: lo-
cuti sunt labiis: & mouerunt caput. Sperauit in dño
eripiat eū saluum faciat eū: quoniā uult eum: quoniā
tu es: qui extraxisti me de uentre. Spes mea ab uberi-
bus matris mee: in te plectus sum ex utero: de uētre
matris mee deus me⁹ es tu: ne discefferis a me: subdit
multa ibidē ad idem manifestissime p̄tinentia. Non
nulli iudeorū cum diuersa de diuerso aduentu oracu-
la legerent: duos messias introduxerunt. alterū filiū
ioseph. i. ex ioseph patre effraim longo ordine descen-
dentem passioni: cediq; subiectū. Alterū descenden-
tem ex dauidē: quē dauidis filiū appellare consueue-
rūt: q̄ messiam alterū occisum suscitet: regnūq; israel
potenter istauret. Sed hi mani feste delirant: sacre. n.
littere ab uno: & per unū: et ad unū pendere uolūt ge-
neris humani salutē: & quando de messia loquunt̄ fe-
re semp dauidis: uel inde prolē uocāt: ioseph uero pa-
tris effraim nunq̄. Hinc rabbi moyses libro iudicū ad-
ducens precipuas oēs de messia sententias concludit:
messiā ex dauidis generē fore: nullamq; alterius messie
mentionē facit: insaniunt igitur: qui frustra geminos
introducūt: cū sufficiat unus. Quāto rectius nos per
unū iesuz sufficiēter implemus uaticinia oia: quā diuer-
sa: & sufficiēter implemus. Ille siquidem ioseph cuius-
dam quasi adoptiōe: siue fama: & custodia filius: fili-
us quoq; dauidis regis ex matre: que descendit ex da-
uide iudicatus est a mūdānis semel hūilis: semel quo-
q; mundum potentissime iudicabit.

¶ Isaías. Erit lux lune sicuti lux solis: non de tempore
primi aduentus hic loquitur: in quo non erat consue-
tus ordo mundi mutandus: ut alias diximus: sed de

seculo post aduentum christi secundum. Non enim cessabunt post ultimum iudicium celestia corpora: uel elementa sed motus: qui gratia quietis est institutus: atque erit. Deinde exuberante lumine pulchrius uniuersum: adiungit. Tunc sanabitur uulnus populi et pressura plage eius: quia destruetur mortalitas propter peccatum priorum parentum nobis inducta. Omnes enim homines ad immortalem uitam resurgent: quod prophete plures apte prenuntiant. Rationes autem resurrectionis in theologia illa nostra: quam in agro regmano apud achatem nostrum iohannem chualcantem composuimus: adduximus: ubi etiam adiunximus zoroastrem: & mercurium: & plato nem resurrectionem corporum predixisse: hebreorum uero prophetas plures hanc prenuntiasse nemini dubium est.

¶ *Isaias.* Videbit semen longeuum.

¶ *Dauid.* Ponam in seculum seculi semen eius. In duobus his uaticiniis christus promittit spiritale semen: non corporale: similiter sacerdotium: & regnum spiritale: quando dicitur apud dauidem? Tu es sacerdos in eternum secundum ordinem melchisedech: & ponam thronum eius sicut dies celi. Rursus: sedes tua deus in seculum seculi: uirga directionis: uirga regni tui. Et paulo post subiungit: etiam quod pertinet ad messie nomen dicens. Unxit te deus deus tuus oleo letitie pre consortibus tuis: ipse enim excellentius omnibus regibus unctus: sacratusque est: scilicet quia a deo: & in eternum. Merito autem supra dixerat: eum esse sacerdotem secundum ordinem melchisedech: hic enim melchisedech in sacris uoluminibus sacerdos fuisse dei summi refertur: sed qui non oleo communi perunctus sit: neque qui ex successionem generis suscepit sacerdotium: sicuti apud hebreos fieri mos erat: & deo secundum

dum ordinem illius christus sacerdos futurus predi-
citur: qui non olei liquore: sed uirtute celestis spiritus
cōsecratur.

Nathā quoq; iussus est a deo p̄dicere dauidi regi & ip-
so messia ex eius stirpe nascituro talia quidem uerba
cum impleti fuerit dies tui: dormies cum patribus tu-
is: & suscitabo semen tuum post te: quod erit de uen-
tre tuo: hic ergo: qui post dauidis mortem nascitur:
salomon esse non potest: imo est messias rex eternus:
non temporalis: ut salomō: & qui non tēporale sicut
salamon: sed eternum deo templum edificat. Sequit̄
enim sic deus ad nathan. Et reparabo regnū eius hic
edificabit mihi domū nomini meo: & dirigā thronū
eius usq; in eternum: ego ero illi in patrem: & ipse erit
mihi in filium scilicet quia messias dei filius magis est
q̄ dauidis: & paulo post addit. Et regnū eius erit usq;
in eternū corā me: scilicet quia i spiritualibus bonis nō
corporalibus: ideo subiungit. Et thronus ei⁹ erit ere-
ctus usq; in eternum. Hoc regnum maumethes intel-
ligens melius: quā pertinaces iudei inquit in alcorāo
Verbum dei iesus christus marie filius a creatore mū-
di missus est: ut esset gentium omniū facies in hoc se-
culo: atq; futuro. Tale fuit iesu nazareni regnū. qua-
le a prophetis christo p̄mittitur: ideo ipse ait: regnū
meū non est huius mundi. Pontificibusq; eius suc-
cessoribus in spiritualibus rebus proprie reliquit im-
perium: nec usq; ad mundi finem substantialis: &
precipua pontificum in quantum pontifices sunt: &
christi uicarii iurisdictio ulterius se extendit. Rerum
uero terrenarum dominatio & administratio ponti-
ficibus accessoria est: tanquam accidens: nō in quā-
tum uicarii dei: sed in quantum constantini cesaris

sunt heredes? Hec autem dicta sunt non ut auctoritatem rerum temporalium pontifici adimamus: habet enim reuera: quamuis tanq̃ accidens quoddam: sine quo trecentos annos olim pontifex uerus fuit: atqz esse potest: sed ut tella iudeoruz hac ueritate facilius deuitemus. Nam ubi daniel sub quattuor bestiarum figuris quattuor regna significat: per quartā bestiam iudei omnes imperium romanū intelligi uolūt: quoniam uero daniel ait: quare tam bestiam destruendam fore per regnum a deo celi suscitandū exponunt iudei romanū imperium in aduentu messie destrui debere. Addunt regnū ecclesie idem oīno esse: atqz romanum: illud antiquū: licet angustius. unde concludunt impiū regnū esse postq̃ per messia ab eis expectatum est dissoluendum. Quod quidē inde confirmāt: quia daniel ait: ex quarta bestia cornū paruulū pululare: quod sermones contra excelsū loquantur qualē uolunt fuisse iesum: eiusqz uicariū. Huiusmodi uero machinatio falsa est: tum q̃a regni romani ratio in rebus corporalibus consistit. christiani regni ratio in rebus omnino incorporalibus. Diuersa igit̃ regna sūt: unde etiā hodie imperatorem nostrum a pontifice diuersum esse uidemus: tum q̃a daniel dicit: q̃ illud cornū faciebat bellum contra sanctos: & preualebat eis: quod de iesu: eiusqz uicario ei simili dici nullo modo potest. Adde quod ibidem daniel predicat quartā bestiam perituram: quando ueniet ille quasi filius hoīs in nubibus celi. Totum hoc in secundo christi aduentu est implendum: quando cum maiestate: & potētia summa accedet ad iudicandum. Nullo autem modo in aduentu primo: in quo non potens: magnificusqz sed tanq̃ lapis abscissus et abiectus uēturus a danielle prenunciatur

prentunciatur Cornu uero illud antichristus erit: paruum scilicet: quia ex uiliori iudeoꝝ fece antichristus trahet originem. Annectitur quarte bestie. i. tyrannice potestati: bestia enim hec tyrannidē uniuersam mūdi significat ab initio rome usqz ad mundi finē: que casura est una cum sūmo tyranno antichristo in secundo christi aduentu ad iudiciū circa finem mūdi: dicit enī daniel: iudiciū sedit: dicit rursus: statim finis. Sūt qui uelint cornu illo non modo antichristū: uerum ē tyrannicam heresim: hereticamqz tyrannidem mauꝝmethis regis arabum significari: esse. n. imaginē antichristi: quemadmodū ioānes baptista fuit imago xpi Quod aut quarta bestia tyrannidē uniuersaz in qua libet mundi parte a romanis primis exortam usqz ad antichristū: & mundi finem significet: ex eo pater: q omnes etiam iudei consentiunt per bestiam primā significari uniuersā mūdi tyrānidē ab initio mūdi usqz ad nabuchodonosarem. Exitus enim regꝝ exordiis p portione quadam congruere debent.

Cōtra iudeos: q mīsi sūt i xpi uīdictā. C. xxviii.

Siquis hebreorum historias consideret: reperiēt eos nūq̃ graui calamitate oppressos fuisse: nisi quotiens scelus aliquod turpissimuz patrauerunt. Ante babylonicam seruitutē in idolatriam inciderunt: uiasqz hierosolime urbis prophetarum sanguine repleuere: quemadmodum in regum libro legitur: ceteraqz similia facinora commiserunt: propterea passi fuerunt seruitutem ānorum septuaginta in babylonica regiōe. Deinde usqz ad tempora iesu christi nostri satis iuste uixere: quem non aliter tractauerunt q̃ prophetas ante illum eius gratia missos. Cum uero postq̃ iesum interfecerunt: diutius

Marfi. de chri. reli. I

acerbiusq; q̄ unquam antea puniantur : necessarium
est tūc illos scelus idolatria: & prophetarū cede ima-
nius patrauisse. Vnde hieremias: non audierunt me:
nec inclinauerunt aurē suam: sed indurauerunt cerui-
cem: ac peius egerunt q̄ patres eorū: quod quidem ostē-
dit iesum uerū messiam: & plusq̄ prophetam: & plusq̄
diuinum hominem: imo deum re uera fuisse. Dicite
queso iudei: cur i uestro illo legum nouarum uolumi-
ne talmut: quod fere quadringentis post iesum annis
composuistis: crudeliores aduersum christianos leges
q̄ nero & domitianus excogitare potuerūt: statuistis?
cum tamen non a christianis: sed a romanis idolatris
dispersi fueritis. Cur tam uenenosis execrationibus
nobis precipue ter saltem quolibet die in sacris uestris
mala grauissima imprecamini: cum nos pro uobis ore-
mus deum: & mitiores etiam q̄ maumethenses erga
uos simus. Non putatis christianā legem maumethē
si ignobiliorem esse: imo prestantiorem. Verum insti-
gat animos uestros clam: ut arbitror: ipsa natura ad
odium christianorum: q̄ uidelicet propter iesū chri-
stum diuina uos iustitia dissipauit. Videre licet quo pa-
cto christiane uindictē quis inscii aditū patefecistis: p-
fecto: quia inter uos multi propter impiam negligen-
tiam: & ignorantiam scripturarū inermē iesum fuisse
uerū messia nō crediderūt. Idcirco mox uel expectātes
ut suetonius inquit: uel iā ut multi inter uos opiabāt
habentes aliū: qui armis potens esset a romanis auda-
cter rebellauistis: ob quā rebellionē funditus euer-
sa urbs: hoīes occisi: dispersiq; sunt. Hec habemus a sue-
tonio. Perditi ergo estis: q̄a iesu christo nō credidistis:
quod quidē iosephi uestri uerbis possumus cōfirmare
qui multa diuine in iudeos indignationis adducit si-
gna:

gna: & miracula euidentissima: & horrēda: atq; affir-
mat in sūma celebritate ūram urbē ierosolimā: i quā
tunc azimorꝝ gratia tota ferme iudea cōfluxerat: ob-
fessam a romanis fuisse. Certū est autē iisdē diebꝫ uos
iesum supioribus annis interfecisse. Addit titū: q ob-
federat urbē solitū dicere: ppter multa portenta deſi-
ita esse iudeis iratū: ut timeret: ne ei quoq; irascereſ:
si iudeis ignosceret. Itaq; licet titus nō esset: similiter
q; uestpasianus: tñ ipellēte deo crudelius: imo iustius
actū est: quā romani unquā alias cōsueuerint. Si qdē
in ea ūrbe perierunt fame: ferroq; supra undecies cēte-
na iudeorꝝ milia: uenūdata uero sūt plura q nonagin-
ta milia captiuorꝝ: hec iosephus: q & iter fuit: atq; eu-
se. Addit iosephus hec: cū titus circumiēs puidisset re-
pletos mortuorꝝ cadaueribus uallos: & hūani corpis
tabo patriā terrā rigari: cū igenti gemitu eleuatis ad
celū manibus deū iuocat testē: hoc suū opus non esse.
deide ita subiūgit. Arbitror eqdē: q ēt si aduersū im-
pios romanorum paulisper arma cessarent: aut hia-
tu terre: aut aque diluuiis: aut sodomitanis ignibꝫ:
& fulminibus celitus missis mortis supplicium ciui-
tas pependisset: que mīto infaustiorē illis: qui talia
perpeſsi fuerant: & nequiorē uirorum presentē hāc
protulisset deitatem: pro quibus et omnis gens pari-
ter mereretur extingui. Idem cōfirmat philostratꝫ in
uita apollōii teanei his uerbis. Titꝫ captis hierosolis
oīa circū loca cadaueribus cōpleuerat: finitime autē gē-
tes ob uictoriā coronare eum uoluerant: ille uero tali
honorē idignū se esse respōdit. Nō. n. se fuisse taliq; ope-
rum auctorem: sed deorum iracundiam contra iude-
os demonstranti suas manus prebuisse: hec philostratus.
Adfuit in ea obsidione uestpasianus: qui cum ur-

be deleta: de iudeis triumphauisset: quēadmodū sue
to. narrat: statim corā populo duo fecit miracula. Nā
cecum & claudū tactu solo curauit: is tamen neq; an
tea unq; neq; postea tale aliquid fecisse narratur: qua
si diuino auxilio miracula illa fecerit: statim cū dīno
impulsu christianū sanguinez uendicasset. Quamuis
enim satis iustus esset: nō tamē ea uel sanctimōia: uel
doctrina: & arte: ut miracula posse facere uideret. Cle
mens & egesippus apostolorū discipuli scribūt: iaco
bum fratrem domini usq; adeo iustitia prestantē opio
ne oīum extitisse: ut & iudeorū prudentissimi quicq;
crederēt: hanc cām fuisse oppugnationis hierosolymo
rum: sub uespasiano statim post necē iacobi consecu
te: q; in illū sceleratas māus iniecissēt: & iosephus ita
sibi uideri per hec euidenter iudicat. Que oīa iquit ac
ciderūt iudeis pūdicta iacobi iusti: q; erat frater iesu
qui dicitur christus. quē iustissimū: & piissimū oīum
confessiōe uirū iudei interfecerūt. hec ille. Quod autē
christiani sanguis iudicādi causa deus eos pdiderit:
ex eo patet: q; nullū aliud illis tpibus facinus patraue
rūt: cuius cā deus illis tā acriter uidere indignari de
bere: indignatus tamen erat oīo: q; iosephus ille: q; ade
rat in septimo belli iudaici libro sic aperit. Infelici in
qt plebi deterrimi quidā homines: & deceptores falsa
uaticinantes suadebāt: ut euidentibus signis: & idiciis
iracūdie: & indignatiōis dīne non crederēt: qbus aper
te futurū: & urbis: & gētis portēdebatur excidiū: sed
uelut amētes: q; neq; oculos: neq; aīam hrent: spnebat
oīa: q; celitus nūciabant. Etenī stella pfulgēs gladio p
osa filis iminere desup ciuitati: & cōetes pterea exitia
lib? flāmīs ardere p totū uisus ē annū. Sed & āte exci
dii tēpus: ac belli: cū populi ad diē festū azimorū con
uenirent

uenirēt: octaua die mēsis xandicis: qui est aprilis: noctis tempore: hora nona: tātus luminis fulgor circa arā tēplumq; factum: & pmanſit ſpatio hore dimidie: quod circūdedit: ut putarent oēs diē clariffimū: iperiſtis quidē: & ignaris proſpex uidebatur. Sed legiſperitos: & doctos: & pboſ quoſq; doctores nō latuit exitiale portentū. In eadem quoq; feſtiuitate uitula ſacrificiis admota: & aris aſſiſtēs inter iplāſ miſtroꝝ man⁹ enixa ē agnā. Sed et ianua īterioris cedis: q̄ reſpiciebat ad orientē: cū eſſet ere ſolido iduta: ac pind⁹ īmenſi pōderis: cū uiginti uiris ſūmo conatu impellētib⁹ clauderet: ferreis quoq; uectibus: & ſeris munita: ac peſſulis in altum demiffis teneretur obſtricta repente hora noctis ſexta apparuit ſponte patefacta. Sed & tranſacto die feſto: poſt aliquot dies: prima: & uigeſima die mēſis artemeſi: i deſt maii prodigio ſus apparuit uiſus: & fidem pene excedens: quod certe falſum putaretur: niſi oculorū fidem confirmaffeſſet malorū cōſecuta pernicies: & enim ppe ſolis occaſum uiſi ſicut curruſ: & quadrige in oēm regionem p aera fieri: & armatorū cohortes miſceri nubibus: & urbeſ circundare agmibus improuiſis. In alio autem die feſto: qui pentecoſtē appellatur: noctu ſacerdotes īgreſſi tēplum ad myſteria ex more complēda: primo q⁹ dem motuſ quorūdam: ſtrepiuſq; ſenſerunt: cum dein de uoces ſubitas audiunt: dñtes: migremuſ hic. Ad dicitur iis aliud terribiliuſ: etenī quidā ananie fili⁹ iohanneſ nomie: uir plebei⁹: et ruſticuſ ante quartū belli annū: cū ciuitaſ ī pace: & abundātia pduraret: ī die feſto tabernaculoꝝ repēte clamare cepit: ueh ab oriente: ueh ab occidēte: ueh a quatuor uētib⁹: ueh ſup hieroſolymā: & ſup tēplū: ueh ſup ſpōſoſ: et ſpōſaſ: ueh

super populū: & indefinenter die noctūq; per oēs plateas circumiens hoc clamabat: usq; quo quidam primores ex populo uiri: uelut ī fausti presagii indignatione cōmoti: correptum hominē uerberibus multis afficiūt. At ille nequaquam pro se aliquid loquens: sed ne eos qdē: qui circumsteterāt: deprecans: easdem uoces pari obstinatione: & clamore repetebat. Tum principes intelligētes: ut referat numis esse motū in uirū: pducūt eum ad iudicem ro. apud quē flagris ad ossa usq; laniatus: neq; pces lachrimis fudit: sed eādē uocē miserabiliter: & cū quodam ululatu emittēs p singula pene uerba proferebat: addens etiam hoc ueh ueh hierosolymis: hucusq; iosephus. Sed āte illum iesus mala hec ita predixerat. ueh pregnātibus: & nutritibus in illis diebus. Orate autē: ut nō fiat fuga uestra hyeme: neq; sabbato: erit enim tunc tribulatio magna: qualis neq; fuit ab initio seculi hucusq;: neq; erit. Videns igit iesus ciuitatē fleuit super eā dicens: si agnouisses & tu in hac die: que ad pace tibi sunt: nūc autē absconditum est ab oculis tuis: quia uenient dies sup te: & circūdabunt te inimici tui uallo: & circū dabunt te: & purgebūt te undiq;: & ad solū deducēt & filios tuos: in te erit necessitas magna super terram erit populo huic: & cadent in ore gladii: et captiui ducēt in oēs gētes: & hierusalē erit cōculcata a gētibus quousq; cōpleant tēpora gentiū. Cū aut uideritis circūdari ab exercitu ierusalē tūc scitote qā appinqbit desolatio eius. Predixit et his alia similia: q siqs cum iosephi historia cōferat de xpi dīnitate dubitare non poterit. Quid pterea dicetis ad hec o mīsi: q non semel tantum afflictī estis: aut breue tempus: quemadmodum solent: qui pro delictis humanis penas dāt
sed

sed tanq̃ sempiterno deo penas pro lese maiestatis cri-
mine dantes: & ubiq; & semper miserabiles oberra-
tis. Neq; id quidem iniuria: semper enim peccatis: tū
quia p̃tinaces estis: tū quia mysterio christi d̃trahitis
Quāuis autē multe nationes christiane his obstiterit
rigidius tamen uos q̃ alii iure p̃uiti estis: & puniemini
quia olim sup̃ ceteros honorati a deo: nimis ingrati
fuiſtis: p̃phetas occidistis: christū primi oīum christia-
nis: tum in iudea rapinis: & nece: tum ubiq; gentium
insidiis aduersati estis. Excitabatis ubiq; contra eos
gentium uires: unde & exēplo: & insligatiōe multoz
iudeorum christiani passim lacerabantur. Verum ce-
lestis dux exercitum suum undiq; obtruncatis miris
modis instaurabat: & mirifice augebat. fuisse au-
tem uos in christi uindictam dissipatos. Maumethes
etiam confitetur: qui ait in alcorano: deum eripuisse
iesu animam ex manibus iudeorum: reduxisse ad se
atq; exaltauisse: sectatoresq; christi p̃secutoribus pre-
posuisse etiam usq; ad mundi iudicium atq; finem de-
creuisse insuper incredulos iudeos omni uindice: tu-
toresq; priuatos in hac uita: & altera cruciatibus sū-
mis affligere. Sed audite moysen uestrū egyptium in
libro iudicum ordinariū ita dicentem. Iesus na-
zarenus uisus est esse messias: ac sententia iudicum
interfectus: causa fuit: ut destrueretur israel gladio:
hec ille. Verum diuina iustitia quis statim post iesum
ferme singulis annis usq; ad titū diuersis: & grauib;
calamitatib; cedibusq; nos oppresserit: q̃ florus iose-
phus: philo: euse. ostēdunt: tamē sūmum illud ur̃e ur-
bis excidium anno post iesū quadragesimo ideo distu-
lit: ut & uos penitentie tempus haberetis: & christiāe
legis exordiū ex tāta urbe uestra: & semota rex: tēpo

rumq; ofusiōe cūctis seculis clarius inotesceret. Factū est ēt ut stante urbe uiolētius a uobis torq̄ri xp̄iani potuerit: exactiusq; pbari. Puniuit āt uos xp̄s idolatrarū māibus: nō xp̄ianorū: ut oñderet xp̄ianos suos absq; ulla uiolētia: & uiuere debere: & posse regnare: atq; tā miraculose pūiuit: ut nihil miserabilius uel unq̄ fuisse: uel fore tā xp̄s p̄dixerit: q̄ iosephus cōfirmauerit. Legite qntū de his rebus iosephi librū: uidebitis ēt matres fame filios deuorasse. Sed ut breuibus oia cōprehēdā: nulla excogitari pōt tragedia luctuosior: atq; hanc qdem miseram i christi uindictā fore plebs olim uestra predixit. Nam cū pylatus ait: innocens ego sū a sanguine iusti huius: uos uideritis: illi respōderēt: sanguis eius super nos: & super filios nostros. (c. xxix.) Resumptio p̄bationis d̄ xp̄iana uindicta i tria capita.

QUoniā uero uarias quotidie huius uestre calamitatis causas diligenter excogitatis: quoceddis christiane culpam subterfugiat: rem omnē ab initio repetentes in tria capita colligamus. Tria potissimum in eo scelere: cuius culpa dispersi estis: concurrere oportere necessariū arbitramur. Primum quidem illud: quod ab initio tetigimus: qd uidelicet multo grauius sit: q̄ ea culpa: ob quā olim in babylloniam dispersi fuistis: & tanto saltem grauius quanto cōditio uestra post iesum deterior est q̄ i ea dispersione. Calamitas hec a cede uestrorū inenarrabili: & uilissima uenditione traditur incepisse sepe quidez alias: & grauiter ante titum: et post iesum maxime uero ierusalem sub titō & in mesopotāmia sub traiano: & biter sub adriano: passimq; sub gallo: quod quidē in ea: que ante christum fuit non contigit. Adde qd sub claudio ultra ceteras calamitates etiam fame extrema:

trema: ut inquit lucas: uos deus oppressit: quā quidē claudii tempore magnam fuisse in iudea etiā iosephus asserit. Rursus in aliis dispersionibus duces uestri generis honoratos passim habebatis: legitimūqz sacrorum uestroꝝ cultum integrum seruabatis: in hac uero nequaquam. Preterea uos deus tunc prophetarū missione cōsolabitur: qui uel citam liberationem pollicebantur: qualis hieremias: atqz ezechiel: uel iā instantem monstrabant: qualis daniel: esdras: ageus: & zacharias. Ex quo apparet: deum uos tunc tanq̃ filios habuisse: non ut hodie tanq̃ hostes. Nullum enim post iesum prophetam habetis: quod uobis minatus est psalmus: iam non est propheta: & uos non cognoscet amplius. Cur de uos uita: maxima ex parte: atqz sacerdotio: regno: prophetis iā diu omnino priuauit? ut ostenderet uos omnis diuine spei: hereditatisqz expertes: tanq̃ rebelles iam pridem reprobauisse. Quomodo ergo messiam ab eo expectat̃ potestis? quo messie preconēs: & similitudines minime impetratis. Postremo alias ad breue quoddam tempus: & ad regiones quasdam post iesum ad longissimum: imo ad uniuersum: perqz omnem orbē estis exterminati: utpote qui in deū ipsum: qui semper: & ubiqz est: cum peremistis iesum: proprie dīquistis: cum occidistis prophetas: in dei nuncios peccauistis: cum coluistis idola: regnum deo: quantum in uobis fuit: abstulistis: quid reliqui uobis superat: nisi ut in personam dei propriam seuiretis? Si igitur occidentes iesum scelus cōmisistis prophetarum cede: & idolatria: maius tunc certe seulistis in deum: atqz econuerso: si quando manus in deū impias iniecistis: tūc solum id fieri potuit: cū iniecistis in iesum: qui solus in orbe terrarū solis uirtutibus: p

digniſq; eſſe ſe uerum ſummi dei filium: deſq; mōſtra
uit. De primo haectenus dictum ſit. Secundo uero lo
co ad culpā hanc ueſtrā: ob quam miſeri exultatis per
tinet: ut uobis oībus: ubiq; & ſemp cōmunis ſit: ſin
guli enim cōtinue ubiq; gētū miſeram uitam ducitis
Nullum uero aliud ſcelus excogitari poteſt: quo ſin
guli: aſſidueq; infecti ſitis: niſi q̄ uitā ieſu: ſuorumq;
diſcipulorū improbatis: cedem uero probatis: quam ob
cauſam chriſtiane cedis participes eſtis: quod qdē ita
tetigit hieremias. Quid uultis mecū iudicio contende
re? omnes enim uos deliquiſtis in me. Cū uero uitulū
in ore fabricatū: uel prophetarum cedet: uſ alia que
uis maiorum ueſtrorum imania ſcelera uituperetis: ca
reatiſq; omni inclinatione: ſeu ad prophetas occiden
dos: ſeu ad idola fabricanda: ſequitur ut nullo modo
ſclerum illorum proprie participes ſitis. Delirant igitur
qui uos propter idola culta: uel prophetas occiſos
hac calamitate preſſos exiſtimant. Tertium uero: qd
ad culpā tante miſerie cauſam attinet: eſſe uidetur: ut
occulta ſit: uobiſq; ignota: ſiquidem in libro illo tal
mutico: qui iſcribitur magni laquer iter: cur in babyl
lonia peregrinantibus aſſiſtionis terminus predict⁹
fuit: quod ita hieremias teſtificatur. Poſtq̄ cōpleti fue
rint in babyllone ſeptuaginta anni: uiſitabo uos: pe
regrinantibus aut poſt titum: nullus unquā miſeriaꝝ
predict⁹ eſt finis. Ad hoc ibi ſic breuiter reſpondet:
tunc illis finis malorum oſtenſus eſt: quēadmodū &
culpa: ob quā mala patiebantur aperta: his aut qui
bus ignota culpa eſt: ignotus & finis: hec ibi. Nullum
uero aliud cōmune ſcelus ueſtrum omnino eſt omni
bus uobis ignotum: preter id: quod in ieſum ueſtri cō
miſerunt: ac uos approbatis. Non ſolum enim maluz
id eſſe

Id esse nescitis: sed cū pessimū sit: optimū esse putatis.
Confirmatio rerum nostrarum ex iudaicis contra iu-
deos de sacris libris.

Cap. xxx.

ircūfertis iudei passim: ac semper: deo uolen-
te: hebraicos prophetarū libros: ex quib⁹ in-
telligere licet cuiqz christianos prophetarū
uaticinia non finxisse: quod tetigit dauid.

Deus meus demonstraui mihi d̄ inimicis meis: ne oc-
cideris eos: ne quando obliuiscantur legem tuā: disp-
ge eos in uirtute tua: sic igitur inuiti testes estis nostre
ueritatis ubiqz. Habemus & nos sacras prophetarū
litteras a pluribus post christum translatas in grecū
eloquium: & latinuz. Habemus insuper translationē
illam apud ptolomeum regem factā annis pluribus q̄
trecentis ante christum a duobus & septuaginta iude-
is ex omni populo ab elea zaro pōtifice electis: tāquā
omnium prestantissimis: quod grecus aristeus regis il-
lius familiaris: qui & interfuit: ac iosephus scribit.
Addunt regem translationis huius gratia: centum
milia iudeorum: qui in egypto seruiebant: a seruitu-
te suis pecuniis redemisse: munera incredibilia tem-
plo: pontificiqz donasse: traductores mirum in mo-
dum honorauisse: qua ego translatiōe libentius utor
ut perfidam hanc plebeculam iudaicam cum egre-
giis illustrium iudeorum illorum armis conuincam:
neqz putandum est: uolumina illa a christianis: que
iam pridem per orbem sparsa erāt: uiciata fuisse: a pri-
mis presertim: qui ea tanq̄ rem celitus missam uenerā-
tes eorum misteria sanguine d̄fendebāt.

De miraculis.

Enio ad miracula: q̄ nō negatis qdē: imo in
pluribus historiis uestris tā apostolos q̄ iesū

fecisse miracula cōfirmatis. Sed quidā inter uos aiūt: iesum mēdicum apud egyptios in pueritia paucis annis ad summum magiam didicisse: rem supra modū arduam: quam tot: tantiqz philosophi illuc undiqz cōfluentes: in etate etiā perfectā: multis ānis: uel minima ex parte discere non potuerūt. Quis nam mag⁹ alias cū publice sūma cū ignominia cōprehensus occisusq; fuerit: asseq; statim potuit ut sūmus deus passim haberetur: qui nā magia usi sūt: rudes piscatores illi iesu mortuo: quos miracula fecisse necessariū est: alioqn iesus interemptus auctoritatē breui oēm penitus amisisset. Si magi erāt: cur nō ut solent ambitiosi homines: se ipsos potiusq; iesū p̄dicabant: mēdicū: publice infami morte pemptū: q̄ uero arte: aut rustici piscatores illi paulū: & apollo iudeos hoīum oīum doctissimos: multosq; alios: ualde eruditos & claros ad sustinendā mortē irretiuerunt: aut paulus hierotheuz: & dionysiu areopagitā phōs platonicoꝝ oīum excellentissimos: ceterosq; similes similiter illaq̄auit: q̄ iocūditas: que utilitas illis magie p̄posita erat quoti die nō sui: sed xp̄i amore picitātibus? Vnde iustinus phūs excellēs in libro: quē ad antoniū imperatorē p̄ nostra religione scripsit inq̄t. Ego ipse lectis platonici institutus audiens uitupari xp̄ianos: ac uidēs eos impauidos ad suscipiendā mortē: atq; oē supplicium tollerandū: considerabā q̄ impossibile esset eos in malitia: & in libidine conueriari: hec ille: Sed audire libet tertullianum tēporibus iustini p̄pinquū ad romanos iudices ita clamantē. Omne malū: aut timor aut pudore natura perfuderit: deniqz malefici gestiūt latere: deuitant apparere trepidant deprehensū: negant accusati: nec hosti quidem facile: aut semper cōfitemē

Certe

Certe dānati merent dinumerant in semetip sos men
tis male impetus: uel fato: uel astris imputant. Nolūt
eniz suū esse: qā malū agnoscūt: xpianis uero qd simi
le neminē pudet: neminē penitet: nisi plane retro non
fuisse. Si denotāt: gloriāt: si accusāt. nō defendit. in
terrogatus: uel ultro confitēt: dānatus gratias agit.
Quid hoc mali est q naturalit mali non hēnt timorē
pudorem: tergierationē: penitentiā: deplorationē.
Quod hoc malum ē: cuius reus gaudet. cuius accusa
tio uotum est: & pena felicitas. Redarguit preterea
gentilium iudicum temeritates: q christianos nullo
unq crimine comperto: ob solum secte nomen crude
liter condemnarent. Quod autem huiusmodi secta
sentiret: neqz ipsi inquirerent: neqz uellent a christia
nis audire. Deniqz: ut alias dixi: finis huius discipli
ne sanctissimus manifeste declarat: non magiam: sed
diuinitate christum: eiusqz discipulos miracula effe
cisse. Extat apud uos liber de iesu nazarēi uita: i quo
legitur iesum inter alia miracula: que illic multa nar
rantur: et mortuum suscitasse: quia uidelicet solus re
cte pnunciare sciebat nomen illud dei proprium: qd
est apud uos pre ceteris uenerandū: & quia quatuor
solum litteris cōstat: & illis quidē uocalibus difficilli
me oīum pronūciātur sonat aut ferme in hunc modū
Hiehouahi: idest fuit: est: erit: atqz hec maior hebre
orum pars opiat. Si ita est: cum nihil apud uos hoc
nomine sanctius habeatur: ideoqz nequeat propa
num aliquid confirmare: absqz dubio diuina est chri
sti nostri doctrina: que sicuti uos dicitis: diuinissimi
illius nominis uirtute sicuti autem nos asserimus: dei
uirtute coaluit.

¶ Testimoniū iohannis baptiste & iosephi.

Esinite iam delirare iudei tā insani: q̄ mīsi:
credit is ne diuīo illo uiro: quē totus line cō
trouerſia mūdus honorat: ioanni baptiste:
q: ut ait iosephus: erat re uera: atqz publice
habebat: oīum exēplar uirtutū. Ad quē tanq̄ ad ora
culū plurima iudeorū: ceterorūqz turba undiqz cōflue
bat: hec iosephus uester. ioānes at̄ iste iesū nazarenū
esse messiā palā pcul dubio affirmauit: iussitqz oēs eū
sequi alioqn oēs: q tunc de iesu locuti sunt: exordiū a
ioannis testimonio: & confirmatione fecissent: eumqz
miris laudibus celebrassent. Patet aut̄ cuiqz uitā iesu
simul: atqz ioannis ab euangelistis narrari: horū ami
citiā cum etiā maumethes non ignoraret: utriusqz. f.
ioānis baptiste: ac iesu ortū: uitā: laudes ī eodē alco
rani capitulo decātauit. Appellauit iesum spūm: uer
bumqz dei: ioannē ibidem ait: magnū esse prophetā:
diuini uerbi confirmatorē: & certe ita cōfirmauit: ut
primos discipulos suos a ioanne iesus habuerit: De
niqz audite qd iosephus uester in libris de antiquita
te iudaica: quos grece scripsit de xpo loquat̄ Sicut ē
ante constantinū in antiquis tā grecis exēplaribus: q̄
latinis legebat̄: & legit̄: qd̄ hieronymus: eusebiusqz
testantur: neqz uitari tantū poterant libri: q tam late
sparsi erant: & in summa auctoritate ab oībus habe
bantur: eo presertim tempore. quo christiani calūnia
toribus ubiqz maxie oīum subiciebantur: neqz tamē
a quoquam inimicorū notatos illos reperio: quod uel
iosephi: uel prophetarū libros corruperint. Sed uenia
mus ad iosephum. Fuit inquit hisdem tēporibus ie
sus sapiens uir: si tamē uirum eum noiare fas est: erat
enim mirabilium operum effector: & doctor hominū
corū: qui libenter: que uera sunt audiūt: & multos q
dem

dem iudeorum: multos etiam ex gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat: aliter credebatur hunc accusatione primorum nostre gentis uirorum: cum pilatus in crucem agendum esse decreuisset: non deseruerunt: ut qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit enim eis die tertio iterum uiuus quemadmodum diuinitus inspirati prophete: uel hec: uel alia de eo innumera miracula futura esse predixerant. Sed in hodiernum diem christianorum qui ab ipso nuncupati sunt: & nomen perseuerat: & genus: alibi quoque sic ait. Ananias iunior proteruus: & insolens moribus fratrem iesu: qui dicitur christus: nomine iacobum: & alios quam plurimos quasi contra legem agentes accusans tradidit lapidandos. Qui autem uidebatur esse moderatissimi ciuitatis: & circa legis integritatem habere sollicitudinem: grauiter hoc tulere: miseruntque latenter ad regem rogantes eum: ut scriberet ananie: ne talia perpetraret: cum neque prius recte fecisset. Hec iosephus in uigesimo antiquitatum libro.

¶ De resurrectione christi.

Cetera quidem miracula iesu: quia sepe: & multa: & coram populo facta sunt: & decantantur a multis: negare non audetis. Resurrectionem autem: quis multi de illa scripserint tamen quia non omnibus nota fuit: omnino negatis: hanc tamen a iosepho negatam uidetis. An nescitis corpus illud iesu: quod post resurrectionem immortale diuinumque omnino fuerat effectum: non decuisse quorumlibet mortaliu oculis: sed ab illis duntaxat uideri: qui statuti testes aliis a deo fuissent. Viderunt autem iesum ex mortuis suscitatum. xl. diebus sepe & pluries: neque solum apostoli: uel discipuli uerum etiam plures quam quingenti fratres simul congregati: quod testatur paulus

apostolus dicens: multos illorum adhuc: cum illa scriberet: uiuere. Resurrexisse uero iesum non illi solū testantur: uerū etiā mille hominū milia tam iudeorū q̄ gentilium: qui sicuti: & illi pro sola iesu publice: ignominioseq; interfecti gloria certam acerbissimāq; mortem libentissime subierint. Deridenda est igit̄ ficta illa a uobis historia: discipulos corpus eius sepulchro surreptū in hortis inter herbas occultauisse: sed paulo post ab exploratoribus ad hoc ipsū a pontifice missis fuisse repertū. O imprudentes nimium: & inepti: cur cadauer illud in foro non suspendistis? si delere iesu gloriam penitus studebatis: sic enim omnes subito nazarenam sectam deseruissent.

Confirmatio trinitatis dei: et diuinitatis christi ex iudaicis. Caput. xxxi.

Quid diuinā trinitatē uituperatis: uestrorum mysteriorū prorsus ignari: legite uestrorū interpretū cōmentaria super psalmū: deus deus dominus locutus est: & uocauit terram. In illis. n. q̄rit: quā ob causā psalmus ter uocat deū: atq; respondet: ut uidelicet ostēderet: deū tribus his nominibus seculū creauisse: secundū tres proprietates: quibus creatus est mūdus: he uero sūt sapiētia: sciētia: & prudentia: sicut legit̄ in puerbiis salomōis. Domus i sapientia fundauit terrā: ordinauit celos i prudentia: & in scientia sua abyssi erumpūt. Ter quoq; nominat̄ deus i exodo. Ego sum dñs deus tuus: deus zelator ecce tria diuina nomia secundū tres dei proprietates: quibus constituta sunt omnia Legitur similiter in libro iosue. Deus deus dominus ipse scit: hec ibi. Similem expositionē in cōmentariis uestris i genesim repietis: in ea pte p̄cipue. In p̄ncipio creauit deus celū et terram: ubi

ram: ubi rabbi eliazar inqt. Non est creatus mūdus: nisi per uerbū: uel cū uerbo dei: sicut hētur in psalmo uerbo domini celi firmati sunt. Et sequit̃ ibidē rabbi simeon inqt: inspirauit: uel insufflauit deus spūm sanctum: & creatus est mūdus: sicut in psalmo legit̃. Spiritu oris eius oīs uirtus: aliter exercitus eorū: hec ibi. Negatis deum filiū naturalem. i. eiusdem nature habere: deus tamē in psalmis ait. Filius meus es tu: ego hodie genui te. Neque hoc de angelis: animisq; dici potest: qui non geniti: sed creati sūt. Non enim de substantia dei: sed de nihilo processerunt: ideo & si quādoq; dicunt̃ in sacris litteris filii dei: nunq̃ tamē a deo dicunt̃ geniti. Dixit autem hodie: idest in eterno: hodie: scilicet in presenti illo eternitatis statu: qui neq; principium habet: neq; finem: quicquid enim ex substantia dei est: & intra deum: eternum est. Ideo in psalmo: deus iudicium tuum regi da: ubi manifeste de filio dei tractatur: de ipso filio dicitur: erit nomen eius in secula: & ante solem permanet nomen eius. Quod autem de filio dei eterno sit sermo: illud declarat: q̃ ubi translatio nostra dicit: permanet: hebraicus textus habet ynnon: que quidem dictio a nyn deriuatur nyn filius est. ynnon ergo quid aliud significat q̃ filiū progenitum natum: atq; absolutum: quod deus filium habeat: salomon in prouerbis testimonio est. Quis ascendit in celum: atq; descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligauit aquas quasi in uestimento? quis suscitauit omnes terminos terre? quod nomen est eius? & nomen filii eius? si nō isti: audite insuper isaiam ad deū ita clamantem. Sanctus: sanctus: sanctus dominus deus sabaoth: ter sanctus trinitatem diuinarum significat personarum.

Marsi. de chri. reli. K

Dominus in singulari unicam dei substantiam. Plena est omnis terra gloria eius: hoc adsumptionem hominis a uerbo dei factam significat: nam ibidem isaias deum in throno sub figura hominis collocat. Vt autem ostenderet uos mysteria huiusmodi non satis intellecturos: adiungit de cecitate: surditate: pertinacia uestra multa: que narrauius alias. Inducit et alibi deum ita loquentem. Accedite ad me: audite hec a principio: non in abscondito locutus sum: ex tempore quo facta sunt: ibi eram: & nunc dominus deus misit me: & spiritus eius. Ille ergo: qui a principio scilicet legis: non est locutus in abscondito scilicet quia palam in monte sinay: omnibus audientibus: qui & illo tempore ibi erant: uidelicet ipse deus legis auctor nunc a deo mittitur: id est filius deus genitus a patre deo naturam assumit humanam. Spiritus etiam dei hunc mittit: quoniam per spiritum sanctum facta est dei: hominisque coniunctio. Quilibet istorum qui mittunt: necessario deus est: quando qui mittitur est deus: & quamuis deus unus sit: aliqua tamen licet incogitabilis distinctio est inter eos: qui mittunt: atque illum: qui mittitur. Quod autem qui hic inducitur: tanquam loquens sit ipse deus: patet per antecedentia: dicit enim: ego primus: & ego nouissimus: manus mea fundauit terram. Patet etiam per sequentia: nam post omnia que adduximus: subditur. Hec dicit dominus redemptor tuus: sanctus israel. Sed audire licet dauidem ita clamantem. Quo ibo a spiritu tuo: & a facie tua quo fugiam? si adscendero in celum ibi es: in quibus uerbum spiritum dei ubique uult esse: iudei autem & christiani solum deum ubique esse uolunt. Constat igitur spiritum illum non spirationem quandam extra deum: sed spiritum sanctum: deumque existere: de quo inquit iob. Spiritus dei fecit me: & spiraculum

Ium omnipotentis uiuificauit me: facere autem hominem, id est animam: atque uiuificare: solius dei officium est. Preterea in uestris illis super genesim commentariis queritur: quid sit spiritus ille dei: qui ferebatur super aquas: ac respondetur ibidem: messie hic spiritus est: de quo apud isaiam legitur: & requiescet super eum spiritus domini: spiritus sapientie & intellectus: hec ibi. Ex quo patet: et spiritum illum deum esse: & messiam esse deum. Item in eisdem commentariis rabbi simeon dicit. Quid est illud: quod in psalmo legitur: spiritu oris eius omnis uirtus eorum: & respondetur: hoc est inspirauit deus spiritum oris sui: & creatus est mundus. Accedit ad hec: quod rabbi moyses gerundensis exponens. In principio creauit deus celum & terram: inquit in principio: id est in sapientia: que est principium principiorum. Atque ideo in translatione ierosolimitana loco eius quod est in principio habetur in sapientia. Quod autem in deo sit sapientia quedam a deo concepta ab euo tanquam proles salomon propheta sic aperit: sapientiam inducens ita loquentem. Audite quia de rebus magnis locutura sum. Deus possedit me in initio uiarum suarum antequam quicquam faceret a principio: ab eterno ordinata sum: & ex antiquis antequam terra fieret. Non dum erant abyssi: & ego iam concepta eram: nec dum fontes aquarum eruperant: nec dum montes graui mole constiterant: ante omnes colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat: & flumina: & cardines orbis terre. Quando preparabat celos aderam: quando certa lege & gyro uallabat abyssos: usque ad eam partem: cum illo eram cuncta componens: letabar autem coram ipso in omni tempore. In his patet: quod sapientia huiusmodi ab euo non modo concepta erat: sed & parturiebat: imo tanquam absoluta

sam aderat: et letabatur: & tāquam suo quodā pacto
a generāte distincta: cum illo erat: & cūcta componēs
tanq̃ ipsa sit deus. Que quidem licet a patre gignatur
semper tamen cum patre simul extitit: que enim sine
motu fiunt: momento efficiuntur: talia uero dum fi-
unt iam sunt: quemadmodum aer dum illuminatur
iam illuminatus est: & ueritas: ratioq; rerū dum intel-
ligitur: iam est intellecta. Verbū ergo ratioq; ipsa dei
q̃a & sine motu & itelligibili modo gignitur: dum cō-
cipitur iam parit: dū paritur simul adeit: simulq; cun-
cta cōponit. Antiquissima apud patres uŕos hec snia
fuit: si quidē moyses ait. In principio creauit heloym:
& cetera: heloym plurale est: singulare enī eius est he-
luelcreauit singulare. Nempe quia in una et simplici
dei essentia est quidā numerus personarū: ideo moy-
ses: & alii multi hebreorum in solo deo hoc modo lo-
quēdi usi sunt noīe quidē plurali: & singulari uerbo:
atq; econuerso utentes. Significatur similis in deo nu-
merus etiam ultimo iosue libro. Non poteris seruire
domio: quia deus sanctus ipse: hebraica ueritas hēt.
quia heloym sancti ipse. Rursus hieremias. Peruer-
tis uerba dei uiuētis domini: exercitū dei nostri: he-
braica ueritas habet: heloym haym: idest deorum ui-
uentium. Quod aut sequitur habet singulare: sicut
nos habemus: iungitur nomen dei plurale uerbo plu-
rali in regum libro secundo. Que est gens: ut populus
israel: propter quam iuit deus: ut redimeret sibi in po-
pulum. Veritas hebraica dicit: iuerunt heloym: idest
dii. Itē in ecclesiaste legitur. Quis est homo: ut possit
seq̃ r̃gem factorem suum: hebraicus testis dicit: quis
est homo: ut intret post regem: qui iam fecerunt eum.
Dauid cum deo ipsi dicit: unxit te deus deus tuus
oleo

Deo letitie: nonne differentiā quandam ponit in deo inter eum qui ungitur: & eū qui ungit: imo eos: qui ungunt. Tetigit enim filium: qui ungitur: & patrem ac spiritum: quādo de ungentibus dixit: deus deus. Quod autē deo ipsi loquatur: patet ex precedentibus: p̄ dixit enim: sedes tua deus. Sed & quādo dicit de domino deo suo: dixit dominus domio meo sede a dextris meis: nonne inter eū: qui sedet ad dexterā: & euz prope quē sedet differentiam significat personalem? Quod autem duo isti in natura conueniant: translatio chaldaea demonstrat: dicit enim: dixit dominus uerbo suo. Apparet etiam per illa: que in eodē psalmo sequuntur. Ex utero ante lucifery genui te: id est ante creaturas ex itima mea substantia: & intrinsecus: quod soli deo dei filio conuenit: due tamen p̄sone monstrant etiam cum dicitur: genui te: genitor nanq;: & genit⁹ persona differunt. Quid ultra uagamur? moyses rem ipsam declarat: inq̄t enim. Dixit deus: faciamus hominē ad imaginem: & similitudinem nostrā: & subdit fecit deus hoīem in hac oratiōe bis deo singularem p̄prietatē attribuit: bis quoq; plurale: ut efficacius declararet in unitate essētie esse numerū p̄sonarū. Hinc deus loquens ad moysen ait: ego sum deus patrum tuorum: deus abraham: deus isaach: deus iacob. Primo unam dei substantiā esse designat: deinde trina repetitione ternarum personarū numerū manifestat. Meminisse uero oportet: q̄ quamuis in humano artifice potentia: sapientia: uoluntas: siue bonitas quodāmodo differant: nemo tamen ob huiusmodi differentiā dicit: artifex ille fecerunt: uel artifices illi fecit: q̄a tria illa personas nō constituunt differentes. In solo autē deo & quasi semp̄ sacre littere cū singulari plurale cōiun⁹

gunt. q̄a uidelicet in illo solo unica natura est: ac tres
p̄sone: atq; in eo n̄ modo sunt tres uires: quēadmodū
in artifice sed tres etiam persone mirabili quodā pa
cto distincte inuicē & unite.

Cōfirmatio
passiōis messie cōtra iudeos ex iudaicis. Cap. xxxii.

Eridetis nos ridiculi: q̄ messiā ob originalē
culpam fuisse passurum existimemus: q̄ at
passurus fuerit multa & grauiā: primo qui
dem rationibus: deinde ex mente tam pro
phetarum quam interpretum uestrorum in superio
ribus sepe monstrauius. Sed scio quid uolebatis de
um uidelicet sua quadam liberalitate: uel clementia
absq; passione messie delicta hominibus condonare
An obliuiscitis antique illius sententie: que apud do
ctores uestros semper quāplurimū ualuit: quod om
nia deus precipue humana duplici mēsurā gubernat
misericordia scilicet: & iustitia. Vniuerse uie domini in
quit dauid: misericordia: & ueritas: idest iustitia. Rur
sum: sanctum: & terribile nomen eius. Mensuram
quidem misericordie in sacris litteris significari ue
stri interpretes uolunt: ubi dicitur: adonai dominus
mensuram uero iustitie: ubi elloim: idest deus. Rab
bi ergo iosue considerans nominis utriusq; simul iū
cti uirtutem apud moysen dicentem: emisit adā do
minus deus de horto uoluptatis ad excolēdam terrā
inquit: cum mensura quadam iustitie: atq; misericor
die creauit deus adam: cum eadem dedit ei preceptū
cum eadem eiecit eum: hec iosue: quia uidelicet nō in
expulsione solum: uerum etiā in creatione: & precep
to moysis similiter germinat dominus deus. Vfus est
autē deus in creando adā iustitia: quia non aliter for
mauit eū. quā cōgrueret tā eius idee: que semper i deo
est

est: per quā format: quam diuine bonitati: cuius gratia format. Vfus est rursus misericordia: quia nullis ade meritis precedentibus ei largitus est uitam: & reliqua bona. Misericors in precipiendo fuit: qui fructuum pene innumerabilium usum abunde concessit iustus insuper: qui minis quibusdam esum ligni scientie boni: maliq; prohibuit. Par enim erat ut homo lege aliqua esse se deo subiectum agnosceret: atq; declararet. Deniq; iustus fuit: quando post preuaricationē expulsiōe puniuit: sed etiam ualde misericors: quando quidem finita quadam pena euz affectit: qui de linquens in deum infinitum: quodāmodo infinite peccauerat. Nunquid ergo sub messia adam genusq; humanum eius prolem creatori deo absq; illo misericordie: iustitieq; uinculo: sola uidelicet misericordia uultis conciliari: absit. Mementote eius: quod in deuterio. quotidie replicatis. Dei pfecta sunt opera: & omnes uie eius iudicia: deus fidelis absq; ulla iniquitate: rectus & iustus est. Congruū igitur dei misericordie fuit: ut quandoq; sibi genus humanum conciliaret: congruum eius iustitie: ut satisfactio aliqua intercederet: ac saltem messias pro ceteris satisfaceret: de quo isaias. Oēs nos sicut oues errauimus: & hō a uia sua errauit. i. oēs hoēs errauerūt: qā pater oīum ad a uia sua errauit: subiūgit de messia: & deus posuit in eo iniquitatē oīum nostrę. Scio at uos obliuiscere hic ita solere. Absurdū ē scelere sūmo: qđ i occidēdo a multis committit dilui scelera hoīum arbitrari: neq; unius passio pētis oīum satisfacit: neq; iustū esse messia innocentē n̄ aliis nocentibus satisfacere. nos uero in hunc modū breuiter respōdemus. Nō homicidę scelere: sed messie uirtute in malis pferēdis deleta sūt mala: p̄inde in

christo patiente maior charitas: uirtusqz fuit q̄ odifi
uitiūqz in oibz delinquentibus: digniorqz xp̄i unius
uita: q̄ uita cūctorum. Quando ergo uita suā pro oī
bus tradidit: longe plus q̄ satis fuerat satisfecit: satis
facere aut alter pro altero pōt: quod fieri quotidie in
rebus ciuilibus cernimus: in actibus. n. exterioribus
satisfactio cōsistit: ad hos aut: & instrumēta amici ac
cipi possunt. Quoniā uero penitētia in actu mētis: uo
luntatisqz interiore uersat: ad ipsummet penitentia
pertinet: qui peccauit: penitentia ergo delictorū affi
ciatur oportet q̄libet peccatores ita deū messiam pro
quolibet satisfecisse uideat. Tūc isaie illud implet. Ve
re lāgores nostros ipse tulit: et dolores nostros ipse por
tauit attritus est ppter scelera nostra: liuore eius sana
ti fumus. Neqz tamen impunes hinc abimus: qui ab
initio mūdi ad finem ob peccatū illud originale: incō
moda multa subimus in christo at breuis passio fuit
uirtus & pfectio mira felicitas sempiterna. Statuerat
deus ab eterno messia fore humani generis redēptorē
dico quia mortui seī culpe sūitute redimeret: de quo
isaias: ueniet de syon redēptor. Atqz hec in messia ex
cellens dignitas est: qua quidem caruisset: nisi proprie
carnis sacrificio maculas populi deleuisset. Comper
tum habemus in sacris historiis sanctos uiros semper
oblatione sacrificiorū. presertim sanguinis aspersione
deum placare: impetrare ab eo dona: ab iminentibus
periculis populum liberare: leges diuinas sancire: se
mel quot annis peccata populi purgare consueuisse:
quod quis non legitime: tamen gentiles etiam sunt
imitati sed ad hebreos in presentia ueniamus. Primū
illud in genesi legimus: ubi noe post illud commune
diluuium: edificauit altare domino: in quo holocau
sta obtulit

Ita obtulit: quam ob causaz placatus deus statuit: ne ulterius diluuium huiusmodi mūdo contingeret. Sequitur, n. ibidem: odoratus est dominus odorem suū suauitatis: & ait dominus ade: nequaquā ultra maledicam terre propter hominem. Secundum etiam in genesi: ubi abraham primum precepto dei ad sacrificandum filium suum promptius: deinde a deo per angelum phibitus: arietē deniq; obtulit: deoq; mactauit. Cuius uoluntatis: & uictime causa: iureiurādo interposito: p̄misit abrahe deus singulare donū: idest oēs gentes in suo semine quecunq; uoluerint: saluas fore. Tertiū in exodo reperitur ibi enim aspersione sāguinis paschalis agni per postes: liminaq; domoꝝ dei populus a calamitate egyptia liberať. Videbo inq; sanguinem: & transibo: nec erit in uobis plaga disperdens. Quartum quoq; in exodo illis moyses acceptā a deo legē sancire uolens super populū sp̄git sanguinē uictimarum: ut fedus hac ratione inter deū & hoies confirmetur. Sic, n. ibi legitur: moyses sumptū sanguinē respersit in populū: atq; ait. Hic est sanguis federis: quod pepigit dom̄us uobiscum sup omnibus his sermonibus. Quintū in leuitico expiationis die tractat. de quo ibi sic legit: in hac die expiatio erit: atq; mundatio ab oībus peccatis uestris coram dño mūdabimini. Sūmus quippe sacerdos intrans sācta sanctoꝝ semel quot annis coram propiciatorio: & super propiciatorium sacrificiorum sanguinem diffundebat. Atq; hoc sanguine ex institutione diuina populi fordes abstergebantur. Ratio constitutionis huius illic huiusmodi assignatur: quia anima carnis in sanguine est: & ego sanguinem illum dedi uobis: ut super altari meo expietis pro animabus uestris: quia sanguis

pro anime piaculo sit. Quinque hec a nobis narrata: ac etiam iis maiora complecti debuit purgatio liberatio que populi sub messia. Merito igitur obtulit se pro omnibus deo proprii sanguinis sacrificium: cuius quidem sanguinis aspersio: tanquam perfectissimum sacrificium in omnibus superioribus sacrificiis quasi signis portendebatur: presertim in oblatione isaac a patre facta: & in pascha. Adde: & in puerorum omnium circumcisione, noluit autem diuina misericordia: ut omnes homines pro peccatis suis uitam cum sanguine funderent: sed ut per cunctis unus sanguinem spargeret quem ob hoc pre ceteris exaltauit: que quidem aspersio: quamuis ratione homicidarum impia cedes fuerit: ratione tamen prompte uoluntatis christi se ipsum libentissime offerentis: diuinum sacrificium fuisse censetur: quod quidem quottannis imolatione paschalis agni in signum uestre expiationis: salutisque significabatis: ac denique in paschalis agni imolatione: scilicet mansueti iesu saluatoris nostri est impletum quod etiam quotidie in eucharistia quodammodo repetitur. Sic christus iesus est sacerdos in eternum: semel seipsum deo patri sacrificans: qui solus mundare alios perfecte potuit quum neque imundus fuerit: neque sui ipsius mundandi gratia holocaustis indiguerit: quemadmodum ceteri ante illum sacerdotes: qui non bestiarum sanguine: non impuro non alieno: sed humano puro proprio humanas sordes: familiamque suam perfecte purgauit: de iis diuine paulus apostolus in epistola ad hebreos. Quamobrem solutio peccatorum decentior fuit passione christi quam si deus absoluta potentia ignouisset: preter enim id: quod ita fieri ad dei iustitiam: & misericordiam: rursus ad ostendendam excellentissimam christi uirtutem pertinebat.

nebat. Ad humanam quoque doctrinam mysterium huiusmodi pre ceteris summopere contulit: exemplo uidelicet obedientie: mansuetudinis: caritatis: magnanimitatis: fortitudinis: mortalium contemptus: desiderii eternorum. Sic isaie illud impletur: disciplina pacis nostre super eum ille siquidem fecit: ut pacem cum deo: atque docuit: ut inuicem haberemus. Liore eius sanati sumus: non solum uidelicet quia pro nobis satisfecit: sed etiam quia doctrina nos: & exemplis instruxit.

Confirmatio peccati originalis: & ob hoc passionis messie ex iudaicis contra iudeos. Cap. xxxiii.

E Vlpatis sepe nostram illam originalem culpam: ut pote qui prophetas uestros interpretari nescitis ab illis enim nos hec didicimus. Isaias ad populum ita clamat: pater tuus primus peccauit: & interpretes tui preuaricati sunt in me & contaminaui: aliter prophetaui principes sanctos & dedi ad interitum iacob: & israel in blasphemiam. Pater primus scilicet adam peccauit: quando preceptum diuinum neglexit: quapropter principes sancti idest patriarche: ceterique iusti ab eo descendentes: contaminati: idest tanquam prophani a diuina uisione separati sunt: quemadmodum contaminati a templo separabantur. Transiuit autem primi illius peccati pena in omnes descendentes ab adam: siquidem post delicta sic adeo comminatus est deus. Maledicta terra in opere tuo: in labore comedes: ita etiam mulieri: in dolore paries filios. Cum igitur in omnes pena illa transierit: in omnes quoque culpa transiuit. Non enim uerissimile est in cunctis hominibus tam diuturnam penam esse procul a culpa. Audite rursus quid apud isaiam

populo deus dicat. Servire me fecisti in peccatis tuis: quia dñs deus pro sceleribus serui populi expiādis serui formā accepit: non poterat servire deus inquantum deus: inseruiuit igitur iquātum homo: fuit ergo messias deus & homo: quod patet etiam per sequentia. Prebuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis: id est penas propter iniquitatem tuam. Noli timere serue mi iacob: ego sum: qui dñbo peccata tua: id est quamuis delictum tuum usq; adeo graue sit: ut ab humana specie sola expiari neqat: ego tamē deus & hō penitus expiabo. De baptismo quoq; & spiritu scto ita subdit. Effundā aquā super sitientem: effundam spiritū meū super semē tuum: & benedictionem meā super stirpem tuam: forte etiam in iis significatur aqua: quam percussus christi latus effudit: & uite spiritus: quem in cruce pro nobis emisit. Legite antiquorum uestrorum in genesi commentaria in ea parte presertim: ubi dicit moyses. He sunt generationes celi & terre: cum crearentur: reperietis ibi res omnes ab initio perfectas omnino a deo creatas fuisse sed post parentis primi peccatū statim omnes humanas presertim a sua perfectione dēgenerasse: neq; prius ad statum pristinum reuersuras: q̄ filius phares uenerit: id est messias: qui a phares descendit. Ex quibus conicere potestis uitia primorum in posteros fuisse translata: ac per messiam curanda: sed aliter in primo aduentu curauit: curabit aliter in secundo. Multi quoq; ex doctoribus uestris prophetas: sanctosq; ueteris testamenti patres ante messie aduentum ad inferos descendere arbitrantur: quod quidem ex hoc probant: q̄ abraha a deo in genesi dicitur tu ibis ad patres tuos: ex quo rabbi rhamon argumētatur: quia patres abrahe idola coluerunt: ut apud iosephum

iosuem legitur: abraham quando iuit ad illos ad inferos descendisse. Idem de isaac in genesi traditur: defunctus est isaac: & mortuus: & additus est ad populos suos. Idem ibidem de iacob: idem de dauid in libro regum tertio. Dormiuit dauid cum patribus suis: de iis omnibus rabbi rhamon similiter argumentatur: cum ad eorum loca mittantur: qui fuerunt iniusti: & idola coluerunt: sed christus morte sua sanctos patres liberauit a morte: scilicet a tenebris animorum quod ita tetigit zacharias. Tu autem in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu: in quo non est aqua: idest sanctos ex limbo loco arido: scilicet luminis: & gaudii uacuo. Non igitur christianorum inuentum hoc est: quod magnus messias laboribus suis: passionibusque animas patrum: & succedentium ab inferis fuerit redempturus. Sed multi quoque ex antiquis iudeis id censuerunt precipue rhamon: quem dixi: ac preterea ofuas hanna: habba iuda: qui in talmuticis disputationibus post multa ad id pertinentia etiam ad hoc propositum osee illud adducunt: de manu mortis liberabo eos: de morte reducam eos: Item illud isaie. Redempti a domino conuertentur: ac uenient in syon cum laude: & letitia sempiterna super capita eorum. Syon exponunt patriam celestem: & merito: non est enim in terris laus: & letitia sempiterna. Cum his conuenit rabbi moyses gerundenis: immo uero omnes iudei confitentur: quod patriarche: et sancti ante messie aduentum in paradysum non intrant: sed in eius suburbiis manent: donec ueniat filius phares: idest christus dauidis filius: & hoc quidem propter peccatum ade. Et cum hec ita sint: nonnulli tamen inter uos non satis docti originalem culpam negant in suc

*Zach. c.
viii.*

cedentes fuisse translatam: atq; expiandam fuisse per christum quasi esse deceat tam diuturnam penam in omnibus sine culpa. Proinde cur moyses in genesi scribit post transgressionem ad eum collocasse cherubin atq; gladium flammē: & uersatilem ad uiam ligni uite intercludendam? nisi ut significet propter similitudinē quandam: & culpam a parentibus primis contractā cunctis paradisi aditū intercludi. Meminisse debemus ingressum celestis regni tam arduum esse: tam preciosum: ut nō solū propriis: quotidianisq; singulorū peccatis: sed etiā cōmuni totius nature humane uitio ab origine primorum nascendo contracto possit: ac debeat impediri. Et quāuis sancti ante christū uirtutis humane uiribus seiplos a propriis peccatis liberarent: atq; mundarent: unde cruciari apud inferos non debuerant: nullius tamen uirtus usque adeo sufficiens erat ut obstaculum illud: quod in cōmuni culpa totius humane nature consistebat: auferre ualeret: ac paradisi aditum patefacere: sed culpa obligatioq; huiusmodi passionē christi communiter dissoluta est. Deus enim: ut isaias inquit: in eo posuit peccatum omnium nostrū: per illum igitur celestis patrie portas aperuit. Hoc mysterium hieremias ita significauit. Tibi peccaui? expectatio israel: saluator in tempore tribulatiōis. Quare futurus es sicut colonus in terra: & quasi uiator declinans ad manendum: quare futurus es quasi uir uagus: & quasi qui non possit saluare. Tu autem in nobis es domine: & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos: ne derelinquas nos domine deus noster. Non nulli inter uos interrogant: cur christus delendo culpam nō deleuit penam illam: in sudore uultus tui & in dolore paries filios: & similia: ut uidelicet his stimulis

mulis quotidie agnoscamus quam pessimum fuit: at
que est dei mandata contemnere: atque exercitatione
moralium uirtutum ad beatitudinem consequendaz
magis proficiamus. Accedit quod redemptio: uicto-
ria: libertas: affluentia: pax: que promissa fuerunt no-
bis messie tempore forte ad spiritalia pertinebāt: que
ad beatitudinem conferunt non ad corporalia: que
uel non conferunt: uel impediunt. Sic passione uera //
que christi fide originale illud peccatum ablatum fu-
it: quantum uidelicet ad culpam spectat: que beati-
tudinem ultimam impedit: laboriosa uero illa relictā
sunt: que non modo non impediunt: sed conducunt.
Sed obiicitis ezechielis illud: filius non portabit pa-
tris iniquitatem: nos autem sic exposuimus: filium ui-
delicet propter peccatum patris non puniri: si penitus
culpe expers fuerit: omnes autem prime illius culpe
participes nascebantur. Sicut enim quotidiana uitia
a patre in filium imitatione: sic primum transit origi-
ne: neque mirandum est: q̄ primi parentis uitiū in po-
steros transfuerit. Quotidie namq; in pueris tam auo-
rum q̄ genitorum gestus: affectus: mores agnoscimus
sic natura comparatum est: ut corpus & anima pro-
portiōe quadam harmonica congruant: atq; in uno
esse conueniant: motusque corporis in animam quo-
dammodo anime in corpus facile: & uehementissime
penetrent. Non educitur anima filii uel a corpore pa-
tris: uel anima: sed corpus tale: & cū tali quadā pcli-
uitate a tali quodā corpe genitorū. Sic uuas accerbas
comederunt patres: ac dentes filiorum obstupuerūt:
pcliuitatis illius anima ob cognationē quandā affe-
ctumq; erga corpus pprium particeps quodāmodo
redditur: presertim secundum uim eius inferiorē: que

corpori ppinquat: multumq; cōsentit. Deinde uis superior anime naturali quodam amore inferiori sepe obsequitur ferme: sicut illa corpori obsequitur: in quaz quasi similiter: sed non eque. Motus autē. qui in anima actio est: fit in corpore passio: qui in corpore passio: fit in animo sensus: atq; compassio: affectioq; in corpore pena culpe est: in anima culpa. Obicitis preterea hunc: immo dicitur macula per originem a genitore contracta: cum in prole non sit uoluntaria: nō est peccatum: immo peccatum est: quum sit obliquitas quedam a recto declinans: & ad finem consequendū inepta: quemadmodum defectus in claudo. Peccatum est in quā non tam proprie nature: q̄ communis: uoluntarium autem quodammodo fit in prole: inquantuz libenter procliuatē huiusmodi sequitur: uoluntarium est insuper non tam uoluntate prolis propria: q̄ uoluntate ipsius ade: qui generationis motiōe omnes: qui ex eius stirpe pululant: quodammodo mouet: non aliter q̄ anime unius uoluntas membra corporis ad actum plurima moueat. Iccirco quemadmodum pedis motus non uoluntate pedis propria: sed communi anime: uoluntateque primo membra mouet: dicitur uoluntarius: similiterq; capitis: manusq; motus: & reliquorum: sic obliquitas illa hominū naturalis propter uoluntatem ade quodammodo omnes mouentis potius: q̄ propter propriam uoluntaria iudicatur. Sunt inter uos: qui contra nos hac ratione argumententur. Si peccatum a primis parentibus ideo in nos transfusum est: quoniam in eis fuimus: ab eisq; naturam humanam accepimus: eodem pacto singula peccata singulorum progenitorū ab initio mūdi usq; ad nos necessario nascētib; nobis iſererēt

Respondent

Respondent ad hec nostri theologi: nullū uitium uel parentis primi: uel ceterorū in nascentes necessario traduci: preter primum. Homo nanqz idem secum non numero indiuiduoque: sed specie generat. Atqz iccirco que ad propriā cuiusqz personā proprie pertinent filiis ab origine non tradunt: sed que ad speciē atinēt. Non. n. musicus: philosophusqz musicū generat: uel philosophū: homo tamen uidēs: audiens: bipes: nisi quid impediuerit: hoīem bipedē generat uidendi: audiendiqz compotē uitū uero primū speciēi hūane naturalis captus euasit: cetera aduenticia sunt: fiuntqz propria singulorū. Scio uos hic obicere solere ad peccatū: quia ex actu proprio liberi arbitrii processerit: ad personā propriā potius quā ad speciē pertinuisse. Ad hoc ex theologorū nostrorū mente ita respondeo: ad personā cuiusqz duobus modis aliquid pertinet: uel secundū ipsam: uel quodā gratie munere. Similiter ad naturā dupliciter potest aliquid attinere: uel secundū ipsam: uidelicet: quod ex nature principis: elementisque profluit: uel super naturalis gratie dono. Originalē iustitiā humana natura non ex interioribus principis eius habuit ab initio: sed gratie diuine dono: quod ab origine totī nature hūane ī priore parente traditur fuisse collatū donū huiusmodi: ille ob primi delicti culpā amisit. Itaqz sicut originalis illa iustitia: nisi ille deliquisset: una cum propagatione nature fuisset in posteris conseruata ita opposita quedam peruersitas: & obliquitas in successione cum natura traducitur. Iccirco uitium huiusmodi nature potius euasit q̄ persone: cetera uia: uel ade: uel aliorum naturam quidem: non quantum ad id quod nature est: sed quantum ad id qd̄ est persone deprauāt: ideo

Marfi. de chri. reli. L

in filios: & nepotes non necessario diffundunt. Quid ergo nobis christi passio contulit: obstaculum culpe originalis auferendo paradisi aditum patefecit: quē ante illum ingredi homines sancti nō poterant. Nunquid si adam non deliquisset: tam ipse quam ceteri iusti beati fuissent: paradysum profecto possedisset: sed terrenum. Celestis autem paradisi aduentus dei sub christi persona nos compotes reddidit: unde plus lucri in uirtute christi fuit: q̄ in ade uitio damni. Vitiū ade secundum se cruciatum nobis quidem non attulit inferorum: sed abstulit paradysum duntaxat terrenum: christi uirtus ab inferis tuetur: paradysum celestem largitur: hinc paulus apostolus: ubi abundauit peccatum: superabundauit et gratia. Obmitto minora illa: q̄ per christum diabolus princeps olim mundi huius: idest hominum mundanorum electus est foras: non ulterius per idolatriam nos deludit: non tot gentium tam acriter: ut solebat: animos & corpora uexat: nisi iter dum certi finis gratia pmitatur a deo per fidem messie: qui iam uenit diabolo resistimus: p̄ fidem messie uenturi sancti ante christū diabolo resisterunt. Nullus tamen tūc illius manus sic euadere poterat: ut cuiusdā inferni. i. lympi deuitaret ingressum quod ita cecinit dauid. Quis est homo qui uiuet: & non uidebit mortem: & liberabit animam suam de manu inferni. Contra id uenenum: atq; similia: uirtus passio: mysteria: doctrina: exemplar: fides christi abū de nobis remedia prebēt. Pre ceteris baptismus in uirtute spiritus sancti: fideiq; christi culpam illam: obligationēq; in animo eius: qui baptismo lauatur: dissoluit procliuatatem uero nature corporis insitam nō extirpat. Spiritus enim: & spiritale mysterium non corpus

pus: sed spiritum: uoluntatemq; proprie respicit: hinc fit: ut qui ex baptizati corpore generantur: quia nascuntur immundi: baptismo ipsi quoq; egentes cogantur: singuli quotidie a christi mysterio donum purificationis agnosceant: perinde ac tritici granum: quod & si arte mundatum est: grana tamen immunda generata: ita ut arte rursus indigeant. Ars enim indiuidui proprietatem potius q̄ speciei naturam: uimq; generandi mundauerat.

Probatio: q̄ testamenti ueteris cerimonie merito consumpte: consumateq; sunt: adueniente nouo ex iudaicis contra iudeos.

Caput. xxxiiii.

SI ueteris testamenti regnū: pphetia: sacrificiū tpe messie regis sacerdotisq; eterni: finisq; prophetarū: nouo quodā testamēto introducto: auferri ex institutiōe diuina: si cut alias ostendimus: debuerunt multo magis miute ille cerimonie: in qbus pax momenti erat: iure euanuerunt: quod ex nonnullis pphetarū uaticiniis alias declarauī. Ille siquē nō aliter res christianas: cerimoniasq; q̄ pphetie prenunciabant: cōsumptis tandē oraculis prophetarū: merito cōsumpte sunt cerimonie. Vos tamen adhuc ea mordicus tenetis iudei pre ceteris p̄tinaces illud moysi in deuteronomio contra nos adducentes. Et nūc israel audi precepta: & iudicia: que doceo te: ut faciens ea uiuas: & ingrediens possideas terram: quā dominus deus patrum nostrorū daturus est nobis: non addetis ad uerbū: quod uobis loquor: neq; auferetis ex eo. Consideranda hec uerba sunt diligenter: moyses ad subiectum sibi gregem loquitur: dicit enim: israel audi: non dixit: non addatur: uel minuatur ab ullo: sed nō addetis uos: neq; aufere

Marfi. de chri. reli. L ii

tis. Abstulit igitur subiecto gregi mutandi potestatem: deo uero q̄ supra moysen est: uel egregio nuncio: qui a deo mutandi habuerit potestatem: nō abstulit. Ad uersum pertinaciā uestram hieremias ita fclamat. Ecce dies uenient dicit dominus: & feriam: aliter consumabo domui israel: & domui iuda fedus: aliter testamentum nouum: non secundum testamentum: aliter pactum: quod disposui: aliter pepigi patribus eorum in die: qua apprehēdi manum eorum: ut educerē eos de terra egypti: pactum quod irritum fecerunt aliter quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo et ego neglexi eos: aliter abominatus sum dicit dominus. Sed hoc erit testamentum: aliter pactum: quod constituam cum domo israel: post dies illos dicit dñs dabo legem meam in mentem: aliter in uisceribus eorū: & in corde eorū scribam eam: & uidebo eos: et ero eis in deum: & ipsi erunt mihi in plebem. Et non docebit unus quisq; proximum suum: & unusquisque fratrem suum dicens: cognosce dominum: quoniam omnes scient me. scilicet unicum esse deum. Et sequitur a maiore usque ad minorem: quia propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum illorum iā non recordabor. In iis promittit deus aliquando: se nouum pactū testamentūq; dispositurū: nouā traditurū legem differentem ab illa: quā dederat moyli postquā iudeos ab egiptiis liberauerat: inscripturū eam non tabulis amplius: sed mentibus hominum: quasi prima illa deleri potuerit: non secunda. Ac cerimonie ueteres: nouo testamento introducto: secundum spiritalem intelligentiam seruari debuerint. Certe ut paulus apostolus ait: quando propheta dicit: pactū testamentūq; nouum: significat alterū cōscenescere: atq; deficere

deficere posse. Sed quando hec fuerunt: quando impletum est illud: uidebo eos: & ero illis in deum. Videt semper deus homines intellectu: sed oculis inspicere uidit: cum assumpsit hominem: hominem inquam: qui hominibus re uera deus habitus est. De quo dauid: uidebitur deus deorum in syon: & zacharias: tu es deus: & in te est deus: nec est absque te deus. Ex quibus ostenditur messie noui testamenti: pactique conditoris diuinitas: significatur etiam diuinarum distinctio personarum. Sed ne quis turbetur: quod in uariis translationibus uaria uocabula sint: alibi pactum: alibi testamentum: sciendum est uocabulum hoc ab hieremia introduci scilicet berith: quod legem: pactum: fedus: testamentumque significat: nouam legem messie legem intelligi uestri interpretes consentient: unde doctores talmutici legem messie aiunt excellentiorem fore mosaica. Legite horum commentariola in salomonis ecclesiaste. hec ibi reperietis omnis lex presentis seculi uanitas quedam est ad futuram legem: id est ad legem messie. Nam in sequentibus sic res declaratur: omnis lex: quam quis in hoc seculo discit. uanum quiddam est. si ad messie legem conferatur. hec ibi. Videtis ergo legem messie esse a lege moysi differentem cerimonialique mosaicas in messie conspectu penitus euanescere. Vna uero moysi lex appellatur: non absolute sed ad christi legem: ceteris enim prestatior est. Sed cur uana: quia per ciuiles uirtutes tantum humanum genus non ad celestis beatitudinis finem: sed uiam dumtaxat dirigere potest Christiana per purgatorias purgationisque animi uirtutes ad exemplares uirtutes: celestemque felicitatem perfecte perducit: non enim datur perfecta felicitas: nisi animis perfecte purgatis hoc non mosaica: sed christiana lex efficit. Preparatio igitur quedam est mosaica lex ad christi legem: quasi for

mam: habitūq; perfectū: cum uero quis possidet habitū: preparatione nō indiget. Quod autē sub moyse lege sancti paradisum nō ingrediatur: sed messie legē: gratiamq; expectēt: uos ut in superioribus dixim⁹ confiteāini ob hoc: ut arbitror. Moyses legē suā seruātib⁹ premia solum tēporalia pollicetur: non enī pōt ea doctrina ad maius aliquid aspirare. Moyses in deuteronomio rē oēz sic aperit Prophetā suscitabo eis dē medio fratrū suorum similē tui: & ponā uerba mea ī ore eius: loquenturq; ad eos oīa: que precepero illi. Si quis autē uerba eius: que loquetur in nomie meo audire noluerit: ego ultor existā. Non ne uidetis deū pphetā quendā preter moysen in populo uestro creaturum fuisse: daturū ei condendarū ab initio legum auctoritatē. Hinc mutare omnia pro arbitrio licet: mutare inquam imaginem in substantiam: ut imperfecta perficiat. Vos ei credere oīa non minus q̄ moyse diuio iussu debetis: & quia neq; oēs: neq; oīa credidistis: ut minatus est deus: exterminati estis. Non fingant arabes maumethem regem: immo tyrannum fuisse talem: cuius lex non coartauit mosaicam ex se ualde liberam: sed nimium relaxauit: cui neque tempus: neq; locus: neq; ulla prophetarum dicta cōueniūt. Sed quonam pacto potuit maumethes esse ppheta ille supremus ex iudeorum populo suscitāndus: cum ipse in alcorano confiteatur iesum nazarenū ultimum hebreorum: summumque fuisse prophetam. Iudei quōdam presertim africani his moyse uerbis admoniti messiam expectabant nouarum legum conditorem. Sed rabbi moyses scripsit ad illos: nō promitti a deo prophetam legum conditorem: sed solum presagium futurorum. Volebat inquit deus a iudeis auguria:qbus

bus utebantur cananei: fugare: hinc eis dicebat. Gentes iste: quarum possidebis terram: augures & diuinos audiunt. tu autem a domino deo tuo aliter institutus es scilicet: ut non per auguria: sed per prophetas a deo missos futura prenoscas: ideo subdit prophetam de gente tua: & de fratribus tuis: sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus: ipsum audies. Hinc rabbi moyses ad africanos: nos etiam affirmamus hec moysi uerba non aliter exponenda esse: quam africanis rabbi moyses exposuerit. Sed consideramus magni moysen in eodem deuteronomii capitulo in sequentibus ita loquentem. Vt petisti a domino deo tuo in oreb: quando concio congregata est: atque dixisti: ultra non audiam uocem domini dei mei: & ignem hunc maximum amplius non uidebo: ne moriar. Et ait dominus: mihi bene omnia sunt locuti: prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam uerba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia: que precepero illi. si quis autem uerba: que loquetur: audire noluerit: ego ultor existam. Videtis ne populum quando in monte oreb tradita lex fuit: igni: ceteris que horribilibus signis fuisse perterritum: rogatum deinde deum: ne ulterius eo pacto ad populum loqueretur. Vnde promisit deus alias se absque ullo teore per prophetam quendam: qui uerus homo foret: qualis moyses legem populo traditurus: in superioribus ergo capituli uerbis moyses de propheta furorū preconē: quales multi fuerunt in sequentibus autem de propheta legum conditore: qualem iesum nazarenū fuisse uolumus loqui. Sed turbat uos ni mihi scio quod iussit moyses sepe eius mandata suaui: memēote a gramaticis uſis tractari: dictiōes ad sepiſimū ptinētes

duplices esse: alias ad sempiternū absolute: alias ad
sempiternū cū quadā cōditione referri: in prio genere
est cela: & ubi apud nos psalmus dicit in secula seculo
rū laudabūt te: apud hebreos est: cela: est ēt in eo gene
re necali: atq; ubi psalmus grece & latine dicit: uiuet
in eternū: hebraice sonat: necali in secundo genere he
braice ē halā: latie seculū. Hoc pacto in dūteronomio
de suo emptitio dicit erit tibi suus holam. i. in seculū
in seculū inquā uite tue: uel serui non ultra: unde secu
lū ibi nō totam reg: sed huius: uel illius hois duratio
nem significet. Moyse aut ubi cerimonias seruari ui
det circa sabbatū: pascha: pentecostem: festūq; taber
naculoy: expiatiōis diem: atq; similia: nunq; illis dicti
onibus: que absolutā eternitatem significant: utitur.
Sed holā dūtaxat: quod certū significat seculū. i. to
tum seculū ueteris testamēti: donec testamentū nouū
per messiā cōstituāt: & cerimōie ueteres dū uidebunt
arescere: reuifescant: & in nouis cōsument potius q̄ cō
sumantur. Sic iesus noster impleuit legē: q̄n que fuerāt
imperfecta pfecit: atq; hec ipsa legis christiane perfectio
declarat ipsam i mōsaicay cōstitutionū finē terminūq;
durationis extremū existere: qd per hieremiā predixe
rat: ut diximus: deus legē nouam pmittens a mōsai
ca differentē. Siquis aut qua in re perfectior noua sit
quā uetus inquirat: consideret quinq; precipuas: q̄tū
ad ppositum spectat: noue. i. christiane legis excellen
tias esse. Prima est: lex mōsaica i tabulis lapideis: cor
ruptibilibusq; tradita fuit: lex noua erat: ut hieremi
as ait: cordibus: & mētibus iurenda. Quod quidē si
gnificat: nouā hanc disciplnā magis spiritale esse: ad
de & eternā: quoniā naturalis legis instar eternis mē
tibus i primitur i eternū: uetus aut tēporalis subiectio
data

data fuit ad tēpus. Secūda: uetus illa cōstitutio preter illa: que ad legē ptinent naturalē: solū gentē israeliticā: cui data est: obligauit: hinc psalmus de dō dicit. Annuncians uerbū suū iacob: iustitia & iudicia sua israel: non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua nō māifestauit eis: lex aut noua nō aliter q̄ naturalis omnes astringit: quapropter isaias de messia: eiusq; doctrina sic inquit: donec ponā in terra iudiciū: & legē eius insule spectabūt. Tertia: prisca decreta: his exceptis: que ad naturale ius ptinēt: etiam subiectū populum: nō ubiq;: sed in sola promissiōis regiōe alligasse dicūtur: quod ita deuteronomii uerba declarāt. Scitis: q̄ docuerim uos precepta: atq; iustitias: sicut mādaui mihi dominus deus meus: ut faciatis ea in terra: quam possessuri estis. Rursus: mihiq; mādaui eodem tempore: ut docerem uos cerimōias: & iudicia: que facere deberetis in terra: quā possessuri estis. I textu uero hic sta mecū: & loquar tibi oīa mādata: & cerimonias: atq; iudicia: q̄ docebit eos: ut faciāt ea in terra: quā dabo eis in possessionē: messie at iura nō min⁹ q̄ naturalia ubiq; sunt obseruāda igit apud malachiā deus quandoq; uetera reprobāt sacrificia. Nō est mihi uoluntas in uobis: dicit dñs exercitū: & munus nō suscipiā de manu uestra. Deinde subdit. Ab ortu enī solis usq; ad occasum magnū est nomen meū in gentibus: & in oī loco sacrificatur: & offertur nomini meo oblatio mūda. Sacra igitur: que in ueteri lege in solis terre promissionis templis: & tabernaculis celebrari licebat: quandoq; scilicet sub messia ubiq; deo grata futura erant. Quarta: lex uetus sola corpalia: teporalia q; bona pollicetur: & mala minatur: ut in leuitico: & alibi sepe patet: noua spiritalia & eterna. Quinta: ue

tus ciuiles uirtutes: cōmunescq; duntaxat inducit: quibus pturbationes amputat: noua purgatorias animi q; purgati: quibus affectus extirpat: & obliuioni tāq; igni tradit fomites uitioꝝ. Sed cur istud? quia deus rudem adhuc populū: sicuti par erat: leuioribus disciplinis erudiret: manifestioribusq; tam bonis q; malis mouere statuerat: quod etiā rabbi moyses egyptius in cōmentariis libri canedrim confitetur: at uero tēpoꝝ re christi populi iam eruditiores euaserant. Tunc: ut isaia inq;: repleta est terra sciētia domini: sicut aqua maris cooperientis. Tunc igitur deus uerioribus premiis: exactioribusq; institutis genus humanū prouocauit: atq; formauit: merito igitur accedente lege noua tanq; forma: uetus ueluti pparatio uel abit: uel trāsit in nouā: impleturq; in noua: quod quidem omniꝝ no tacere non potuit rabbi moyses in deuteronomio ubi mundi etatem in secula duo distribuit: seculū uidelicet presens: seculū ue messie: Ac talmutici interpretes: sicut alias diximus: seculum presens: & futurū legis: & messie secula esse uolunt: uanamq; seculi huius legem: ad messie legem esse fatentur: quasi in seculo legem christi: seculū: lexq; uetus finiatur: atq; expleat̃.

Distinctio preceptorum moysi

Oyū precepta p̃cipua illa sunt: q̃ in decalogo cōtinent̃: data enī a dō sunt absq; medio in tabulis lapideis populo uniuerso: deinde tanq; ppetua in arca testamēti in sancto sanctoꝝ inclusa. Cetera uero minutiora sunt: ac data p moysē: & ab eo chartis inscripta: atq; extra sanctorum sanctum posita. Inter hec autem alia simpliciter moralia sunt: & quia nature legem imittantur: sempiterna sunt ferme: sicut p̃cipua: alia ad iudicia p̃tinēt que

que neq; in equitatis arbitrio posita: prout rex usus
exigit: uariantur. Alia rursus ad cerimonias: que qui
dem parui momenti sunt nam tanq; figure quedam
pythagoricorū simbolorum instar ad aliud portendē
dum: significandumq; referuntur. Qui enim a por
co abstinere iubetur: porci uitam uitare iubet: & qui
sistere corpus in sabbato: sistere mentem in cōtemplā
do. Hec & similia ad significatum: effectuzque suū p
christum redacta fuerunt. Sacrificare igitur deo: &
q; fuit ablatum restituat: & similia ad ius naturale p
tinent: atq; morale: ideo semper seruāda mandant.
Sacrificare aut hoc pacto: & die hoc aut illo: talia: si
ue talia: rurū? īstituere q̄druplū: aut duplū: & similia
uel cerimōialia uel iudicialia sūt: mutariq; potuerūt
ac debuerūt: put locis: tpibus: psonisq; cōgruit. In
rebus huiusmodi nō solū sub christo mutatio cōtigic
& iure cōtigic: uerū etiā apud priscos. In prima enī eta
te ex institutione diuina nō licuit hominibus uesci: nī
si plātis: sicuti nos genesis docet. In scd'a tñ etate post
illā mundi illuionē: cōcedente deo: uesci animalibus li
cuit: quod etiā in genesi declaratur: unde apud uos in
libro ueresith rabba: uidelicet in cōmentariis in gene
sim: dum exponit illud psalmi: dominus soluit cōpe
ditos: ita dicit. Oīs bestia: que in hoc seculo: uidelicet
seculo legis habetur imunda: a deo ī futuro seculo. s.
messie fiet munda: quemadmodū munde fuerūt filii
noe bestie: que prioribus munde non fuerant. Et si
cut deus concessit antiquioribus solūmodo plantas
tanquā mūdas: & filiis noe: deinde omne animal tāq;
mundum: sic in seculo futuro deus concedet quic
quid ante prohibuit: hec ibi. Ex iis patet in messie se
culo minutiora illa seculi ueteris instituta tanquam

inania iam: & superua cuasoluēda fuisse. Nunqd ad hoc o iudei plures adhuc testes exigitis: quamuis nō necessarij sint: quosdam tñ multis: q sup sunt adducā ¶ Malachias. Testamentum mem erit cum eo uite: & pacis: & dedi ei: ut timore me timeret: & a facie nominis mei reuereretur: lex ueritatis erit in ore eius. In pace dirigens ambulabit mecum: & multos ab iniquitate conuertet: quoniam labia sacerdotis custodient scientiam: & legem inquirent de ore eius: quoniam angelus domini omnipotētis est. In iis de² messie promittit denuo testamentum suum: testamētum inq pacis inter deum: hominesqz conciliande: ex quo uita hominum prouenit: uitam rursus illi promittit mitem: & quasi timidam. Sacerdotium quoqz: & q non ui: & armis: sed pace: & scientia conuertet homines: nō omnes: sed multos. Iterum q legem ab eo homines nouam accipient: cui autem hec omnia: nisi iesu nazareno conueniunt?

¶ Naū. Exterminabo sculptilia: & conflatilia: ponā sepulturam tuam: quia ecce ueloces super montes pedes euangelizantis: & annuntiantis pacem. Celebra iuda dies tuos festos: redde uota tua quia iam nō addiicient ultra: ut transeant in uetustatem consumatū est: consumptū est: ablatū est. Ascendit: qui ifuflat in faciem tuam eripiens te ex tribulatione Hic aperte in aduentu messie portendit idolorum casum: consummationem prophetiarum: ac ueteris testamenti: consumptionem priscarum cerimoniarum: ablatiōem regni iudaici: predicationem euangelice pacis: ascensionē christi: spiritus sancti afflationem: liberationem deniqz a tribulatione: scilicet inferorum.

¶ Micheas. Exibit lex de syon: & sermo dñi de hierusalem:

salē: & iudicabit inter populos plurimos: & reuincet
& diriget ualidas nationes usqz in longinquā: p̄ hec
significatū fuit messiam nouā doctrinā: legēqz ultra
mosaicam adducturū: que nō ex sinay: ut illa uetus:
sed ex syon pcederet: neqz solos iudeos instrueret si
cut illa: uerū sermōe p̄dicantiū apostolorū passim pro
pagaretur: ac ualidarū nationū instituta deleret.

¶ **Isaias.** Hec dicit dominus uiris iuda: qui habitant
in hierusalem: reuocate inter uos nouitatem: & ne se
minaueritis in spinis. Circuncidite uos domino deo
uestro: & circuncidite preputium cordis uestri: ne exe
at ira mea: sicut ignis: & non sit: qui extinguat.

¶ **Moyles.** In nouissimis diebus circuncidet domus
cor uestrum ad dominum deum tuum amandum.

¶ **Iesus naue:** qui iesu christi figuram preferebat ait:
dixit dominus ad iesum: fac tibi cultellos petrinos ni
mis accutos: et sede: et circuncide secundo filios israel
scilicet cordis circuncisione. His tribus oraculis osten
sum fuit corpalem circūcisionē in spiritalem sub xp̄o
fore mutandā: illi extremā pelliculā attingebant: hic
uniuersum purgat: & lauat. Ergo qd̄ oportet pueros
post iesum octaua die sanguinē fundere: parcite fili
olis uestris iudei tam crudeles: q̄ superstitiosi: parcite
filiolis statim natis. Iesus olim circuncisus totus pro
omnibus sanguinem semel fudit: qd̄ si circūcisio ceri
moniaqz prima stabulis futura non erat non enim ab
initio: sed sub abraham est instituta: & sine illa quan
doqz iustus eē q̄libet potuit: multo min⁹ reliqz: ergo.
Quid sublata obseruatis ulterius: dies profecto uo
bis dominicus sub subbato quodā figurabat. Quid
uictimas adhuc temporales sacrificatis: ille omnes in
eterna uictima iesu finem habuisse uidentur: quis sa

cerdotes pristinos frustra quotidie restituitis: qui tāq̃
 minimi lesū sacerdotem preferebant eternū: ille ille
 est sacerdos in eternū uerus secundū ordinē melchise
 dech. Quid deniqz regē ulterius expectatis: regnū il
 lud uestrū olim tēporale in eternū regē xp̃m est tran
 slatum. Et cū dixistis: uel legistis o miseri: iesus naza
 renus rex iudeorū: tunc morientem hoīem: uiuentem
 deum: regē unicū: ultimū perpetuū accepistis: qd̃ qui
 dem moyses uester uobis significauerat. Quando ri
 tum cōstituendi pontificis tradens per unguenti cu
 iusdā mystici sacramentū eū xp̃m nominauit. Rur
 sum qñ regem sibi successorem cōstituēs iesum cogno
 minauit eum qui prius ausēs fuerat noiatus. Ita igit̃
 per gemina hec appellationis indicia: in altero ponti
 fici: in altero regni exprimuntur insignia: & iesus xp̃s
 tanq̃ qui rex & pontifex esset: pariter nominatus.

De auctoritate doctrine xp̃iane. Ca. xxxv.
 Octrinam xp̃i multa confirmant. Primum
 quidē sibyllarū: prophetarūqz predictiones
 deinde sanctitas: & miracula xp̃i: & xp̃ia
 norū. Accedit illa supra modū mira pfunditas: et ma
 iestas: quē in sobrio eorū stilo p̃spiciūt: qui antea rudes
 piscatoresqz fuerunt: petri presertim iacobi: & ioānis
 atqz ut de paulo taceā: qui & si ante conuersionem
 homo doctissimus erat: surgit tñ post in suis epistolis
 admodū super hoīem. Quid petri epistolis augustius
 quid uenerabilius epistola iacobi: atqz iude: quid de
 ioannis apocalypsi dicemus: qui liber celestem pre
 fert faciē totqz habet sacramenta: quot uerba. Quid
 de huius epistolis: quibus inest absqz uerborum fūco
 nectarea dulcedo: sensusqz diuinus. Euangeliū eius
 uidetur dei manibus scriptum esse: nō hoīs: quod cū
 legeret

legeret amenius platonicus: per iouē iurauit: uirū illū
 barbarū: idest iudeum: breuiter comprehendisse: que
 de ratione diuina: principio: dispositiōeqz rerum pla
 to & heraclius disputauerunt. Simplicianus ait pla
 tonicum quendam audisse dicentem: euāgelii huius
 prohemium ubiqz in templorum apicibus litteris au
 reis scribendū esse: deniqz omnes tales oratiōes: qua
 les uita fuerunt. Sicut enim in conuersatione mitissi
 mi in periculis autem & laboribus fortissimi: & con
 stantissimi: ita in loquendo humilimi pariter & excel
 si: coniunctiones huiusmodi philosophi supra natu
 ram esse censent. Sic ergo rusticos illos: & piscatores
 magister eorū christus: qđ promiserat piscatores ho
 minū reddidit. Quod ne mirabile est eos post ascēso
 nem suam in celū adhuc rudes e celo subito quodā af
 flatu mirifice docuit: usqz adeo: ut statim coram om
 ni populo: omnibus linguis: doctrinisqz pollerent.
 Cuius rei signum est: qđ ipsi doctos plurimos docue
 runt: multiqz sapientia excellentes colla sua eorum
 iugo libentissime subiecerunt. Hierotheus & diony
 sius areopagita: & iustinus platonici: quorum scrip
 ta omni sapiētia plena sunt: crucem xpi una cum apo
 stolis subiere. Pantenus preterea stoicus: quadratus:
 agrippa: aristides: lucas: marcusqz philosophi: tenas
 & apolo legis iudaice pitissimi. Quid de sapiēte igna
 tio christi discipulo anthiochie episcopo dicam: qui
 dum romam uinctus deuorandus bestiis duceretur:
 in ipso itinere de martyrio: doctrinaqz christiana mul
 tas scripsit episto. ad ephesios: ad magnesios: ad thra
 ces: smirneos: philadelphios: ad polycarpum: atqz ro
 manos: & in epistola ad romanos inquit. Ex syria ro
 mam usque pugno bestiis deuorandus: interea no

este dieq; ligatus pugno: cum decem leopardis idest militibus: qui me custodiunt: quibus & cum benefecerim: peiores fiunt. Iniquitas autem eorum mea doctrina: sed non idcirco iustificatus sum. Vtinam fruatur bestiis: que mihi sunt pparate: quas & oro promptas mihi esse ad interitum: et allici ad comedendū: ne sicut aliorum martyrum nō audeant corpus attingere: quod si uenire noluerint: ego uim faciam: ut deuerer. Ignoscite mihi filioli: quid mihi profit ego scio: nunc incipio esse discipulus: nonne iis: que uidentur deficiam: ut iesum christum inueniam. Ignis crux: bestie: confractio ossium: membrorum diuisione: totius corporis contritio: oia tormēta diaboli arte q̄sita in me ueniunt. mō iesu xpo fruatur: hec ille. Cumq; iā damnatus esset ad bestias: rugietesq; audiret leones: ardore patiendi ait: dentibus leonum molar: ut panis mūdus euadam. Policarpus etiam smyrneorū episcopus: iōannis euangeliste comes magnus asie doctor: sepe rogatus a iudice: ut iesum negaret: respōdit nō posse negare illū: cui octuaginta iam et sex ānos feliciter fūierit. Itaq; cū xpi amore totus arderet: ignis flāmas: morte q; facillime ptulit: hec de illo smyrnei ad pōti ecclesias scripserūt. Iustinus aut ille platōicus: audito apostolotū libro: quem p religiōis nostre defensiōe iudicibus obtulit: cum multos pclaros martyres numerasset: se quoq; martyrio cōsumptū iri insidiis cuiusdā crescētis cynici uaticinatus ē dicēs. Et ego qdem spo me ab aliquo horū: qbus p ueritate obisto: insidias esse passurū: spo baculo: aut claua feriendū: certe uia crescēte hoc: nō phō: sed philopōpo: qd & ita factum est: & iustinus tam fortiter tulit q̄ manifeste p uiderat. Preuiderat autem iōannes euangelista: & in fine euangelii

gelii sui predixerat: se quauis extrema pateretur ene-
cari non posse pdixerat: & in apocalypsi inter alias xpi
anorum calamitates manifestissime illa: que sub uale-
rio principe contigit. De qua dionisius alexandrie epis-
copus temporis illius martyr inquit: ioanni reuelatu
est: ut diceret: & datu est ei os loquens magna: & blas-
femias: & data est ei potestas per menses quadraginta: &
duos: utraq; aut cōplent in ualeriano: hec dionisius.
At decebat ante martyres alios cōmemorasse cōlobri-
nu illu christi simeone: qui post diuturna tormēta et
crucem sustinuit libens: cū ānos ageret cētum uigin-
ti. Sed ecce se mihi iam offert uiroꝝ in quib; doctrina
excellentium turba q̄ plurima: thimoteus: titus: cle-
mens romanus: barnabas: ioānes senior: aristion: so-
phistenes: siluaū: fosi pater: demophilus: dorotheus
philemon: andronicus: urbanus: lucius: iason: terti-
crescens: linus: cletus: paulus: fergius proconsul cypri-
syllas: egesippus iudeus: crispus: epaphras: demas:
marcus: aristarchus: epaphroditus: tichicus: onesim-
euodius: papias: hermas: iustus: gaius: atq; mellitus:
philososthis: asianus: qui librū pro xpo. M. anto. ue-
ro cōposuit: aliiq; per multi uiri admodū sapiētes apo-
stolorū discipuli: quorū alter alteri crucē aspiciebat in-
trepidus: suā mox expectabat indomitus: & ferebat
inuietus. Imitati sunt istos & sapientes alii: theophi-
lus: dionisius: penitus cretēsis: taciāus: philippus: mu-
fiāus: modestus phūs: bardasenes: scirus dialectic⁹ et
mathematicus: apollinaris phūs. Hi duo. M. antōio
uero libros p nostra religiōe dederūt uictor: hireneus
rhodō: clemēs alexādrinus: milciades eruditissimus:
qui. M. ant. quomō librū p religiōe tradidit xpiano
rū: apollonius phūs romane urbis senator: & christi
Marci. de chri. reli. M

martyr: qui cōmodo se uero: ut rationem sue fidei redderet: insigne uolumen cōposuit: appolonius: abel: serapion: bachilus: polícrates: heraclitus: maximus: cādidus: appion: sextus: arauianus: narcisus: iudas: tertullianus doctrine fons: qui sub se uero imperatore floruit: atq; ita contra iudices exclamauit. Dicimus: & palam dicimus: & uobis torq̃ntibus lacerati: & cruenti uociferamur: deum colimus per xpm: illum hoīem putate per eum & in eo se cognosci: & coli uult deus sententiis uestris gratias agimus: cum damnamur a uobis: a deo absoluihur. Ammōius alexandrius platonius nobilis: leōides sapiēs origēis pater: origenes uir doctria: uitaq; apprime mirabilis: quem porphyrius doctria omnibus sui seculi anteponit: q̃ disputationes celsi epicurei contra christianos octo uoluminibus confutauit: totq; de doctrina christiana conscripsit: quot uix etate longissima quis legeŕ ualeat. Hic ut eusebius inquit: frequentia tormēta: & seculis omnibus inaudita pro christi gloria pertulit. Huius illustres discipuli plutarchus: heraclides: heros: sereni duo pro christo martyrio sunt coronati. Sequitur triphō & ambrosius origenis discipuli: minutius: gaius: beŕrillus: hippolitus: alexāder: tulus affricāus: geminus: theodorus: cornelius cyprianus: afer martyr: ac sapientia: & eloquentia p̃stantissimus: pontius cypriani discipulus: dionisius: nouatianus: mathion: archelaus: anatolius alexandrinus phūs clarus: uictorinus: panphilus martyr locupletissimus: eiusq; discipulus eusebius cesariensis magistro similis: phieri: luciāus: phileas: annobius: lactantius: rethnicus: metodius phūs insignis: qui disputationes porphyrii cōtra nos egregio uolumine cōfutauit: iuuenus: eustachi: marcellus: athanasius:

athanasius: magnus antoninus: basilius: theodorus
eusebius: emisenus: triphilus: lucifer: eusebius sard?
acatius: serapion: ylarius magnus: uictorinus: titus:
damasus: apollinaris: gregorius beticus: pacianus:
phebarius: didimus alexandrinus uir diuinus: & am
brosius alexādrinus eius auditor: optatus afer: achi
lius: cirillus cumonis: epiphāius effrem: sirus: magn?
basilius: gregoriusq; eius frater: gregorius nazanze?
nus cognomine theologus. Hic inuectiuis iuliani im
peratoris in christianos subtiliter: copioseq; respon
dit: diodorus: ambrosius: euacrius maximus philo
sophus: maximus ioānes chrisostomus: celasius: the
othinus: dexter: amphilo chius: sophonius: et alii pe
ne innumerabiles uiri doctrina prestantes: qui par
tim ante iulianum imperatorem: partim eo regnan
te inter gladios: ignemq; calamo: lingua: uita: mor
te christi gloriam defenderunt: unde martyres quasi
testes christiane glorie sūt appellati. Adnumerat hie
ronymus inter primos illos christianos iosephum: &
senecam: & philonem. Due quoque & septuaginta
acutorum uirorum hereses statim post religionis hu
ius exordium: partim superbia hominū: partim astu
tia demonum scaturientes christum ipsum: quamuis
non recte: ut alii honorauerunt. Iam uero: si uellem
hieronymos ambrosios: augustinos: gregorios: alios
que innumerabiles numerare uiros scientia prestan
tissimos: grecos: barbaros: & latinos: qui post iulia
num apostatam acute: ornateque scribendo: & san
cte agendo diutissime pro christi gloria laboraue
runt: arithmetica me computatio frustraretur. Tan
to saltem christiana lex ceteris excellentior est q̄to &
plures docti: & doctis aliis semp doctiores: eloq̄ntio

resq; & sanctiores fuerunt: qui hanc secuti sunt q̃ qui
alias susceperunt. Si primum religionis huius funda
mentum dialectici: uel oratores: uel poete iecissent: su
spicaremur plebem astutia hominum fuisse deceptam:
si docti oēs semper respuissent: iudicaremus eam for
sitan contēendam. Si principes: uel ab initio: uel pa
lo post huic legi oīno fauissent: opīaremur quod de q̃
busdam religionibus arbitramur: debiliores a poten
tioribus fuisse coactos: successores deinde: ut sit legē il
lam cū lacte luxisse. Diuina igitur prouidentia uoluit
simplicē religionis sue ueritatē ab hominibus primo
rudibus: & simplicibus primā originē ducere: atq; a
simplicibus: & rudibus astutos: ac doctos feliciter ir
retiri. Permisit insup religionē suā annos plures q̃ tre
centos a potētibus ubiq; gentiū crudeliter ipugnari
quo maior esset doctorum testiū: & fidelium numer⁹
reiq; ipsius uerior: certior: firmior auctoritas: nam in
p̃speritate fidem prestare facile est: in aduersitate diffi
cile. Exquisitissimis tormētis cruciatos fuisse christia
nos: ut nostras historias pretermittam: testatur corne
lius tacitus: uituperauit aut xpianos: credo ut seculis
suis adularetur: quez etiā in historia mentitum fuisse
tertulianus ostendit: quia dixerit: iudeos caput asini
colere. Atq; in eadē historia scripserit: pompeiū arca
na iudeorum speculatū: nullū in eis simulachrū rep
perisse: igitur ab hoc uno mendacio disce reliqua. Ac
cedit: q̃ ut hiereneus testat: nō ab aliud tūc de nostris
suspitiō exorta ē tāquā ipsiis & ipuris q̃ ob hereticorū
quorundā gnosticorū: presertim uitā incestā prorsus:
& execrabile: sed nō in longū durauit infamia: ubi se
ipsa cepit ueritas aperire. Lucianus gētilis peregrinū
quēdā sophistam: atq; ut ipse describit: & christianū
non

nō legitimū tanq̃ ostentatorē iactatorēqz deridens in-
gt. Hic preterea mirabilē christianorū sapiētīā didicit
a sacerdotibus eorum: atqz doctoribus: qui magnū
illum uirum in palestina cruci affixum adorantes: ce-
teras religiones spernunt. Ex magistri autē sui lege si-
bi inuicem fraterna caritate deuinciūt: sperant se eter-
nos fore: qua spe ducti miselli uitam hanc: eiusqz bōa
cōtēnunt: & quotidie cedibus se spōte subiiciūt. Hec
lucianus: quem de peregrino odii causa mentitū esse:
testis est aulus gellius pegrini familiaris: nā monstrat
hunc peregrinum uirum grauem: constantēque fuisse
uerūqz philosophū. Conquestus est plinius secūdus
in epistola ad traianum: qd urbes christianorum truci-
dentur: qui nil preter romanorum lege agant: nisi qd
ante lucanos hymnos canant christo cuidam deo: ad
conferendam uero disciplinam uitent homicidia: fur-
ta: adulteria: latrocinia: & his similia. Rescripsit au-
tem traianus: christianos inquirendos quidem non es-
se: oblatos uero puniri oportere: cuius sententiā ita ter-
tullianus confutat. O sententiam necessitate confu-
sam: negat inquirendos ut innocentes: & mandat
puniri ut nocentes: parcit: & seuit: dissimulat: & ani-
maduertit: qd temetipsam censura circunuenis? Si
dānas: cur nō & inquiris? si nō inquis: cur nō & absol-
uis. Rumorem quoqz uanum aduersum christianorū
mores exortū subtilissime cōfutat: monstratqz nō de
crimie ullo: sed de nomine secte aduersū christiāos ac-
tum fuisse. Atqz ut alias diximus: similiter conque-
stus est serenus granius in epistola ad adriāum: unde
adrianus scripsit ad munitium fundanum pconsulē
asie: ne pmitteret christianos innoxios hoīes pturba-
ri: calūniatoribusqz illoꝝ occasionē latrocinādi oce-

di epistolā adriani integram eusebius noster adducit
Melitus sardenſis epiſcopus ad imperatorem unū li-
brū pro noſtra religione ſcripſit: in quo refert edictuz
antonini ad aſiaticos reprehendentis eos: q̄ cultū im-
mortalis dei: quem xp̄iani colāt: perturbent: uſqz ad
mortem chriſtianos perſequentes. Addit in eodē edi-
cto: plurimos ex prouinciis iudices ſuper iis ad patrē
ſuum ſcripſiſſe olim: atqz nuper ad ſe quamplurimos
deniqz ſtatuerē ſe: quod & pater ſtatueret: hoc eſt: ne
quis chriſtianos ob hoc duntaxat: q̄ chriſtiani ſint:
inſequatur: niſi forte arguātur aliquid aduerſum ro-
māi regni ſtatum moliri. Arbitror antonium ob hoc
etiam timuiſſe chriſtū: q̄ frater eius. M. aurelius ſcrip-
ſit: cū exercitus eius apud germāos ſiti periclitaretur
orationibus quorundam militū chriſtianorum a deo
impetraſſe ſubito contra omniū ſpes largiſſimos im-
bres: qbus: & ſuorū ſedata ſitis: & hoſtes ob fulminū
īpetū effugari: atqz ob īſignis facti miraculū eā legio-
nē mutato noīe fulmineā appellauit. hec ſcribit apol-
linaris atqz tertullianus. Addit tertullianus marci īpe-
ratoris extare epiſtolas: qbus apertius de iis indicet.
Eusebi⁹ adiūgit miraculū hoc ab hitoriis quoqz gē-
tiliū fuiſſe relatū: ſed q̄ xp̄ianorū oratiōibus factū fu-
erit: pretermiſſum. Calamitas igitur xp̄ianorū uel ex
īperito uulgo: uel ex impiis principibus maxie contin-
gebat: quorum princeps fuit nero. Suetōius afflictoſ
fuiſſe a nerone xp̄ianos narrat ob hoc dūtaxat. q̄ no-
uā religionē introducerēt: et ut ipſe ait: maleficā: id eſt
magicā: miracula enī multi uidētes demōibus: quod
dei erat attribuebāt. Sed īfinita ueritas: atqz bōitas
ueritatem ſuā ex mēdaciis hoſtiū declarauit: & mala
hoīum cōuertit in bonū: pmittit quoqz uſqz ad mū-
di

di finē sanctorū suorum cetum: uel ab hereticis: uel ab hostibus agitari. Non cogit ad salutem deus hoīes: quos ab initio liberos procreauit: sed assiduīs inspira-
tōibus singulos allicit: q̄ si qui ad euz accesserit: hos durat laboribus: exercet aduersitatib⁹: & uelut igne aurum sic animum probat difficultate: qui si usq; ad finem perseuerauerit: tanquam igne aurum sit tandē diuino lumine feliciter corruscauit.

¶ Quod sacre xpianorū lre uitiare n̄ sūt. Ca. xxxvi.

M Aumethes primos illos christianos ualde p-
bat: confiteturq; doctrinā christianā: idest e-
uangelistarum: apostolorūq; libros ab ipso
deo auctoritatem mirabilem accepisse. ac te-
tamēto ueteri atepōit. Sed hos libros ait post aposto-
los a christianis fuisse corruptos: totumq; id machina-
tus est homo tam calidus q̄ belicosus: quoniam asse-
rit se a christo apertissimis uerbis fuisse promissū: qui ī
euangelio dixit. Predico uobis post me uenturū esse
quendam dei nuncium nomie maumethē: illum uide-
licet spirituz ueritatis: qui docebit uos oia. Principio
machinatio hmōi: et si apud brutos: ibellesq; hoīes enī
tales maumethēses sunt: tā ui q̄ dolo locū habuit: ta-
mē apud magnos: prudētesq; uiros n̄ miū ridicula est.
Nā ante maumethis aduentū nulla cā erat: ob quam
maumethis nomē potius: q̄ pilati: uel iude: uel atixpi
uel diaboli euāgelio subtraherē debuissēt. Post at ma-
umethis aduētū ipse maūethes poti⁹ cultus fuisset ab
iis q̄ euāgelii colebāt q̄ nomē ei⁹ ablatū. Sed ipse fal-
so nomen suū subiungi uoluit: ubi apud iōannē chri-
stus spiritum sanctum premitit: cuius infusio aposto-
lis ipsius nō multo post iesū ad resurrectionē pmitte-
bat nō post at ānos sexcētos arabib⁹. Promissus ē au-

Marfi, de chri, reli. M iiii

tem nō homo: sed icorporalis spūs atq; ueritas. Et cū
ctis christianorū ducibus cōsentientibus: presertim il
lis: qui de promissione uerbis litterisq; testes erant:
quingagesimo post resurrectionē die aspirauit felici
ter: & illuxit. Deinde quonā pacto uerisimile est chri
stianos oēs uolumina illa: que tanq̃ celitus data sum
mopere eo tēpore uenerabantur: ausos fuisse mutare.
Siqui aut̃ impii ausi sunt: tanq̃ pauci imprudentesq; a
pluribus prudentibus cōuicti statim sunt: neq; obti
nuerunt. Rursus si sacra uolumina passim apud oēs
gentes deprauata fuerunt: multi subito animaduerte
runt: si alicubi solū cetera exemplaria reclamauerūt.
Sed omnino ipossibile est libros diuersis linguis: locis
tpibus editos: tā late subito sparfos: tā frequentatos
prorsus adulterare. Cur hereticorū secte diuerse diuer
sas expositiones potius q̃ testus uarios adducebant:
audiuimus a pluribus ethiopibus: & illis quidē litte
ratis: similia omnino apud illos sacra uolumina no
stra in barbaris litteris: atq; apud grecos: latinosq;
existere. Scribit richoldus ebron theologus: se in asia
omnino eosdem textus apud iacobianos: nestorianos
q; christianos hereticos: atque apud nos legisse proin
de ipsum testamentum uetus rectum a christianis ser
uari patet. Quia cum translationes multas habeam⁹
& ante christum: & post christum editas: partim libe
riores: utputa que a iudeis ipsis facte fuerunt: partim
ad uerbum obseruatas: maxime a hieronymo: ubiq;
tandem precipua: imo omnia iesu christi mysteria fer
me similiter reperiuntur. Et translatio hieronymi ad
uerbū facta ab omnibus iudeis tanquam uera admis
sa est: & ipsa quidem ad iesum confirmandum suffi
cientissima. Verissima etiam illa: que a duobus & se
ptuaginta

ptuaginta iudeis ante christum edita est: & apud grecos: latinosq; & barbaros christiāos similis extat: cuius prima illa exemplaria: & hebraica & greca tertulianus etiam temporibus suis apud therapeum in ptolemei bibliothecis asserit extitisse. Neq; ab apostolis eorūq; successoribus translatio huiusmodi olim uitata fuit: tum quia difficile erat lōge diuulgatos: & ita seruatos codices uitare: tū quia omnino stultum est credere: tot tantosq; uiros testimonia iudeorū adulate rasse ad iesum occisum uiuificandū: seiplos uero perdendos. Denique frequentes obiectiones: & calumnie: insidieq; undiq; christianis illate: altercationesq; sepius repetite admonuerunt christianos rectum scripturarum seruār tenorem. Quod si quis unq; a maumethēsis audierit: aliquid ad maumethem pertinēs testamento ueteri fuisse subtractum: respondeat nullo unq; pacto iudeos cum christianis ad hoc agendū conuenire potuisse. Testamentum autem uetus neq; apud iudeos: neq; apud christianos maumethensib; quicquam fauent. Sed ut ad nouum redeam testamētum: hoc ipsum esse sincerum: constat ex apostolorū discipulis: discipulorumq; successoribus: qui & operibus: & scriptis de textus sinceritate testimonia perhibent. Constat etiā ex antiquissimis conciliis sepe constitutis: ubi ad decem doctissimorum uirorum milibus: qui circumferebantur codices examusim examinabantur: unde nihil unquam admissum est ab ecclesia absq; examine seuerissimo. Garrit preterea māumethes successores apostolorum partem illam euangelii addidisse: puta: quod homo ille iesus summus esset deus: & uere mortuus. Primo quidē hoc in scriptis apostolorum: euangelistarūq; tam sepe: & eo ordi

ne: eaq; similitudine cōnexum est: ut nullo modo esse
queat adiunctum. Deinde nihil aut difficilius psua
detur: q̄ quod homo sit summus deus: aut dissonan
tius proferri uidetur q̄ qd̄ uerus deus sit: & uere mor
tuus. Nūquid igitur hoc adiunxerunt: ut facilius qd̄
predicabatur: persuaderēt: nihil ferme hoc scilicet ex
cepto ab his dicebatur: quod aut pfidos iudeos tur
baret: qui dei: hominisq; coniunctionem illā non ca
piebant: aut romanos offenderent rerum dominos: q
prohibuerant: quenq; absq; senatus auctoritate deū
cognominari. Multosq; uolebant deos: neq; illos q
dem summos: iesum uero et summū: & solum christia
ni absq; senatus approbatione uocabant. Atq; scie
bant ob hoc dūtaxat: se arduam omnino prouinciaz
ingressos apud iudeos: gētileq; ualde picitari. Qua
mobrem quod additum maumethes inquit: minime
omniū uidetur adiūctum: sed uere nimis: simpliciter
q; ab initio positū. At ipse uidetur oīno pfunda chri
stianorū mysteria: q̄uis ea legerit: nequaq; intellexisse:
ubi enī iesum legit esse dei filiū: atq; deū: putat chri
stianos: deos illic duos inducere: patrē uidelicet atq;
filiū. Atq; hūc in alcorano binariū deorū numery de
testatur: quod etiā a christianis est alienū: deū unū pa
trem filium spiritūq; putātibus. Ipse aut licet nesciat:
quomodo tamē miraculis christi cōmotus ipsū dei fili
um deūq; fatetur: ubi eum nominat dei statū: spiritū
q;: propriā dei anīam: uirtutem dei: uerbū dei: afflan
te deo ex uirgine perpetua natū. Preterea: quotiēs in
cidit in trinitatis nomē: hō tante rei prorsus ignarus:
christianos falso nimis: & inepte calūniatur: qd̄ tres
deos adorent: nesciens proprietates diuinay distin
guere personarum: ac simul seruare diuine substantie
unitatem:

unitatem: imple tamen ueritate coactus: deum ubiq; in plurali numero de se loquentem inducit: quod & moyses obseruauerat: qui in genesi deo modo singulare nomen: uerbūq; modo plurale attribuit: certe unitatem substantie in deo seruans simul ac numerū personarum. Dixit deus: faciamus hominē ad imaginē: & similitudinem nostrā: atq; alia multa etiā clariora. Sed audi quomodo loquentem maumethes deū faciat. Marie oīum mulierum optime: & a nullo unq; tēte nostrā animam insufflauimus: & illā: filiūq; iūū manifestum miraculum posuimus. Item cum multos nuncios miserimus: misimus tandem christū marie filium: cuius sectatores fideles mansueto: & constanti corde fuerunt: ei nos euangeliū dedimus: ut p ipsum homines dei amorē gratiamq; assequerētur. Rurs; christo multā contulimus bonitatem: eūq; doctorez filiis israel preposuimus. Item: christum ad diuine legis cōplementū misimus: christū mariamq; miraculū fecimus: optimūq; iis in paradiso locū d'dimus habitandū: ac sepe similiter. Quāobrem & si arrogans fuisset negari nō pōt: nō minus ignorātie q̄ arrogātie uidet esse culpādu. Multū. n. suā arrogantia tēperauit cum dixit in alcorano: se miracula neq; fecisse: neq; facturū: plurima ignorare: esse purū hoīem: quī nūciū a deo inspiratū: neq; se dare posse ueniā peccatorū. Vetuit se inuocari: & adorari: cōfessus est insup eē in libris suis nōnulla: de quorū ueritate dubitari possit. Ex quo apparet ipsū ueritatis spiritū nō fuisse: multum quoq; alcorani auctoritati detraxit: cū inquit. Quicūq; deū unū adorans honeste uixerit: siue iude; siue christianus: siue saracenus sit: misericordiā: salutēq; a deo cōsecuturū. Auctoritatē uero euāgelii ma

nifestissime confitetur: cum lumen: directionem: perfectionemq; cognominat. Vnde et maumethis sectatores: eo concedente: fatentur: nouo testamento accedente: ueteris testamēti ritus magna ex parte merito cessauisse. Testamentum uetus nouumq; eo pacto intelligunt: & obseruant: quo exposuit: mādauitq; maumethes: qui se utriusq; uerissimum interpretem esse asseuerauit: creationem mundi: ade progeniem: historiam omnem hebraicam probant: & christi doctrinā Expectant antichristum fore pessimum hominē: quē a christo occisum iri putant. Item corporum resurrectionem: ultimum iudicium: supplicia & premia sempiterna: christum proximum deo sedentem collocant Maumethenses christi oratione: qua & nos quotidiana: utūtur ad deum: pater noster: & reliqua. Sed ubi nos dicimus: & ne nos inducas: ipsi dicunt: deus fuit & deus erit: maumethes missus a deo.

¶ **C**ausa erroris iudeorum maumethensium gentilium. Caput. xxxvii.

Queritur: que nā causa sit: que iudeos adhuc multos in perfidia detinet: prophetorum: christianorumq; mysteriorum diuina p̄funditas: & quia diuina ideo humana intelligētia non penetrabilis: atq; e conuerso. Rursus ingenium mercenariorum: miserabiliumq; iudeorum incultuz prorsus: & pertinax. Auaritia tum eius: quod suum est seruandi: tum faciendi fenoris inexplēbilis: naturalis suorum amor: inatum odium christianorum. Quid autem post beatum gregorium barbaros plurimos traxit in heresim: difficillima diuinarum literarum interpretatio: barbarorum genus nimium imperitum. Violenta maumethis regis arabum manus

nus: septemq; regum ipsi ex eius familia per ordines
succeedentium leges. Accessit & licentia largior: uerū
quid gentiles olim a uera hebreorum religione detor-
sit: mandata ambitiosorum principū: etas parum eru-
dita: profusa licentia: fallacia demonum malignorū.
Auxerunt errorem deinde blandimenta: adulatio-
nesq; poetarum: detinet autem omnes facile: in quo
uis errore: mos patrius: & diuturna consuetudo. Nō
potest consuetudo in errore christianos legitimos de-
tinere: qui a principio religionem susceperunt ab erro-
re semotam

¶ Nihil autem opus est: ut longa disputatione confir-
mem: que christus: eiusq; discipuli credenda: speran-
da: agenda proposuerunt. Satis enī ueritatis: aucto-
ritatisq; habent: cum a diuina ueritate procedere iam
probauerimus. Maximam igitur christianorum insti-
tutionum promissionumq; rationem assignauerim?
cum pythagoricorū ritu dixerimus: ille dixit. Memi-
nerimus autem turbari non oportere: si horum min?
capaces possimus eē: maximum enim diuinitatis eorū
signum hoc esse censeo. Nempe si ea mens nostra peni-
tus cōprehendit: minora sunt mente: si talia sunt: di-
uina esse non possunt: si enim diuina sunt: capacitatē
omnem humane mentis excedunt. Fides: ut uult ari-
stoteles: est scientie fundamentum: fide sola: ut plato-
nici probant: ad deum accedimus. Credidi inquit da-
uid: & preterea sum locutus. Credentes igitur: pro-
pinquantescq; ueritatis: bonitatisq; fonti: sapientem
beatamq; uitam hauriemus.

LAVS DEO

C Finit aureū opusculum domini Marfilii ficini flo-
rentini: doctoris & grece & latine doctissimi: de chri-
stiana religione: nouissime post omnes impressiones
diligenter recognitum: cūctisq; mendis expurgatum
impressum autē Venetiis summa diligentia per Cæ-
sarem arriuabenum uenetum. Anno ab incarnatione
domini milesimo quingentesimo decimo octauo: die
uero trigesimo martii.

Registrum

Omnes sunt quaterni.

A B C D E F G H I K L M

1588.

*224 Libris
Antonij
De Iure
1746 =*

Mar. li 30.

Memoria

Li 9. 7bre 1745: Li Austriaci abbandonarono
Parma Li 10: 8bre: entrarono in Parma
Li Spagnoli

1746. 20 Aprile dopo il blocco di un mese
Li Tedeschi entrarono in Parma, Li Spag.
nisti gran parte fuggiti col March. di
Castelar da Traversaria ove ruinarono
il mondo: Li lasciati in Castello il Venerdì
seguinte restarono prigionieri di guerra

18. Giug: sotto Piacenza segui un fatto
sanguinoso colla regio delli Francesi
Napolesiani, e Genovesi

10. Agosto volendosi ritirare da Piacenza
Li Napolesiani Galli e Genovesi furono
atacati da Tedeschi quali videro una
congiunta uiboria entrando in Piacen
za,

rimasero padroni del Campo ouero
vono Canoni Dieci, uari mortai da
bandiere Trenta con uarie Corni
ma la Morte del General Rabiani
fu molto sensibile per li Austriaci es
so d'aloivissimo
A 16 s'impadronirono di Piacenza, ou
dosi di nuovo il Mare di Castella fug
con parte del presidio, il resto fu prig
niere di Guerra, trouarono Canoni be
in Piacenza Panni di Spagna per
vestire 30 mila homini, li magazz
pieni d'ogni bisognuole, si al vittor
per difender la Piazza
In tanto s'intese la Morte improvui. Di
Filip. V. seguirono li 9. Ago. Li Spag. e suoi
alcabi si ritirarono sotto Tortona

